

CLASICII
ROMÎNI

GRIGORE URECHIE

LETOPISEȘUL
ȚĂRII MOLDOVEI

Ediție îngrijită, studiu introductiv,
indice și glosar de
P. P. PANAITESCU

Ediția a II-a revăzută

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ȘI ARTA

PREFAȚĂ LA EDIȚIA A DOUA

Ediția noastră a *Letopiseșului țării Moldovei* de Grigore Ureche apărută în 1955 a fost repede epuizată, ceea ce a produs necesitatea reeditării ei. Pe de altă parte, critica a semnalat câteva greșeli care s-au strecurat în prima ediție. Din aceste motive prezenta ediție nu constituie o reproducere a precedentei, ci este de fapt o ediție revăzută și corectată.

Am procedat la o atentă și integrală recolaționare a textului cu manuscrisul de bază și cu celelalte manuscrise ale cronicii de care ne-am folosit. Pe lângă corectările impuse de această nouă colaționare, am modificat și transcrierea unor semne ale alfabetului cirilic; socotim că această nouă transcriere este mai aproape de interpretarea fonetică a textelor cirilice din secolul al XVII-lea. De asemenea în introducere am completat și am corectat o serie de date și fapte. Mulțumim cu acest prilej recenzenților primei ediții, care ne-au atras atenția asupra unor îmbunătățiri ce se puteau aduce ediției noastre.

P. P. PANAITESCU

INTRODUCERE

I

AUTORUL CRONICII, TENDINȚELE ȘI IDEILE OPEREI ÎN CADRUL ORÎNDUIRII FEUDALE

Grigore Ureche, familia, averea și cariera lui. Secolul al XVII-lea este în istoria țărilor romine o epocă de decădere economică și politică. O mare parte din familiile boierești, puternice și bogate în secolele precedente, sărăcesc, își zălogesc moșiile sau le vînd. Cu atît mai mult criza economică atinge pe micii stăpîni de moșii în devălmășie: răzeșii și moșnenii, siliți să-și vîndă pe capete peticele de pămînt și chiar să se vîndă pe ei înșiși, devenind astfel șerbi. Starea vecinilor se îngreunează mult. De la sfîrșitul veacului al XVI-lea ei sînt legați de glie și obligațiile lor feudale cresc; în această epocă apar începuturile clăcii agricole. Cauzele acestei crize trebuie căutate în primul rînd în exploatarea economică exercitată de Imperiul Otoman care acapara principalele resurse ale țării, și, printr-un regim de comerț înrobitor cu prețuri stabilite de Poartă, sărăcea pe producători. Se mai adaugă apoi și alte cauze ale crizei economice: slaba rentabilitate a muncii aservite de pe moșiile feudale, precum și o scădere a valorii monedei de argint în întreaga lume, simțită mai ales în țările din răsăritul Europei, care nu aveau, ca în Apus, orașe mari cu o burghezie în stare să conducă producția de meserii și comerțul peste mări.

În mijlocul sărăcirii generale se ridică în Țara Românească și Moldova o nouă categorie de boieri care se folosește de ruina poporului spre a se îmbogăți și a se întări politicește. După dispariția sau secarea vechiului tezaur al domnilor Moldovei, boierii care au bani, în special cei veniți din porturile comerciale ale Turciei (Constantinopol și Salonic), închiriază veniturile statului și ajută pe domn cu bani, ca să poată face față cheltuielilor. Astfel boierii care obțin exploatarea unora dintre dări, și cei care împrumută bani domnului se îmbogățesc și-și plasează veniturile în cumpărături de moșii. Se formează acum, în ultimele decenii

ale secolului al XVI-lea, noi imense latifundii cu zeci de moșii în toate județele și ținuturile țării. Această categorie de boieri înlocuiește vechile familii atotputernice din veacurile precedente, care decad și sărăcesc. Boierimea ridicată acum este alcătuită în parte din greci veniți și așezați în țară (de ex. Cantacuzinii) dar și din vechi familii băștinașe de rangul al doilea și al treilea (în genere familii cu mici moșii în secolele precedente, care nu luaseră parte la sfatul domnesc și la cirmuirea țării), precum și din oameni de încredere ai vechilor boieri, din clientela lor, care acum întrec pe vechii lor patroni. Știind să-și gospodărească bine moșiile, folosindu-se de vremurile de foamete spre a exploata pe cei lipsiți, încuscrindu-se cu familiile grecești care aveau bani, și luând parte cu îndrăzneală de aventurieri la luptele civile, ei capătă favoarea unor domni, se ridică la înalte ranguri și la colosale averi. În curînd, vechea dinastie este înlocuită de acești noi boieri care cirmuiesc țara ca înalți dregători și ocupă chiar și scaunul domnesc: Cantacuzini, Duca, Dabija, Ruset, Ștefan Petriceicu, Gheorghe Ștefan etc. Avem a face cu o nouă fază a orînduirii feudale în istoria noastră, cristalizată la sfîrșitul veacului al XVII-lea.

Grigore Ureche face parte din pătura „boierilor noi“, în sensul că ridicarea, îmbogățirea și gloria familiei se datorese lui Nistor Ureche, tatăl său, care își desfășoară cariera între 1585—1617, deci în epoca pe care am fixat-o pentru ridicarea noii boierimi de latifundiari. Familia exista ca o familie de boieri de rangul al doilea, fără demnități, încă din vremea lui Ștefan cel Mare. Danciul Ureche, bunicul lui Nistor, avea de cumpărătură o treime din satul Hotinești cu confirmare de la Ștefan cel Mare și de la Petru Rareș și o bucată de pămînt „în pustie“ pe Ialpuș (Brătulești) dăruită de Ștefan cel Mare.¹ Era deci un boiernaș din cei pe care s-a bizuit politica militară a marelui domn și cărora le dăruia pămînt pentru meritele lor de oaste. Faptul că Danciul Ureche nu poartă nici un titlu probează [că el nu se număra printre boierii de sfat, nici măcar printre dregători].²

Despre fiul său, Maxim, nu știm aproape nimic, dar fiul acestuia, Nistor Ureche, a avut o carieră strălucită, folosindu-se de împrejurările speciale și tulburi de la sfîrșitul veacului al XVI-lea. Nistor își începe activitatea politică în timpul domniei lui Petru Șchiopul, care-l trimite

¹ Document; confirmat lui Nistor Ureche de Ieremia Movilă la 8 aprilie 1600 — Acad. R.P.R. — *Documente privitoare la istoria României, Moldova — sec. XVI—IV*, pp. 286—288.

² M. Costăchescu spune în *Despre neamul de boieri Ureche*, Iași, 1928 (extras din *Cercetări istorice*, IV-1), pp. 10—11, că nu se poate raporta familia lui Nistor Ureche la toți boierii cu numele Ureche (poreclă) din vremea lui Ștefan cel Mare. Costăchescu nu cunoaște însă documentul citat mai sus despre înaintașii lui Nistor.

în solie la Poartă¹, și pentru meritele sale îi confirmă mai multe moșii. De asemenea el cumpără de la domn mai multe sate, vânzându-i în schimb cai de rasă pe care domnul îi trimitea la Poartă ca daruri pentru înalții demnitari otomani. Nistor Ureche vinde într-un rând domnului 12 cai în valoare de 24.000 de aspri, apoi alți 8 cai pentru 16.000 de aspri, obținând în schimb două sate domnești.² La 1589 era vornic de gloată³ și cumpără cu 1.200 galbeni de aur satul Goești (Cfrligătura), unde își stabilește locuința⁴. Sub Aron vodă, la 1592, ajunge mare logofăt al Moldovei, dar, neîmpăcându-se cu politica de exploatare și de autoritate a acestui domn, fuge în Polonia.⁵ În domnia lui Ieremia Movilă este numit mare vornic de Țara de Jos și joacă un rol politic și diplomatic de primul rang: însoțește oștile moldovenești și polone în Țara Românească pentru înscăunarea în acea țară a lui Simion Movilă, în locul lui Mihai Viteazul⁶; este trimis de către domn în mai multe rânduri în Polonia, la *dietă*; aici capătă „indigenatul” polon, adică cetățenia și dreptul de a se număra între nobilii poloni și a achiziționa moșii în acea țară, ceea ce de altfel și face, arendând chiar starostia Rohatinului, un mare oraș⁷; este membru al Frăției Ortodoxe rusești de la Liov, o organizație deopotrivă laică și religioasă, reprezentanta rușilor din Liov sub stăpînirea polonă⁸. În țară luase parte activă la războaiele vremii, apărînd scaunul lui Ieremia vodă. Pentru meritele sale la respingerea năvălirii lui Ștefan Răzvah în 1595, este răsplătit de domn cu noi danii de moșii.⁹ După moartea lui Ieremia vodă, rolul lui Nistor Ureche este și mai important: în timpul domnului minor Constantin Movilă, el poartă corespondența cu solii străini (ca dovadă avem o scrisoare a lui în limba latină, cam defectuoasă, din 16 iulie 1611, adresată solului „regelui Ungariei”¹⁰ și în care se intitulează chiar „guvernatorul Moldovei” (*gubernator Moldaviae*)¹¹. Exilat în Polonia după lupta de la Cornul lui Sas, sultanul cere extrădarea lui regelui polon, dar fără succes¹². Întorcîndu-se în țară cu Alexandru Movilă și doamna Elisabeta, el prezidează divanul și este chiar un fel de regent (1615—1616). „Toate divanurile era pre Nistor Urêche”,

¹ Șt. Orășanu, *Cronicarii moldoveni în secolul XVII*, Buc., 1899, pp. 40—41.

² Documentul citat din 1600 — Acad. R.P.R. — *Doc... Moldova*, sec. XVI—IV, pp. 286—288.

³ M. Costăchescu, *Goeștii*, în *Ioan Neculce*, III, pp. 36—37.

⁴ *ibidem*.

⁵ Gr. Ureche, *Letopisețul țării Moldovei*, ed. de față, pp. 221—223.

⁶ P. P. Panaitescu, *Căldători poloni* — Acad. Rom. — *Studii și cercetări*, p. 10.

⁷ E. Barwinski, *Știri nouă despre familia Ureche în Prinos Sturza*, pp. 201—214.

⁸ A. Petrusевич, *Svodnaia letopis galitsko russcaia*, I, Liov, 1874, p. 46.

⁹ T. Codrescu, *Uricariul*, XIV, pp. 160—161.

¹⁰ Hurmuzachi, *Documente*, IV—1, p. 441.

¹¹ *ibidem*, pp. 466—467.

¹² Hurmuzachi, *Documente*, Supliment, II—2, pp. 380—381.

scrie Miron Costin.¹ După căderea lui Alexandru vodă și a partidei boierești care-l susținea, Nistor Ureche se retrage din nou în Polonia; dar foarte curînd, sub Radu Mihnea, în 1617, îl aflăm în Moldova. La această dată averea sa era enormă: 52 de sate, loturi de pămînt în alte 45 de sate, 17 mori, 6 heleșteie, 45 de fălci de vie, prisăci etc., în toate ținuturile Moldovei.² Pe lângă aceasta, din moștenirea lui mai făceau parte: năfrâmi de mătase, cercei de aur cu mărgăritare, mărgăritare, aur, pietre prețioase, inele de aur, brîie de mătase, brățări și cupe de aur și argint, blăni de jder.³ Curînd după aceasta, poate chiar în 1617, Nistor Ureche își dă sfîrșitul. Dintr-un document de la începutul anului 1618 se înțelege că la această dată era mort.⁴ Se știe că el este fondatorul mănăstirii Secul din Moldova, înzestrată cu multe podoabe de artă și autorul unei lucrări în romînește despre aducerea moaștelor (pîciorului) lui Ioan Botezătorul la această mănăstire.⁵

Grigore Ureche moștenește de la tatăl său o mare avere, conștiința superiorității de clasă a boierimii, legăturile cu Polonia — era doar cu drept de moștenire indigen, nobil polon.

Tot de la tatăl său, om instruit pentru acea epocă (scria, cit de cit, latinește, și era autorul unei scrieri hagiografice în romînește), cronicarul primește imbolduri spre cultură. Viața lui Grigore a fost mai puțin agitată decît a tatălui său. Studiile la școala iezuită din Liov unde a învățat „artele liberale“, adică latina cu gramatica, retorica și poetica, pe baza operelor unor scriitori clasici⁶, l-au făcut om învățat pentru vremea aceea, mai învățat decît ceilalți boieri, cunoscător al limbilor latină și polonă, probabil și greacă. La 1628, sub Miron Barnovschi, e numit logofăt al treilea, dregătorie încredințată oamenilor cu carte.⁷ La 1633 în timpul domniei lui Alexandru Iliăș, Ureche ajunge spătar, dar este trecut pe lista boierilor ce urmau să fie uciși din porunca domnului. Alături de ceilalți boieri și de Vasile Lupu, viitorul domn, el pune la cale răscoala care alungă din țară pe Alexandru Iliăș.⁸ Aceste evenimente par să fi avut o adîncă influență asupra lui: în cronică vorbește mereu de puterea nedreaptă a domnilor, care pot ucide pe boieri fără judecată și de reaua organizare a Moldovei, ajunsă sub domni răi și vărsători de sînge. În

¹ Miron Costin, *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, E.S.P.L.A., 1958, p. 63.

² G. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, II, pp. 168—171.

³ N. Iorga, *Un mănunchi de vechi documente romînești*, în *Convorbiri Literare*, 1900, pp. 620—622.

⁴ E. Barwinski, *op. cit.* în *Prinos Sturza*, p. 210.

⁵ V. A. Ureche în — Miron Costin, *Opere complete*, I, p. 5.

⁶ Miron Costin, *ed. cit.*, p. 386.

⁷ Acad. R.P.R., doc. CXXXVIII/1.

⁸ Miron Costin, *ed. cit.*, p. 98.

schimb, după urcarea în scaun a lui Vasile Lupu, Ureche capătă răsplata participării sale la complotul din 1633, e numit mare spătar (1634—1642), apoi mare vornic al Țării de Jos (1642—1647).¹ Moare în 1647; la 3 mai 1647 se face împărțeala averii lui, ceea ce ne face să credem că decedase de curind².

Cronica lui Ureche, unica sa scriere cunoscută, este neterminată, așa că sîntem în drept să bănuim că a scris-o la sfîrșitul vieții și că moartea l-a împiedicat s-o termine (de altfel în manuscrisele cronicii este intitulat vornic mare, ultima lui dregătorie).

În orice caz trebuie remarcată observația lui Ureche despre lipsa unei pravile scrise în Moldova: „...unde nu-s pravile, din voia domnilor multe strîmbătăți să faac”³. Pravila lui Vasile Lupu apăruse în 1646, deci aceste cuvinte sînt scrise înainte de această dată.⁴ În genere trebuie să considerăm că Ureche face aluzie în cronica sa, în special, la nedreptățile și abuzurile domnilor dinaintea de Vasile Lupu, din vremea tulbure de schimbări și revolte boierești dintre 1632—1634, și nu, cum s-a crezut îndeobște, că aceste observații sînt îndreptate împotriva regimului lui Vasile Lupu. Ureche nu ar fi putut să-l acuze pe Vasile Lupu în vremea căruia s-a dat legea scrisă pe care o cerea, domn de la care cronicarul a primit numai favoruri și ranguri.

Cronica lui Ureche și monarhia feudală. Deși ne explicăm atitudinea cronicarului împotriva unora dintre domnii pe care îi socotea nedrepti ca pornind de la unele evenimente cu ecou personal (încercarea lui Alexandru Iliș de a omori pe boierii printre care se număra și el, și răscoala acestora împotriva domnului), concepția politică a autorului cronicii are rădăcini mai adînci și cuprinde un fel general de a gîndi asupra problemelor sociale și politice. Ureche aduce în cronică concepția politică și socială a clasei boierești din vremea lui. Numai în domeniul luptei împotriva dominației otomane el se deosebește, cum vom vedea mai jos, de o mare parte a boierilor moldoveni.

Concepția sa despre stat și societate este pur feudală, așa cum o găsește în istorie și în tradiție. Despre țărani dependenti nu vorbește, îi ignorează cu suferințele și luptele lor; țărani liberi, cei din oaste

¹ G. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, II—1, p. 87, *Surete și izvoade*, III, p. 119.

² A. V. Gidei, *Studiu asupra cronicarilor moldoveni*, Buc., 1900, p. XII. Informația din scrisoarea lui Bandini din 2 noiembrie 1647, în care spune că Ureche, marele vornic, a dat o măturie pentru casa și biserica catolică din Iași (A. Veress, *Scrisorile misionarului Bandini* — Acad. Rom. — *Memor. sect. isl.*, VI—1926, p. 62) nu e o dovadă că la acea dată el era în viață; Bandini spune că a trimis această măturie din vreme la Cracovia, fiind vorba deci de un fapt petrecut mai demult.

³ Ureche, *ed. de față*, p. 143.

⁴ Gr. Scorpan, *Reflecția poziției de clasă a boierimii în stilul cronicii lui Ureche*, în — *Comunicările Acad. R.P.R.*, fil. Iași, I, 1950, fasc. 2, p. 396, nota.

și din obștiile de răzeși precum și mica nobilime de curteni, nemeși, sint cuprinși sub numele „țara“, deosebit de boieri, care sint deasupra „țării“. Statul feudal este pentru Ureche o monarhie electivă. Domnul este ales de boieri și de „țară“, de aceea subliniază, mai pe larg decît în izvoarele cronicii sale, că de la început Dragoș vodă a fost ales¹, descrie cu amănunte alegerea lui Ștefan cel Mare, care a fost pus domn „cu voie tuturor“². Domnul cel vechi al Moldovei era ca „un strejar“ care „...în toate părțile priveghia, ca să nu să știrbească țara ce-i rămăsese de la tată-său“³. Față de domn, boierii, vasalii lui, sint datori cu credință; credința este principala virtute feudală, precum viclenia, felonia apuseană, ruperea jurămîntului feudal sint cele mai cumpilate pete pe cinstea unui boier. De aceea el, ca reprezentant al boierimii, nu primește datele izvorului său intern, care spune că boierii, în frunte cu Arbore portarul au „vicleni“ pe Ștefan cel Tânăr. Pe cînd cronica lui Macarie care e bazată pe un izvor comun cu al letopisetului lui Ureche spune că diavolul „...sădi în inima sus pomeniților sfetnici mari nesațiul, izvorul zavistiei și vrăjmășiei cruntă“⁴, dimpotrivă Ureche transformă textul și spune că vinovat a fost domnul: „...zic (adică Macarie) să-l fie aflat în viclenie (pe Arbore), iară lucrul adevărat nu să știe“, și că în urma calomniilor „...nici judecatu, nici dovedit au perit“⁵. În schimb, boierii care au „vicleni“ pe Petru Rareș și au chemat pe turci erau cunoscuți de toți, încă în vremea cînd scria Ureche, deci nu puteau fi acoperiți. De aceea ei sint „lei sălbatici și lupi încruntați“, ei au omorît un domn nevinovat, pe Ștefan Lăcustă, și ca „vicleni“ au fost pedepsiți⁶.

După Grigore Ureche ruperea contractului feudal pornește de la domni, ei au început să omoare pe boieri, fără judecată, fără vină, din lăcomie de avere și de putere. Asemenea domni, ca Ștefan Rareș, sint vinovați. Uciderea lor de către boieri este o urmare a dreptății divine.⁷

În realitate, în istoria Moldovei se petrece un fenomen politic de importanță căruia, ca boier mare, Ureche nu-și poate da seama: încercarea domnilor de a forma un stat monarhic centralizat sub autoritatea lor. Această tendință a domnilor nu începe, așa cum ar reieși din cronica lui Ureche, cu epigonii din secolul al XVI-lea, cu fiii lui Petru Rareș, ci începuse cu Ștefan cel Mare însuși. Firește că mijlocul

¹ Ureche, ed. de față, p. 72.

² *ibidem*, p. 91.

³ *ibidem*, p. 143.

⁴ Letopisetul lui Macarie, în — I. Bogdan, *Letopisetul lui Azarie*, p. 134 (190)

⁵ Ureche, ed. de față, p. 145.

⁶ *ibidem*, p. 160.

⁷ *ibidem*, p. 169.

de care dispune domnul pentru a ingenunchea marea boierime este o represiune sângeroasă, dar această luptă nu pornește, cum crede Ureche, din motive de lăcomie personală a domnilor și din cruzime, ci dimpotrivă lupta domnului pentru stabilirea unei autorități centrale a reprezentat, în toată lumea feudală, un element de progres: anihilarea fărâmițării feudale, formarea statelor unitare.

În lupta domnului pentru autoritate cu marea boierime, Ureche ia partea boierimii; el condamnă întregul sistem de stat bazat pe autoritatea domnească: „*Pré Moldova ieste acest obicéiu de pier [boierii] făr' de număr, făr' de judecată, făr' de leac de vină, însăș [domnul] părăște, însăși uple lege*“¹. Încă de la început țara a fost prost organizată: „...nici legile, nici tocmeala țării pre obicéi bune nu-s legate, ci toată direptatea au lăsat pre acel mai mare... de unde au luat și voie așa mare și vîrf. Deci cumu-i voia domnului, le caută [trebuie] să le placă tuturor, ori cu folos, ori cu paguba țării, care obicéi până astăzi trăjește.“²

Ca exemplu de țară în care monarhul nu are autoritate absolută, în care domnește nobilimea, Ureche prezintă Polonia. Acolo „*nemișii ... (nobilii) nu așa de crai ascultă, cum de lege*“³. Craiul nu poate „*lega*“ pe șleahțici. Craii sînt aleși, ei nu au putere decît a numi pe dregători și aceștia rămîn pe viață. Nobilii „...*pogorîndu putérea și luundu din mîna crailor... ci pentru friu să țin fâlcile lor [ale monarhilor], că ari face multe răotăți*“⁴. Datorită acestei dominații a nobilimii, Polonia, spune Ureche, a rămas un stat puternic și neînvins. Este evident că aci Ureche se arată neînțelegător al evoluției istorice; tocmai din cauza anarhiei nobiliare Polonia feudală a decăzut și a pierit, pe cînd statele care au izbutit să-și formeze unitatea internă au trecut apoi la o orînduire superioară.

În realitate, Moldova se afla pe aceeași linie de decădere ca și Polonia. Din cauza crizei economice și sociale de care am vorbit, în secolul al XVII-lea, autoritatea domnească decade, boierimea cea nouă, din care făcea parte și Ureche, tinde să ia în mînă toată puterea, spre marea pagubă a țării. Deci Ureche, arătîndu-se adept al unui stat boieresc în Moldova, era pe linia evoluției de atunci a țării, dar nu-și dădea seama că era vorba de o linie decadentă. El rămîne exponentul clasei boierești din vremea lui și vede istoria din punctul ei de vedere. Această boierime, cum am arătat, nu mai este vechea boierime de militari, este o boierime de agricultori, exploataatori ai produselor

¹ Ureche, *ed. de față*, p. 191.

² *ibidem*, p. 67.

³ *ibidem*, p. 122.

⁴ *ibidem*, p. 123.

agricole pe care le vind pe bani; de aceea statul ideal văzut de Ureche, cu o boierime credincioasă domnului străjer al țării într-o armonie de credință între vasal și suzeran, nu-și mai are locul. De altfel, Ureche, fără să vrea, recunoaște deosebirea și venirea unor vremuri noi. El pledează pentru un stat cîrmuit după pravilă¹, deci după legea scrisă, ceea ce firește nu ne duce la epoca fărîmițării feudale, ci la statul centralizat. Desigur că aci Ureche pledează pentru un element de progres social, dar legea, așa cum o vede Ureche, este legea care apără pe nobil să nu fie asuprit de domn, dar nu și pe iobag să nu fie asuprit de nobil. Idealul de domn modern al lui Ureche este Petru Șchiopul, domnul care „... boierilor le era părinte, pre cărui Ja cinste mare-i ținea și din sfatul lor nu ieșea”². El a fost ca o „matcă fără ac”³, termen care apare de două ori în cronica lui Ureche pentru a caracteriza pe domnul ideal. Acest termen aplicat monarhului este formula caracteristică folosită în Polonia, de unde a împrumutat-o și Ureche, pentru a caracteriza monarhia dominată de nobilime.⁴ De aceea el suprimă din povestirea izvorului său (Bielski) toate aluziile neplăcute care ar putea întuneca această figură a domnului pe placul boierilor. Cînd Bielski afirmă că Ivan Potcoavă a fost chemat în țară de boierii nemulțumiți⁵, Ureche spune că scrisorile boierilor și curtenilor făcute pentru Potcoavă erau falsificate, „... au doară să fie fostu și cu voia unora, cum zic unii”⁶. În cronica sa Bielski, pe care îl folosește în acest pasaj, spune lămurit că Potcoavă a fost chemat de moldovenii care nu mai puteau suferi pe Petru Șchiopul și pe turcii care-l înconjurau. Ureche în această privință nu are scrupule față de izvoarele sale, tratindu-le cu multă libertate, schimbînd și suprimînd ceea ce nu-i convine.

Poate chiar unele legături de familie, al căror rost nu-l știm mai de aproape, îl fac să modifice izvoarele, chiar cînd ele reprezintă adevărul istoric. Astfel este suprimată toată povestirea lui Bielski despre trădarea lui Ieremia pîrcălabul care a trecut la vrăjmaș în toiul luptei eroice a lui Ion vodă împotriva turcilor.⁷ E posibil ca acest boier, pe care nu-l cunoaștem mai de aproape⁸, să fi fost un apropiat al familiei Ureche. Deși Ion vodă este un domn urît de Ureche tocmai pentru că nu voia să fie o unealtă în mina boierilor, dar a-l trăda, a

¹ Ureche, *ed. de față*, p. 143.

² *ibidem*, p. 218.

³ *ibidem*, pp. 191 și 219.

⁴ T. Korzon, *Dola i niedola Iana Sobieskiego*, III, p. 116.

⁵ Martin (recte Ioachim) Bielski, *Kronika Polska*, Cracovia, 1597, p. 753.

⁶ Ureche, *ed. de față*, p. 206.

⁷ Bielski, *ed. cit.*, pp. 714—716, cf. Ureche, *ed. de față*, pp. 201—202.

⁸ Ieremia pîrcălabul nu era Ieremia Golia, cum a crezut Hasdeu în lucrarea *Ion vodă cel Cumpilii*; v. Sever Zota, *O mistificare genealogică: Ieremia Golia*, în vol. *Închinare lui N. Iorga*, pp. 431—438.

„vicleni” este pentru un boier lucru de necinste pe care cronicarul îl acoperă cu grijă.

Ureche rămâne astfel în mijlocul lumii feudale un reprezentant al ei din a doua fază a feudalității din țara noastră, iar cronica sa este o mărturie a acelei epoci.

Ureche și lupta lui împotriva dominației otomane. Vremea când scrie Ureche este epoca în care exploatarea otomană politică și economică a țărilor noastre era în mare creștere, când puterea politică, independența țărilor române sînt total reduse; domnii fiind numiți direct de la Poartă, țara nu mai poate avea politică externă independentă, iar exploatarea economică rînează poporul direct prin monopolul asupra comerțului grînelor și indirect prin obligațiile grele bănești care se transformă în biruri asupra țărănimii. Boierimea în aceste împrejurări a știut în general să evite dezastrul, cumpărînd cu banii storși de la supușii ei pe demnitarii turci. Suzeranitatea turcească reprezenta pentru marea boierime o garanție împotriva unor răscoale țărănești întotdeauna posibile cu ajutorul cazacilor, o asigurare de stabilitate internă a regimului lor.

Ureche în această privință are o atitudine mai clarvăzătoare, în în care se vedește dragostea sa de țară; el vede primejdia turcească și crede, speră, într-o mare efortare populară pentru dezrobirea țării. Această atitudine, deosebită de a boierimii în genere, se datorește nu atât legăturilor lui Ureche cu Polonia, țară care era dușmană turcilor și în care Moldova putea găsi un sprijin, ci mai degrabă culturii sale de istoric, cunoașterii luptelor glorioase din trecut de care se simțea mai legat ca alții. El nu uita că era descendentul unuia dintre luptătorii lui Ștefan cel Mare.

Din anume pasaje ale cronicii s-ar părea că Ureche ar recunoaște dominația otomană ca pe o tristă fatalitate: „...suptu mina lor și suptu jugul lor sintem șerbi”¹. E adevărat că Moldova în vremea lui era în decădere: „...începătura și adaosul, mai apoi și scăderea care să vede că au venit în zilele noastre”². Desigur că Ureche se raportă la neatîrnarea țării, pierdută în vremea lui. Această epocă glorioasă a ținut pînă la moartea lui Ștefan cel Mare, care pe patul de moarte a sfătuit pe fiul său și pe boieri să se închine turcilor „...arătîndu-le cum nu vor putea ținea țara, cum o au ținut-o el, ci socotindu din toți mai puternicu pre turcu și mai înțeleptu, au datu învîțătura să să închine turcilor”³. Fraza

¹ Ureche, ed. de față, p. 127.

² *ibidem*, p. 63.

³ *ibidem*, p. 121.

despre puterea și înțelepciunea turcilor este o aluzie la necredința domnilor creștini Matei Corvin și Albert Iagellonul, față de Ștefan, de purtarea acestor aliați firești, care l-au trădat și l-au lăsat pe mina turcilor. S-ar părea deci că Ureche este resemnat cu stăpînirea turcească; totuși nu este așa. Mai întîi el denunță lăcomia și abuzul exercitat de turci asupra Moldovei: „...*vasul cel fără de fund, măcară cîtă apă ai turna într-insul, nu-l mai poți umplea, așa și turcul, de ce dai mai mult, de aciea îți face mai multă nevoie, că el darul îl scrie obișină, mai apoi de n-ai vrea să-ți dai, numai ce-ți caută [trebuie] ca să-i dai*”¹. Prin urmare, stăpînirea turcească înseamnă un cumplit abuz, împotriva căreia se ridică energic cronicarul.

Dar nu este numai atît. În cronică lui Ureche răsună ca un ecou îndemnul la luptă împotriva stăpînirii otomane. Pentru aceasta Ureche uzează de un procedeu stilistic, de o antiteză: pe prima pagină a cronicii afirmă că țara e în decădere, apoi descrie în contrast gloria strămoșilor, biruințele lui Ștefan cel Mare împotriva turcilor. Firește că aceasta înseamnă un îndemn.

Cum vom vedea mai jos, Ureche nu se mulțumește a transmite exact și sec afirmațiile izvoarelor sale; el le comentează, chiar le transformă în sensul tendințelor lui: unde se vorbește de înfrîngerea Moldovei, de umilințe, omagii de vasalitate față de Polonia, cronicarul trece sub tăcere aceste informații, sau chiar combate ce „zic unii”. Deci el scrie cu o anume tendință, cu un scop politic, dornic să influențeze pe cititori. Ureche este un luptător, nu un analist. De aceea sublinierea luptelor cu turcii înseamnă, fără îndoială, o pildă, poate o chemare pentru cititorii din vremea lui. Moldovenii, spune Ureche, au biruit pe tătari, pe munteni. „*Mai apoi și [cu] turcii carii să vedea că că o negură toată lumea acoperea, războaie minunate au făcut de multe ori i-au și biruit, mai apoi de o au și supus [Moldova] supt giugul lor, de multe ori i-au asudat, rocoșindu-se (răsculindu-se) și nu fără multă moarte și pagubă în oameni, până o așa*.”² A fost deci o vreme cînd Moldova biruia pe turci, apoi au fost războaie care au dat multă osteneală turcilor. Cronicarul denunță violența politicii turcești: turcul, dușmanul a toată creștinătatea „...*volniciei (independenței, libertății) tuturor întinde mrejiile sale, ca să-i coprinză și arătîndu-să priietinu cu multe cuvînte de înșălăciune și cătră unul și cătră altul, ca să-i poată zădări cap de price (să provoace între ei ceartă)... gîndindu-să ca într-acéle amestecături i să vor închină lui, pentru să le dea ajutoriu și mai apoi îi va pleca și suptu*

¹ Ureche, ed. de față, p. 192.

² *ibidem*, p. 70.

*jugul său*¹. Deci Ureche atrage atenția că turcii amenință libertatea popoarelor. De aci rezultă ideea unei solidarități a statelor amenințate, pentru a se mîntui de turci. Această necesitate, această soluție care ar salva Moldova, este subliniată în cuvinte puternice de cronicar în special în legătură cu expediția de cotropire a lui Ioan Albert împotriva Moldovei, în vremea lui Ștefan cel Mare: „...*Albertu craiul uitîndu priiteșugul tătine-său ce avea cu Ștefan odă și nu făcea oaste împotriva păgînilor, carii în toate părțile fulgera și tuna cu trăsnetul armelor sale, vîrsînd stîngile creștinilor și stropșindu volnicia (călcînd în picioare libertatea) tuturora, înmulțindu legea lui Moamet cea spurcată, ci gîndi ca să-și arate vitejiia asupra Moldovei*”². Și mai jos: „...*acesta Olbrihtu nu spre păgîni, ci spre creștini vrea să facă războiul, nu da ajutoriu celuiia ce nu avea odihnă de turci ci vrea să slăbască pre cela ce să lupta cu vrăjmașii creștinilor, pre carile trebuia cu toții să-l ajutorească*”³. Cel ce lupta cu vrăjmașii creștinilor era Ștefan cel Mare; el nu lupta numai pentru sine, pentru țara sa, ci pentru toată creștinătatea, prin care trebuie să înțelegem, sub frazeologia religioasă a vremii, civilizația europeană. Polonia era datoare să-l ajute, regele care călcase această datorie făcuse o mișelie și o trădare. O idee de solidaritate a țărilor Europei împotriva primejdiei turcești, idee ce rezultă din letopiseșul lui Ureche, dă cronicii o înaltă ținută politică.

Grigore Ureche nu apare astfel ca un boier împăcat cu stăpînirea turcească, nici măcar ca un resemnat, ci ca un luptător. Desigur, trebuie să înțelegem anume nuanțe. Gloria Moldovei este acum umbrită, țara nu mai este puternică cum era altădată. În aceste condiții cronica constituie un indemn pentru viitor, atunci cînd toate statele europene vor înțelege datoria lor de a lupta împreună împotriva primejdiei turcești, care le amenință deopotrivă independența. Moldova și-a făcut datoria; pildă este epoca lui Ștefan; regii vecini nu și-au făcut-o, nesuștinîndu-l.

Această idee a trecutului glorios, imbold pentru viitor, reiese mai clar din cercetarea modului în care prezintă Ureche gloria veche a Moldovei.

Glorificarea trecutului Moldovei. Am spus că Ureche își îngăduie multe libertăți cu izvoarele sale, folosindu-le ca materiale documentare pentru cronica sa care nu este o operă analitică ci o istorie pilduitoare. De cîte ori Bielski, izvorul său, arată că domnii Moldovei au depus omagiu de vasalitate regelui Poloniei, de atîtea ori Ureche suprimă

¹ Ureche, ed. de față, pp. 94—95.

² *ibidem*, p. 109.

³ *ibidem*, p. 114.

sau modifică pasajul respectiv. Că Moldova fusese vasala Poloniei, Ureche o ştia prea bine; nu se uitase acest lucru în secolul al XVII-lea. Faptul este trecut ca argument în corespondenţa diplomatică a vremii (însuşi Nistor Ureche, tatăl cronicarului, iscălise tratatul de vasalitate al lui Ieremia Movilă faţă de poloni, în care se făcea aluzie la vechile legături¹). Deci cu bună ştiinţă el suprimă aceste legături feudale din cronica sa, socotindu-le umilitoare. Cronicarul vrea să păstreze neatinsă gloria Moldovei vechi, ţară deplin liberă care şi-a apărat independenţa cu propriile sale puteri. Astfel sînt suprimate informaţiile lui Bielski, care pe rînd povesteşte de omagiile lui Petre Muşatin, Alexandru cel Bun, Ilie şi Ştefan, Roman II, Ştefan cel Mare² prestate polonilor. Unele din aceste ştiri din izvorul său le trece cu totul sub tăcere, altele sînt lăsate cu îndoială pe seama cronicarului leşesc: „...zicîndu că după acţia au fostu legătură cu craiul leşescu şi mai mare şi daruri în toţi ai au fostu trimiţîndu Iliaşu“³, în sfîrşit alteori el schimbă sensul legăturii. De pildă în loc de omagiu de vasal, cronicarul nostru spune că Alexandru cel Bun are legături de prietenie cu polonii „... priiteşug mare cu leşii şi legătură tare, ca fie la ce treabă, unul pre altul să ajutorească“⁴. La cunoaşterea închinare a lui Ştefan cel Mare la Colomeia (1485), Ureche suprimă scena îngenuncherii domnului român şi spune: „...toate ce au avut mai de treabă au vorovitu. Mai apoi l-au şi ospătat pre Ştefan vodă.“⁵ Dacă Ştefan trimite regelui polon din steagurile cucerite de la munteni, asta nu înseamnă că şi-a făcut datoria de vasal, cum afirmă Bielski⁶: „...nu pentru că doară i-au fostu datoriu să-i trimiţă, cum zic unii că au fostu supus leşilor, ci pentru să-l aibă prieten la nevoie“⁷. Modificarea textului lui Bielski nu se mărgineşte la chestiunea omagiului. Ureche suprimă sau schimbă toate ştirile care ar aduce o cît de mică atingere prestigiului Moldovei. La încheierea păcii între Polonia şi Moldova din 1499, Bielski spune că Ştefan cel Mare s-a rugat de iertare regelui polon, care l-a primit şi l-a întărit în dîmnie. Ureche protestează cu mîndrie: „...nu că doară s-au temut de puterea lor, care (Ştefan) să ispitisă şi război făcusă şi cu turcii, de atîta ori i-au şi biruit... nicio dată nu s-au plecat, ci pentru să cunoască toată creştinătatea că n-au fostu dispre dinsul începătura, că n-au rădicat el armele asupra craiului“⁸.

¹ Hurmuzachi, *Documente, Supliment*, II-3, p. 345.

² Bielski, *ed. cit.*, pp. 274, 316, 353, 354, 396, 408, 428.

³ Ureche, *ed. de faşă*, p. 83.

⁴ *ibidem*, p. 80.

⁵ *ibidem*, p. 107.

⁶ Bielski, *ed. cit.*, p. 459.

⁷ Ureche, *ed. de faşă*, p. 98.

⁸ *ibidem*, p. 117.

Între „petele“ asupra cinstei, gloriei Moldovei vechi, este caracteristic că Ureche socoate și orice alianță sau participare la război alături de turci. După înfringerea polonilor la Codrîi Cozminului, în anul următor au urmat expediții de răzbunare ale moldovenilor în Polonia. Una din aceste expediții s-a făcut cu participarea turcilor, o spune nu numai Bielski¹, dar și letopisețele interne (cronica zisă de la Bistrița)², pe care Ureche le-a cunoscut prin mijlocirea *Letopisețului moldovenesc*. Totuși Ureche trece și peste izvorul extern și peste cel intern și suprimă această informație atribuind expediția din Polonia numai moldovenilor³. De asemenea cronicarul moldovean suprimă informația lui Bielski despre un ajutor turcesc dat lui Petru Rareș în lupta sa împotriva Poloniei.⁴

Figura centrală, prototipul gloriei vechi a Moldovei, este pentru cronicar Ștefan cel Mare. În special din domnia acestuia Ureche înlătură toate umbrele pe care le aruncă cronica polonă, prezentându-l pe Ștefan ca pe un domn glorios, întotdeauna învingător. Este celebru portretul pe care Ureche îl dă la sfârșitul domniei voievodului ca pe o apoteoză: țara a pierdut într-însul „*un părinte al său*“, cu el a pierdut „*mult bine și de multă apărătură*“. Este considerat ca „*sfințit*“, și anume nu în sensul religios, ci „...*pentru lucrurile lui cele vitejești, carile niminea din domni, nici mai înainte, nici după aceea l-au ajunsu*“⁵. Se subliniază astfel poziția excepțională a lui Ștefan în istoria Moldovei. Conform ideilor scriitorilor din secolul al XVII-lea care, influențați de Renaștere, priveau istoria prin prisma gloriei „oamenilor mari“ și nu a maselor lăsate în umbră, Ureche prezintă pe Ștefan ca modelul de urmat pentru învierea Moldovei vechi.

Totuși, se poate spune cu siguranță că Ureche n-a înțeles pe Ștefan cel Mare, n-a înțeles în genere istoria țării sale din veacurile trecute. După cronicarul nostru mobilul războaielor lui Ștefan este gloria militară, vitejia, dorința de a face război cu orice preț, de a supune pe vecini. Urcindu-se în scaun, Ștefan „...*nu cerca să așaze țara, ci de războiu să gătia*“⁶, fiind „...*om războinic și de-a pururea trăgându-l inima spre vărsare de sînge*“, el pradă Țara Secuiască⁷. Domnul atacă Țara Românească pentru că „...*nu-i ajunse lui Ștefan vodă ale sale să le ție și să le sprijinească, ci de lăcomie, ce nu era al lui, încă vrea să coprinză*“⁸. „*Ștefan vodă, fiindu*

¹ Bielski, *ed. cit.*, p. 487.

² I. Bogdan, *Cronice inedite*, Buc., 1895, p. 62.

³ Ureche, *ed. de față*, p. 116.

⁴ Bielski, p. 578, cf. Ureche, *ed. de față*, p. 151.

⁵ Ureche, *ed. de față*, pp. 120—121.

⁶ *ibidem*, p. 91.

⁷ *ibidem*, p. 91.

⁸ *ibidem*, p. 96. Este poate o aluzie la pretențiile lui Vasile Lupu asupra domniei Țării Românești.

aprină inima lui de lucrurile vitejești, îi părea că un an ce n-au avut treabă de războiu, că are multă scădere, socotindu că și inimile voinicilor în războaie trăindu să ascu¹ — de aceea face război cu Radu cel Frumos. Bogdan al III-lea, fiul lui Ștefan, poartă războaie „...pentru vitejia ce avea, că socotindu ca să nu piie numele cel vitejăscu al tatne-său, ca să nu zică megiiășii că au muritu și el cu tată-său². Pentru felul de a înțelege al lui Ureche este concludentă această caracterizare făcută lui Ștefan cel Mare: „Ștefan vodă fiindu gata de războiu ca un leu ce nu-l poate imbltnzi niminea și el odihna altora îi păriia că-i iese cu pagubă³“.

Conceptul de glorie inclus de Ureche în cronică sa aparține Renașterii, după care „gloria“, faima eroică, este scopul urmărit de regi și domnitori. Se știe că pricinile războaielor lui Ștefan precum și succesele sale în luptă se datoresc altor motive: el nu este un cuceritor și un căutător de glorie, ci-și apără țara și independența ei, sprijinindu-se pe poporul Moldovei. Domnitorii din secolul al XV-lea erau mult mai realiști decît își închipuie Ureche; domnii moldoveni știau că aveau o țară mică ce trebuia apărută împotriva postelor marilor feudali din țările vecine, mult mai întinse și mai puternice. Chiar războaiele duse de Ștefan în Țara Românească și în ținuturile secuiești aveau drept scop să formeze un sistem de apărare propriu, împotriva turcilor. Locul de seamă pe care Ureche îl acordă personalității lui Ștefan cel Mare în istoria Moldovei, ca simbol al luptei pentru independență și îndemn la lupta de eliberare într-o epocă de dependență a Moldovei față de turci, în special sublinierea importanței istorice a luptei lui împotriva copleșirii otomane este justă și a rămas în istoriografia noastră. Dar Ureche în secolul al XVII-lea socotea că lupta pentru independență a unui mic stat feudal ca Moldova nu este un îndemn suficient și adaugă conceptul de glorie care este străin oamenilor din secolul al XV-lea. Aceasta ne duce la examinarea influenței umanismului în epoca lui Ureche.

Influențele umaniste. Ureche studiasse într-o școală iezuită, ca mulți alți fii de boieri moldoveni și ucraineni. Umanismul iezuit nu mai era umanismul Renașterii, cu sistemul de critică liberă raționalistă și cercetarea critică a textelor; era un umanism decadent supus autorității bisericii catolice, dușmana liberei cugetări și a criticii libere. Totuși se păstra în această școală iezuită studiul limbii latine și al autorilor clasici, cu concepțiile lor despre mărimea Romei, despre superioaritatea antichității.

¹ Ureche, *ed. de față*, p. 97.

² *ibidem*, p. 137.

³ *ibidem*, pp. 119—120.

Trebuie să recunoaştem că influenţa umanismului asupra lui Ureche a fost foarte slabă. El ştia desigur latineşte, căci foloseşte, cel dintîi dintre cronicarii noştri, izvoarele istorice în această limbă. Dar nimic din stilul său nu denotă pe un umanist. Limba folosită de Grigore Ureche este limba populară, fără nici o influenţă a topicii latine, ca la Miron Costin, fără încercare de a introduce neologisme latine. În cronica sa nu vom întîlni citate din autori clasici şi din mitologie, atît de familiare umaniştilor. Nici construcţia lucrării: prezentarea persoanelor, discursuri, gradarea dramatică a evenimentelor, obișnuite în operele umaniştilor, nu se regăseşte în cronica lui Ureche. Substratul feudal moldovenesc a fost pentru Ureche mai puternic şi mai adînc.

Sînt totuşi în cronica lui Ureche unele ecouri ale educaţiei primite în Polonia unde a venit în contact cu cultura umanistică; cunoaşterea limbii şi culturii latine l-au ajutat să-şi dea seama de apropierea dintre latină şi limba romînă, şi l-au adus la înţelegerea unităţii poporului romîn, într-o formă încă neprecisă, care se va cristaliza abia în opera lui Miron Costin. Astfel în capitolul despre limba moldovenească spune că „*de la Rîm ne tragem*“ şi dă o serie de cuvinte romîneşti: pîine, carne, găina, muieria, făméia, părinte, al nostru, cu echivalentul lor latin, „...şi altile multe din limba latinească, că de ne-am socoti pre amăruntul, toate cuvintile le-am înţelege“¹. Dar totdeodată afirmă că ţara a fost ca o „*slobozie*“, în care au venit tot felul de neamuri, cu a căror limbă este amestecată a noastră şi de aceea nu este o ţară de oameni „*aşăzaţi*“, cu „*obicée* (citeşte: tradiţii) *bune*“². Nu are deci o concepţie clară despre originea limbii noastre.

În capitolul „*Pentru Ţara Ungurească de jos şi Ardealul de sus*“ constată că în Transilvania locuiesc „*şi romîni peste tot locul, de mai multu-i ţara lătită de romîni decttu de unguri*“³. Chiar în Panonia sau, Ungaria de sus se află romîni, „*pre alocurea*“, care însă şi-au pierdut religia lor. „*Rumîinii, cîţi să află lăcuiori la Ţara Ungurească şi la Ardeal şi la Maramoroşu, de la un loc sîntu cu moldovenii şi toţ de la Rîm să trag.*“⁴ Această din urmă frază este cea mai importantă în privinţa concepţiei despre originea romînilor. Avem în faţa noastră cea mai veche afirmaţie romînească despre unitatea neamului şi în acelaşi timp despre originea sa comună. Fireşte că afirmarea unităţii de origine nu implică de loc pentru vremea aceea ideea unei viitoare unităţi politice, idee care nu poate

¹ Ureche, ed. de faţă, p. 67.

² *ibidem*, p. 67.

³ *ibidem*, p. 133.

⁴ *ibidem*, p. 134.

apărea decît în legătură cu orînduirea capitalistă, dar această afirma-re constituie totuși o idee înaintată pentru epoca aceea.

În legătură cu afirmațiile destul de sărace amintite mai sus, poate fi pusă și afirmația lui Ureche că „*letopisețele latinești*“ (Eneas Șilvius) spun că numele țării se trage de la hatmanul „*rimlensc*“ Flaccus, care s-a bătut în aceste locuri cu sciții. Cu această ocazie Ureche face o nouă afirmație despre unitatea originii romînilor, de astă dată între muntenii și moldovenii: „*Létopiseșile latinești*“ scriu despre Moldova și Țara Munte-nească „*că au fostu tot un loc și o țară*“. Ureche știe însă că Țara Rîmî-nească „*mai dintîi*“ s-a descălecat „*...măcară că s-au tras de la un izvod*“ (obîrșje) *muntelui întîi, moldovenii mai pre urmă*¹. Importanța lui Ureche rămîne în acest domeniu aceea a unui precursor al unei idei culturale care urma să fie dezvoltată de Miron Costin, de Dimitrie Cantemir, și după aceștia, în alte condițiuni economico-sociale, de Școala Ardeleană.

Am mai amintit și despre conceptul de glorie în opera lui Ureche. Aici e vorba de o idee care nu era numai a scriitorilor umaniști; această concepție se potrivea cu poziția noii boierimi moldovenești, doritoare de bani și de putere în stat, boierime în mijlocul căreia se dezvoltau concepții individualiste.

Locul lui Ureche în istoriografia moldovenească. Dacă în domeniul afirmării originilor poporului român Ureche este un precursor, el nu poate fi considerat totuși inițiatorul istoriografiei din Moldova. Cronicele slave moldovenești încep în veacul al XV-lea cu așa-numitele letopisețe de la Bistrița și Putna și cu cronicile externe: *Cronica germano-moldovenească*, *Cronica moldo-polonă*, *Cronica anonimă din Voskresenskaia letopis*, toate variante ale unui letopiseț unic. Ele sînt urmate în secolul următor de letopisețele lui Macarie, Azarie și Eftimie, care duc povestirea istoriei Moldovei pînă la 1575². Între aceste cronici și aceea a lui Ureche este o continuitate, în sensul că ele au servit, afară de cele externe și de Eftimie, ca izvor al cronicii lui Ureche, prin mijlocirea *Letopisețului moldovenesc*. Asupra acestei probleme vom reveni mai jos, cînd vom studia izvoarele cronicii lui Ureche. Deocamdată ne vom mulțumi să constatăm continuitatea istoriografiei moldovenești din veacul al XV-lea pînă în al XVII-lea și apoi și în cel următor, de vreme ce cronica lui Miron

¹ Ureche, *ed. de față*, p. 66.

² I. Bogdan, *Vechile cronice moldovenești înainte de Ureche*, Buc., 1891 (*Cronica de la Putna*, Macarie, Eftimie, *Cronica moldo-polonă*); I. Bogdan, *Cronice inedite atîngătoare de istoria romînilor*, Buc., 1895 (*Cronica de la Bistrița*, *Cronica moldo-polonă*, *Cronica sirbo-moldovenească*); I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, Buc., 1909 (Acad. Rom. — *Memor. sect. ist.*) (*Cronica de la Putna*, Macarie și Azarie); I. C. Chițimia, *Cronica lui Ștefan cel Mare*, Buc., 1942 (*Cronica moldo-germană*, atribuită de editor, fără temei, lui H. Schedel).

Costin este continuarea cronicii lui Ureche și cronica lui Neculce este continuarea cronicii lui Miron Costin.

Această continuitate trebuie înțeleasă ca o evoluție. Cronica lui Ureche se deosebește de cronicile slave din secolele precedente mai întâi prin limbă: este prima cronică moldovenească, care ni s-a păstrat, scrisă în limba poporului, ceea ce înseamnă un progres vădit, prin lărgirea cercului de cititori și prin concepția despre o istorie scrisă pentru poporul român. În al doilea rând, cronica lui Ureche se deosebește de cronicile slave prin aceea că se preocupă de originile poporului nostru, de așa-numitul „descălecat întâiu“, de cucerirea romană, de sciții anteriori cuceririi romane, de originile limbii. Prin urmare este o lărgire a orizontului istoric, față de cronicile slave care se preocupă numai de istoria statului feudal, Moldova. (Doar *Cronica anonimă din Voskresenskaia letopis* conține o legendă încurcată și naivă despre începuturile neamului din doi frați, Roman și Vlahata.)

Pe lângă aceste două deosebiri esențiale, trebuie subliniată o deosebire care privește categoria de cronici în care intră cele slave și categoria deosebită din care face parte cronica lui Ureche. Primele cronici, cele slave, sînt toate cronici oficiale, de curte. În ceea ce privește prototipul celor două cronici din secolul al XV-lea (Bistrița și Putna), el a fost scris la curtea lui Ștefan cel Mare, cum se dovedește prin folosirea acestor letopisețe ca variante străine pentru scopuri diplomatice (*Cronica moldo-germană* trimisă de Ștefan la Nürnberg¹, *Cronica moldo-polonă* folosită de diplomații poloni, cea din *Voskresenskaia letopis* anexată la cronica oficială de la Moscova). Din cronică reiese că scriitorul știa că la un cutremur domnul ședea la masă², el știa să enumere după categorii tunurile și bombardele luate de Ștefan la Codrii Cozminului³, cunoștea relațiile diplomatice ale lui Ștefan cel Mare cu statele străine⁴. Macarie, Eftimie și Azarie declară ei înșiși că scriu din poruncă domnească,⁵

Dimpotrivă, cronica lui Ureche este o cronică independentă, în sensul că autorul nu scrie din poruncă, ci din îndemn propriu. Avem a face cu scrierea unui boier care reflectează punctul de vedere boieresc, spre deosebire de cronicile oficiale care reprezintă punctul de vedere al domniei. Această deosebire nu este întâmplătoare, ci reprezintă o fază nouă în istoriografia moldovenească, de vreme ce toți continuatorii lui

¹ O. Gôrka, *Cronica epocii lui Ștefan cel Mare*, Buc., 1937, pp. 7—21.

² I. Bogdan, *Cronice inedite*, ed. cit., p. 53.

³ *ibidem*, p. 61.

⁴ *ibidem*, pp. 55 și 56.

⁵ I. Bogdan, *Vechile cronice mold. înainte de Ureche*, ed. cit., pp. 198, 213; *idem Letopisețul lui Azarie*, ed. cit., p. 146.

Ureche — Miron și Nicolae Costin, Neculce — scriu cronici boierești și nu cronici oficiale.

Deosebiriile pe care le-am amintit se explică prin ivirea unei noi epoci a perioadei feudale, epocă de care am vorbit. Ridicarea unei noi boierimi feudale, dar cu alte mijloace, întemeiată pe negoțul grînelor, fundatoare de noi latifundii, boierime care surpă puterea domnească în decădere, explică introducerea limbii romîne în locul celei slave în istoriografie.

Am spus că toate cronicile moldovenești din secolele al XV-lea și al XVI-lea erau cronici oficiale de curte. Curtea domnească era păstrătoare tradiției de limbă slavonă și în același timp era în strînsă legătură cu biserica, de asemenea păstrătoare a culturii slave. Marea boierime din acele secole știa slavonește, ca și domnii de altfel; de pildă, Ștefan cel Mare vorbește slavonește unui sol polon. Înlocuirea noii boierimi din secolul al XVII-lea, din mica boierime și din slujitori, înseamnă însă venirea la cîrmă a unor oameni care nu știau slavonește. Noua boierime este inițiatoarea istoriografiei cronicarilor din acel veac. Între istoriografia slavonă din veacurile precedente și cea romînească din secolul al XVII-lea nu este numai o deosebire de limbă, ci și o deosebire fundamentală: trecerea de la istoriografia domnească, de curte, la cea a boierimii. Aici stă și cauza introducerii limbii romîne în istoriografie. Domnii aveau grămăticii de slavonie și o cancelarie organizată; boierii cei noi, mai puțin cunoscători de limbi străine, aveau nevoie de scrieri în limba țării. O istoriografie scrisă de boieri pentru a fi citită de boieri, și poate și de țigoveți, nu putea fi scrisă decît în limba poporului. Luarea meșteșugului istoriografic în mîinile boierilor noi a însemnat în chip necesar trecerea de la limba slavonă la limba romînă. Adăugăm că această trecere s-a făcut înainte de introducerea oficială a limbii romîne în biserică, reformă care datează de-abia de la sfîrșitul secolului al XVII-lea.

Numai în această epocă de ridicare a noii boierimi putea apare istoriografia cronicilor boierești scrise de boieri din punctul lor de vedere, opus autorității domnești.

Între cronica lui Ureche și cronicile slavonești a existat o cronică intermediară care reprezintă trecerea între cele două faze ale istoriografiei: *Letopisețul moldovenesc* azi pierdut, pe care însă Ureche îl folosește pe larg. Autorul lui a fost Eustratie logofătul al treilea.¹ Caracterul

¹ O spune Miron Costin în *Poema în versuri polone* în *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, E.S.P.L.A., 1958, p. 385, arătînd că Eustratie a fost cel dintîi istoric moldovean, înainte de Ureche.

intermediar al acestei cronici se vede din aceea că este o cronică scrisă în românește, deci prima, înainte de a lui Ureche, dar nu pare a fi cuprins afirmațiile despre originea comună și romană a românilor, pe care Ureche le ia din alte scrieri străine (G. Mercator), adăugînd unele observații despre originea limbii moldovenești¹. Cît despre caracterul domnesc sau boieresc al acestei cronici pierdute este greu să ne pronunțăm; înclinăm însă să socotim *Letopisețul moldovenesc* ca pe o cronică oficială. Considerăm în sprijinul acestei afirmații faptul că Eustratie logofătul a scris pentru Vasile Lupu, și din porunca acestuia, *Pravila Moldovei*. De altfel funcția sa de logofăt al treilea însemna un fel de secretar particular al domnului ales dintre cărturari, „credincios la toate tainele domnului“; corespondența particulară a voievodului trecea prin mîna lui.² Era tocmai omul potrivit pentru a scrie o cronică de curte. (Eustratie a fost diac de cancelarie în 1618, logofăt al treilea în 1630—1631, apoi n-a mai ocupat dregătorii).³

Așadar, cronica lui Ureche ocupă în istoriografia moldovenească un loc bine definit: după cîteva începuturi timide, azi pierdute, Ureche este întemeietorul istoriografiei în limba poporului, este cel dintîi care s-a preocupat nu numai de statul feudal, Moldova, ci de originea poporului român ca o unitate. În această privință concepțiile sale sînt încă șovăielnice și obscure, dar formează un început care a fost dezvoltat de continuatorii lui. El este de asemenea începătorul istoriografiei boierești în Moldova, în epoca statului boieresc din secolul al XVII-lea.

Ca istoric folosește metoda cronicărească a compilației, cu atît mai mult cu cît nu e contemporan cu epoca pe care o descrie. Ureche se ridică însă deasupra tehnicii istorice primitive la compilatorilor medievali, întîi prin compararea și cîntărirea continuă a izvoarelor sale, apoi, mai ales, prin intervenția sa ca judecător al faptelor trecutului, din punctul de vedere boieresc dar și din acela al unui om cu dragoste de țara sa, Moldova.

Deși folosește izvoare în parte cunoscute — cronicile slave interne și cronica polonă a lui Bielski — cronica lui Ureche conține numeroase știri care se găsesc numai în paginile ei: fapte politice, dar mai ales informații asupra instituțiilor feudale. Cronică aceasta este imaginea Moldovei feudale, nu numai prin tendințele ei, ci și prin informațiile de extraordinară bogăție asupra structurii feudale a țării. Aceasta este valoarea ei cea mai de preț. Structura feudală a Moldovei oglindită în

¹ Ureche, *ed. de față*, p. 67.

² Vezi definiția dregătoriei logofătului al treilea în interpolația lui Misail Călugărul; în cronica lui Ureche, *ed. de față*, p. 77.

³ G. Ghibănescu, *Ispisaoce și zapise*, I—2, p. 112; același în — *Teodor Codrescu* (revistă), II, 1933, pp. 115—116 — Acad. R.P.R. — doc. CLXXXI/21.

cronica lui Ureche nu se rezumă numai la domnie (procedeele alegerii domnilor, puterea lor ca judecători și comandanți de oaste), nici la boierime (în cronică se află interesante date privitoare la puterea și atribuțiile boierilor), dar în această structură intră și țărănimea, meșteșugarii orașelor, lumea neprivilegiată, despre care Ureche, deși boier mare, nu poate să nu dea informații și chiar să recunoască atât lupta acestor asupriți pentru libertate de sub jugul feudal cât și lupta lor împotriva cötropitorilor dinafară. Ștefan cel Mare, spune Ureche, după luptele cu turcii: „...nu avea voinici de oaste, ci stringea păstorii din munți și argații, de-i într-arma, acmu iară să rădica deasupra biruitorilor”¹. Deci nu cu cavaleri și boieri, ci cu păstori și argați s-a ridicat Ștefan „deasupra biruitorilor”. De asemenea, în lupta de la Codrii Cozminului oastea năvălitoare a pierit înfrîntă „unii de oșteni, alții de țărani”². Pretendentul Ștefan Mizgă se ridică împotriva lui Alexandru Lăpușneanu cel urît de popor și adună „mulți haiduci”, „...stringîndu și păstori și altă adunătură”³, ceea ce arată caracterul de răscoală țărănească a acestei lupte. În lupta supremă a lui Ion vodă cel Cumplit împotriva turcilor, Ureche spune că: „...o samă de boieri cei mari... ca să nu cază în mreaja vrăjmașului său... au fugit la turci”⁴. Călărimea, adică oastea boierească, fuge cînd apar tătării și cronicarul recunoaște: „Numai pedestrimea și oastea cea di strînsură au rămas și 300 de cazaci”⁵.

Mare boier, ostil lui Ion Vodă, Ureche nu caracterizează fuga boierilor ca trădare și nici rezistența țărănilor și a cazacilor, care au căzut pînă la unul; ca eroism, dar chiar și simpla mențiune este prețioasă, ridicînd valoarea letpiseșului său, și semnificativă pentru atitudinea obiectivă a cronicarului.

Unele conflicte sociale ale secolului al XVI-lea se pot abia ghici din cîteva aluzii. Astfel la căderea lui Despot vodă, Moldova este atacată de munteni, care credeau că o vor supune ușor: „...pentru împărechierea (vraja) ce era între călărași și între pedestrași”⁶. În acest pasaj cronicarul, vorbind despre lupta dintre oastea cetelor feudale boierești călări și cetele de țărani care luptau pe jos, dă o importantă informație despre luptele sociale dintre țărani și boierii moldoveni.

În ce privește relațiile cu țările vecine, s-a relevat îndestul în scrierile istoricilor noștri valoarea cronicii lui Ureche pentru istoria legăturilor noastre cu Polonia, cu Imperiul Otoman, cu Ungaria, dar s-a subliniat mai puțin valoarea reală a acestei scrieri pentru relațiile

¹ Ureche, ed. de față, p. 106.

² *ibidem*, p. 113.

³ *ibidem*, p. 192.

⁴ *ibidem*, p. 202.

⁵ *ibidem*, p. 203.

⁶ *ibidem*, p. 188.

dintre Moldova și celelalte țări românești, în special cu Transilvania. Remarcabil este felul cum începe Ureche capitolul despre Transilvania: „...fiindu-ne vecini de aproape și de multe ori năzuia domnii țării Moldovei, de să acioa și să ajutoriia de la dînșii”¹. La vreme de primejdie Transilvania este un sprijin, un adăpost pentru moldoveni. Și aspectul economic al Transilvaniei, descris de Ureche, sugerează o comparație cu Moldova din vremea aceea: „Ieste țara Ardealului plină de toată hrana cîte trebuiește vieții omenești, că pline peste samă rodéște multă, de niminea nu o cumpără, ci tuturoră prisoséște, vin pretutinderea, nimăruî nu lipséște...”². Primirea lui Petru Rareș prubeag în Transilvania, războaiele lui în această provincie, ca și cele mai vechi ale lui Ștefan cel Mare și o mulțime de alte amănunte completează această icoană.

Faptul că Ureche între capitolele închinat descrierilor țărilor vecine: Polonia, Turcia, Transilvania, ținuturile locuite de tătari nu are și un capitol despre Țara Românească se poate explica numai prin aceea că el nu o considera ca țară străină. Știrile despre istoria relațiilor dintre Țara Românească și Moldova, și chiar despre fapte de istorie internă muntenească (moartea lui Neagoe Basarab și ridicarea lui Radu de la Afumați împotriva turcilor, domnia lui Mihnea Turcitul etc.) sînt foarte bogate în cronica lui Ureche.

Legăturile cu Rusia, în cronica lui Ureche, sînt adeseori evocate: amintește de moartea lui Ioan „feciior împăratului de Mosc, nepot (în realitate ginere) lui Ștefan odă”³; Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, trimite soli la Moscova⁴; Ștefan cel Tânăr nu izbutéște să obțină de la regele Poloniei trecerea liberă a solilor săi spre Moscova⁵; Bogdan Lăpușeanu se duce la Moscova, unde moare⁶. Spre deosebire de „Mosc”, statul rusec liber, cronicarul înțelege prin „Rusia” și „la rusi”, provinciile locuite de ruși, Ucraina, Volinia, Galiția, aflate sub stăpînire polonă. El știe că aceste provincii nu erau poloneze, ci rusești: șleahta (mica nobilime) din acele regiuni este pentru dînsul „șleahta rusască”⁷; cînd Ștefan cel Mare se duce la Colomeia în Pocuția, regele Poloniei trimite în ajutorul Moldovei oaste „de la rusi”⁸.

Un loc special în istoria legăturilor ruso-romîne, oglindită în cronica Moldovei, îl constituie numeroasele pasaje și capitole întregi

¹ Ureche, ed. de față, p. 133.

² *ibidem*, p. 134.

³ *ibidem*, p. 108.

⁴ *ibidem*, p. 142.

⁵ *ibidem*, p. 146.

⁶ *ibidem*, p. 196.

⁷ *ibidem*, p. 85.

⁸ *ibidem*, p. 107.

închinat legăturilor cu cazacii, oaste rusească liberă din Ucraina. Tocmai rostul acestei oști: pe de o parte lupta împotriva tătarilor și turcilor, iar pe de altă parte lupta împotriva feudaților care acaparau pământurile din Ucraina, a dat o coloratură specială relațiilor moldovenilor cu cazacii. În lupta împotriva turcilor pentru libertatea țării este celebru capitoulul lui Ureche despre ajutorul dat de cazaci lui Ion Vodă cel Cumplit. Când sosesc cazacii în Moldova: „*Pre carii văzîndu-i Ion vodă, nu într-alt chip, ci ca cînd ar fi văzut ingerul din cer cu veste bună și de izbîndă pogorit și cu multe daruri pe capitile, cine era, i-au dăruit*“¹. Sfirșitul eroic al acestor cazaci este epic: „*Ci văzîndu așa (cazacii), au intrat în tabără și în grămada turcească, tăindu și oborîndu, de au perit până într-unul*“². Ureche nu subliniază elementul social al luptei cazacilor în Moldova, ajutorul dat de acești oșteni liberi oamenilor asupriți din Moldova și adeziunea țăranilor moldoveni la expedițiile căzacești; totuși acest fapt, cunoscut pe larg din alte izvoare, se întrevede și în cronica boierului Ureche: cînd cazacii cu Ivan Potcoavă vin în Moldova: „...*cumu-și-i rîndul oamenilor, dacă l-au vestit de domnu tînăr, mulți i s-au închinat*“³. Iar peste cîtva timp: „...*fast-au și oaste de țară cu cazacii, că mulți să închinase*“⁴.

Așadar valoarea istorică a cronicii nu stă numai în înșirarea faptelor istorice, ea este o mărturie cu caracter general despre Moldova feudală cu luptele ei din afară pentru libertate, dinăuntru împotriva asupririi feudale.

Concepția istorică a lui Ureche. Deși, după cum am încercat să subliniem, prin multe idei înaintate Ureche își depășește adesea veacul, concepția sa istorică rămîne mărginită în limitele gîndirii feudale. Tocmai de aceea letopisețul său constituie cea mai caracteristică oglîndire a unei anumite faze a orînduirii feudale din Moldova, fază pe care am fixat-o mai sus. Concepția religioasă a istoriei, intervenția puterii dîvine care face dreptate și judecă pe oameni, apare la fiecare pas: „*Dumnezeu cel dreptu, cela ce ceartă nedreptatea și tnalță dreptatea, cu cîtă certare pedepséște pre ceia ce calcă jurămintul*“⁵. Această concepție religioasă merge așa de departe încît cronicarul crede în minuni, în intervenția sfinților; el reproduce legendele după care în lupta de la Rîmnic a coborît din cer sfîntul Procopie care a ajutat pe Ștefan cel Mare împotriva muntenilor⁶, pe cînd sfîntul Dimitrie se prezintă sub forma unui „viteaz“ (citește: cavaler) zburător în lupta de la Codrii

¹ Ureche, *ed. de față*, p. 198.

² *ibidem*, p. 204.

³ *ibidem*, p. 208.

⁴ *ibidem*, p. 209.

⁵ *ibidem*, p. 114.

⁶ *ibidem*, p. 106.

Cozminului: „...ci iese de a și créderea, de vréme ce au zidit biserică“, adaugă cronicarul¹. Biserica era sprijinul regimului feudal și un boier mare nu se putea depărta nici de învățătura ei, nici măcar de superstiții, întreținând o atmosferă de misticism. Dar Ureche folosește tăria ortodoxiei în credințele oamenilor din acea vreme pentru a sublinia și a îndemna la lupta împotriva turcilor, pentru că turcii caută să răspîndească „légea lui Moamet cea spurcată“², „légea... cea întunecată“³. Astfel în cronica lui Ureche lupta moldovenilor „creștini“ împotriva turcilor „păgîni“ se rezumă la lupta pentru libertate a unui popor asuprit împotriva cotropitorilor.

Intervenția puterii divine în treburile oamenilor și ale țărilor duce firește la o concepție moralistă a istoriei. Cu aceasta de altfel se deschide și cronica: „Mulți scriitori au nevoit de au scris rîndul și povéstea țărilor, de au lăsat izvod pă urmă și bune și réle, să rămîie feciorilor și nepoșilor, să le fie de învățatură, despre céle réle să să jerească și să să socotească, iar dupre céle bune să urmăze și să să învățe și să să îndirepteze“⁴. Această concepție moralistă a istoriei formulată de Ureche este comună tuturor istoricilor vechi și medievali care considerau că menirea istoriei era să servească numai de îndreptar moral în viață, pe cînd istoria științifică vede în primul rînd în istorie viața societății și evoluția ei, o explicare a cauzelor și originilor fenomenelor sociale.

Tot în predoslovie găsim și altă idee valoroasă despre rostul scrierilor istorice. Ureche scrie: „...ca să nu să înéce a toate țările anii trecuți și să nu să știe ce s-au lucrat, să să asemene fierălor și dobitoacelor celor mute și fără minte“⁵. Iar în alt loc, laudînd pe istoricii străini care au însemnat toate amănuntele istoriei, spune: „...fiindu oameni așezați mai de demultu și cronicarii lor neavîndu alte trebi, ce numai vă leatul păziia și niște lucruri mari ca acéstea păziia și socotia, să nu rămîie ceva neînsemnat, pentru ca să nu le zică vecinii lor di prinprejur că au fostu adormiți sau neînvoțați și nestrăbătuți cu istoria“⁶. Prin urmare, istoria este un bun al unei țări, un bun cultural am zice azi, care nu se cuvine să fie pierdut. Este o datorie a cronicarilor să „păzească“ să nu se uite faptele mari. Ceea ce deosebește pe oameni de animale este tocmai păstrarea unei tradiții, și acele popoare care sînt „așezate“ (oitește: civilizate) se disting prin aceea că au păstrat tradiția, adică amintirea faptelor mari. Care sînt aceste fapte mari pentru Ureche?

¹ Ureche, ed. de față, p. 115.

² *ibidem*, p. 109.

³ *ibidem*, p. 144.

⁴ *ibidem*, p. 63.

⁵ *ibidem*, p. 63.

⁶ *ibidem*, p. 73.

Bineînțeles, în primul rînd faptele de război, vitejia, cuceririle, precum și schimbarea domnilor. Desigur că a considera istoria ca un bun al țării, care trebuie conservat și cinstit, constituie un pas înainte față de naiva concepție a istoriei moraliste, dar, prin conținutul ei de tradiție eroică și de glorie, această idee se leagă în primul rînd de concepțiile boierimii. Numai boierii, interesați în consemnarea genealogiilor de familie, au interes să se păstreze amintirea faptelor individuale de vitejie și de război, care înobilează pe urmași, ca un titlu de privilegiu.

Am arătat că Ureche este începătorul șirului de istorici boieri care scriu cronici independente de influența curții domnești, deci asemenea idei sînt firești în cronica lui și accentuează încă o dată caracterul ei. Totuși, deși purtător al tendințelor boierimii și dornic să susțină autoritatea boierilor în fața domnului, Ureche, tributar concepției despre istorie din timpul său, face de cele mai multe ori apologia domnilor vechi, ca unii ce erau considerați făuritori ai istoriei.

Limba și stilul lui Ureche. Un studiu lingvistic asupra letopisetului lui Ureche este îngreunat de anumite împrejurări speciale: nu avem un manuscris autograf al cronicii, nici măcar o copie care să nu fi trecut prin filiera mai multor copişti succesivi, care sînt adesea și interpolatori și compilatori. Manuscrisele cele mai bune ale cronicii sînt copii de la începutul secolului al XVIII-lea, cîteva decenii după scrierea cronicii. În cazul special al cronicii lui Ureche, cele mai bune manuscrise, cele folosite de toți editorii pentru edițiile lor, pentru că sînt singurele complete și copiate îngrijit, se datoresc unor copişti munteni.¹ Cele cîteva manuscrise moldovenești ale cronicii lui Ureche sînt lacunare și copiate după un arhetip neglijent redat de un scrib fără multă știință de carte. Ca atare ele nu pot folosi ca bază a unei ediții. Totuși studiul limbii lui Ureche nu este cu neputință. Mai întîi cei doi copişti munteni care au copiat manuscrisul datorit lui Axinte Uricarul din Moldova, grămătio învățat și conștiincios (manuscrisele indicate în prezenta ediție prin sigla A : A-1 și A-2), sînt și ei scriitori de manuscrise foarte conștiincioși, care și-au păstrat foarte mici schimbări în text. Fonetica este cea care a avut ceva mai mult de suferit; a fost eliminat în cele mai multe cazuri: *dz* moldovenesc, *gi* pentru *j*; s-au păstrat însă, în genere, forme nediftongate ca: *sară*, *să margă*. Lexicul moldovenesc a fost însă păstrat de toți copişții, cu foarte rare excepții, și formează o mare bogăție pentru studiul limbii, precum se poate vedea din glosarul de la sfîrșitul prezentei ediții.

¹ Vezi în partea a doua a acestei introduceri descrierea manuscriselor folosite.

Din tezaurul culturii latine, cu care a intrat în contact în școlile din Polonia, Ureche a păstrat foarte puțin în cronică sa. Fraza de construcție latină care apare într-o formă moderată în *De neamul moldovenilor* a lui Miron Costin și mai acută în *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir nu se întâlnește la Ureche. Din textul letopisețului său abia se pot culege câțiva termeni latini cu evident caracter savant: *oceanu*, *gardinalii* (cardinalii), *cometha*, *eretic*, *corona*. Mai accentuată este influența limbii slavone, limbă folosită pe vremea cronicarului în biserică și în cărțile religioase. Sînt în letopiseț cuvinte și chiar expresii întregi în slavonește: *nacazanie silnim* (învățătura celor puternici), *tij*, *i pol* (și jumătate), *mesița*, *dni*. Cuvintele de origine slavă care derivă din limba bisericii și nu din limba poporului sînt destul de frecvente: *hvală*, *a poftori*, *otcărnuia*, *ciudese*, *jărtăonic*, *pomăzuit*. Cu toate acestea Ureche nu este legat nici de limba studiilor sale clasice și nici de limba bisericii. Caracteristică îi este tendința de a se dezbăra de limba greoaie a cărților religioase și de a crea un stil narativ istoric avînd la bază limba vorbită de popor. Față de limba traducerilor din cărțile bisericești și chiar față de limba mitropolitului Varlaam, care, în *Cazanii*, se dovedește încă supusă regulilor frazeologiei slavone, limba lui Ureche reprezintă un mare pas înainte spre închegarea limbii literare românești. Lexicul predominant moldovenesc și topica frazei care poate fi uneori stingace — să nu uităm că Ureche nu avea în urma lui o tradiție literară românească — dar niciodată retorică sau afectată ca a cărților bisericești, dovedesc eforturile cronicarului de a da ideilor sale o expresie cât mai apropiată de limba poporului: „*Și de acolo multe luund și lipindu de ale noastre, potrivindu vremea și anii, de au scris acest létopiseț, carile de pre în multe locuri de nu să vă fi și nemerit, gîndescu că cela ce va fi înțeleptu nu vă va vinui, că de nu poate de multe ori omul să spuie așa pre cale tot pre rîndu, cela ce vede cu ochii săi și multe zminteste, de au spune mai mult, au mai puțin, dară lucruri vechi și de demult, de s-au răsufiat atîta vreme de ani? Ci eu, pe cum am aflat, așa am arătat.*”¹

Observațiile de mai sus ne duc către concluzia că, oricît ar fi fost de cult, Ureche rămîne legat de obîrșia sa moldovenească și populară, de care boierii, în privința culturii, nu se desfăcuseră pe vremea aceea.

Fraza lui Ureche este construită, ea are un anume ritm obținut în genere prin mijloace simple ca de exemplu repetarea unor substantive sau adjective cu același sens, care pe de o parte întăresc ideea și pe de altă dau ritm frazei: „s-au scăpatu de mult bine și de multă apărătură”,

„iarnă grea și geroasă“, „chizmindu și însemnînd și pre scurtu scriind“, „au aflat cap și începătura“, „iarăș de strguscade și se împușinează“, „mai pe largu și de agiunsu scriu“. De asemenea sînt de remarcat antitezele: „răsăritul ieste începător, apusul va să să înalțe“, „cela ce ceartă nedireptatea și înalță direptatea“. Așadar întiul cronicar al Moldovei a fost un scriitor popular, dar un scriitor cu stil studiat. Ureche nu povestește sec faptele, înșirîndu-le pe ani ca un analist, ci le ilustrează, le învie prin comparații, unele simple, fără multă originalitate: „ca un leu ce nu-l poate îmblîzni niminea“¹ (Ștefan cînd pornește la război), altele dovedind că acest cronicar din secolul al XVII-lea vedea ideile abstracte în imagini, ca un artist: creșterea și decăderea Moldovei sînt ca un puhoi de ape de primăvară — „cum să timpplă de strgu de adaoge povoiul apei și iarăș de strgu scade și să împușinează, așa s-au adaos și Moldova... de s-au de strgu lătit și fără zăbavă au îndireptatu“². Țăranii cuprind calea oștirii polone în Codrii Cozminului „...coprinsese ca cu o mreajă calea“³. Teama de dușmanul său, pentru Ștefan Lăcustă, era „...ca o ghiață la inima lui Ștefan vodă“⁴, iarăși o împrejurare abstractă explicată cu o figură concretă.

— Istoricii medievali, acei care erau literați și nu analiști, folosesc adesea dialogul — deși, fiind vorba de persoane din trecut, sînt obligați să redacteze ei cuvintele personajelor lor — ceea ce le dădea putință să caracterizeze anumite figuri istorice prin propriile lor cuvinte în stil direct. Petru Rareș fugar întilnește niște oameni simpli în munți, trece cu ei prin straja ungurească. Straja întreabă: „*Ce oameni sînteți?*«. *Ei au zis: «Sintem pascari»*“⁵. Cînd Petru Rareș se întoarce în Moldova, în a doua domnie, și boierii care-l părăsiseră se roagă de iertare, Petru le spune: „*Fii în pace și iertați de greșalile voastre, cîte mii-ați făcut oarecînd...*» Iară ei cu toții strigară: *«În mulți ani să domnești, cu pace», și iarăși ziseră: «Bine ai venit la scaunul tău, domnul nostru cel dintău»*“⁶. Dialogul subliniază jîsnicia boierilor vicleni care se schimbă după putere, linguşind pe domnul care fusese trădat de dînșii. Și cuvintele în vorbire directă ale lui Alexandru Lăpușneanu: „*De nu mă vor, eu ti voiu pre ei și de nu mă iubescu, eu ti iubescu pre dînșii și tot voiu merge, ori cu voie, ori fără voie*“⁷, sînt cuvintele tiranului, căruia puțin îi pasă de voia poporului asupra; cinismul lui reiese mai limpede din cuvintele ce i se atribuie, decît dacă ar fi stigmatizat de cronicar.

¹ Ureche, ed. de față, p. 119.

² *ibidem*, p. 63.

³ *ibidem*, p. 113.

⁴ *ibidem*, pp. 159—160.

⁵ *ibidem*, p. 155.

⁶ *ibidem*, p. 161.

⁷ *ibidem*, p. 189.

De observat că însăși introducerea în povestire a dialogului și a vorbirii directe este un procedeu de literat și nu de istoric.

Citeodată Ureche, pentru a sublinia un pasaj, se adresează direct cititorului, atrăgându-i atenția. Vorbind de Ștefan cel Mare, de faima sa, care atrage la dînsul pe prieteni și pe cei slabi, Ureche se îndreaptă spre cititor și-i spune: „*Iani șocotește că suptu un copaciu bun cîți să adăpostesc sau cîtă laudă își adaoge, nu numai purtătoriul, ce și țara*”¹. Sau vorbind de cîrmuirea oamenilor din Moldova feudală, care este mai prejos de a albinelor: „*Iani, de s-ar învăța cei mari de pre niște muște fără minte cumuș în domnia, cum iese albina, că toate-și apără cășcioara și hrana lor cu acile și cu veninul său*”².

Unele imagini de evocare a Moldovei eroice în lupta pentru libertate împotriva turcilor rămîn în literatura noastră printre cele mai de preț pagini ale vechii literaturi romîne. Despre Valea Albă, unde mulțimea turcească a cîtropit oastea Moldovei lui Ștefan, Ureche spune: „*Și atîta de ai noștri au perit, cît au înălbit poiana de trupurile de a celor periți, până au fostu războiul*”³. Ureche n-a trăit vremile luptei de la Valea Albă, a știut însă într-o singură frază să evoce acea mare tragedie a țării lui în lupta împotriva robiei.

Cînd Ștefan bate pe turci la Podul Înalt, cronicarul spune cu mîndrie: „*...pre toți i-au tăiatu, unde apoi mîgle de cei morți au strînsu*”⁴. Cînd Mateiaș Corvin se îndreaptă spre Baia, schimbarea drumului său este explicată printr-o imagine plastică: „*...socotînd ca să nu rămte vreun unghiu nepîpăit de dînsul*”⁵. Nici o ușoară ironie nu lipsește uneori din paginile lui Ureche; la Codrii Cozminului anumiți moldoveni nu urmăresc pe dușmani cî se dedau la prădarea carelor părăsite. Cronicarul nu-și arată indignarea, ci se mulțumește cu o ironie: „*Ci și acei pușini ce ieșisă din codru n-ar fi scăpatu, de nu s-ar fi încurcatu ai noștri în carăle crăești și în carăle altor boieri, de le-au datu vrême, de au ieșit*”⁶.

— Unele cugetări, care nu sînt obișnuitele cugetări inspirate din cărțile bisericii — așa de frecvente la scriitorii vechi — cî constatări asupra firii omenești, se întîlnesc sub pana acestui cronicar moldovean: „de multe ori unde pierde omul nădăjdea, de frică mai apoi să întoarcă în viață”⁷; un proverb popular îi servește pentru a caracteriza pe Iliăș Rareș turcitul: „*dinafară să vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împuțit*”⁸.

¹ Ureche, ed. de față, p. 97.

² *ibidem*, p. 191.

³ *ibidem*, p. 104.

⁴ *ibidem*, p. 100.

⁵ *ibidem*, p. 93.

⁶ *ibidem*, p. 113.

⁷ *ibidem*, p. 151.

⁸ *ibidem*, p. 167.

— In sfârșit, portretele lui Ureche vădesc pagini de adevărată măiestrie literară a scriitorului. Portretul lui Ștefan cel Mare este o pagină clasică a literaturii noastre: „Fost-au acestu Ștefan vodă om nu mare de statu, minios și de grabu cărsătoriu de stinge nevinovat; de multe ori la ospete omorâta fără județu. Amintrilea era om întreg la fire, neléneșu, și lucrul său îl știia a-l acoperi și unde nu gândia, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși să vîrta, ca văzîndu-l ai săi, să nu să îndărăpteaze și pentru acia raru războiu de nu biruia. Și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știîndu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor.”¹ De observat că aceste portrete nu sînt reproducerea textului unui contemporan al lui Ștefan sau al epocii descrise. În letopiseț. Cronicarul intruchipează personajele letopisețului său după datele desprinse din mărturiile scrise ale vremii și, ceea ce este mai interesant, din tradiția populară, folosind faima lor transmisă din generație în generație.

Nu numai portretul lui Ștefan cel Mare împodobește paginile acestei cronici, ci și altele, mai de puțină popularitate. Iată portretul lui Bogdan cel Tânăr Lăpușneanu: „Nici de carte era prost, la călărie sprînțen, cu sulița la halca nu pre lesne avea protionio, a săgita din arc tare nu putea fi mai bine. Numai ce era mai di treabă domnii lipsiia, că nu cerca bătrînii la sfat.”² Sau al lui Petru Schiopul: „...domn vrednic, cum să cade, cu di toate podoabile cîte tribuiesc unui domnu de cinste, că boierilor le era părinte, pre carii le cinste mare-i ținea și din sfatul lor nu ieșia. Țărți era apărătoru, spre săraci milostiv, pre călugări și pre mănăstiri întăria și-i miluia, cu vecinii de prinprejur viețuia bine, de avea de la toți nume bunși dragoste.”³

Aceste portrete nu sînt convenționale, potrivite cu orice model; ele reies din aprecierea cronicarului, din analiza firii și faptelor fiecărui domn al Moldovei, reușind ca într-un stil concis, lapidar să exprime trăsăturile caracteristice ale personalității fiecărui voievod.

Nu este de mirare că numeroși scriitori romîni s-au inspirat din episoadele letopisețului lui Ureche aflînd în rîndurile cronicii izvor de inspirație pentru nuvele, poeme, piese de teatru. Din cronica lui Ureche și-a luat Costache Negruzzi subiectul pentru trei din cele patru tablouri (afară de al treilea: *Capul lui Moșoc vrem*) ale nuvelei istorice *Alexandru Lăpușneanu*.

Poemul lui Vasile Alecsandri, *Dumbrava Roșie*, pornește de la legenda din cronica lui Ureche asupra dumbrăvii care ar fi fost arată de către prinșii poloni înjuogați la plug, iar drama *Despot Vodă* a aceluiași

¹ Ureche, ed. de față, p. 120.

² *ibidem*, p. 194.

³ *ibidem*, p. 218.

scriitor, deși mai liberă în urmarea izvorului său decât nuvela lui Negruzzi, derivă în chip firesc din capitolele lui Ureche și din adaosele lui Simion Dascălul după cronică polonă a lui Paszkowski. Printre sursele de inspirație ale lui Barbu Delavrancea pentru trilogia istorică: *Apus de soare*, *Vîitorul* și *Luceafărul*, se numără și cronică lui Ureche. Delavrancea introduce însă în actul ultim al piesei *Apus de soare* narațiunea medicului venețian Ieronim de Cessena, transmisă prin Leonard de Massari, episod care nu se regăsește în letopisețul lui Ureche. În special ultima piesă a trilogiei, *Luceafărul*, urmează foarte de aproape povestirea pîrbegiei lui Petru Rareș în munți și în Transilvania după relatarea atît de colorată din cronică lui Ureche, care la rîndul său reproduce o narațiune slavonă contemporană.

Cronică lui Ureche nu este deci numai un izvor pentru istorici, ci o operă literară, un izvor de bogată inspirație pentru scriitorii romîni, aceasta datorită nu numai faptelor pe care le consemnează, dar și felului în care sînt evocate.

CRITICA TEXTULUI

IZVOARELE CRONICII LUI URECHE

Ioachim Bielski. Spre deosebire de scriitorii anteriori, Grigore Ureche s-a adresat pentru informații privitoare la istoria Moldovei și unei cronici polone, cronica lui Ioachim Bielski. Această cronică a fost publicată în Polonia la 1597 sub numele lui Martin Bielski, tatăl lui Ioachim. Martin Bielski este autorul unei istorii univărsale: *Kronika wszyskiego swiata* (Cronica lumii întregi), una din primele cronici scrise în limba polonă, apărută în trei ediții la Cracovia: 1550, 1554, 1564. În *Cronica lumii întregi* se află intercalată și o istorie a Poloniei pînă la 1548. Această istorie a fost extrasă separat de Ioachim Bielski, care a continuat istoria țării sale pînă la 1586, și a transformat și partea privind epoca anterioară, introducînd o mulțime de informații noi, mai ales după cronica în latinește a lui Martin Cromer¹. Totuși, nu a publicat-o sub numele lui, ci a păstrat ca autor pe tatăl său, Martin: Martin Bielski, *Kronika Polska* (Cronica Poloniei), Cracovia, 1597.² Altfel cronica lui Martin, cît și a lui Ioachim au avut o largă răspîndire. Cunoaștem o traducere ungurească a celei dintîi³, de asemenea una în ucraineană și alta în rusește⁴.

Cronica lui Ioachim Bielski, cunoscută drept cronica polonă a epocii cu cea mai bogată informație privitoare la istoria Moldovei, a

¹ Martin Cromer, *Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum*, libri XXX, Bassel, 1555; Bassel, 1558; Bassel, 1568 (adausă); Colonia, 1589; Cracovia, 1611 (trad. polonă din latinește).

² Martin Bielski, *Kronika Polska*, Cracovia, 1597; ed. Turowski, Sanok, 1856 (II vol.); ed. Varșovia, 1829 (am întrebuintat prima ediție). Despre raporturile dintre Martin și Ioachim Bielski, v. W. Nehrîng, *O ziciu i piśmach Ioakima Bielskiego* (Viața și opera lui Ioachim Bielski), Poznan, 1860.

³ W. Nehrîng, *op. cit.*, p. 8.

⁴ A. I. Sobolevskii, *Perevodnaia literatura moskovskoi Rusi XIV—XVII-vekov*. (Literatura de traduceri din Rusia Moscovită în veacurile XIV—XVII), St. Petersburg, 1903, p. 53.

fost folosită pe larg de Grigore Ureche. Cronicarul moldovean citează de câteva ori pe Bielski; altelei referindu-se la cronica acestuia o numește *Letopisețul leșesc*. Deoarece Ureche, ca toți compilatorii medievali, folosește izvoarele reproducînd pasajele fără a schimba ceva, este ușor de constatat că el urmează pe Bielski și anume cronica lui Ioachim Bielski. Nu a cunoscut însă opera lui Martin Bielski, *Cronica lumii întregi*. Aceasta cuprinde și unele știri de istorie românească, de pildă, amănunte despre luarea Chilieii de Ștefan cel Mare, care lipsesc în cronica lui Ioachim. Informațiile culese din cronica lui Ioachim Bielski, de către Ureche, încep din anul 1359 și merg pînă la 1582. Uneori fiind prea lungi sau imbinatate cu știri de istorie polonă, Ureche prescurtează textul izvorului său; altelei suprimă voit sau schimbă înțelesul unor informații, atunci cînd acestea nu corespund vederilor sale, cum am arătat mai sus.

Cronica lui Bielski a fost folosită de Ureche direct, în limba polonă și nu prin mijlocirea unui text latin. Această constatare are o deosebită importanță, deoarece în cronica lui Ureche o serie de manuscrise (între care și cel pe care-l folosim) citează cînd „cronicarul” sau „letopisețul leșesc” cînd pe cel „latinesc”, pentru știri care sînt extrase din Bielski.

Avem numeroase dovezi că Ureche a folosit pe Bielski direct în limba polonă: toate numele proprii din Bielski sînt redatate în textul lui Ureche în forma lor polonă, nu latinizate; astfel apar chiar și numele de botuz: Piotru, Jicmont (nu Sigismundus), Mihal, Micolaj, Zofia, și chiar Ian (Huniade) care nu era polon. Înseși unele greșeli de traducere se explică numai prin folosirea directă a textului polon.

Într-un pasaj din cronica lui Bielski (ed. 1597, p. 345) se arată că Ștefan vodă cucerind orașul Brațlav „*de supt Swidrigaillo*” (cneazul litvan) a luat mulți prinși pe care i-a predat regelui polon. Ureche traduce: „*i-au trimis (prinșii) lui crai, la Sfidriial*”¹, crezînd că Swidrigaillo este un nume de localitate. Confuzia este posibilă numai în cazul cînd cronicarul a folosit direct textul în polonă, nu în latinește. În adevăr, prepoziția polonă *pod* înseamnă și *supt* și *la*. Polonii în loc de „în Prusia, în Rusia” spun aproape întotdeauna „la pruși, la ruși”; așa face și Ureche cînd traduce aceste expresii din cronica lui Bielski. O serie de cuvinte polone sînt păstrate tali quali în textul românesc al cronicii, după Bielski: *voevodul Ruschii* (pentru voievodul Rusiei) (p. 114), *podcomori, seim* (în textele latine *comitiae*), *voevoda Chievschii* (p. 206), *caștealanul, podscarbul* etc. La pag. 115 Ureche vorbește de „doi frați Grotovi”, în textul lui Bielski este „*Grotowie dwa*”; „*wie*” este terminația polonă a pluralului, trebuia tradus „doi frați Grot”, dar Ureche avînd în față textul polon

¹ Ureche, ed. de față, p. 83.

a crezut că o face parte din rădăcina numelui. Asemenea exemple se pot înmulți, dar socotim că acestea sînt edificatoare pentru a dovedi că Ureche a folosit direct din limba polonă cronică lui Bielski, chiar acolo unde o parte sau toate manuscrisele citează *Letopisețul latinesc*.

Cum am spus, manuscrisele cronicii lui Ureche citează cînd *Letopisețul leșesc*, cînd pe cel *latinesc*, pentru știri ce se află în Bielski. Ureche manuscrise folosesc alternativ ambii termeni; citeodată avem în același loc în unele manuscrise „*latinesc*“, în altele „*leșesc*“. Este clar că nu e vorba de două cronici deosebite folosite de Ureche, una latinească, alta polonă, deoarece în diferite manuscrise termenii se suprapun. Pe de altă parte, în introducerea (predoslovia) lui Simion Dascălul se vorbește numai de două izvoare, între care se face comparația: *letopisețul străin (leșesc sau latinesc)* și cel intern, moldovenesc¹. În interiorul cronicii, cînd se fac comparații între informațiile izvoarelor, întotdeauna se citează cele două izvoare, cel intern și cel extern, niciodată trei: moldovenesc, leșesc și latinesc. Este evident că *Letopisețul latinesc* și *Letopisețul leșesc* este unul și același sub două denumiri. C. Giurescu, în ediția sa, necunoscînd izvoarele lui Ureche, a corectat peste tot în text: „*Letopisețul latinesc*“, unde era „*leșesc*“, socotind că e vorba de un izvor intern moldovenesc scris latinește (?), care ar cuprinde știri din cronică lui Martin Bielski tatăl.² Această cronică nu poate fi internă; Ureche o numește „*letopisețul streinilor*“ (p. 73), „*cronicariul lor*“ (p. 86), spre a-l deosebi de „*al nostru*“. Acum cînd cunoaștem faptul că toate știrile din cronicile polone sînt extrase numai din cronică lui Ioachim Bielski și că această cronică a fost folosită de Ureche direct în limba polonă, nu mai rămîne loc pentru un *letopiseț latinesc* folosit de Ureche pentru istoria Moldovei. Admițînd că *letopisețul leșesc* și cel *latinesc* sînt unul și același text, în ediția noastră vom adopta forma unică: „*Letopisețul leșesc*“, înțelegînd prin aceasta cronică lui Ioachim Bielski.

Confuzia copiștilor de manuscrise se explică prin aceea că ei știau că în Polonia, țară de cultură latină, se scriau cronici în latinește și mai ales că într-un loc, vorbind de începutul poporului moldovenesc, Ureche citează în adevăr „*letopisețul cel latinesc*“, care este o cosmografie apuseană despre care vom vorbi mai jos³.

¹ Ureche, *ed. de față*, p. 65.

² C. Giurescu, *Nouii contribuțiuni la studiul cronicilor moldovene*, Buc., 1908, p. 88.

³ Ureche, *ed. de față*, p. 65. Sînt două-trei știri în care Ureche citează *Letopisețul leșesc (latinesc)* în unele manuscrise) care nu se potrivesc în totul cu Bielski; ele se datoresc firește greșitei interpretări a textului acestuia și nu pot forma dovada despre o cronică deosebită.

Letopisețul moldovenesc al lui Eustratie logofătul. Pentru cele mai multe informații din cronică, Ureche citează *Letopisețul moldovenesc*, „*Letopisețul nostru*“. Acest letopiseț intern, după cum îl arată numele (cronicarii numeau letopisețele după limba în care au fost scrise: leșesc, latinesc, unguresc) este scris românește. O cronică internă a Moldovei, scrisă în limba țării, anterioară lui Ureche, nu s-a păstrat pînă azi; e vorba deci de o scriere pierdută.

Dintr-un studiu comparativ asupra pasajelor în care Ureche folosește *Letopisețul moldovenesc* (de fapt tot ce rămîne ca informații din cronică, excluzînd: a. știrile luate din Bielski, b. cele luate din istoria universală despre popoarele vecine, c. știrile de la sfîrșit, după 1587, redade din amintirile verbale ale lui Nistor Ureche) rezultă că acest letopiseț a folosit și a tradus vechile cronici slave ale Moldovei. Pentru secolul al XV-lea *Letopisețul moldovenesc* cuprinde atît știri care se află numai în *Letopisețul de la Putna* și care lipsesc în cel de la Bistrița¹ (lupta de la Orbic, cedarea Chilieii ungarilor de Petru vodă, data începerii și sfîrșirii Putnei, moartea egumenului Iosif etc.), cît și știri care se află numai în *Letopisețul de la Bistrița* și lipsesc în cel de la Putna (data zidirii cetății Chilia, datele luptelor dintre Ilie și Ștefan, a luptelor de la Tămășani și Reuseni, intervenția voievodului ardelean Bartolomei la Codrii Cozminului). În sfîrșit, *Letopisețul moldovenesc* conține informații pentru această epocă, informații care nu se află în nici unul din cele două letopisețe slave (al cincilea război între Ilie și Ștefan, cu data zilei, urmărirea turcilor de către Ștefan cel Mare după Războieni și reluarea prăzii, lupta cu polonii la Botoșani în 1500). Pentru secolul al XVI-lea există unele informații asemănătoare cu cele din cronică lui Macarie², dar se poate afirma că Ureche nu a cunoscut pe Macarie, nici direct, nici prin mijlocirea *Letopisețului moldovenesc*. Pe de o parte, în cronică lui Ureche lipsesc frazele și caracterizările bombastice ale lui Macarie, pe de altă parte la Grigore Ureche, deci în *Letopisețul moldovenesc*, sînt date de ani și zile precise, care lipsesc în Macarie, scriitor retoric ce disprețuiește asemenea amănunte (năvălirea tătarilor la 22 august 1513, ziua morții lui Bogdan III, a încoronării lui Ștefan cel Tânăr), precum și o serie de informații din secolul al XVI-lea care lipsesc cu totul la Macarie: pribegia boierului Șarpe, moartea lui Petru, fratele lui Ștefăniță, atacul Pocuției în august 1529, adunarea de la Badeuți pentru închinarea țării lui Soliman etc. Macarie nu a fost un

¹ *Letopisețul de la Putna*, versiune completă în vol. I. Bogdan: *Letopisețul lui Azarie* (Acad. Rom. — Memor. sect. ist., 1909), *Letopisețul de la Bistrița* în vol. I. Bogdan: *Cronice inedite*, ed. cit.

² *Letopisețul lui Macarie* în vol. I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, ed. cit.

cronicar independent, el a prelucrat în chip retoric o cronică slavă internă sub formă de anale, azi pierdută, din care ni s-au păstrat doar știrile prelucrate în *Cronica moldo-polonă*. Această cronică slavă internă a secolului al XVI-lea este izvorul comun al lui Ureche și al lui Macarie. Despre cronica lui Eftimie¹ se poate afirma că nu a fost cunoscută de cronicarul *Letopisețului moldovenesc*. În ce îl privește pe Azarie², letopisețul lui este de asemenea o retorizare a analelor de curte, care se găsesc sub forma lor primitivă în *Letopisețul moldovenesc*. În *Letopisețul lui Azarie* lipsesc unele date aflate în *Letopisețul moldovenesc* ca de exemplu: data clădirii mănăstirii Slatina, 1558, amănuntele luptelor dintre Despot vodă și Alexandru Lăpușeanu, fuga acestuia la Huși, lupta lui Tomșa cu domnul muntean Mircea. Așadar, *Letopisețul moldovenesc* a folosit cronicile slave ale Moldovei într-o compilație mai completă și mai dezvoltată decât cele pe care le cunoaștem azi, a folosit anele care stau la baza cronicilor lui Macarie și Azarie și continuarea lor pînă la anul 1587, dată la care se oprește acest letopiseț intern. Mai mult decât atîta, acest cronicar a folosit o scriere pierdută, desigur în limba slavonă, despre *Pribegia lui Petru Rareș în Ardeal*, despre călătoria domnului la Constantinopol și întoarcerea lui în Moldova. Această cronică scrisă la curtea lui Petru Rareș formează o narațiune independentă și un text cu caracter deosebit în interiorul cronicii lui Ureche.³ Povestirea cu amănunte familiare: cum s-a îmbrăcat domnul fugar cu comănac pe cap dat de pescari, cum a ajuns la curtea unui nobil ardelean și a găsit numai pe jupîneasă lui, cum a adormit Petru vodă răpus de oboseală, povestea cu scrisoarea aruncată de pe zidul cetății Ciceului, și alte detalii provin desigur din anturajul imediat al domnului, de la un familiar al lui, dovedind că ne găsim în fața narațiunii unui moment special, care nu face parte din cronica țării. De altfel aceste informații nu le găsim nicăieri în cronicile slave; ele s-au păstrat numai intercalate în cronică lui Ureche, provenind din *Letopisețul moldovenesc*.

Letopisețul moldovenesc introduce în cronica lui Ureche în acest fel o mulțime de informații, în parte de origine contemporană cu faptele, care nu se regăsesc nicăieri în alte izvoare.

Autorul acestui *Letopiseț moldovenesc* este, cum am arătat, Eustratie logofătul, pe care Miron Costin îl indică ca autor al cronicii în limba țării, scrisă înainte de Ureche⁴. El a tradus din neogreacă *Pravila*

¹ I. Bogdan, *Vechile cronică moldovenesti înainte de Ureche*, Buc., 1891.

² I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, 1909 (Acad. Rom. — *Memoir. sect. 1st.*).

³ Ureche, *ed. de față*, pp. 153—163.

⁴ Miron Costin, *Opere*, ed. cit., p. 385.

Moldovei (în două versiuni) și lucrarea intitulată *Șapte Taine ale bisericii*. I s-a atribuit greșit și traducerea în limba română a *Istoriilor* lui Herodot¹, pe care nu le-ar fi putut traduce, deoarece nu știa limba elină (greaca clasică)².

Letopisețul moldovenesc formează baza și scheletul cronicii lui Ureche. Cronica lui Bielski, fiind o istorie a unei țări străine, nu cuprinde decât informații care privesc legăturile polono-române. Aceste informații fragmentare traduse nu puteau forma o istorie a Moldovei, se înțelege de la sine. Ele puteau constitui numai o completare a informațiile din izvorul intern. Când cronicarul aduce față în față informațiile din izvorul intern cu cele din cronica leșească, el dă întotdeauna întâietatea izvorului intern. Nu e vorba numai de o așezare a materialului, ci de încrederea pe care o acordă Ureche *Letopisețului moldovenesc*; datele, numele proprii, faptele, când nu coincid, sînt redade după *letopisețul intern*, căruia i se acordă mai multă încredere. Astfel Bielski, după Dlugosz, spune că la Valea Albă au pierit numai 200 de moldoveni — Ureche totuși admite dezastrul după cronica internă³; Bielski spune că Ștefan cel Mare a prins două fiice ale lui Radu cel Frumos, Ureche modifică textul citat din Bielski, după izvorul intern, unica lui fiică⁴. E adevărat că Ureche în predoslovie spune că *Letopisețul moldovenesc* scrie prea pe scurt, „iar scrisorile striinilor mai pe largu și de agiunsu scriu”⁵, dar nu e vorba aici de respingerea *Letopisețului moldovenesc*, ci numai de constatarea că el are nevoie de o completare, *Letopisețul moldovenesc* rămînînd temelia cronicii din punct de vedere cronologic și al faptelor.

Gerard Mercator. Grigore Ureche n-a folosit numai cronici interne și polone, el cunoștea limba latină și a folosit direct în limba latină o *Cosmografie* pentru capitolele care urmează după moartea lui Ștefan cel Mare, capitole închinat țărilor vecine: Polonia, Țara Tătărască, Imperiul Otoman, Transilvania.

Prin „cosmografie” se înțelegeau în secolele al XV-XVII-lea lucrări care cuprind în același timp geografia și istoria tuturor țărilor din

¹ Cf. C. A. Stoide, *Contribuție la biografia lui Eustratie logofătul*, în *Arhiva*, XL, 1933, pp. 123—127. Pentru Herodot, v. introducerea lui N. Iorga, la *Herodot (1645)*, trad. rom. după ms. de la mândăstirea Coșula, Vălenii de Munte, 1909.

² V. I. Bianu, *Manuscrutul românesc de la 1632 al lui Eustratie logofătul*, în *Columna lui Traian*, seria nouă, III, 1882, pp. 210—217. În epilog Eustratie spune că a tradus din „limba mai purtăreață grecească” după o traducere din elinește, „limba cea mai subțire și mai ascuțită de toate limbile... care nu pot să o înțeleagă fiecare, de nu cor îi prea iscușiți și deprinși cu dînsa” (p. 216), ceea ce arată că el nu o cunoștea.

³ Ureche, *ed. de față*, p. 104; Bielski, *op. cit.*, p. 467.

⁴ *ibidem*, p. 98; Bielski, *op. cit.*, p. 459.

⁵ Ureche, *ed. de față*, p. 64.

lume, adesea însoțite de hărți. Asemenea cosmografii au apărut atunci foarte multe, cuprinzând adesea numeroase pagini identice între ele. De aceea este greu să determinăm care din ele a slujit de izvor lui Ureche. Dintre toate cosmografiile pe care le cunoaștem, aceea care se potrivește cel mai mult cu textul cronicarului moldovean este *Atlasul* sau *Cosmografia* lui Gerard Mercator. Gerard Mercator (adică: negustorul) este pseudonimul lui Gerard Kremer, olandez (1512—1594), autorul unei *Cronologii* și al *Atlasului*, care a fost redactat la 1568. Prima ediție a *Atlasului: Atlas sive cosmographicae meditationes*, apare la Duisburg în 1595, urmată de alte numeroase ediții (la 1630 apare la Amsterdam ediția a X-a).¹ Pe lângă deosebirile dintre ediții, există două formate ale *Atlasului: Atlas Minor* (ed. Amsterdam, 1628) și *Atlasul Mare*, cu titlul ediției din 1595. Lucrarea conține hărțile tuturor țărilor din lume în culori, iar pe dosul hărților descrierea geografică și o scurtă istorie a țării respective în limba latină. (Citeodată se adaugă foi pentru descrierea unei țări, care nu încap pe dosul hărții).² *Cosmografia* lui Mercator a fost tradusă în mai multe limbi; dintre toate cosmografiile aceasta a avut cea mai largă răspândire ca manual școlar și îndreptar pentru negustori. Există traduceri rusești din secolul al XVI-lea și al XVII-lea păstrate în manuscris.³

Ureche a folosit pe Mercator (sau altă cosmografie foarte apropiată de aceasta) direct în limba latină, dovadă latinismele din textul său în această parte tradusă după cosmografie: *Mare Caspium*, *Sittia*, *ochiianu*, *Tinhis* (pentru Ginghis), *Emmaum*, *Tiliția*, *Tunetul* (Tunis).

Capitolul despre Polonia din letopisețul lui Ureche împrumută din cosmografie partea de la început despre originea numelui din *pole = cîmp*, și știrile despre genealogia lui *Leh* din *Iavan*, apoi numărul arhiepiscopilor, episcopilor, voievozilor și castelanilor.⁴ Restul despre organizarea politică și firea polonezilor provine din experiența proprie a lui Ureche, din cunoașterea acestei țări. Capitolul despre „*Împărăția Tătărăscă*“ este aproape în întregime tradus sau rezumat din cosmografie: întinderea țării, descrierea ei și a bogățiilor, a rîurilor, numele marilor hani și ai hanilor din China, triburile.⁵ De asemenea capitolul despre „*Împărăția turcilor*“ este o traducere și o prelucrare după cosmografia

¹ Vezi Breusing, *Gerard Mercator*, Duisburg, 1869.

² Am folosit *Atlas Minor*, ed. Amsterdam, 1628, *Atlas sive cosmographicae meditationes*, ed. Amsterdam, 1630, în folio, și trad. franceză, Amsterdam, 1607.

³ A. I. Sobolevskii, *Periodnaia literatura moskovskoi Rusi XIV—XVII-vekov*, St. Petersburg, 1903, p. 59, semnalează 6 manuscrise. Traducerea din 1637 se datorește lui Bogdan Likov.

⁴ Ureche, ed. de față, pp. 121—124; Gerard Mercator, *Atlas Minor*, ed. 1628, pp. 470—473.

⁵ Ureche, ed. de față, pp. 124—127; Gerard Mercator, op. cit., pp. 614—616, ed. mare 1630, pp. 368—369, trad. franceză, 1607, p. 351.

latină, cu istoria sultanilor, descrierea diferitelor corpuri de oaste ale turcilor (acestea numai în edițiile mai vechi ale *Atlasului Mare*), Ureche adăugînd numai unele observații asupra spahiilor¹. Capitolul despre Transilvania datorește numai puțin cosmografiei și anume primele rinduri despre numirile țării și vecinătăților ei; restul: despre numărul mare al rominilor, despre religia și firea ungarilor, despre nobilime, provine din experiența de viață a lui Ureche.²

În sfîrșit, ceea ce este important, știrile de la începutul cronicii lui Ureche despre originile poporului român (originea numelui Valahia de la romanul Flaccus și faptul că țara făcea parte din Scitia³) se regăsesc în cosmografie relatate după Aeneas Sylvius. Ureche citează *Letopisețul latinesc*, care aci este *Cosmografia*.

Ureche traduce destul de corect din latinește, face totuși unele greșeli: „penultima die Maii“, traduce, „mai, în treizeci și una de zile“⁴. El știa că Hersonesul era numele vechi al Crimeii, dar aci face o confuzie între cele două peninsule cu acest nume, scriind: „Calipoli la Crimu“.⁵

Amintirile lui Nistor Ureche. Tradiția verbală. Ureche scrie despre o epocă pe care n-a trăit-o, ceea ce îl obligă să folosească izvoare scrise. *Cronica lui Bielski* se încheie însă cu anul 1586, iar știrile de istorie moldovenească din această scriere ajung pînă la 1582. În introducerea Ureche spune că *Letopisețul moldovenesc* merge pînă la Petru Șchiopul.⁶ În adevăr, se poate constata că știrile cu caracter analistic din cronica lui Ureche, informații cu date precise ale zilei, cu amănunte de stil cronicăresc, se termină cu anul 1587. Cronica lui Ureche merge însă pînă la anul 1593. Pentru ultimii ani ai povestirii, Ureche nu a mai avut izvoare scrise și a recurs la amintirile boierilor bătrîni și în primul rînd ale tatălui său Nistor. Caracterul oral al acestor informații se vede din aceea că Ureche neglijează cronologia, nu mai dă date precise, de lună și zi, relatînd în schimb informații de caracter familiar, amănunte anecdotice în mijlocul cărora stă figura lui Nistor Ureche, numirea acestuia ca mare logofăt, fuga lui Aron vodă, teama acestui domn de gloatele ce umblau pe drumuri⁷, convorbirea lui Nistor Ureche cu Oprea armașul, fuga lui Nistor în timpul nopții⁸. E puțin probabil ca

1 Ureche, *ed. de față*, pp. 127—132; Gerard Mercator, *Atlas Minor*, *ed. cit.*, pp. 594—597, *trad. franceză*, pp. 303—304.

2 *ibidem*, pp. 133—135; Gerard Mercator, *Atlas Minor*, *ed. cit.*, pp. 130—132.

3 *ibidem*, pp. 65—66; Gerard Mercator, *Atlas Minor*, *ed. cit.*, p. 554.

4 *ibidem*, p. 130; Gerard Mercator, *Atlas Minor*, *ed. cit.*, p. 597.

5 *ibidem*, p. 128; Gerard Mercator, *op. cit.*, p. 596.

6 Ureche, *ed. de față*, p. 64.

7 *ibidem*, p. 221.

8 *ibidem*, pp. 222—223.

Nistor să fi lăsat amintiri scrise, aceste pasaje ce-l privesc neavind o cronologie precisă. Cît privește o serie de informații cu caracter legendar din partea mai veche a cronicii (de ex. legenda *Dumbrăvii Roșii* arată de prinșii leși)¹ și știri despre fundarea unor biserici și mănăstiri din țară care lipsesc din cronicile slave (biserica din Războieni, Badeuți)² nu știm dacă sint aduse de Ureche sau extrase din *Letopisețul moldovenesc*.

INTERPOLATORII CRONICII LUI URECHE

Simion Dascălu. Manuscrisele cronicii lui Ureche cuprind o serie de adaosuri datorite unor interpolatori care, cunoscînd sau crezînd a cunoaște fapte ce lipseau în cronică, le-au adăugat la textul primitiv al lui Ureche. Toate manuscrisele cronicii cunoscute azi conțin asemenea adaosuri. Cele mai însemnate ca întindere se datoresc lui Simion Dascălu, care își semnalează adaosurile cu indicația: „...eu care sint între cei păcătoși, Simeon Dascal apucatu-m-am și eu pre urma a tuturor a scrie aceste pođești“³.

Despre acest Simion Dascălu știm foarte puțin. E probabil să fie aceeași persoană care apără ca martoră într-un zăpis scris la Iași la 3 iulie 1669. Zăpisul privește o cumpărătură a lui Gavril Costache, mare spătar, cumnatul lui Miron Costin. Între martori figurează: „*Simion dascălu din satul dumisale din Roșiiaci*“ (în ținutul Fălciu), precum și Cantemir, viitorul domn, și Velicico Costin, fratele cronicarului⁴. Simion era deci un dascăl de pe moșia lui Gavril Costache, probabil un fel de secretar al acestui boier. Despre Simion Dascălu mai avem o însemnare pe unul din manuscrisele cronicii lui Ureche, în care cineva spune că Toderășcu Cantacuzin, velt vistiernic în Moldova (la 1667): „...bine cunoscînd pe acela, n[î]-au murturisit că de mulți (multă) neștiință și de minte puțină era acel om...“⁵.

Simion Dascălu a completat cronica lui Ureche cu o serie de interpolății. Lui i se datorește un adaos la predoslovia cronicii⁶; precum și o legendă despre originea rușilor (ucraineni) din Moldova, luată dintr-un letopiseț intern⁷, și, în sfîrșit, o știre despre pretendentul cazac Petru

¹ Ureche, *ed. de față*, p. 117.

² *ibidem*, pp. 104, 106.

³ *ibidem*, p. 64.

⁴ G. Ghibănescu, *Ispisoace și zăpise*, III-2, p. 88. Cf. C. Stoide, recenzie, în *Revista Istorică Română*, XI—XII, 1941—1942, pp. 416—417.

⁵ Ureche, *ed. de față*, p. 65.

⁶ *ibidem*, pp. 64—65.

⁷ *ibidem*, pp. 70—71.

din 1592¹. Spre deosebire de celelalte interpolații, această din urmă știre nu apare în text ca fiind adausă de Simion, dar i-o atribuim lui, deoarece *Letopiseșul moldovenesc* folosit de Ureche se oprea la 1587, iar Simion spune că a folosit un text intern care mergea pînă la Vasile Lupu². În interpolațiile sale Simion Dascălul a mai folosit două cronici, una polonă și alta ungurească.

Izvoarele lui Simion Dascălul: Al. Guagnini (Trad. Paszkowski).
Pe lîngă adaosurile pe care Simion Dascălul le face la cronica lui Ureche el folosește drept izvoare și două cronici mai sus amintite pe care Ureche nu le cunoscuse. Simion Dascălul declară în adaosurile sale că el a adus știrile din: „...izvodul carile ieste chizmitu mai denainte vrême de Alixandru Gvagnin pre limba latinească și dăcii dăpre acela izvod l-au izvodit Marțin Pașcovschii, din limba latinească pre limba leșască...” Și mai sus: „Iară eu Simion Dascalul, orîndu cu adevărat ca să pociu dovedi acest lucru... pentru Dispot vodă... am cercat și eu la cronicul leșescu“.³ Această cronică este lucrarea lui Alexandru Guagnini, *Sarmatiae Europaeae descriptio*, Cracovia, 1578⁴, care cuprinde istoria Poloniei (prin Sarmatia se înțelege Polonia) pînă la 1572. Scrierea a fost tradusă în limba polonă de Martin Paszkowski sub titlul *Kronika Sarmacyey Europeyskiej*, apărută la Cracovia în 1611⁵. Această traducere este mult mai dezvoltată decît versiunea latină, cuprinzînd între altele și o scurtă cronică a Moldovei⁶, precum și multe adaosuri la istoria Poloniei, între care și povestirea despre Despot vodă în Moldova, folosită de Simion Dascălul⁷. Aceste adaosuri se datoresc probabil manuscrisului completat al lui Guagnini și nu traducătorului, de vreme ce Guagnini spune în introducerea la lucrarea sa că a luat parte la expediția din Moldova, desigur în oastea lui Albert Laski, care a sprijinit, apoi a atacat pe Despot vodă.

Simion Dascălul a reprodus din cronica lui Guagnini-Paszkowski toată povestirea despre Despot vodă, răscoala lui Tomșa și a boierilor împotriva lui, intervenția lui Dimitrie Vișnoviețchi, pînă la moartea lui Despot.⁸ Împrumutul din această cronică se reduce la acest pasaj

¹ Ureche, *ed. de față*, p. 224.

² *ibidem*, p. 65.

³ *ibidem*, pp. 175—176.

⁴ Alte ediții, Spira, 1581; Bassel, 1582; Frankfurt, 1584; Leyda, 1626; *trad. italiană* la Ramusio. *Delle navigationi et viaggi*, VI, Venetia, 1583.

⁵ Ediția a doua a acestei traduceri, în colecția *Zbiór dziejopisow polskich*, vol. IV, ed. fr. Bonomolec, Varșovia, 1768, pe care o folosim.

⁶ Guagnini-Paszkowski, *ed. Varșovia*, 1768, p. 641 și urm.

⁷ *ibidem*, pp. 110—114.

⁸ Urechê, *ed. de față*, pp. 175—187.

unitar, plus o scurtă știre despre originea presupusă a lui Ion vodă cel Cumplit din Mazovia¹.

Traducerea și prelucrarea lui Simion Dascălul este naivă și încurcată. El suprimă știrea că Despot cel adevărat, căruia cel fals i-ar fi luat locul, era fratele doamnei Ruxanda a lui Alexandru Lăpușneanu, totuși vorbește de „*dirésile cèle de domnie*“ (p. 177) ale acestuia, informație care nu mai are rost. Simion Dascălul încurcă apoi lucrurile și mai rău, când spune că doamna Ruxanda „*f-au fost soră bundă*“² a lui Despot, care era totuși, o spune el, un impostor, o slugă a lui Despot cel adevărat. Avem a face cu un compilator neinteligent și confuz.

Letopisețul ungiuresc. Al doilea izvor istoric folosit de Simion Dascălul în interpolările sale la cronică este așa-numitul *Letopisețul ungiuresc* din care el adaugă: „...*această poveste a lui Laslău crai... ci eu Simeon Dascalul o amu izvodit din létopisățul cel ungiuresc, care poveste o am socotit pre sémne ce arată, că poate fi adevărată*“³. Este vorba de luptele legendare ale regelui Ungariei, Vladislav (cel Sfânt), cu tătarii, în care a primit ajutor de la împăratul romanilor pe toți țilharii din închisorile Romei. Acești țilhari colonizați în Maramureș ar fi obârșia românilor și în special a moldovenilor⁴. Legenda injurioasă pentru poporul nostru primește, cum se vede mai sus, un certificat de la Simion Dascălul „*o am socotit... că poate fi adevărată*“. Nu numai caracterul ei injurios, dar și forma ei legendară, neserioasă (legătura regelui Ungariei cu împăratul romanilor), ar fi trebuit să facă pe dascălul Simion mai prudent, dacă ar fi fost un cronicar cu o cultură cât de elementară în domeniul istoriei. Se știe că această „*basnă*“ a lui Simion a provocat indignarea cronicarilor și istoricilor moldoveni, Miron și Nicolae Costin și Dimitrie Cantemir.

Textul *Letopisețului ungiuresc* este azi necunoscut. Legenda că români s-ar fi trag din țilharii de la Romă s-a ținut în jurul exilului lui Ovidiu. Deoarece poetul a fost surghiunit la Tomis, s-a ajuns la concluzia că acest ținut era locul de exil al condamnaților de la Roma; de aci legenda că urmașii acestor condamnați, care vorbeau o limbă romantică, sînt români. Această basnă este inserată într-o serie de cronici polone, citindu-se tocmai cazul lui Ovidiu⁵. Cît despre lupta lui „*Laslău*“ cu tătarii, ea se află în adevăr în cronicile ungiurești; luptă cu „*hunii*“,

¹ Ureche, *ed. de față*, p. 195; Guagnini-Paszowski, *ed. cit.*, p. 650.

² Ureche, *ed. de față*, p. 177.

³ *ibidem*, p. 69.

⁴ *ibidem*, pp. 68—69.

⁵ Martin Bielski, *Kronika wszystkiego swiata*, ed. 1564, f. 275; Martin (Ioachim) Bielski, *Kronika Polska*, ed. 1597, p. 234; Al. Guagnini (trad. M. Paszowski), *op. cit.*, ed. 1768, pp. 641—642; M. Strykowski, *Kronika Litewska*, ed. 1766, pp. 10, 164.

zice Bonfiniu, care înțelege sub acest nume pe tătari. După Bonfiniu în această luptă joacă un rol însemnat „oastea captivilor” (*agmen captivorum*)¹, e vorba de captivii eliberați din mâinile tătarilor, care poate au fost considerați de alt scriitor drept captivi de la romani. Textul *Letopisețului unguresc* folosit de Simion este însă necunoscut, un text unguresc ca limbă, dar probabil un manuscris.

Simion Dascălul și discuția asupra paternității cronicii. C. Giurescu în studiul său *Nouii contribuțiuni la studiul cronicilor moldovene*, Buc., 1908, socotind cronica lui Ureche pierdută, a atribuit paternitatea întregii cronici lui Simion Dascălul, care ar fi folosit cronica lui Grigore Ureche drept izvor. În 1916 același istoric a publicat chiar o ediție a cronicii sub numele lui Simion Dascălul, ediție asupra căreia vom reveni mai jos². C. Giurescu formula astfel ipoteza sa: toate manuscrisele cunoscute ale cronicii cuprind pasaje pe care Simion Dascălul și le revendică, desigur că mai sînt și alte pasaje de acest fel în cronică, fără indicarea numelui lui Simion. De vreme ce nu avem un manuscris al cronicii lui Ureche fără aceste interpolații, nu putem distinge ce aparține unuia și ce aparține celuilalt. Avem deci de-a face cu o compilație care a fost alcătuită de Simion, în care intră ca o parte componentă și cronica lui Ureche. În prețoslovă lui, Simion Dascălul spune: „... *deaca am văzut că lipsesc poveștile și cursul anilor din letopisețul cel leșesc, am lipit dintr-ale noastre izvoade... și am adus poveștile la letopisețul cel leșesc, carea la locul său... am izvodit din toate izvoadele într-un loc și am făcut unul disăvotșit*”³, deci afirmă că el, Simion, a alcătuit compilația. Giurescu își închipuia lucrurile în felul următor: a existat un letopiseț intern, numit *Letopisețul latinesc*, după limba în care a fost scris; acest letopiseț a fost tradus în românește de Ureche. *Letopisețul latinesc* conținea știri interne și știri din cronici polone (Bielski). Ureche a tradus în românește acest *Letopiseț latinesc*: la atât se reduce, după Giurescu, contribuția lui Ureche. În schimb, Simion Dascălul a adăugat toate știrile din *Letopisețul moldovenesc* al lui Eustratie, letopiseț care formează baza cronicii, și pe care Ureche l-a cunoscut dar l-a disprețuit. Pe lângă faptul că Simion Dascălul a făcut comparația între *Letopisețul moldovenesc* și cel scris latinește, deci el a *alcătuit cronică*, a adus și știri din cronica lui Paszkowski și *Letopisețul unguresc*.

¹ A. Bonfinius, *Historia Pannonica*, Colonia, 1690, pp. 159—160.

² Mai târziu s-a încercat și o soluție de compromis: cronica a fost editată sub numele: Gr. Ureche și Simion Dascălul, *Letopisețul țării Moldovei*, ed. C. Giurescu, „Clasicii români comentați”, Craiova, 1934.

³ Ureche, *ed. de față*, p. 65.

Astăzi demonstrația lui Giurescu nu mai rezistă criticii. Ea se baza pe stadiul de atunci al cunoștințelor asupra cronicii, cunoștințe care nu cuprindeau încă studiul izvoarelor lui Ureche. Din analiza făcută mai sus rezultă clar că Bielski nu a fost folosit în cronică prin mijlocirea unei traduceri sau prelucrări latine, ci direct în polonă. Mai mult, un *Letopiseț latinesc* nu a existat, este vorba de o confuzie a copiștilor cu *Letopisețul leșesc* care este al lui Ioachim Bielski. Deci toată cronica se reduce (afară de capitolele externe și de încheiere) la îmbinarea a două letopisețe, cel intern, *Letopisețul moldovenesc* și cel extern, cronica lui Bielski. Cel ce a făcut această îmbinare însoțită de o confruntare critică este Ureche. Aceasta este o concluzie evidentă care reiese din studiul comparativ al cronicilor. În adevăr, știrile de istorie românească ale lui Bielski nu formează o unitate, ci un șir de fragmente, pasaje privitoare la relațiile Moldovei cu Polonia. Ureche nu putea traduce în românește numai aceste fragmente, alcătuiind din ele o cronică, ele nu se pretau la așa ceva. Fragmentele lui Bielski nu puteau forma decât completări la letopisețul intern, moldovenesc, fără care Ureche nu și-ar fi putut scrie cronica. Ureche și nu Simion a făcut îmbinarea și compararea, o spune de altfel el însuși foarte clar: „... nu numai *létopisețul nostru, ce și cărți striine au cercat, ca să putem afla adevărul*“ (deci în primul rând e pus *Letopisețul moldovenesc*); iar mai jos: „*Iar scrisorile striinilor mai pe largu și de agiunsu scriu... Și de acolo multe luund și lipindu de ale noastre, potrivindu vrémea și anii, de au scris acest létopiseț.*“¹ Îmbinarea celor două izvoare, transformarea anilor erei apusene în era răsăriteană, aceasta a fost opera lui Grigore Ureche. El este deci adevăratul autor. Ureche nu a disprețuit, cum s-a spus, letopisețul intern, în sensul că nu l-a folosit, ci numai constată că nu e complet, justificând astfel completarea lui și folosirea letopisețului străin.

Giurescu n-a observat un fapt hotărâtor care infirmă teoria sa: Simion Dascălul el însuși recunoaște că acel care „a *împreunat izvoadele*“, adică a alcătuit cronica prin combinarea izvorului intern cu cel polon, este Ureche: „*Pentru domniia acestui Dispot vodă létopisețul acest moldovenescu foarte pre scurt scrie... Iară răposatul Urêchê vornicul, vrîndu să arate această povéste a lui Dispot mai deșchis și mai adevărat, împreunîndu izvoadile au cetit la cronicul leșescu, carile ieste izvodit de cronicariul Bielschii*“² (interpolarea lui Simion Dascălul). Nu e vorba de traducerea vreunui *Letopiseț latinesc*, ci de îmbinarea *Letopisețului moldovenesc* cu cel polon al lui Bielski, adică de alcătuirea însăși a cronicii pe care o edităm.

¹ Ureche, *ed. de față*, p. 64.

² *ibidem*, p. 175.

Letopisețul moldovenesc, așa cum l-a folosit Ureche, mergea pînă la domnia lui Petru vodă Șchiopul, după cum spune el în predoslovie, pe cînd Simion Dascălul afirmă că a avut un letopiseț care mergea pînă la domnia lui Vasile Lupu¹. În cronică pe care o edităm, știrile din *Letopisețul moldovenesc* se opresc la 1587, în domnia lui Petru Șchiopul, dată după care urmează o lacună (se omite între altele asocierea solemnă la tron a lui Ștefan, fiul lui Petru) pînă la 1591. Se continuă apoi știrile cu caracter de memorii din viața lui Nistor Ureche. Rezultă deci că în cronică a fost folosit *Letopisețul moldovenesc* în forma pe care a cunoscut-o Ureche, de către Ureche și nu de către Simion.

Adaosul la predoslovie datorit lui Simion Dascălul, citat mai sus, nu constituie o dovadă în favoarea paternității sale; textul este confuz, la început spune: „... cunoscînd că scriitorii cei mai de demult care au fost în sămînînd aceste lucruri ce au trecut și s-au sfîrșit... socotit-am ca să nu lăsăm acestu lucru nesăvîrșit și să nu însemneze înainte... pînă la domnia lui Vasile vodă”².

El intenționa deci, nu să scrie o cronică de la început, ci să completeze și să continue cronică lui Ureche pînă la Vasile Lupu, ceea ce nu a apucat însă să facă. Pe lingă aceasta, a adăugat la cronică veche o serie de fapte pe care le semnaleză în text. Pentru aceasta se consideră autor, dar o însemnare a unui grămătic, care avea informații despre el de la boierii Moldovei, spune: „Acest Simeon Dascal, ce el să numește aici, mai mult să vede că au amestecat și au turburat istoria decî[t] au lucrat cevași pentru Ureche vor[nicul], carele au scris acestea, a vesti că e domn învîțat și înțelept. Iar acesta și neștiut și slab în minte, precum și Toderășicu Catacuzinu vel vist[iernic] în Moldova și alții, bine cunoscînd pe acela, n[i]-au mărturisit că de mulți (multă) neștiință și de minte puțină era acel om, precum iar el [n]săși și aici că au fost să arată, și lingă altele face și aceasta că ale altora le face ale lui, adecă ce au scris Ureche, el zice că au scris.”³ Este o mărturie a unui contemporan care a avut legături cu cei ce cunoșteau pe Simion, mărturie care nu poate fi neglijată. Ea este confirmată de analiza izvoarelor făcută mai sus. Simion Dascălul care dă crezare legendelor injurioase și anacronice din *Letopisețul unguresc*, care se încurcă în explicații despre Despot vodă, socotindu-l un impostor, o slugă hoată și totuși frate cu doamna Moldovei⁴, nu poate fi autorul unei cronici de înaltă ținută intelectuală și străbătută de dragoste de țară.

¹ Ureche, *ed. de față*, p. 65.

² *ibidem*, pp. 64—65.

³ *ibidem*, p. 64.

⁴ Vezi mai sus p. 46.

Am văzut însă că pentru editarea cronicii s-a ridicat dificultatea prezenței adaosurilor lui Simion Dascălul în toate manuscrisele acestei cronici. De vreme ce nu putem avea cronică fără aceste adaosuri, s-a afirmat că nu putem distinge ce aparține lui Ureche și ce aparține lui Simion. Mai întâi observăm că prezența unor interpolații neidentificabile nu ar îndreptăți trecerea interpolatorului sau a interpolatorilor la rangul de autor. Elaborarea unei lucrări cuprinde cu totul altceva: plan, judecarea faptelor, alegerea lor, așezarea cronologică, compararea știrilor. Toate acestea erau încheiate când a intervenit Simion Dascălul cu adaosurile sale. Nimeni nu s-a gândit până acum să editeze cronică cu titlu ca acesta: *Cronica lui Froissard și a interpolatorilor lui*. Și totuși la noi a apărut o ediție a cronicii cu numele lui Ureche alături de al lui Simion Dascălul. Pe de altă parte, critica istorică dispune de alte mijloace de a distinge interpolarile și adaosurile străine dintr-un text, în afară de recurgerea la manuscrisul original fără adaosuri. A renunța la aceste mijloace și a trece pe interpolatori pe picior de egalitate cu autorul înseamnă o abdicare a criticii.¹

Știm acum că Ureche a folosit cronică lui Bielski și *Letopisețul moldovenesc*, deci toate știrile provenite din aceste letopisețe, indicate în text ca atare sau identificate pe baza comparației cu textul polon și cu cronicile vechi slave, se datoresc numai lui Ureche. Este de la sine înțeles că Ureche a folosit toate știrile ce privesc istoria Moldovei din ambele cronică utilizate de el, afară de câteva pasaje excluse fie din solidaritate de clasă boierească, fie din patriotism.² Dovada cea mai bună că Simion Dascălul nu a folosit nici pe Bielski, nici *Letopisețul moldovenesc* (afară de legenda lui Iațco prisăcărul, lăsată la o parte de Ureche din cauza caracterului ei prea legendar) stă în aceea că el nu a adăugat pasajele incriminate de Ureche, deși nu putea avea aceleași scrupule boierești, nici patriotice, ca Ureche. Tot lui Ureche i se datoresc știrile extrase din *Cosmografia latină*, precum și, firește, toate aprecierile și judecățile despre fapte și persoane, care denotă un istoric cu o anume linie de cugetare politică și istorică. Amintirile privitoare la Nistor Ureche se datoresc, firește, tot fiului său. Chiar pasajele despre „semne” care nu se găsesc în *Letopisețul leșesc*, privind anume fapte interne, nu se datoresc, cum s-a crezut, lui Simion Dască-

¹ În introducerea la ediția din colecția „Clasicii români comentați”, ed. Const. C. Giurescu, citată mai sus, editorul afirmă că lucrarea trebuie atribuită și lui Ureche și lui Simion, de vreme ce nu se pot distinge textele datorite fiecăruia. Totuși, afirmând această imposibilitate, editorul înșiră apoi pe rând pasajele din cronică, datorite, după părerea sa, lui Simion Dascălul (p. XX XI—XX XVI), ceea ce constituie o dezmințire a neputinței criticii, proclamată la început.

² Vezi mai sus p. 14, 18.

Iul. Argumentul că expresia ce însoțește aceste pasaje se regăsește în adaosul de predoslovie al lui Simion Dascălul: „... iar semnele sau tocmélele și lucruri cte s-au făcut în țară, nu le arată toate, că poate fi că n-au știut de toate cronicariul cel leșesc”¹, nu este convingător. Ureche putea și el să constate că evenimente privitoare la starea internă a Moldovei nu se află în cronică. El este cel care a folosit *Letopisețul moldovenesc*, deci el le-a introdus în cronică. Expresia stereotipă despre „semne” a împrumutat-o Simion Dascălul în introducerea sa din textul cronicii lui Ureche, deci nu i se datorește dintru început lui.

Rămîne deci pentru editor să diferențieze toate adaosurile lui Simion Dascălul, folosind alte caractere de literă; aceste adaosuri sînt și nu pot fi decît acelea pe care el însuși le declară ale lui, de vreme ce obișnuiește să facă o asemenea declarație. Pe lângă acestea nu pot fi atribuite lui Simion Dascălul decît fragmentele care provin din cronicile folosite de dînsul. Acestea sînt: *Cronica lui Martin Paszkowski*, *Letopisețul unguresc* și continuarea letopisețului intern după Petru Șchiopul, precum și legenda lui Iațco și adaosul la predoslovie pe care Simion le declară ale sale. Toate celelalte părți provin din izvoarele cunoscute de Ureche, deci sînt ale lui.

Interpolatorii lui Ureche: Misail Călugărul și Axinte Uricarul. Cronicarii de mai tîrziu, Miron și Nicolae Costin, vorbesc de un alt interpolator al cronicii lui Ureche, pe care-l numesc Misail Călugărul. În adevăr, într-o serie de manuscrise (ms. 169 al Acad. R.P.R. și altele înrudite cu dînsul), cronică lui Ureche este completată cu încă o serie de interpolări care nu se află în manuscrisele ce reprezintă forma cea mai veche cu adaosurile lui Simion Dascălul (dintre care ms. V-3, Bibl. Univ. Iași, mss. 174, 1445 ale Acad. R.P.R. folosite în prezenta ediție). Cronicarii de mai tîrziu care au folosit cronică lui Ureche (cei doi Costin și D. Cantemir) au cunoscut-o cu aceste interpolări posteroare lui Simion. Este deci foarte probabil că ele se datoresc lui Misail Călugărul, pe care cronicarii amintiți îl socotesc interpolatorul posterior lui Simion Dascălul.²

Misail Călugărul era un călugăr cărturar de la mănăstirea Putna, care apare în acte un deceniu după Simion Dascălul. Într-un zăpis din 25 mai 1676 găsim însemnarea în slavonește: „A scris ieromonahul Misail de la Putna, să se știe”. Actul este scris în romînește și privește o eum-

¹ Ureche, ed. de față, p. 65.

² Cf. C. Giurescu, *Nouii contribuțiuni la studiul cronicilor moldovene*, ed. cit., pp. 33, 42.

părătura de moșie a lui Constantin Arapul fost pircălab.¹ Și data actului și faptul că era vorba de un călugăr cărturar, diac și cunoscător în slavonie, ne indică pe scriitorul de știri cronicărești.

Adaosurile lui Misail Călugărul la cronica lui Ureche au oarecare importanță: el descrie toate dregătoriile Moldovei cu atribuțiile respective², tot el pomeneste o serie de tradiții populare despre Ștefan cel Mare³, și este primul cronicar care vorbește despre cucerirea Daciei de către Traian, pe care Ureche n-o pomenise⁴.

Axinte Uricarul, din copia căruia decurg două manuscrise (*A-1=174* Acad. R.P.R. și *A-2=V-3* Universitatea din Iași), cele mai bune manuscrise ale cronicii lui Ureche, își aduce contribuția personală doar prin scurte interpolări, pe baza unor urice domnești, a unui letopiseș slavon și al unuia grecesc⁵, precum și a letopiseșului intern al lui Tudosie Dubău logofătul. Axinte Uricarul corectează adesea în chip exact datele și afirmațiile din cronica lui Ureche. El scrie la începutul secolului al XVIII-lea (copia și interpolările sale la cronica lui Ureche datează probabil din 1709—1710), în prima domnie a lui Nicolae Mavrocordat în Moldova, epocă în care a copiat și cronica lui Miron Costin. Am socotit în genere ca interpolările ale lui Axinte Uricarul acele pasaje de cronică ce se găsesc numai în manuscrisele *A-1* și *A-2*, dar lipsesc în celelalte manuscrise.

EDIȚII

Prima ediție a cronicii lui Ureche se datorește lui M. Kogălniceanu, *Letopisețele țării Moldovei*, ed. I, Iași, 1852, tom. I, (ed. a II-a: *Cronicile României*, București, 1872, tom I). Editorul folosește o serie de manuscrise, între care mai ales ms. 103 al Acad. R.P.R., un manuscris din cele cu adaosurile lui Misail Călugărul scris la începutul veacului al XVIII-lea. El a trecut în anexe interpolările, dar nu a știut să distingă întotdeauna interpolările de textul original. Ediția lui Kogălniceanu nu este o ediție critică; editorul nici nu a încercat o clasare științifică a manuscriselor, și adesea a modificat textul în mod arbitrar.

Ediția lui Emile Picot, *Chronique de Moldavie... par Grégoire Urechî*, Paris, 1878, este o traducere după ediția Kogălniceanu, cu ilustrarea faptelor din text prin extrase din cronici străine și documente.

¹ G. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, IV—1, p. 11.

² Ureche, *ed. de față*, pp. 75—78.

³ *ibidem*, pp. 101—103.

⁴ *ibidem*, p. 66.

⁵ *ibidem*, pp. 73, 74, 75, 78 etc.

Ediția I. N. Popovici, *Chronique de Gligorie Ureache*, București, 1911, se bazează pe manuscrise și compararea lor, și cuprinde o interesantă încercare de a explica în limba franceză toate cuvintele arhaice sau care și-au schimbat înțelesul. Editorul încearcă să refacă (după textele din secolul al XVII-lea) limba lui Ureche, alterată de copiii manuscriselor lui care sînt toți scriitorii din veacul al XVIII-lea și în mare parte munteni. Deși avem tradiția manuscriselor în note, totuși procedeul lui I.N.Popovici este arbitrar — un text se publică, nu se reface.

Ediția C. Giurescu, *Letopisețul țării Moldovei pînă la Aron vodă, întocmit de Simion Dascălul după Grigorie Ureche vornicul, Istratie logofătul și alții*, București (Comisia Istorică a României), 1916, este reprodusă cu mici modificări, fără aparatul critic al variantelor și sub numele lui Grigore Ureche și Simion Dascălul în ediția Const. C. Giurescu din colecția „Clasicii români comentați“, Craiova, 1942, și are meritul de a se întemeia pe o clasificare științifică a manuscriselor și o îngrijită comparație a lor, indicîndu-se variantele. Totuși ediția Giurescu are lipsuri științifice însemnate. Editorul nu a încercat să distingă prin critica internă textul lui Ureche de al interpolațiilor lui Simion Dascălul, cum am arătat mai sus. În al doilea rînd, necunoscînd izvoarele polone și latine ale cronicii, a adoptat în text numirile deformate ale numelor proprii datorite copiștilor, neputînd să le corecteze după textul izvoarelor.¹ În al treilea rînd, Giurescu în ediția lui nu a adoptat ca bază un manuscris cu care să compare lecturile celorlalte manuscrise și să-l corecteze după acestea, acolo unde textul este alterat, ci la fiecare frază, la fiecare cuvînt, a ales dintre toate variantele aceea care i-a părut cea mai bună. Deci textul editat este un mozaic din diferite manuscrise, lecturi de cuvinte și fraze alese adesea arbitrar de editor. Procedînd în acest chip, editorul a fost nevoit să unifice limba (fonetica), în genere modernizînd-o, adică adoptînd forma cea mai nouă și mai depărtată de graiul moldovenesc.

Iată cîteva dovezi de alegere greșită a lecturilor manuscriselor de către editor în locul celor corecte care se aflau totuși în unele manuscrise (p. 235, ed. Giurescu): „*Selim împăratul... au împărățit 7 ani și 7 luni*“ adoptînd lectura manuscriselor *L* și *M*, pe cînd lectura din ms. *A*: „*8 ani și 6 luni*“ este mai exactă și corespunde cu realitatea (Selim II, 6 sept. 1566—12 dec.1574). La p. 159, pentru prinderea lui Mailat

¹ Vezi cîteva din aceste corectări după forma numelor proprii din izvoare, care au rămas deformate în ed. Giurescu, în *ed. de față*, pp. 116 și 132.

de Petru Rareș (1541) adoptă lectura: „iunie 20“, în loc de „iulie 20“ din manuscrisele *A* și *L*, care cuprind data exactă (în 5 iulie 1541 Ștefan Mailat era încă liber).¹ La p. 163 editorul corectează anii de domnie ai lui Petru Rareș în „18 ani“ (în ms. loc alb), deși cele două domnii ale lui însumează numai 17 ani; la p. 220: „... toată domnia lui Bogdan vodă au fost 1 an și 3 luni, fără cît au domnit cu mămă-sa, doamna Roxanda“, pasajul subliniat a fost lăsat afară din text de Giurescu, socotindu-l ca un adaos de copist (în ms. *A*); fraza este astfel completată în *Letopisețul lui Macarie*, deci se afla în original². La p. 97: „Iarna niciodată nu plouă, vara foarte puțin și cînd ploao...“; cuvintele subliniate sînt lăsate deoparte, deși se află în ms. 3039 Acad. R.P.R. Ele provin totuși din izvorul folosit aci de Ureche.³ La p. 269, rîndul 1, omite data: *o leto 7101 (1593) meseța...*“, care se află în ms. *A-1*, data exactă a evenimentului povestit.

Am prezentat aceste cîteva cazuri care se pot ușor înmulți spre a arăta că alegerea cuvintelor și a textelor de către editor dintre diferitele variante, după inspirație, este un procedeu arbitrar care duce la adoptarea prea adesea a unor forme necorecte.

Adăugăm că Giurescu, neînțelegînd textul, a dat uneori o punctuație greșită care schimbă înțelesul frazelor; la p. 166: „... bisericilor s-au arătat cu dumnezeire mare, ca să poată stinge numele cel rău al frăține-său, și ca să nu se vadă că-i ceva răsărit (abătut) de la pravoslavie. Toți ereticii vrea în țara sa, au să-i întoarcă să fie la o lege, au din țară să iasă.“ După „pravoslavie“ nu trebuia punct, ci fraza continuă. Cronicarul spune că Ștefan Rareș vrea să convertească pe eretici, pentru ca să nu se creadă că s-a abătut de la pravoslavie. La pp. 178—179: „... bisericile dezbrăca, arginturile lua și făcea bani și altele cite n-au zis țara că va vedea făcînd acestea Despot vodă. Iară Laskii carele venise cu dînsul cunosctînd că va veni asupra lor rău, s-au dus înapoi.“ După „vedea“ trebuie punct, iară după „vodă“ virgulă. Cronicarul spune că deoarece Despot făcea astfel de lucruri, Laski a înțeles că va veni asupra-i ceva rău și a plecat.⁴

În privința limbii, a felului cum a adoptat lecturile Giurescu, vom da cîteva exemple edificatoare: se adoptă lectura *jos* în loc de *gios*, *din* în loc de *den*, *ziua* în loc de *zioa*, *dacă* în loc de *deacă*, *așezat* în loc de *așăzat*, *mai înainte* în loc de forma moldovenească *mainte*, adoptîndu-se deci forme moderne, deși cele vechi, moldovenești, se aflau în manus-

¹ Hurmuzachi, *Documente*, XV—1, p. 406.

² I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, p. 211 (155), „de la moartea mamei lui“.

³ Gerard Mercator, *Atlas Minor*, ed. cit., p. 814.

⁴ Și la p. 215 r. 11 punctuația e greșită, virgula trebuia mutată după cuvîntul *stngur* și nu are rost înainte de el.

crisele folosite de Giurescu¹. Adăugăm că alegerea aceasta este neconsecventă, se scrie cînd² *acum*, cînd *acmu*. Pe aceeași pagină a ediției Giurescu (p. 24 r. 12 și 14) *derege* și *dirige*, deși editorul a încercat să uniformizeze ortografia.

Am insistat mai mult asupra acestor lipsuri, pentru că ele justifică anume principiile de editare adoptate în ediția de față.

Ediția de față. Pentru ediția de față am adoptat metoda editării unui singur manuscris de bază, completat și corectat cu ajutorul celorlalte manuscrise. Desigur că manuscrisul de bază nu reprezintă întocmai textul și mai ales limba originalului, dar această metodă, pe care am adoptat-o, înlătură primejdia coniecturilor arbitrare, a reconstituirilor subiective. Ediția noastră este așadar o prezentare a textului cronicii lui Ureche urmînd textul și limba unui singur manuscris, socotit cel mai demn de încredere și din care, prin comparație cu celelalte manuscrise și cu textul izvoarelor, s-au înlăturat greșelile, lipsurile, adaosurile datorite copiștilor.

Pentru alegerea manuscrisului de bază am pornit de la clasificarea și sistemarea manuscriselor cronicii lui Ureche întocmită de C. Giurescu.² Giurescu a împărțit manuscrisele cronicii în trei grupe: grupul *A* (am păstrat siglele adoptate de Giurescu), compus din două copii ale unui manuscris din 1712 datorit cunoscutului diac și cronicar moldovean Axinte Uricarul, anume: *A-1*, ms. 174 al Acad. R.P.R. și *A-2*, ms. V-3, Biblioteca Universității din Iași. Aceste manuscrise sînt copiate pentru biblioteca lui Nicolae vodă Mavrocordat, primul de Constantin Vladulovici logofăt la 1724, al doilea, ceva mai devreme, de Radu Lupescu logofețel de divan, cunoscut caligraf de manuscrise din biblioteca lui Nicolae vodă Mavrocordat (msse. Academia R.P.R., nr. 59, 156, 268, 353, 1062, 2117).³ Manuscrisul V-3, Iași provine și el din biblioteca lui Nicolae Mavrocordat, ale cărui stemă și inițiale se văd pe legătură, iar pe coperta din urmă se află o însemnare despre data morții lui. Acest manuscris reprezintă o formă foarte îngrijită a cronicii, în genere fără multe lipsuri, dar cu adaosurile datorite lui Axinte Uricarul. A doua grupă, numită *L* de Giurescu, cuprinde o serie de manuscrise cu lacune (de aci denumirea *L*—lacunare), aceleași lacune în toate manuscrisele grupei, provenind dintr-un arhetip comun. Din această grupă am folosit, ca fiind cel mai

¹ Cele mai multe exemple luate de pe pp. 15 și 268, ed. Giurescu.

² C. Giurescu, *Nouă contribuțiuni la studiul cronicilor moldovene*, ed. cit. Vezi stema manuscriselor la p. 55.

³ Date comunicate de Aurora Ilieș, care a făcut comparația manuscriselor cu prilejul redactării „*Repertoriului manuscriselor de cronici*” (sub tipar), ed. Institutului de Istorie, Acad. R.P.R.

bun, manuscrisul nr. 1445 al Acad. R.P.R. (ms. muntean), datînd de la începutul veacului al XVIII-lea, singurul din grup care are începutul cronicii. A treia grupă, denumită *M* (Misail), cuprinde adaosurile atribuite lui Misail Călugărul. Din această grupă am ales ms. 169 al Acad. R.P.R., unul din cele mai vechi manuscrise ale cronicii, care datează de la sfîrșitul veacului al XVII-lea.

Am folosit așadar patru manuscrise, două din grupa *A* (*A-1*, și *A-2*), adică ms. 174 Acad. R.P.R. și V-3 Bibl. Univ. Iași și cîte unul din celelalte grupe: ms. 1445 Acad. R.P.R., denumit *L*, și ms. 169 Acad. R. P. R., denumit *M*, avînd în acest chip în față toate deosebirile principale ale celor trei variante mari ale copiilor cronicii. Numai întîmplător am folosit cîte o lectură din alte manuscrise.

Dintre aceste patru manuscrise se punea problema alegerii unui singur manuscris de bază, acela care urma să fie editat, celelalte trei rămînînd să fie folosite numai pentru corectare, control și indicarea unor deosebiri mai mari sau completarea lipsurilor manuscrisului de bază.

Ca manuscris de bază al ediției nu am putut adopta manuscrisul *L* sau unul înrudit cu dînsul, deoarece toate provin de la un manuscris cu lacune. Aceste lacune nu sînt constituite numai din lipsa cîtorva pasaje, care ar putea fi completate prin lectura manuscriselor din altă grupă, ci la fiecare pagină sînt sîrite cuvinte, fragmente de frază, care fac textul în multe locuri de neînțeles.

De asemenea nu am putut întemeia ediția pe manuscrisul *M* sau pe un manuscris din această grupă. Aceste manuscrise cuprind adaosurile atribuite lui Misail Călugărul și se caracterizează printr-o schimbare a redactării cronicii, care devine în multe locuri o prelucrare a textului cu alte fraze și alte cuvinte.

În aceste împrejurări, singura soluție este adoptarea unui manuscris din grupa *A* ca bază a ediției. Manuscrisele din grupa *A* provin din copia lui Axinte Uricarul, copist de cronici cu foarte multă conștiinciozitate și om cu oarecare cultură. Cronica lui Miron Costin a fost editată de asemenea pe baza unei copii a lui Axinte Uricarul, care s-a dovedit a fi cea mai corectă dintre toate copiile existente.

Dintre cele două manuscrise din grupa *A*, ca manuscris de bază am adoptat manuscrisul *A-2*, V-3, al Bibliotecii Universității Iași, ca făcînd parte, cum am spus, din grupa cea mai corectă. Față de *A-1* manuscrisul *A-2* prezintă numai mici diferențe, dar în orice caz e mai vechi și mai lipsit de greșeli. Am folosit manuscrisul *A-1* (174 Acad. R.P.R.) numai pentru completarea textului, deoarece din manuscrisul *A-2* lipsesc 3 foi (6 pagini), una la început, alta după p. 5 v. și a treia,

ultima pagină a manuscrisului. După ms. *L* (1445 Acad. R.P.R.) am adaus predoslovia lui Simion Dascălul, iar după *M* (169 Acad. R.P.R.) am reprodus interpolările atribuite lui Misail Călugărul, totodată cômparînd la fiecare pas manuscrisele între ele.

Adoptarea ca bază a manuscrisului *A-2* prezintă avantajele pe care le-am arătat: un manuscris copiat cu multă grijă, reprezentînd cea mai bună copie a textului, dar care se datorește ca și cele mai bune și mai multe manuscrise ale cronicii lui Ureche unui copist muntean. Copistul muntean a respectat lexicul moldovenesc, însă în privința foneticii și-a permis adesea, *nu întotdeauna*, transformări; a renunțat de pildă uneori la diferența între *z* și *dz* moldovenesc, între *gi* și *j*, păs-trînd însă diftongii în forme ca: *ieste*, *deaca*, *décii*. În neputința de a avea un manuscris corect datorit unui copist moldovean, neputînd sacrifica conținutul istoric al cronicii, am adoptat acest manuscris care nu înlătură puțința unui studiu al limbii, în ce privește morfologia, sintaxa și în cea mai mare parte și lexicul. Am crezut însă de datoria noastră să avertizăm în chip special pe cercetători asupra acestui fapt, ceea ce nu au făcut precedenții editori care s-au folosit de aceleași manuscrise.

Nu am încercat să unific limba, înlăturînd inconsecvențele, căci aceasta ar fi după părerea noastră un procedeu antiștiințific, nu știm măcar dacă autorul a fost consecvent în ortografie.

Am păstrat forme ca: *chiamă* și *cheamă*, *dzice* și *zice*, *fecior* și *ficior*, *șărti*, *șării*, *viața* și *viița* ș. a.

Interpolările stabilite pe baza criticii interne și a comparării între manuscrise, cum am arătat mai înainte, au fost păstrate la locul lor, întrucît socotim că au fie valoare istorică, fie valoare pentru istoria literaturii vechi. Pentru a le distinge de textul lui Ureche le-am trecut cu literă mică și am indicat deasupra fiecărui pasaj numele interpolatorului.

Nu am dat un aparat critic și de aceea ediția noastră nu se poate numi ediție critică, de vreme ce de obicei acest titlu se dă edițiilor care reproduc variantele manuscriselor. Nu am socotit aceste variante interesante nici din punct de vedere istoric, nici al limbii, deoarece în majoritatea cazurilor avem a face cu diferențe de expresii, inversiuni de fraze, datorite diferiților copişti. În schimb, ediția noastră se bazează pe critica textului și compararea manuscriselor atît între ele cit și cu izvoarele.

Pe marginea paginilor s-a trecut cronologia de la era noastră și paginația manuscrisului de bază. În vremea cînd scrie Ureche, la mij-

locul secolului al XVII-lea, se folosea în Moldova era bizantină, cu începutul anului la 1 septembrie. Dar în secolele XIV-XVI (pînă la 1572) Moldova calcula începutul anului de la 1 ianuarie, ca în Polonia. De aci rezultă o serie de confuzii cronologice în cronică: uneori, sub influența izvoarelor folosite, cronicarul a lăsat data după anul de la ianuarie, alteori a calculat anul de la 1 septembrie. În prezenta ediție, în calcularea datelor după era noastră, indicate marginal, ca echivalență pentru datele după era bizantină din text, am ținut seamă, de la caz la caz, de data exactă a evenimentului istoric, cît și de succesiunea datelor lunilor din același an în textul cronicii. În note au fost trecute adnotările marginale ale manuscrisului de bază, precum și indicații de cîte ori a fost schimbat și corectat textul din manuscrisul adoptat și motivarea acestei corectări cu citarea textului pe baza căruia s-a făcut modificarea. În genere aceste modificări constau în lecturi mai bune aflate în alte manuscrise (nume proprii, date), corectări de nume și expresii deformatate, restabilite pe baza izvoarelor cronicii, corectarea unor greșeli evidente, completarea textului manuscrisului de bază unde lipsurile sînt evidente și de asemenea schimbarea termenului *latinesc* (de ex., *cronicariul latinesc* sau *Letopisețul latinesc*) în *leşesc*, pe baza lecturii altor manuscrise și a concluziei la care am ajuns, privitoare la izvoarele cronicii. Adăugăm că corectările de nume proprii făcute pe baza izvoarelor se justifică în cele mai multe cazuri cu lecturile păstrate în unele manuscrise secundare. Am suprimat pur și simplu numerotația capitolelor și paragrafelor (zaceale) care se datorește unor copişti.

În privința transcrierii textului românesc din alfabetul cirilic în cel latin, ea are caracter fonetic, nu grafic. Cu alte cuvinte, nu am adoptat un semn latin pentru fiecare semn cirilic, ci am transcris semnele cirilice cu valoarea pe care socotim că o aveau în vechea limbă românească. Nu am socotit deci că fiecare semn cirilic reprezintă un sunet deosebit și nici că același semn cirilic se pronunța întotdeauna și în fiecare caz la fel. Socotim de asemenea că limba veche în privința foneticii era mai apropiată de cea de azi decît o arată diversitatea de grafii cirilice din textele vechi.

Așadar am transcris **к**, cînd cu *ea*, cînd cu *é*, luînd drept criteriu de deosebire pronunția de azi, păstrînd însă accentul în al doilea caz, pentru a evita o arbitrară deformare a limbii (socotim că a existat un *e* nediftongat, dar deschis).

Am procedat în acest fel numai cînd **к**, se află în silaba accentuată, căci în silaba neaccentuată nu poate exista nici diftongarea lui *e*, nici *é* deschis. În cazul unui **к**, aflat în manuscris într-o silabă neaccentuată,

cînd în limba de azi (și în cea veche) se pronunță *e*, am transcris pu și simplu prin *e*, fără accent. Pe de altă parte s-a ținut seamă de faptul că *e* inițial, și în anume cazuri și în interiorul cuvintelor, se pronunța diftongat. De aceea acolo unde acest *e* era redat în textul cirilic cu *є*, semnul cirilic obișnuit pentru *e* nediftongat l-am transcris în alfabetul latin cu *ie*, de pildă: *ieri, ieși, Ieși* etc. și nu *eri, eși, Eși*, precum și *boieresc, ienicer, nevoie, spuie*, și nu: *boeresc, enicer, nevoe, spue*. În schimb în cuvintele în care în graiul moldovenesc se poate admite pronunția *e* și nu *ie*, am transcris pe *є*, slav cu *e*, ca de pildă: a *perde, voevod*, și nu: a *pierde, voievod*.

Am transcris *ѣ, ѥ*, cînd cu *ă*, cînd cu *î*, tot după același criteriu, și ținînd seamă și de celelalte texte din secolul al XVII-lea care au un *ѣ*, în aceleași cuvinte.

Literele *ч*, și *у*, nu au fost transcrise cu semne diacritice: *č* și *ğ*, ci după caz prin *ci, ce* și *gi, ge*, socotînd că la pronunțare se aude o vocală.

U final a fost transcris numai cînd este indicat cu *с*, cirilic; cînd la sfîrșitul cuvîntului se află *ѣ, ѥ*, am transcris aceste semne cu *ă* (*u* scurt). În manuscrisul de bază al ediției noastre (*A-2*), se mai află un semn ortografic în formă de virgulă aruncată deasupra rîndului, care corespunde de fapt tot cu un *u* scurt. Deoarece acest semn este folosit de copist și în interiorul cuvintelor, și cum copistul face deosebire între *u* final și semnul grafic amintit, am socotit că acest semn poate rămîne netranscris.

ѡ, a fost transcris cu *ie*, cînd se pronunță astfel în limba de azi (*boier* nu *boiar, ieste*, nu *iaste*), și cu *ia*, cînd se aude astfel în limba de azi.

Ѡ, a fost transcris cu *ia* sau *ea*, *ѡ*, și *ѡ*, cu *î* sau *în* (*în* înainte de *b, m, p*), *ѡ*, cu *dz*. Celelalte litere cirilice au echivalențe bine stabilite în alfabetul latin.

Vă leato (sau *vă leat*) a fost scris în două cuvinte, căci aci e vorba de două cuvinte slavone care înseamnă *în anul*.

Numele proprii străine — în special în cronică se întîlnesc numeroase nume polone — nu s-au transcris cu ortografia lor actuală din limba respectivă, ci s-a redat pronunția lor cu literele latine echivalente cu cele cirilice din manuscris, deci *Ciola* și nu *Czola, Bielschi* și nu *Bielski, Pașcowschi* și nu *Paszkowski*. Am procedat în acest fel pentru că, pe de o parte ortografia limbii polone și a tuturor limbilor s-a schimbat din secolul al XVII-lea pînă azi și apoi ca să redăm felul cum auzeau și pronunțau moldovenii numele străine în acea epocă. Bineînțeles

că atunci cînd aceste nume intervin în textul editorului cronicii, adică în notele la cronică sau în introducere, am folosit actuala ortografie polonă. La indice am păstrat amîndouă formele, și cea cu transcriere literală din cirilică și cea polonă: *Czola* și *Ciola*, cu trimitere de la forma din text, la cea cu ortografie corectă.

Indicele cuprinde toate numele proprii de localități și de persoane din text, însă fără a încerca toate identificările și localizările, care sînt lăsate pe seama cercetărilor speciale. Un indice separat cuprinde cuvintele (lucrurile) ce privesc structura și viața feudală a Moldovei și a țărilor vecine, adică cuvinte privitoare la viața materială, producție, clase și grupări sociale, apoi dregătorii, dări, instituții politice și juridice, cu explicarea lor pe temeiul ultimelor cercetări ale științei istorice.

Glosarul cuprinde cuvintele arhaice din text, care azi au dispărut din limbă, cele pur dialectale, cuvintele care au astăzi un alt înțeles decît în secolele trecute, precum și neologismele lui Ureche (latinisme, polonisme, slavonisme), toate cu explicarea lor respectivă. Am dat acestui glosar o dezvoltare mai mare ca în edițiile precedente.

P. P. PANAITESCU

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI...

**Létopiseţulū ţării Moldovei, de cînd s-au descălecat
ţara şi de cursul anilor şi de viaţa domnilor carea
scrie de la Dragoş vodă până la Aron vodă¹**

A-1 f.

Mulţi scriitori au nevoit de au scris rîndul şi povéstea 2
ţarilor, de au lăsat izvod pă urmă, şi bune şi réle, să
rămîie feciorilor şi nepoţilor, să le fie de învăţatură, despre
céle réle să să ferească şi să să socotească, iar dupre céle
bune să urmăze şi să să învăţe şi să să îndireptéze. Şi pentru
acéia, unii de la alţii chizmîndu şi însemnînd şi pre scurtu
seriînd, adecă şi răposatul Gligorie Ureche² ce au fost
vornic mare, cu multă nevointă cetînd cărţile şi izvoadele
şi ale noastre şi céle striine, au aflat cap şi începătura
moşilor, de unde au izvorit în ţară şi s-au înmulţit şi s-au
lăţit, ca să nu să innéce a toate ţările anii trecuţi şi să nu
să ştie ce s-au lucrat, să să asemene fierălor şi dobitoacelor
celor mute şi fără minte. Pre acéia urmînd şi chizmînd,
măcar că să află şi de alţii semnate lucrurile ţării Mol-
dovii, apucatu-s-au şi dumnealui de au scris începătura
şi adaosul, /mai apoi şi scădérea care să véde că au venit 2 v.
în zilele noastre, după cum au fost întiiu ţării şi pămîntu-
lui nostru Moldovei. Că cum să tîmplă de sirgu de adaoge
povoitul apei şi iarăş de sirgu scade şi să impuţinează,
aşa s-au adaos şi Moldova, carea mai apoi de alte ţări s-au
descălecat, de s-au de sirgu lăţit şi fără zăbavă au îndireptatu.

¹ Aci A-1 adaugă: *izvodit de Simeon Dascalul, care şi el l-au scris dupre un létopiseţ ce era izvodit mai nainte de răposatul Gligorie Ureche vornecul de Ţara de Gios. Iar acum cu porunca mării sale milostivului nostru domnu Io Nicolae Alexandru voevod s-au scris în oraş în Iaşi, vă leato 7220, méseja dechemvrie 8 zile vtorago gospodstva.*

² Socotim că acest pasaj a fost redat de Simion Dascălul în vorbire indirectă după textul azi pierdut al lui Ureche. Intrucit el reprezintă totuşi cuvintele autorului, nu l-am socotit o interpolaţie ci un pasaj din cronica lui Ureche.

1711

Acéstea cercînd cu nevoință vornicul Uréche, scrie de zice că¹ „nu numai létopisețul nostru, ce și cărți streine au cercat, ca să putem afla adevărul, ca să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deșarte, ce de dreptate, că létopisețul nostru cel moldovenescu așa de pre scurt scrie, că nici de viața domnilor, carii au fost toată cîrma, nu alége, necum lucrurile denlăuntru să aleagă și pre scurt scriînd și însemnînd de la început până la domnia lui Pătru vodă Șchiopul și s-au stinsu, că de acia înainte n-au mai scris nimenea până la Aron vodă. Nici ieste a să mira, că scriitorii noștri n-au avut de unde strînge cărți, că scriitorii dentăiu n-au aflat scrisori, ca de niște oameni neașăzați și nemérnici, mai mult proști decît să știe carte. Ce și ei ce au scris, mai mult den basne și den povești ce au auzit unul de la altul. Iar scrisorile striinilor mai pe largu și de agiunsu scriu, carii au fost fierbinți și rîvnitori, nu numai a sale să scrie ce și céle striine să însemnéze. Și de acolo multe luund și li²-/pindu de ale noastre, potrivitundu vrémea și anii, de au scris acest létopiset, carile de pre în multe locuri de nu să va fi și nemerit, gîndescu că cela ce va fi înțeleptu nu va vinu, că de nu poate de multe ori omul să spuie așa pre cale tot pre rîndu, cela ce véde cu ochii săi și multe zmintéște, de au spune mai mult, au mai puțin, dară lucruri vechi și de demult, de s-au răsufolat atîta vréme de ani? Ci eu, pe cum am aflat, așa am arătat.“

A-2 f. 2

(SIMION DASCĂLUL)

L. f. 3 v.

După acéia și eu care sînt între cei păcătoși³, Simeon Dascal/ apucatu-m-am și eu pre urma a tuturora a scrie acéste povești, ce întrînse spune cursul anilor și viața domnilor, văzîndu și cunoscînd că scriitorii cei mai de demult care au fost însămînd acéste/

¹ Pînă aci stil indirect.

² Aci începe textul din A-2; prima foale lipsește.

³ În L notă intercalată aci: *Acest Simeon Dascal, ce el să numește aici, mai mult să vede că au amestecat și au turburat istoria decîi au lucrat ceva și pentru Uréche vornicul, carele au scris acestea, a vesti că e domn învățat și înțelept. Iar acesta și neștiut și slab în minte, precum și Toderășicu Catacuzinu vel vist[fiernic] în Moldova și alții, bine cunoscînd pe acela, ni-au mărturisit că de mulți (multă) neștiință și de minte puțină era acel om, precum iar el în[să]și și aici că au fost să arată, și lîngă altele face și aceasta că ale altora le face ale lui, adecă ce au scris Uréche, el zice că au scris.*

lucruri ce au trecut și s-au sfârșit și pre urma lor alții nu vor să să apuce; văzînd noi aceasta că să părăsește această înșămănare, socotit-am ca să nu lăsăm acestu lucru nesăvîrșit și să¹ nu să însemneze înainte, carele mai nainte de alții au fost începutu pre rînd însemnatu, până la domniia lui Vasilie vodă, ca să nu ne zică cronicarii altora limbi c-am murit și noi cu scriitorii cei dinceput, sau că doară sintem neînvațat. Ci cu ajutoriul de la Dumnezeu, întăi m-am apucat a scrie ce au pizmit și ce au însemnat alții. Pentru acéia, gîndindu și socotind de la inimă / ca să pociu afla cu adevărat acest lucru, să fie deplin, adunat-am izvoade pre rînd de i-am împreunat. Și citind² izvoade pre rînd, aflat-am și acest izvod, carele l-au scris Uréche vornicul și deaca l-au citit, l-am socotit că ieste scris adevăr, însă mai mult din cărțile streinilor decît din izvoadele noastre, că numai cit tinde poveștile mai largu și de agiuns și mai deschis, iar semnele sau tocmélele și lucruri cite s-au făcut în țară, nu le arată toate, că poate fi că n-au știut de toate cronicariul cel leșesc³ să le scrie. Iar létopisețul nostru nu / tinde poveștile, ce scrie mai pre scurt, însă le însemnează toate pre rînd. Măcar că vornicul Uréche au scris mai sus că létopisățul cel moldoveneș scrie până la domniia lui Petru vodă Șchiopul și décii s-au stîns, iar eu, adunînd izvoade de limba noastră, aflat-am izvod dinceput, cam pre scurtă vréme și toate pre rînd înșămînd, până la domniia lui Vasilie vodă.

Pentru acéia, deaca am văzut că lipsesc poveștile și cursul anilor din létopisețul cel leșesc⁴, am lipit dintre-ale noastre izvoade, carele am aflat că-s / adevăr și am adus poveștile la létopisățul cel leșesc⁵, carea la locul său, carele toate mai nainte să vor arăta, careși la locurile sale și toate pre rînd chizmind și înșămînd, am izvodit din toate izvoadele într-un loc și am făcut unul disăvîrșit, de care lucru cu mare nevoință am silit să nu rămîie nimic nesămnat.

**Prédosloviia descălicării a țării Moldovei din-
ceputul ei. Carea ieste însemnată de Uréche
vornicul din létopisețul cel latinescu izvodită.**

Vor unii Moldovei să-i zică că au chiebat-o Ștîtia, sau Schithia, pre limba slovenească. Ce Ștîtia coprinde loc mult, nu numai al nostru, ce închide și Ardealul și Țara Muntenească și cîmpii preste Nistru, de coprinde o

¹ să, omis în L.
² citind; în L: cinstindu.
³ leșesc; în L: lătinesc.
⁴ leșesc; în L: letinesc.
⁵ leșesc; în L: letenesc.

parte mare și de Țara Leșască. Chiematu-o-au unii și Flachia, ce scriu létopiseșile latinești, pre numele hatmanului rimlencescu ce l-au chiebat Flacus, carile au bătut / războiu cu știtiu pre acéste locuri și schimbîndu-să și schimosindu-să numele, din Flachia i-au zis Vlahiia. Ce noi acésta nume nu-l priimim, nici-l putem da țării noastre Moldovei, ci Țării Muntenești, că ei nu vor să dispartă, să facă doao țări, ci scriu că au fostu tot un loc și o țară și noi aflăm că Moldova s-au discălicat mai pe urmă, iar munténii mai dintăi¹, măcară că s-au tras de la un izvod, munténii întâi, moldovenii mai pe urmă de păstorii nemerit, că umblîndu păstorii de la Ardeal, ce să chiiamă Maramoroș, in munți cu dobitoacile, au dat de o hiară ce să chiiamă buor și după multă goană ce o au gonit-o prin munți cu dulăi, o au scos la șesul apei Moldovei. Acolea fiindu și hiara obosită, au ucis-o la locul unde să chiiamă acum Buorénii, daca s-au discălicat sat. Și hierul țării sau pe-cétea cap de buor să insemnează. Și cățeaoa cu care au gonit fiara acéia au crăpat, pre carea o au chiebat-o Molda, iară apei de pre numele cățelii Moldii, i-au zis Molda, sau cumu-i zic unii, Moldova. Ajjidirea și țării, dipre numele apei i-au pus numele Moldova.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

M. f. 5 v.

Scriu alte istorii pentru țara noastră a Moldovei, cum au stă-tut pustie 600 de ai, trecînd împărăția slăvitului și putêrnicului Traian împărat, carele să cunoscă sémnele puterii lui pe unde au tras troian peste multe țări și preste această țară, trecîndu oștile lui peste cîmpi și preste ape. Ațția ai s-au aflat pustie, pân' în vrémea ce au vrut milostivul Dumnedzău a nu lăsarea acestu pămînt făr' de oameni. Ce cu voia sfinții sale, îndemnîndu-să o samă de ficiori de domni den domniile ce au fost pre acéle vremi la Rim și cu oamenii lor den Maramurăș, viînd preste munții ungurești și preste munții țării Moldovei, vinîndu heri sălbatece pân'au ieșit la apa ce-i dzice Moldoa, gonînd un dzimbru, carele l-au și dobînditu la un sat ce să chiiamă Buorénii, pre aceia apă. Ș-au pus acei ape numele Moldova, pre numele unii ținci ce s-au/ înecatu într-aceia apă, ce o au chemat pre țincă Molda și pre numele

¹ Alții zic că întâi totodatu s-au discălicat de Traian împărat și amîndoa să chiea Dația; A-2 marginal.

ei să dzice acmu și țării, Moldova, pân'astădzi. Ieșindu la loc frumos și deschis, socotindu cu toții că-i loc bun de hrană și plăcându-le tuturor, s-au întorsu înapoi iarăși în Maramurăș ș-au scos oamenii lor toți într-această țară.

Pentru limba noastră moldovenească

A-2 f.3

Așijderea și limba noastră din multe limbi ieste adunată și ne ieste amestecat graiul nostru cu al vecinilor de prinprejur, măcară că de la Rim ne tragem, și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate. Cum spune și la prédosloviia létopisețului celui moldovenescu de toate pre rindu: ce fiindu țara mai de apoi ca la o slobozie, de prinprejur venindu și discălicindu, din limbile lor s-au amestecat a noastră: de la rimléni, céle ce zicem latină, piine, ei zic panis, carne, ei zic caro, găina, ei zicu galena, muieria, mulier, făméia, femina, părinte, pater, al nostru, noster și altile multe din limba latinească, că de ne-am socoti pre amăruntul, toate cuvintele le-am înțeleage. Așijderea și de la frinci, noi zicem cal, ei zic caval, de la greci straste¹, ei zic stafas², de la léși prag, ei zic prog, de la turci, m-am căsătorit, de la sirbi cracatiță și altile multe ca acéstea din toate limbile, carile nu le putem să le însemnăm toate. Și pentru aceasta să cunoaște că cum nu-i discălicată țara de oameni așăzați, așa nici legile, nici tocmeala țării pre obicée bune nu-s legate, ci toată direptatea au lăsat pre acel mai mare, ca să o judece și ce i-au părut lui, ori bine, ori rău, acéia au fost lége, de unde au luat și voie așa mare și virf. Deci cumu-i voia domnului, le caută să le placă tuturor, ori cu folos, ori cu paguba țării, care obicéi până astădzi trăiește.

3 v.

De răsipirea țării dentăi

Află-să această țară să fie fostu lăcuit și alții într-insa mai nainte de noi, de unde cetățile țării să cunoscă că-i lucru frincescu, de au lăcuit oștile Rîmului și au iernatu

¹ și ² *straste* și *stafas* sint amîndouă cuvinte transmise corupt de copistii manuscriselor. Este probabil că autorul a scris: *strafide* și *stafis*.

de multe ori, bătându-să uneori cu știtiu sau tătarii, uniori cu Bosna și cu Rumele și la perși trecîndu. Ce fiindu în calea războaielor și stropșîndu oștile, care de multe ori să făcea războaie pre acesta loc, cum încă semnile arată, carile le vedem multe pretitindirile: movili mari și mici și șanțuri pre Nistru, pre Prut, prin codri, n-au mai putut suferi, ce s-au răsipit și s-au pustiit.

(SIMION DASCĂLUL)

**De izvodirea moldovénilor, de unde au venit
într-acéste locuri**

4 Scrie létopisețul cel ungurescu că oarecîndu pre acéste locuri au fostu lăcuînd tătarii. Mai plodîndu-să și înmulțîndu-să și lățîndu-să, s-au tinsu de au trecut și preste munte, la Ardeal. Și împingându pe / unguni din ocinile sale, n-au mai putut suferi, ce singur Laslău craiul ungurescu, cari-i zic filosof, s-au sculat de s-au dus la împăratul Rîmului, de ș-au cerșut oaste întru ajutoriu împotriva vrămașilor săi. Ce împăratul Rîmului alt ajutoriu nu i-au făgăduit, ce i-au dat răspunsu într-acesta chip, de i-au zis: „Eu sîntu jurat, cîndu am stătut la împărăție, om de sabiia mea și de județul meu să nu moară. Pentru acéia oameni răi s-au făcut în țara mea și cite temnițe am, toate sîntu pline de dînșii și nu mai am ce le face, ci ți-i voi da ție, să faci izbîndă cu dînșii și eu să-mi curățescu țara de dînșii. Iară în țara mea să nu-i mai aduci, că ți-iu dăruiescu ție.“ Și de sirgu învăță de-i strînsă pre toți la un loc de pretitindirile și i-au însemnatu pre toți, de i-au arsu împrejurul capului¹ de le-au pîrjolit părul ca unor tălhari, cu un hier arsu, care semnu trăiește și până astăzi în țara Moldovei și la Maramoroș, de să cevluiescu oamenii prejur cap. Décii Laslău craiu, dacă au luat acel ajutoriu tălharescu de la împăratul Rîmului, au silit la Țara Ungurească și decii pre cișlegile Născutului, cu toată puterea sa s-au apucat de tătari a-i bate și a-i goni, de i-au trecut / munte în ceasta parte pre la Rodna, pre care cale și semne prin stînci de piatră în doao locuri să află făcute de Laslău craiul. Și așa gonîndu-i prin munți, scos-au și pre acești tătari, carii au fostu lăcuitori la Moldova, de i-au trecut apa Sirétiului. Acolea Laslău craiu ce să chiamă leșaste Stanislav, stîndu în șarmurile apei, au strigatu ungureste: „Sirétem, sirétem“, ce să zice rumînește, place-mi, place-mi, sau cum ai zice pre limba noastră: „Așa-mi place, așa“. Mai apoi, dacă s-au discălicat țară, după cuvîntul craiului, ce au zis, sirétem, au pus nume apei Sirétiul. Și după multă goană ce au gonit pre tătari i-au gonit și i-au trecut preste Nistru,

¹ Alții zic că acest semn iese vechiu al slujitorilor rîmnești; A marginal.

la Crîmu, unde și până astăzi trăiescu, de acolo s-au întorsu Laslău crai îndărătu cu mare laudă și biruință. Și sosindu la scaunul său în zioa de lăsatul secului, cerșutu-ș-au blagoslovenie de la vlădicii săi, să-l lase trei zile să să veselească cu doamnă-sa și cu boierii săi. Și așa l-au blagoslovit, de au lăsat sec marți, cu toată curtea sa, care obicei să ține la légea lor și până astăzi, de lasă sec marți.¹

L. f. 12

Ce această poveste a lui Laslău crai ce spune că au gonit pre cești tătari nu a-o scos Uréchie vornicul, din létopisățul cel leșescú, ci eu Simeon Dascalul o amu izvodit din létopisățul / cel unguresc, care poveste o am socotit pre sémne ce arată, că poate fi adevărată.²

12 v.

De discălicatul Maramoroșului

Laslău craiul ungurescu după izbîndă cu noroc ce au făcut, de răsipi pre cei tătari și să așeză la scaunul / său, sfătuitu-s-au cu boierii săi, ce vor face cu acei tálhari ce-i adusă într-ajutoriu de la împăratul Rîmului, cu carii mare izbîndă făcusă, de răsipise puterea acelor tătari; că să le dea loc și ocine în țară, nu suferiia cei de loc și de moșie, ungerii, văzîndu-i că sînt niște oameni răi și ucigași, socotindu că de să vor plodi și să vor înmulți, ei să vor întări și cîndai să nu li să prilejască vreo price cu dînșii, să nu pață mai rău decit cu tătarii, mai apoi să nu le fie a pierde și crăiia. Ce le-au ales loc pustii și sălbatec, îngrădit cu munți pinprejur, între Țara Leșescă și între Țara Ungurească, unde să chiamă acum Maramoroșul. Acolo i-au dus de le-au împărțit hotară și ocine și locuri de sate și tîrguri și i-au nemișit pre toți, adecă slugi crăești, unde și până astăzi trăiescu la Maramoroș.

A-2 4 v.

5

Pentru discălicatul țării al doilea rînd³

După răsipa țării dintăi, cum spune mai sus că s-au pustiit de nevoia oștilor lui Flac hatmanul rimlenescu (sau cum spune létopisețul cel ungurescú de Laslău craiul ungurescú, cîndu au răsipit tătarii dintr-acéste locuri, de au rămas locul pustiit)⁴ mai apoi, după multă vréme, cum spune mai sus, cîndu / păstorii din munți ungurești pogorîndu după vînat au nemerit la apa Moldovei, locuri desfătate cu cîmpi deșchiși, cu ape curătoare, cu păduri dese,

5 v

¹ Această poveste cu Laslo crai au scos-o Uréche vornic din létopisețul ungurescu; A-2 marginal.

² Acest aliniat după L. (f. 12); omis în A-2.

³ Această poveste iste izvodită de Uréche vornicul din létopisețul leșescú; A-2 marginal.

⁴ Pasaj adăugat de Simion Dascalul.

și îndrăgind locul, au tras pre ai săi de la Maramoroș și pre alții au îndemnat, de au discălicat întâi supt munte, mai apoi adăogîndu-să și crescîndu înainte, nu numai apa Moldovei, ce nici Sirétiul nu i-au hotărit, ce s-au întinsu până la Nistru și până la mare. Nici războaie mai făcea ca să-și apere țara și pămîntul său de cătră știti și gotthi și di cătră alți vecini și limbi ce era pinprejur. Ce avăndu purtătoriu domnii lor carii rădicasă dentru sine, în Țara Leșască de multe ori au intrat și multă pradă și izbîndă au făcut, din cîmpi tătarii i-au scos (că după multă răsipă ce i-au fost gonit pre tătari oarecînd di pre aceste locuri Laslău craiul ungurescu, iarăși au fost început a să tinde la cîmpi)¹. Așijdirea și munténilor nu numai nevoie și groază le făciia, ce și domniile schimba și pre cine vrea ei, primii; pre ardeleni nu-i lăsa să să odihnească, ci pururea le făcea nevoie și cetăți câteva le luasă și le lipiia cătră țara Moldovei, carile toate mai înainte la locurile sale să

A-1 f. 8-Sv.

vor arăta. Mai apoi și turcii /² carii să vedea/ că ca o negură toată lumea acoperea, războaie minunate au făcut de multe ori i-au și biruit, mai apoi de o au și supus supt giugul lor, de multe ori i-au asudat, rocoșindu-se și nu fără multă moarte și pagubă în oameni, până o așăza.

(SIMION DASCĂLUL)

Predoslovie a létopiseșului moldovenescu ce într-însa spune că ieste făcută țara den doao limbi, de rumîni și de rusi, de care lucru să cunoaște că și pân' astăzi ieste țara giumătate de rusi și giumătate de rumîni

Ce această poveste nu să află însămnată de Uréche vornicul, iar eu n-am vrut să las nici această să nu pomenescă, socotind că cum am adus aminte de altele, ca să nu rămie nici aceasta neînsămnată.³

8 v.

Scrie la létopiseșul cel moldovenescu, la predoslovie, de zice că deaca au ucis acei vînători acel buor, întorcîndu-se înapoi, văzînd locuri desfătate, au luat pre cîmpi într-o parte și au nemerit la locul unde acum tîrgul Sucévei. Acolo aminosîndu-le fum

9

de foc și fiind locul despre apă, cu pădure mănuntă /, au pogorit

¹ Pasaj adăugat de Simion Dascălul.

² Aci urmează o lacună în A-2 (lipsește o foale).

³ Acest aliniat după L; în A-1 lipsește.

pre mironeniia fumului la locul unde ieste acum mănăstirea Eț-
canei. Acolea pre acelaș loc au găsit o priseacă cu stupi și un moș-
neag bătrîn, de prisăcăriia stupii, de seminție au fost rus și l-au
chiamat Ețco. Pre carele deaca l-au întreat vinătorii, ce omu-i
și den ce țară ieste, el au spus că ieste rus den Țara Leșască. Așij-
derea și pēntru loc l-au întreat, ce loc ieste acesta și de ce stăpîn
ascultă? Ețco au zis: ieste un loc pustiiu și fără stăpîn, de-l dom-
nescu fierile și pasările și să tînde locul în gios, pân' în Dunăre,
iar în sus pân' în Nistru, de să hotărăște cu Țara Leșască, și ieste
loc foarte bun de hrană. Înțelegînd vinătorii acest cuvînt, au sîrguit
la Maramorăș, de ș-au tras oamenii săi într-această parte și pre
alții au îndemat, de au descălecat întăi supt munte și s-au lățit
pre Moldova în gios. Iar Iațco prisecariul, deaca au înțeles de descă-
lecarea maramorășenilor, îndată s-au dus și el în Țara / Leșască,
de au dus rusi mulți și i-au descălecat pre apa Sucevei în sus
și pre Sirétiu despre Botoșiani. Și așa de sîrgu s-au lățit rumînii
în gios și rusii în sus./

9 v.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Și s-au plinit toate locurile într-această țară de oameni, den
munte pân' în Nistru și în gios pân' unde dă Dunărea în Vidov
și pân' în Cetaatea / Albă și Chilia și Renii și Nistrul în sus până
mai sus de Cernăuți, unde să împreună cu hotarul Țării Leșești
și pre Ceremuș./

M. f. 11

11 v.

(SIMION DASCĂLUL)

Așijderea și tîrgul Baia scrie că l-au descălecat niște sasi
ce au fost olari; așijderea și Suceava scrie că o au descălecat niște
cojocari ungréști, ce să chiamă pre limba lor suci, iar Suceava
pre limba ungurească să chiamă Cojo¹/cărie. Așa într-acesta chip
să află să fie fost discălicarea țării Moldovei.

A-1 f. 9 v.

A-2 f. 7

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Aflatu-s-au într-această țara și cetăți făcute mai de demultū
de ianovedzi: cetaatea în tîrgul Sucevii și cetaatea la Hotin și Ce-
tatea Albă și cetaatea Chilii și Cetaatea Neamțului și Cetatea Noaă,
Romanul, ce i s-au surpat pămîntul ș-au cădzut cetaatea./

M. f. 11 v.

¹ Aci reincepe ms. A-2.

Într-acei păstori ce au nemeritu locul acesta, fost-au și Dragoș², carile au venitu de la Maramoroș, carile să vedii și mai de cinste și mai de folos decitu toți, pre carile cu toții l-au pus mai mare și purtătoriu lor./

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

M. f. 14 v.

Și dacă l-au pus domnu, luară pildă de pre capul acei hiară năsilnice, dzimbrul, ce scriem mai sus că l-au vînat și pusără de au făcut peciate țării Moldovei, de trăiește pînă într-aceste vremi în mînule cui alege Dumnedzău a hire domnu țării, de trăiește pîn' astădzi, de să pune pre cărți, ce poroncêște domnul de tocmele și de așezări lăcuitoilor și de ascultat căroră vor să facă strimbătăți între lăcuitoi, iar celora ce nu ascultă, de certare mare...

A-2 f. 7

Și daca au domnitu doi ani, au muritu.

Și-ntr-acea începătură a fost domnia ca o căpitănie./³

Pre acesta semnu dintăiași dată ce să arată domnia fără trai, să putea cunoaște că nu va fi așezarea bună între domnia Moldovei, ce cum fu pre scurtu viața domnului dintăi, așa și domnii ce vor fi înainte, adesea să vor schimba și între domnia Moldovei multă neașezare va fi.

7 v.

Pre urma lui Dragoș vodă, au stătut la domnie fiiu-său, Sas vodă și au ținut domnia 4 ani / și au murit.

După moartea lui Sas vodă, au ținut domnia fiiu-său, Lațco vodă 8 ani.

Pre urma lui Lațco vodă au domnit Bogdan vodă 6 ani.

După domnia lui Bogdan vodă au domnit Pătru vodă, ficiorul lui Mușatu, 16 ani.

După dînsul au domnitu frati-său, Roman vodă, trei ani.

¹ vă leatul 6867 omite A, adaus după L și M.

² După Dragoș, adaugă M: vodă, ficiorul lui Bogdan vodă, carele era den domnii Rîmului (Misail Călugărul).

³ Adausul lui Misail Călugărul (M f. 14 v.).

Samodîrjețul, stăpînitoriu țării de la plaiuri și până la mare. Și acesta au făcut tîrgul Romanul pre numele lui, precum mărturisesc la uricul lui, carile să află la mănăstirea Pobrata.

Iară pre urma lui Roman vodă au stătut la domnie Ștefan vodă, carile au avutu doi ficiori, Ștefan și Pătru, și au domnitu 7 ani. Iară ce să va fi lucratu în zilele acestor domni, nu să află scris nimica, citu au domnitu ei 46 de ani. Cunoaști-se că au fostu neașezați și de curîndu, de n-au avut cine scrie, nici vecinii, carii nimica n-au lăsatu neînsemnatu, n-au știut de dînșii să scrie.

De însemnarea anilor

Însemnarea anilor a scriitorilor noștri nu să tocmește cu a streinilor, că létopisețul nostru scrie că au fostu vă leatul 6867, cîndu au stătut domn/ Dragoș vodă, iară létopisețul streinilor scrie că au fost 6867 în zilele acestui Ștefan vodă ce scriem mai sus. Iară ce să va fi trecut înapoi nu să află însemnat de streini, cunoaști-să că cum nu să află de scriitorii noștri însemnat viața domnilor și lucrurile lor, așa și vă leatul, cîndai să nu fie smintitu, iară de au și însemnatu, nu au știut ce au scris. Iar létopisețul leșescu¹ putem cunoaște că poate fi mai adevăratu, că fiindu oameni așezați mai de demultu și cronicarii lor neavîndu alte trebi, ce numai vă leatul păziia și niște lucruri mari ca acéstea păziia și socotiia, să nu rămie ceva neînsemnat, pentru ca să nu le zică vecinii lor di prinprejur că au fostu adormiți sau neînvățați și nestrăbătuți cu istoria. Pentru acéia și pre acesta lucru putem cunoaște că ei cum au înțeles de descălicarea țării noastre și de lucrurile domnilor îndată s-au apucat de au însemnatu toate pre rîndu și ale noastre și ale lor, pentru acéia ei scriu că au fostu vă leatul la domnia lui Ștefan vodă, 6867.

1359³

1359

1359

¹ leșesc; în A-2: *latinescu*.

Domniia feciorilor lui Ștefan vodă /

8 7. Acest ce scriem mai sus, Ștefan vodă, au avut doi ficioni, cum s-au pomenit mai sus, pre Ștefan și pe Pătru, carii după moartea tătine-său, pricindu-să pentru domnie, au fugitu Ștefan, fratile cel mai mare, la Cazimir craiul leșescu, pofindu ajutoriu împotriva frăține-său, lui Pătru și să i-să plăce cu toată țara. Iară Pătru cu ajutoriul ungurescu au apucatu țara.

Vrîndu Cazimir crai ca să dobindească țara și să fie pe voia lui Ștefan vodă, i-au datu oaste, de au intrat în țară, în zioa dintăi a lui iulie. Și întâi îi mergea cu norocu, iară mai apoi i-au amăgit ai noștri, de i-au băgat la codru, fiindu copacii înținați pre lingă drum, i-au surpatu asupra lor, unde ciți n-au peritu de copaci i-au prinsu vii, pre carii mai apoi i-au răscumpăratu craiul Cazimir. Fost-au într-acești robi oameni mari: Zbigniev și Tecinschii ficionul voevodului de Cracău, trei steaguri a trei voevozi, a Cracăului, a Sandomirului și a Liovului și noao steaguri boierești.

9 Létopisețul nostru de ficionii lui Ștefan vodă ce pomenim mai sus, nimica nu scrie, ci scrie că după domniia lui Ștefan vodă, au domnit Iuga vodă 2 ani, după dînsul Alixandru vodă, carele să va pomeni mai gios¹. Iară noi n-am lăsat să nu-i însemnăm, nici de ficionii lui Ștefan vodă, / căci că poate să fie adevărat, că nu pârtenéște cronicariul Bielschi a lor săi, ce scrie poticala ce au petrecut Ștefan vodă cu ajutoriul lor, de au perit cu toți.

După aceștia au domnit Iuga vodă 2 ani și l-au luat la sine Mircea vodă, domnul muntenescă. Iar ce să va fi lucrat într-acei doi ani a domniei lui nu să știe.

(AXINTE URICARIUL)

Făr cît numai ce însemnează la un létopiseț ce ieste izvodit de Dubău logofătul de pre létopisețul lui...² de zice că el au trimis întâi la arhiepiscopul de Ohrida și au luat blagoslovenie, de au pus mitropolit. /

¹ ci scrie... mai gios, omite A-2; adaus după L f. 20 v.

² loc alb în manuscris.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

**Domniia Iugăi vodă, carele mai întréce cu toate pro
domnii cei trecuți mai denainte**

M. f. 16 v.

Trimis-au la patrierșie de Ahrida ș-au luat mai întâiu blagoslovenie ș-au pus mitropolit pre Theoctist ș-au descălecat orașe pren țară, tot pre la locuri bune și le-au ales sate și le-au făcut ocoale prenpregiur ș-au început a dărui ocine pren țară a voinici ce făcea vitejii la oști. Ș-au domnit 2 ai și l-au luat Mircea vodă, domnul muntenescu, la sine./

Domniia lui Alexandru vodă cel Bătrîn și Bun

A-2 f. 9

Létopisétul nostru cest moldovenesc scrie că au fost cursul anilor 6907 aprilie 25, cînd au stătut domnu Alexandru vodă; iar létopisétul cel leșesc¹ scrie că au fost vă leatul 6921.

1299

1413

(AXINTE URICARIUL)

Dar au greșit, căci să află un uric al lui Alixandru vodă la mănăstire la Barnovschii și scrie din vă leat 6906.

1398

Acest Alixandru vodă multe lucruri bune au făcut în țară și au făcut 2 mănăstiri mari în Moldova, Bistrița și Moldovița, în doi ani a domniei sale./

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Făcut-au 2 sfinte mănăstiri mari în Moldova, Bistrița și Moldovița și li-au îndzăstrat cu multe sate cu vecini și cu hălește și cu veșminte scumpe înlontru și cu odoare.

M. f. 17

Și deaca se vădzu luminat în cinstea domnii, în 2 ai a domnii lui, fiindu mai întreg și mai cu minte decit cei trecuți înaintea domnii lui și multu trăgînd și rivnîndu spre folosul sufletului său,

¹ *leșesc*; în A-2: *latinescu*.

17 v.

adus-au cu mare cheltuiala sa, den țară păgînă, sfintele moștii a marelui mucenic Ioan Novii și li-au pus într-a sa svintă cetaate, ce ieste în orașul Sucévii, cu mare cinste și pohvală, de a ferirea domnii sale și paza scaunului său. / Ce veri cerca la cărțile beserecii viața lui, carele miercurea și gioi în săptămîna rusaliilor îl slăvește toată țara noastră în Suceava, unde dzac moștiile la mitropolie.

Și cu darul ce avea de înțelepciunea de la milostivul Dumnedzău, căutîndu și vâdzîndu cînstea lumii, cum să cade a să purta în podoabele împăraților ș-a crailor ș-a domnilor, socotit-au și la această țară, măcaru că n-au fost mai căutat alții, ce au fost mai înainte domni, întăe dată au trimis la patrierșii de la răsărit de au luat blagoslovenie ș-au făcut mitropolit și i-au dat scaun o sfîntă mănăstire mare, mitropolie în orașul Sucévii, lingă polata domnească, cu multe sate și ocine dîndu-i, să fie de slujbă acei svinte mănăstiri, mitropolii, și cîteva ținuturi în eparhiia ce i s-au dat, făcîndu-l episcop legii.

18 Mai făcut-au ș-al doilea episcop, după mitropolit, la svînta mănăstire ce ieste în oraș în Roman și i-au dat eparhiia o parte de ținuturi de suptu munte den gios..

Mai făcut-au ș-al treilea episcop la o svîntă mare mănăstire, la Rădăuți și eparhiia i-au dat Țara de Sus, despre Țara Leșască, ținuturile cele de sus.

Și daca au așezdat vlădicii, le-au făcut cînste mare, că le-au pus scaunele, de șed denadreața domnului, înaintea tuturor svétnicilor, aproape de scaunul domnescu.

Tocmit-au și boieri mari în svat, de chevernisala țării ș-a pămîntului Moldovii:

Logofăt mare, giudecătoria și alesătoria de ocine, ispravnic pre o frunte de oameni de țară, ce sînt curténi și giudecătoria tuturor, cine-s cu strîmbătăți în țară și luător de samă tuturor, ispravnic celor ce sîntu la curtea domnească.

Vornic mare în Țara de Gios, giudecătoria tuturor den țară, cine au strîmbătăți și globnic de morți de om și de șugubini ce să fac la partea lui și vornic Bîrladului.

18 v. Vornicul cel mare de Țara de Sus, giudecătoria tuturor den țară, cine au strîmbătăți și globnic / de morți de om și de șugubini ce să fac la partea lui și vornic Dorohoiului.

Pîrcălabul de Hotin la acea margine despre Țara Leșască și Căzăcească, giudecătoria tuturor la acel ținut.

Hatman și pîrcălab de Suceava și ispravnic pe toate oștile țării.

Postelnic mare, dvorbitoriu înaintea domnului și pîrcălab de Iași și filmaciu a limbi strîine.

Spătariu mare și staroste de Cernăuți și cu obicéiu îmbracat la dzile mari cu haină scumpă domnească și dvorbitoriu cu arme domnești încinsu la spatele domnului într-acéle dzile.

Păharnic mare și pîrcălab la Cotnariu și ispravnic viilor domnești de la Cotnariu și de la Hîrlău și cu obicéiu să dreagă domnului la dzile mari cu păhar la masă.

Visternic mare, ispravnic pre socotele ce să fac, să să ia den țară și grijindă și dindă léfe slujitorilor și purtătoriu de grijă a toată cheltuiala curții și a oaspeți ce vin în țară și toate catastijile/țării pre mîna lui.

19

Stolnicul cel mare cu obicéiu la dzile mari și la veselii domnești, îmbrăcat în haine domnești și viind înaintea bucatelor domnești, le tocmește pre masă înaintea domnului cu tipsiile și dvorbitoriu într-acéle dzile.

Comis mare, ispravnic pre povodnici și pre toți cai domnești și împodobind povodnicii în podoabe domnești și mîrgătoriu înaintea povodnicilor ș-a domnului.

Medelnicériu mare, cu obicéiu îmbrăcat în haină domnească, dvorbitoriu la masa domnului la dzile mari și taie fripturile ce să aduc în masă.

Clucer mare, ispravnic pre beciurile domnești, pre unt și pre miere și pre colacii, adecă pocloanele, ce vin de la orașă la Născut lui Hristos.

Sulger mare, ispravnic pre toate obroacele ce să dau la cuhnele domnești și la slujitorii curții, de carne și la ospeți ce vin în țară.

Jicnicériu mare, ispravnic pre toate obroacele de pîne ce să dau la curtea/domnului și la slujitorii curții și la oaspeți ce vin în țară.

19 v

Vameș mare ce ține scările țării pentru vămășie; duc dulceți și cofeturi la masa domnului la dzile mari și ispravnic pre neguțători.

Șetrar mare pre corturile domnești și-n oști și-ntr-alte căli și purtătoriu de grijă tunurilor.

Ușer mare, purtătoriu de grijă tuturor solilor și tîlmaci striinilor la giudeț.

Armaș mare, ispravnic și purtătoriu de grijă pentru toți ceia ce fac rău și cad la închisoarea țării, la temniță și pedepsitoriu acelora tuturor și cei giudecați de moarte dați în mîna lui, să-i omoare.

Aga, ispravnic pre dărăbani și pre tîrgu, pre Iași, giudeț.

Logofăt al doilea, hotărîtoriu de ocine în toată țara.

Postelnic al doilea, în toată vrémea dvorbitoriu înaintea domnului și ficior de boieriu ales.

Logofăt al treilea, cărtulari, scriitoriu bun, dvorbitoriu totdeauna lingă domnu, credincios la toate tainele domnului și cărți ori den țară, ori de la priietini / de unde ar veni, toate în mîna lui mîrgu și cu învățatura domnului de la dînsul iese răspunsurile și pecétea țării în mîna lui. Și orice giudețe și îndreptări să facă oamenilor, fără pecétea domnului nu poate hi carie-i în mîna logofătului al treilea, credincios în toate la domnu.

20

Postelnici den al doilea, înainte cîți va domnul să facă, deprindzindu-să la aceia cinste, iese și la altă cinste mai mare.

Spătariu al doilea și al treilea; al doilea zvorește cîndu nu zvorește cel mare, și el îmbrăcat, cu spata încinsu și cu buzduganul

amână la spatele domnului. Iar spătariul al treilea zvorăște peste toată vremea.

Păharnicul al doilea, după dvorba păharnicului celui mare, dvorăște la masă și derége păhar cu băutură la domnu.

• Păharnicul al treilea, iar cându nu derége al doilea, derége și el la masa domnului./

A-2 l. 9 v

Așjidiria și mitropoliia de la Suceava și episcopia de la Rădăuți și mănăstirea Neamțului și alte mănăstiri.

Așjidirea întâiaș dată au trimis de au luat blagoslovenie de la patriarșii răsăritului și au făcut mitropolit, de l-au așezat la scaun, la mitropolie în Suceava, numai anume nu scrie ce mitropolit au fost.

(AXINTE URICARIUL)

Însă la un létopiseț al lui Dubău logofătul înseamnează cum să fie trimis întâi luga vodă, carile s-au poménit mai sus, la arhiepiscopul de Ohrida, de au luat blagoslovenie și au pus mitropolit pre Theoctist, dară nu arată nici o dovadă, ci veri citi mai-nainte, la altu Alixandru vodă, de unde au luat blagoslovenie Theoctist mitropolitul.

1415

Iar la leatul 6923 au trimis de au adus cu multă chieltuia-lă și moaștile sfintului mucenic Ioan Novii de la Cetatea Albă, de la păgini și le-au așezat în tirgu, în Suceava, la mitropolie, cu mare cinste și cu litie, pentru paza și ferința scaunului domniei sale, carile să prăznuiește miercure, joi, în săptămîna rusaliilor, care ver ceti la cărțile biséricii mai pre largu pentru mucenia lui.

Cîndu s-au făcut săbor al optulea /

40

În zilele acestui domnu fu săbor mare în Florenția, în țara Italii, adunare mare de părinți, ca să poată împreuna bisERICA răsăritului și cu apusului, pentru multă neîngăduință și price, pentru capetile legii, la care săbor însuși patriarhul Ioasaf de Țarigrad și cu împăratul Ioan Paleolog, cu

mulți mitropoliți și episcopi au fostu. Și de țara noastră încă au fostu trimis pre Grigorie Țamblac. Iar de la apus, singur papa Hristofor cu gardinalii și din multe locuri arhiepiscopi și adunare mare de părinți, la leatul 6940. 1432

(AXINTE URICARIUL)

Iară la hronograf grecescu scrie că au fostu papa Evghenie și de la Moldova au fostu loasaf și vă leatul 6947, cîndu s-au obîrșit săborul. Și așa vom putea crede cum scriu grecii, că ei cum au fostu acolea și cum au văzut, așa au însemnatu. 1439

Unde pre urmă bun nimica nu s-au ales, că în loc de împreunare, mai mare vrajbă și zarvă și dispărțire s-au făcut măcară că împăratul Paleolog, de nevoia turcilor ce-i venise la grumazi, că rămăsese numai cu numele împăratu, iară afară coprinsese turcii tot, pristănisise la toate capetile legii, pre voia papii, numai să-i dea ajutoriu împotriva vrăjmașului său, / ce-i și făgăduisă. Iară alții tocimala lor ce să făcusă, le-au părut că-i strimbătate și asupreală bisericii răsăritului, că toate le lăsase pre voia lor, iară ei nimica din cite au vrut ai noștri nu au priimit. Ci atita zavistie lucrul au ațîțat, că în loc de împreunare, nici să auză de numele papii și a bisericii apusului, socotind-o în loc de călcătoare de lege. Scriu că începătoriu și ațîțitoriu acestui lucru să fie fostu Marco episcopul de Efes, carile ca un dascal și cum zicu unii, pentru pizma grecească, cunoscîndu că impresoară pre ai noștri, de n-au priimitu, ci au datu veste petitinderile ca să nu priimească niminea acel săbor, măcară că alții toți au fostu pristănitu și au fostu și priimit. Ce și acelora le da vină că au luat mîzdă. De care lucru, de era mai-nainte de acel săbor ceva neîngăduință într-aceste bisericii, era și nădejde că să vor tocmi și vor veni la împreunare, iară după săbor, atita oțărîtură stătu într-amin-doao bisericile, de nu să pot vedea cu dragoste, ce una pre alta hulêște și defaimă și una pre alta va să pogoare și să o calce. Răsăritul ieste începător, apusul va să să înalțe și așa una alțiia nu va să dea/cale, cum răsăritul cu apusul n-ar fi fostu logodna lui Hristos. Ci de acestea destulu-i, ci la ale noastre să ne întorcem. 10 v. 11

Pentru pacea aşazătă ce au făcut Alexandru vodă cu craiul leşese

Alexandru vodă făcu priiteşug mare cu leşii şi legătură tare, ca fie la ce treabă unul pre altul să ajutorească. Nici zmineală au fostu, că întâi au poftitu craiul pre Alixandru vodă ca să-i trimiţă ajutoriu împotriva crizacilor la prusi, nici s-au amăgit cu priiteşugul, că au trimis ajutoriu călăreţi moldoveni, carii au făcut mare izbîndă. Că bătîndu-să cu crizacii, întâi au dat dos a fugi, de i-au înşirat, gonindu-i spre o pădure şi aciaş pedestrindu-să, au săgetatu-le cai, de le-au căutat a da dosul némţii. Şi aciaşi ai noştri s-au încălăratu şi mare moarte au făcut într-înşii. De care lucru, dacă s-au întorsu ai noştri acasă, mare mulţămită au avut Alexandru vodă de la craiul.

11 v. Avîndu decii craiul leşescu a face oaste asupra lui Jicmontu craiul unguurescu, pus-au zălog la Alixan/dru vodă, Sneatinul şi Colomăia şi toată Pocutia şi au luat 1.000 de ruble de argint. Şi într-acelaşi an au murit Alixandru vodă, după ce au domnitu 32 de ani şi 8 luni. Şi banii au rămas la leşi.

Domniia lui Iliiaş vodă şi a lui Ştefan vodă, ficioirii lui Alixandru vodă celui Bătrîn

După moartea lui Alixandru vodă celui Bun au stătut la domnie fiiu-său cel mai mare, Iliiaş vodă, carile au priimitu şi pre frati-său, pre Ştefan vodă la domnie. Şi legîndu priiteşug cu leşii, le-au întorsu Pocutia cu toate tirgurile şi le-au iertat şi banii. Decii au întratu vrajba între fraţi, că Iliiaş vodă vrîndu să omoare pre frate-său, pe Ştefan vodă, deci Ştefan vodă au fugitu la munténi.

De războaiele acestor 2 fraţi

Serie létopiseţul nostru cestu moldovenescu, că dacă au fugit Ştefan vodă la munténi de nevoia frăţine-său, de acolo luundu ajutoriu de oaste, au venitu spre ţară, unde

i-au ieșit înainte frate-/său, Iliăș vodă, la locul ce să chiamă Lolonii. Și dându războiu, birui Ștefan vodă pre frate-său pe Iliăș vodă și-l goni din țară și apucă Ștefan vodă scaunul. 12

Al doilea război

Décii nu după multă vreme, de iznoavă au venit Iliăș vodă cu oaste asupra frăține-său, lui Ștefan vodă, în anii 6942, unde i-au ieșit Ștefan vodă înainte, la Dărmănești, februarie într-o zi, luni în săptămîna albă, și dîndu război vitejaște, iarăși birui Ștefan vodă. 1434

Al treilea războiu

După acéia de iznoavă, nu după multă vreme, s-au mai ispitit Iliăș vodă al treilea rîndu, de au mai intrat în țară cu oaste leșască, unde i-au ieșitu nainte Ștefan vodă la Podraga și lovindu-să oștile de față, iară pierdu Iliășu vodă războiul.

Al patrulea război

De noroc era Ștefan vodă cu frati-său Iliăș, că bine nu să curățîia de dînsul, atuncia și sosiia, care au venit de iznoavă asupra lui Ștefan vodă cu oaste în anii 6943 avgust 4 zile și s-au lovit cu Ștefan vodă al patrulea rîndu, la Chiperesti, într-o vineri. Ci norocul său/cel rău iğrăși nu i-au slujitu, că iarăși pierdu Iliășu vodă războiul, cum să zice și la scrisoare: „Unde nu va Dumnezeu, nu poate omul“. 1435 12 v.

Al cincilea războiu

Iliășu vodă știindu-să căzut jos, nu pierdu nădejdea, ci de iznoavă strînsă oaste și au intrat în țară la anii 6945 și s-au lovit al cincilea rîndu cu Ștefan vodă, într-o joi, 1437

martie 8 zile. Ce nimica n-au folosit, că norocul lui cel prostu iarăși îl lăasă la zmințeală, de pierdu războiul, de i-au căutat iarăși a să întoarce înapoi la Țara Leșască.

De împăcarea fraților

După acéia, curindă vréme, scrie că s-au împăcatu Ștefan vodă cu frati-său Iliășu și s-au împărțit cu țara, cum va spune mai jos. Și domnindu împreună șapte ani, mai apoi lui Iliășu vodă i-au scos ochii. Iară létopisețul cel leșesc¹ de acéste războaie a ficiorilor lui Alixandru vodă nimica nu scrie, ci scrie că daca au venitu Ștefan vodă cu ajutoriul muntenescu și au împinsu pre Iliășu vodă din țară, s-au dus Iliășu la craiul leșescu, după ce au domnitu Iliăș/vodă doi ani și 9 luni. Iară noi n-am vrut să lăsăm să nu poménim de războaiele acestor doi frați, căci că poate fi adevăratu, de vréme ce au fost avind atita vrajbă intru dânșii.² Iară létopisețul cel leșesc³ scrie că daca au gonit Ștefan vodă pre Iliășu vodă din țară, s-au dus Iliăș la craiul leșescu, la Vladislav Iaghello și au pohtitu ajutoriu, să-l ducă la domnie și să i să plăce cu toată țara. Ci fără zăbavă de la frati-său, Ștefan vodă, au venitu soli cu daruri, poftindu-l de pace și l-au aflatu la Lănciți, făgăduindu să fie plecatu și el lui crai. Pentru care lucru, măcară că Iliășu vodă au fostu fiind o sor'a crăiasii, a Zofiei, și-i era craiul mai priietinu, fiindu-i cumnatu, ci sfatul cunoscindu pre Ștefan vodă că iese mai de folos țării, poftiră pe craiul să-l lase în pace și să-l jure, să le fie lor cu credință. Iară lui Iliășu să-i dea hrană și să aibă socotință, că văzindu Ștefan vodă că-i la cinste, să să teamă și să le ție jurămintul. Ci lui Iliăș nu-i sosiia pita craiului, ci gândi iară de domnie și au vrut să între iară în țară. Ci l-au prinsu Ian Ciola și l-au datu la pază la cetatea Sirațu-/lui și de ajunsu i-au datu hrană, și lui și doamnii lui, cu toată casa. Iară Ștefan vodă în Suceava au jurat lui crai înaintea solilor. Mai apoi ca să

¹ leșesc; în A-2: *latinescu*.

² L și M pun aci un titlu: *Cronicariul leșescu*; A omite.

³ leșesc Ms. 103 Acad. R.P.R.; în A-2: *latinescu*.

arate slujbă, au răsipitu o seamă de tătari, carii au fostu intrat la Podoliia să prade și la Brațlav și o samă vii i-au prinsu și i-au trimis lui crai, la Sfidriial¹. După acéia, cum s-au pomenitu mai sus, s-au împăcatu Iliășu cu frate-său, Ștefan vodă și s-au împărțitu cu țara: Cetatea Albă și Chilia și Țara de Jos s-au venitu lui Ștefan vodă, iară lui Iliășu vodă: Suceava și Hotinul cu Țara de Sus, zicîndu că după acéia au fostu legătură cu craiul leșescu și mai mare și daruri în toți ai² au fostu trimițîndu Iliășu, iară craiul i-au fostu datu Haliciul, ca să-și ție avérea.

De niște tătari ce au prădat țara în doao rinduri

Serie létopisețul nostru că în anii 6947 noembrie 28, intrat-au în țară oaste tătărăscă, de au prădatu și au arsu până la Botășani și au arsu și tirgul Botășanii. Așijdirea la anul după această pradă, la leatul 6948 dichemvrii 12 zile, iarăși au intrat tătarii în Țara de Jos, de au prădat și au arsu Vasluiul și Birladul. Iară létopisețul leșesc³ de acești/tătari ce scrie mai sus că au prădatu țara, nimica nu însemnează.

1439

1440

14

De orbirea lui Iliăș vodă

Domnindu țara Iliășu vodă împreună cu frati-său, Ștefan vodă, apoi cîndu au fostu în anii 6952, mai, înainte rusaliilor, află vréme Ștefan vodă ca să să curățească de frati-său Iliășu și să ție toată țara însuși; l-au prinsu și i-au scos ochii, după ce au domnit țara amîndoi șapte ani. Și decii au domnit singur Ștefan vodă nu multă vréme, numai 5 ani.

1444

¹ Aci Ureché a înțeles greșit izvorul: Bielski spune că Ilie vodă a luat Brațlavul de la Svidrigaillo.

² în toți ai, omite A-2; adaus după M, este și la Bielski.

³ leșesc; în A-2: latinescu.

Domniia lui Roman vodă, ficiorul lui Iliaş vodă

1448 Roman vodă, ficiorul lui Iliaş vodă, neputîndu răbda atîta nedumnezeire a unchi-său, s-au vorovitu cu o samă din curtea domnească și au prinsu pre unchi-său, pre Ștefan vodă, și i-au tăiatu capul și s-au apucatu Roman de domnie, leatul 6956.

14 v. Dăcii Roman vodă neputîndu să-și îngăduiască cu văru-său, cu Pătru, ficiorul lui Ștefan vodă, pentru dom-/nie, că cerca Roman să omoară pe Pătru, de i-au căutatu a fugi lui Pătru vodă la unguri.

De domniia lui Pătru vodă

1449 Acestu Pătru vodă dăca au pribegitu în Țara Ungurească de nevoia văru-său, lui Roman vodă, la leatul 6957, n-au făcut zăbavă multă, ci au datu cetatea Chiliaa ungurilor și curîndă vrăme ajutoritu de Ian Huniad¹ țitoriul Țării Ungurești, au venitu cu oaste și au împinsu pre Roman vodă din țară, după ce au domnitu Roman un an. Și s-au apucatu Pătru vodă de domnie.

De moartea lui Roman vodă

Iară Roman vodă fiindu seminție dispre mumă craiului leșescu lui Cazimir, au năzuitu la dînsul și făcînd jalbă, au sfătuitu craiul să-i tocască, au cu tărie să-l puie la domnie, mai apoi au socotitu că de-i vor și împăca cu Pătru vodă, să domnească țara împriună, cîndai mai apoi vreunul de dînșii să nu pață mai rău de cum au pățitu Iliășu vodă cu frati-său Ștefan vodă, ci au ales sfatu să-l puie cu tărie

¹ Huniad; în A-2: *Huilad*.

la domnie. Și au scos craiul șleahta ruscă și de la Premișlia, de la Liiov, de la Belzu, de la Helmu și de la Podolia și mătușa lui Roman încă mersese acolo, căriia i-au datu craiul Colo-/miia să ție și au purces craiul cu oastea de au venitu până la Liiov. Ci mai apoi, dacă au oblicitu că Roman au muritu otrăvit de Pătru vodă, vāru-său, sau lāsatu de acel gindu și au trimis la Pătru vodă soli, să-i facă jurāmintu și să-i dea pre Mihal, ficiorul lui Jiemontu, carile fugise de la craiul, întâi la cneazul Mazoviei, apoi la prusi și la Șlonsca, mai apoi prin Țara Ungurească au venitu in Moldova.

15

La acestea au răspunsu Pătru vodă solilor că jurāmintul să facă ieste gata, iară pre Mihal să-l dea nu i să cade, pre acela ce au nāzuitu la dīnsul, ca să nu-și piarză credința, iară din țară il va goni. Și după acēia s-au dus Mihal la tātari și multă pagubă au făcut lēșilor. Acestu Pătru vodă, după ce au datu cetatea Chilia ungurilor, au domnitu și el numai un an și au muritu.

De un Ștefan vodă și de Ciubăr vodă

Serie létopisețul cel leșesc¹ că după moartea lui Pătru vodă au domnit un Ștefan vodă un an și au murit. După acestu Ștefan vodă au domnitu Ciubăr. Iar létopisețul cel moldovenescu de acest Ștefan vodă nimica nu serie, fără citu spune că după moartea lui Pătru vodă au domnitu Ciubăr vodă doao luni./

Domniia lui Alexandru vodă țij ficior lui Iliiaș vodă, vā leat 6956

15 v.
1448

.....²

¹ leșesc; in A-2: latinescu.

² Lacună in toate manuscrisele cronicit.

**De domniia lui Bogdan vodă și de viața lui, ce
războaie au făcut cu tată-său, cu Alixandru vodă,
vă leatul 6962 avgust 22**

Domnind Alixandru vodă țara, venit-au cu oaste fiiu-său, Bogdan vodă. Însă așa zic că n-au fostu Bogdan vodă ficior cu cununie, ci copil lui Alixandru vodă.¹

Și s-au lovit cu tată-său, Alixandru vodă, la Tămășani, aproape de țirgul Romanului, avgust 22 dni. Și după multă nevoiță birui Bogdan vodă pe tată-său, pre Alixandru vodă, și multă moarte s-au făcut în oastea lui Alixandru vodă. Și într-acel războiu au peritu oameni de frunte, Onciul logofătul și Costea Andronic² și alții mulți, după ce au domnitu Alixandru vodă 4 ani.

(AXINTE URICARIUL)

16 Află-se scris la un létopiseț sîrbescu de Azarie călugărul precum în zilele acestui domnu, Alixandru vodă, s-au hirotonit preaosfințitul mitropolitul chir Theoctist de Nicodim din Țara Sîrbască, prin zi-/lele bun credinciosului cneazul Gheorghie dispot.

Cronicariul leșesc³

Așa scrie și cronicariul lor, de zice că Bogdan vodă au venitu cu oaste asupra lui Alixandru vodă, cum s-au pomenitu mai sus și l-au gonitu în Țara Leșască, după ce au domnit patru ani.

Décii Alixandru vodă, daca au fugitu în Țara Leșască cu doamnă-sa și cu coconii săi, au poftitu de la craiul aju-

¹ Această frază este deplasată în manuscrisul ce-l folosim, după titlul para-grafului precedent. Locul ei firesc, după înțeles, este aci.

² În toate manuscrisele: *Costea și Andronic*, greșeală corectată după *Letopisețul de la Bistrița* (e vorba de o singură persoană)

³ *leșesc*; în A-2: *latinescu*.

toria și au trimis craiul pre Sinenschii¹ cu Țara Rusască și au împinsu pre Bogdan vodă și au apucatu Hotinul și Neamțul și Suceava și au așezat pre Alixandru vodă la scaun. Iară Bogdan vodă, fără zăbavă, adunîndu oameni de pretinderile, au scos pre Alixandru vodă din scaun și iar au apucat Bogdan vodă scaunul. Iară Alixandru vodă au năzuitu iară spre lēși și au făcut jalbă de iznoavă pre Bogdan vodă.

Iară craiul au făcut sfat, ce va face cu această țară mișcătoare și neașezată. Sfătuia unii, de zicea să scoată domnii și să puie județiile sale și să o împarță, să o facă ținuturi. Iară alții era împrotivă, de zicea că mai bine ieste a să apăra de turci de după părțile altuia decitu de după al său. Și așa alēseră / pre Odrivoz și pre Conetpolschii cu oaste, pentru pofta a o samă de moldoveni, să ducă pre Alixandru vodă la scaun, carile au scos voveozia rusască și au avut și de moldoveni gloate mari. Și daca au intratu în Moldova cu trei oști: moldovenii cu domnu său Alixandru vodă, cu un polcu de podoleni era Buceașchii, iară pre altă oaste Conetpolschi, care oaste au trecut Nistrul la Hotin supt cetate, că era cetatea pre mina oamenilor lui Alixandru vodă. Iară Bogdan vodă au fostu atuncea la Lipoveți.

Lēșii, daca au înțeles de dinsul, au vrut să treacă Prutul, ca să-i dea război, ci Bogdan vodă n-au vrut să le dea război, socotindu să-i bage la strimtori și zăbovindu-i, să-i flăminzească. Așa i-au purtatu din loc în loc până la apa Birladului, iară el ținea pădurile. Și trimitea cu înșelăciune soli, cumu-i ieste voia să să plăce lui crai și să facă pace, făgăduindu-i șapte mii de galbeni să-i dea pre anu și încă și alte daruri multe făgăduia, numai craiul să-l apere de turci. Crezîndu lēșii acela cuvîntu, au lăsat să fie pre îngăduința lui și s-au întorsu pre acasă. Iară Bogdan vodă să ascuția, ca să-i poată undeva / vina, ci simțîndu acēstea oamenii lui Alixandru vodă, le-au spus să nu să increază, ci să să păzească. Ce lēșii fiindu de înșălăciune cōprinși, nu băga în samă, până n-au fugitu un diac al lui Bogdan vodă la oastea leșască, de le-au spus. Atuncea boierii lui Alexandru vodă sfătuia ca să încunjure pădurea și să hălăduiască de meștersugul lui Bogdan vodă, că în pădure supusese oaste. Ci lēșii fiindu

¹ În A-2 numele lăsat în alb. *Sinenschii* după Bielski; în alte manuscrise ale cronicii: *Sineșchii*.

dârji, n-au vrut să asculte, ci au intratu să treacă pădurea și au trimis înainte carăle cu pîrcălabul de Hotin și cu dinsul toți moldovenii și podolénii.

Războiul lui Bogdan vodă cu lésii

Deci cîndu au fostu în mijlocul pădurii, făcut-au năvală oastea lui Bogdan vodă la carăle lésilor. Ci apărindu-să lésii, de-abia au scăpatu cu multă pagubă și perire. Décii, vrîndu să între și céialaltă oaste leșască, atuncea s-au ivitu toată oastea lui Bogdan vodă cu multe steaguri și buciume, fără călărime, multă pedestrime. Acéstea vâzîndu lésii, s-au tocmitu de războiu și au băgatu în mijloc pre Alixandru vodă. Și s-au timplatu acestu războiu, a șasea zi după pacea ce făcusă, la Crasna. Și s-au bătut mai nainte de apusul soarelui până ce / au inoptat, perindu de îmbe părțile, până au năvălit și gloatile de pedestri, carii au făcut mare moarte în lési, tîndu cu coasile vinile cailor. Unde hatmanii leșești vrîndu să îmbărbăteze pre ai săi, ș-au pus și ei capetile, ales Pietru Odrivozu și Nicolae Porava și Buciațschii. Și biruia Bogdan vodă, de n-ar fi datu ajutoriu moldovenii lui Alixandru vodă, carii trecusă pădurea cu podolénii, pre carii trimisese cu carăle. Și aceia s-au învirtejitu la războiu, de au datu inimă celor pieitori și au împinsu pre oastea lui Bogdan vodă, de au început a fugi și au umplut pădurile. Și așa cu vitejiia iară a moldovenilor au întorsu izbînda la lési, cei ce pierdusă războiul. Mulți aleși au perit întru acel războiu: Nesvoiovschii¹, Biasovschii, Davidovschii și alții mulți ca aceștiia.

Deci Alixandru vodă cunoscîndu că nu să va putea așeza la scaun, că pre vrăjmașul său, pre Bogdan vodă, măcară că înfrînsese cu acea dată, iară nici o pagubă nu-i făcusă, că Bogdan vodă și cu oamenii săi cumuș era învățați a ținea pădurile, măcară că să rășchirasă din război prin păduri, de iznoavă s-au strînsu și s-au tăbăritu, socotîndu să nu piarză nădédjdea, ci di iznoavă să / lovească pre lési, că-i știia că sintu slăbiți de tot ajutoriul.

¹ Numele corectat după Bielski; în A-2: *Nevoerschii*.

Înțelegîndu acéstea léșii dimpreună cu Alixandru vodă și văzîndu-să slăbiți de totu ajutoriul, măcară că infrînsése cu deodată pre Bogdan vodă, ci al doilea rîndu nu era nădejde, că nimica lui Bogdan vodă nu-i stricasă, că din oastea lui puțini perisă, iară de la léși mai cu totul perisă, văzîndu că nu le slujaște norocul, nu s-au apucatu de scaun, nici au așteptatu al doilea rîndu războiul, temîndu-să să nu-i lovască Bogdan vodă făr' de véste cu oaste tocmită și cîndai să nu pață mai rău decîtu întăi, să piiae și cîți au mai rămas, bulucîndu-să dimpreună cu Alixandru vodă, cu toții s-au tras degrabu spre Țara Leșască. Iară Bogdan vodă văzîndu-să curățitu de vrăjmașii săi, s-au așezatu la scaun.

Ci de acéste războaie ale lui Alixandru vodă cu ale lui Bogdan vodă la une létopisețe de ale noastre nimica nu scrie, că pre Bogdan vodă îl scrie ficior lui Alexandru vodă și au rămas pre urma lui la domnie. Iară întru unele izvoade de ale noastre scrie de războaiele lor, ca și cronicariul leșescu, însă mai pre scurtu. Pentru acéia oare cum au fostu, că tot să tocmescu că / izbînda au fostu a lui Bogdan vodă, că au rămas la domnie și au domnitu doi ani.

18 v.

(AXINTE URICARIUL)

Scrie la un létopisețu vechiu sîrbăscu de Azarie călugărul izvodit, precum în zilile acestui Bogdan vodă s-au început a da dajde turcilor și pentru acéia ne-au numit bogdani până astăzi. Acestu Bogdan vodă iese tată lui Ștefan vodă cel Bun.

Domniia lui Pătru vodă, pre carile l-au poreclit

Aron

Vă leatul 6963, după doi ani a domniei lui Bogdan vodă, scrie létopisețul cel moldovenescu c-au venitu fără de véste Pătru vodă ce l-au poreclitu Aron și au aflatu pre Bogdan vodă la satul Răusénii, din jos de tîrgul Sucévii și l-au lovit, vineri în răvărsatul zorilor, octomvrie 16. Și acolo i-au tăiatu capul lui Bogdan vodă. Décii au stătut la domnie Aron vodă.

1455

Războiul lui Alexandru vodă cu al lui Pătru vodă la Movile

1455 În domnia lui Pătru vodă Aron, scrie létopisețul cel moldovenescu că în anii 6963, în luna lui mai, au venit Alexandru vodă, tatăl lui Bogdan vodă, cu oaste asupra lui Pătru vodă Aron și s-au datu război la / Movile. Ci norocul 19 cel prostu al lui Alixandru vodă nici aicea nu-l lăsă să izbîndească, că dîndu războiu vitejaște dispre amîndoao părțile, birui Pătru vodă pre Alixandru vodă. Văzîndu Alixandru vodă că pierdu războiul, fugi la Citatea Albă și acolo s-au săvirșit. Iară Pătru vodă Aron au domnit doi ani.

De cest războiu a lui Pătru vodă cu a lui Alixandru vodă cronicariul cel leșescū nimic nu arată.¹

Acestu Pătru vodă au izvodit întăi și au început a da dajdea turcilor.

(AXINTE URICARIUL)

Iară alții zicu că de la Bogdan vodă s-au început, precum s-au pomenitu mai sus, la domnia lui.

1457 Domnia lui Ștefan vodă, ce-i zic cel Bun, fi-ciorul lui Bogdan vodă și de multe războaie minunate ce au făcut. Cîndu s-au domnit, fost-au cursul anilor 6965 aprilie 12, joi

19 v. Acest domn, Ștefan vodă, după doi ani a domnii lui Pătru vodă Aron, rădicatu-s-au de la Țara Muntenească cu multă mulțime de oaste muntenească și din țară adunați și au intrat în țară. Și silind spre scaunul Sucévii, i-au ieșitu înainte Pătru vodă Aron pe Sirétiu, la Doljăști, la tină, și s-au lovitu în zioa de joi mari, aprilie 12, și înfrinse/ Ștefan vodă pe Aron. Ci Aron vodă nu să lăsă cu atita, ci de iznoavă s-au bulucitu și al doilea rindu să lovi la Orbic

¹ Această frază lipsește în A-2, adausă după M.

și iară birui Ștefan vodă. Și-l prinse pe Pătru vodă Aron și-i tăie capul, de-și răsplăti moartea tătine-său, lui Bogdan vodă.

Cîndu s-au strinsu țara la Direptate

Deciia Ștefan vodă strins-au boierii țării și mari și mici și altă curte mărunță dimpreună cu mitropolitul Theocistiu și cu mulți călugări, la' locul ce să chiamă Direptatea și i-au întrebatu pre toți: iese-le cu voie tuturor să le fie domnu? Ei cu toții au strigat într-un glas: „În mulți ani de la Dumnezeu să domnești”. Și decii cu toții l-au rădicatu domnu și l-au pomăzuitu spre domnie mitropolitul Theocistiu. Și de acolea luo Ștefan vodă steagul țării Moldovei și să duse la scaunul Sucévi. Decii Ștefan vodă gătindu-să de mai mari lucruri să facă, nu cerca să așaze țara, ci de războiu să gătiia, că au împărțitu oștii sale steaguri și au pus hotnogi și căpitani, carile toate cu noroc i-au venit.

Cîndu au prădatu Ștefan vodă Țara Săcuiască

Serie létopisețul cel moldovenescu că fiindu Ștefan vodă om războinic și de-a pururea trăgîndu-l inima / spre vârsare de sînge, nu peste vréme multă, ce în al cincilea an, să sculă den domniia sa, în anii 6969, rădicîndu-să cu toată putérea sa și s-au dus la Ardeal, de au prădatu Țara Săcuiască. Nici au avut cine să-i iasă împotrivă, ce după multă pradă ce au făcut, cu pace s-au întorsu napoi, fără de nici o zmințeală. Ci de această povéste cronicariul cel leșesc¹ nimica nu scrie și încă și alte sémne multe sintu și nu în-sémnează nimica de însile. Iară létopisețul nostru, măcară că scrie cam pre scurt, însă le însemnează toate.

În al șaselea an a domnii lui Ștefan vodă, în anii 6970 iulie 22, lovîră pre Ștefan vodă cu o pușcă în gleznă la cetatea Chiliei.

¹ leșesc L și M; în A-2: latinescu.

1463 Iară în al șaptelea an a domniei sale, în anii 6971, iulie 5, luatu-ș-au doamnă de mare rudă, pre Evdochiiia de la Chiev, sora lui Simeon împăratul¹. Iară cronicariul cel leșescu scrie că au fostu Evdochia fată lui Simeon împăratul, iară nu soră.

Cîndu au luat Ștefan vodă Chilia și Cetatea Albă de la păgini

1465 Vă leatul 6973 meseța ghenarie 23, adunindu Ștefan vodă multă oaste de țară, vrîndu să răscumpere cetățile/ carile le luase păgini de la alți domni, pogorit-au cu toată puterea sa spre cetatea Chilieii. Și sosindu la cetate miercuri spre joi, la mieznoapte, au încunjurat cetatea. Însă joi nu s-au apucat de harțu, iară vineri dins-de-dimineată au început a bate cetatea și așa toată zioa s-au hărțuit până în seară. Iară simbătă să închinară cei din cetate și întră Ștefan vodă în cetatea Chilieii. Și acolo petrecîndu trei zile veselindu-să, lăudîndu pre Dumnezeu, imblinzia oamenii în cetate. Dăcia și la Cetatea Albă au tras și multă năvală făcîndu, dobîndi și Cetatea Albă. Și așa amîndoa cetățile cu multă moarte și perire de ai săi le dobîndi, carile întărîndu-le cu bucate și cu slujitori, au lăsat pre Isaiia și pre Buhtea pircălabi, ca să le grijască, iară el s-au întorsu la scaunul său la Suceava.

1466 Iară în al zécilea an a domniei sale, în anii 6974, iulie 10, au început a zidi mănăstirea Putna, spre slava lui Dumnezeu și a Preacuratiei Maicii Fecioarii Mariei.

Războiul ce au făcut Ștefan vodă cu Mateiaș crai ungurescu la Bae

21 Mateiașu, craiul ungurescu, bizuindu-să puterii sale și meștersugului său cu carile pre mulți din vecinii / săi i-au surpat și i-au supus, carile de multe ori războaie făcea

¹ După împăratul, A-2 adaugă: *Moscului*; lipsește în L și M.

cu turcii și cu noroc izbîndia, neavîndu nici o pricină
direaptă asupra lui Ștefan vodă, ci numai ca să-l supuie,
să fie suptu ascultarea lui, ca să-i fie cuvîntul deplin,
de care lucru de multe ori să lăuda Mateiași crai, că cite
izbînde face Ștefan vodă, cu puterea lui le face și de suptu
ascultarea lui face izbîndă și vrîndu de ce să făliia să arate
cum ieste adevăratu, au trimis sol ca să i să închine Ștefan
vodă, ce Ștefan vodă n-au priimitu. Mai apoi vîzîndu
Mateiașu craiul volnicia lui Ștefan vodă că nu o poate su-
pune, stringîndu multă oaste a sa și luundu ajutoriu și de
la alții, au purces în anii 6975 și au tras spre Moldova. 1467
Și zicea că cu cale merge, ca să ducă la scaun la Moldova
pe Pătru vodă. Și trecîndu muntele, au trecut la Totruș,
noembrie 19. De acolo luund drumul, au sosit la Roman,
noembrie 29 și acolo s-au odihnitu până a șaptea zi, prădînd
și jecuind. Iar a opta zi, dichemvrie 7, au arsu tîrgul Ro-
manul și decii au luat drumul spre Suceava, prădîndu și
arzînd și siliia la scaunul Sucévii. Mai apoi, socotînd ca
să nu rămte vreun unghiu nepipăit de dînsul, au lăsat drumul
Sucévii, unde-l aștepta Ștefan vodă, și la Bae /ș-au întorsu
calea și au sosit la Bae, luni, dichemvrie 14 zile și acolea, 21 v.
cum nu vrea avea nici o grijă de nici o parte, lăsîndu-ș
oastea fără de nici o grijă, nici pază, ci la băuturi și la prăzi.
Unde avîndu Ștefan vodă știre și prinzîndu limbă, marți
noaptea, dichemvrie 15, au aprinsu tîrgul asupra lor, cîndu ei
era fără de nici o grijă. Și fiîndu și bēți și negătiți de război,
i-au lovitu Ștefan vodă cu oaste tocmită în răvârsatul zorilor,
de multă moarte și perire au făcut într-înșii. Că ei nefiînd
tocmiți de război, nimica de arme nu s-au apucatu, ci de
fugă, nici urma să ia carii scăpa, că fiînd noaptea, de nu știia
încătro vor merge, în toate părțile rătăciia, de-i vina țaranii
în zăvoaie, prin munți, unde vreo 12.000 periți s-au aflatu.
Mai apoi și însuși craiul, rănit de săgeată foarte
rău, de-abia au hălăduitu pre poteci, de au ieșitu la
Ardeal.

Așa norocēște Dumnezeu pre cei mîndri și falnici, ca
să să arate lucrurile omenești citu sint de fragede și neade-
vărate, că Dumnezeu nu în mulți, ce în puțini arată puterea
sa, ca niminea să nu nădăjduiască în puterea sa, ce întru
Dumnezeu să-i fie nădējdea, nici fără cale războiului să facă,
cărora li-i Dumnezeu împotrivă.

Pre acéia vreme avind Ștefan vodă priiteșug cu léșii, au trimis din dobînda sa și craiului leșescu, pen solii săi. / Iară Mateiașu crai, dacă au scăpatu, de iznoavă gătisă oaste, ca să vie asupra lui Ștefan vodă, ce viindu-i alte greutăți dispre Țara Ceșască, s-au întors la ceși cu oastea sa.

Intr-acéia și craiul leșescu oblicindu că va să margă Mateiașu craiul asupra lui Ștefan vodă, au trimis soli, zicîndu că-i va da ajutoriu, de-i va tribui, împotriva lui Mateiașu și i-ar fi datu, de nu s-ar fi părăsitu Mateiașu crai de acel gîndu. Pre acéia vréme, noemvrie în 25, s-au pris-tăvitu Evdochia, doamna lui Ștefan vodă.

De prădarea săcuilor

Scrie létopisetul cestu moldovenescu că într-acelaș an, după războiul lui Ștefan vodă ce făcuse la Bae cu Mateiașu craiul, s-au rădicatu Ștefan vodă cu toată puterea sa, vrîndu să-și răscumpere strîmbătatea sa ce-i făcuse ungurii, cîndu venise la Bae, s-au dus și el la Ardeal, de multă pradă și robie și ardere au făcut în Țara Săcuiască, neavîndu cine-i sta împotrivă și cu pace s-au întorsu, fără nici o zmin-teală.

Ci de această povéste ce spune că au prădat Ștefan vodă Țara Săcuiască, cronicariul cel leșescu nimica nu scrie.

Cîndu s-au împăcatu Ștefan vodă cu Matiaș crai ungurescu /

Décii, după puțină vréme, au încetatu vrajba între craiul ungurescu și între Ștefan vodă, că vîzîndu ei că vrăjmașul lor și a toată creștinătatea, turcul, le stă în spate și volniciei tuturor întinde mreșile sale, ca să-i coprinză și arătîndu-să priietinu cu multe cuvinte de înșălăciune și cătră unul și cătră altul, ca să-i poată zădări cap de price

și să înceapă zarvă, gîndindu-să că într-acéle amestecături i să vor închina lui, pentru să le dea ajutoriu și mai apoi îi va pleca și suptu jugul său, văzîndu această înșălăciune, Mateiașu craiul și cu Ștefan vodă s-au împăcatu și s-au așezatu. Și încă după pace așezată și legătură tare ce făcusă amîndoi, au dăruitu Mateiașu craiul pre Ștefan vodă cu doao cetăți mari la Ardeal, anume Balta și Ciceul.

De niște tătari ce au intrat în țară să prade

Vă leato 6978 rădicatu-s-au multă mulțime de oaste tătărăscă și au intratu în țară, să prade, căroră prinzîndu-le de veste Ștefan vodă, le-au ieșitu înainte. Și la o dumbravă ce să chiamă la Lipinți, aproape de Nistru, i-au lovit Ștefan vodă cu oastea sa, avgust 20, și dîndu războiu vitejaște, i-au răsipit și multă moarté și perire au făcut într-inșii/ și mulți au prinsu în robie și le luo tot pleanul. De care lucru cunoscînd Ștefan vodă că ajutoriul nu de aiurea i-au fost, ci numai de la Dumnezeu și de la Preacurata Maica sa, cu mare laudă și izbîndă s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

1470

23

Cînd au sfințit Ștefan vodă mănăstirea Putna

Deaca să întoarse Ștefan vodă de la acel război cu noroc ce izbîndi pre acei tătari, spre lauda acéia, mulțămînd lui Dumnezeu, au sfințit mănăstirea Putna, carea era zidită de dînsul, septevrie 3 zile, intru lauda a Preacuratei Ficioarii Mariei, Maicii Domnului nostru Iisus Hristos. La care sfințenie multă adunare de călugări au fostu: Theoctistu mitropolitul și Tarasie episcopul dimpreună cu Iosif arhimandritul și igumenul Putnii, zicu că au fostu la liturghie arhiepiscopi și episcopi și preoți și diaconi 64 la jirtăvnic.

**Cîndu a intrat zavistiia între Ștefan vodă și între
Radul vodă și de arderea Brăilii**

1470 Vă leato 6978, într-acéia vrême întră zavistiia între Ștefan vodă și între Radul vodă, domnul muntenesc, pre obiceiul firei omenesti de ce are, de acéia poftêște mai mult, de nu-i ajunse lui Ștefan vodă ale sale / să le ție și să le sprîjinească, ci de lăcomie, ce nu era al lui, încă vrea să coprînză. Strîns-au țară și slujitorii săi și au intratu în Țara Muntenescă, de au prădatu marginea, februarie 27 dni și au arsu Brăila în săptămîna albă, marți.

1471 **De tăierea capetilor a niște boieri, 6979 ghenuarie
16 zile**

Tăie Ștefan vodă pre Isaiia vornicul și pre Negrilă pă-harnicul și pre Alexa stolnicul în tirgul Vasluiului.

1471 **Războiul de la Soci, cîndu s-au bătut Ștefan vodă
cu Radul vodă domnul muntenesc, 6979 martie
7 dni**

Radul vodă văzîndu atita pradă în țara sa, ce-i făcusă Ștefan vodă, nu vru să lase să nu cêrce strîmbătatea sa. Ce pururea să întîmplă, cela ce va să-și întoarcă bătaia, de doao ori îl bat, că strîngîndu oastea sa și vecinească, au venit asupra lui Ștefan vodă. Iară el ca un leu gata spre vînatu, de sirgu s-au pornit și la Soci le-au ieșit înainte și dîndu războiu vitejaste, martie 7 zile, nu mai puțin de vitejiia moldovenilor, carii era gata au să moară, au să izbîndească, decît de meștersugul lui Ștefan vodă, Radul vodă pierdu răz-/boiul cu multă pagubă de ai săi, că pre toți i-au tăiatu și toate steagurile Radului vodă le-au luat și pre

mulți viteji i-au prinsu vii și pre toți i-au tăiatu, numai ce au lăsatu vii 2 boieri de acei mari, pre Stan logofătul și pre Mircea comisul.

De un cutremur

Într-acelaș an, avgustu 29, fu cutremur mare de pământu peste toată țara, în vrémea ce au șezutu domnul la masă, la prinz.

Vă leato 6980 au adus Ștefan vodă pre Mariia din Mangop¹, de o au luat luiș doamnă. 1472

Al doilea războiu al lui Ștefan vodă cu al Radului vodă la Izvorul Apei, leatul 6981 noemvrie 8

1473

Ștefan vodă, fiindu aprinsă inima lui de lucrurile vitejești, îi părea că un an ce n-au avut treabă de războiu, că are multă scădere, socotindu că și inimile voinicilor în războaie trăindu să ascut și truda și osteneala cu carea să diprinsese ieste a doao vitejie, strinsă de iznoavă oaste și luo pre Basarabă Laiotă, ca să-l ducă la Țara Muntenească, să-l puie domnu.

Iani socotește că suptu un copaciu bun cîți să adăpostesc, sau cită laudă își adaoge nu numai purtătoriu, ce / și țara, cîndu năvăliia la dînsul și la țară și domnii cei streini, să-i ducă la domnie și cu ajutoriu lor era cu nădejde că vor izbîndi. 24 v.

Și intrîndu Ștefan vodă în Țara Muntenească, să gătiia de războiu Radului vodă. Ci văzîndu Radul vodă că nu-i va putea sta împotrivă, în 18 ale lui noemvrie au dat dosul cu oastea sa și s-au dus la scaunul său, la Dîmboviță.

¹ Numele corectat după A-1; în A-2: *Magop*.

Că iată că létopisețul cel leșesc¹ nu spune că s-au bătut trei zile războiul, déciia să fie dat dosul Radul vodă, ci spune că daca au văzut că nu le va putea sta împotrivă lui Ștefan vodă, au fugitu la cetate. Iară létopisețul nostru scrie că daca au sosit Ștefan vodă la margine, noemvrie 8 zile, au împărțitu steagurile oștii sale pre Milcov. Și décii s-au împreunatu cu Radul vodă, joi într-aceastași lună, 18 zile, la locul ce să chiamă Cursul Apei. Și dîndu războiu vitejaște de imbe părțile, s-au bătut acolo până în sară, așijderea și vineri și simbătă toată zioa până în sară. Iară noaptea spre duminică au lăsatu Radul vodă toate ale sale în tabără și au fugitu cu toată oastea sa la scaunul său/,
 25 la Dimbovița. Iară Ștefan vodă s-au pornitu după dînsul cu toată oastea sa. Și într-această lună 23 au încunjurat Cetatea Dimbovița și într-acéia noapte au fugit Radul vodă din cetate, lăsă pre doamnă-sa Mariia și pre fiica sa Voichița și tot ce au avut și s-au dus la turci. Iară Ștefan vodă, miercuri 24 ale aceștii luni, au dobînditu Cetatea Dimbovița și au intratu într-însa și au luat pre doamna Radului vodă și pre fiică-sa Voichița o au luat-o luiși doamnă și toată avuțiia lui și toate veșmintile lui céle scumpe și visteriile și toate steagurile lui. Și acolo s-au veselit trei zile și décii s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suceava, dîndu laudă lui Dumnezeu. Iară pre Basarabă vodă l-au lăsatu domnu în Țara Muntenească și au domnit o lună.

Iară Radul vodă au năzuitu la turoi, ca să-și poată scoate ajutoriu de la împăratul turcilor și să-și răscumpere domniia cu putérea lui.

Iară Ștefan vodă, daca au sosit la scaunul său, la Suceava, au trimis la craiul leșescu sol, vestindu-i de războiu cu noroc
 25 v. și scaunul Dimbovița cu / toată avuțiia i-au luat împreună și doamna și fiică-sa. Și au trimis și la craiul din dobînda sa, nu pentru că doară i-au fostu datoriu să-i trimiță, cum zic unii că au fostu supus léșilor, ci pentru să-l aibă priieten la nevoie și la treabă ca acéia, de-i va veni asupră, cum s-au

¹ leșesc; în A-2: latinescu.

și timplatu că atuncea i-au venit vête cum Radul vodă au intratu în Țara Muntenească cu oastea turcească. Și aciași au trimis și alți soli, de au poftitu oaste într-ajutor împotriva Radului vodă.

Războiul Radului vodă cu al lui Basarab vodă

Radul vodă daca au luat ajutoriu de la turci, au intrat în Țara Muntenească cu 15.000 de turci, fără alți lefecii ce adunase și au datu războiu lui Basarab vodă, joi, dichevrie 23 și l-au răzbitu pre însul și pre toată oastea lui. Carile văzindu-să impresuratu de vrăjmașii săi, au năzuitu iarăși la Moldova, la stăpînul său, Ștefan vodă.

Iară turcii s-au pornitu pre urma lui Basarabă vodă și au venit până la Bîrlad, de au stătut ca un zidu, vineri dechemvrie 24. Și așa au slobozitu năvrapii săi, de au prădatu toată țara. Și decii s-au întorsu pri în Țara Muntenească și s-au dus înapoi./

Iară craiul Ieșescu au trimis pre Dombec¹ caștelanul de Belz² și pre Sohodolschii ca să-i poată împăca, măcară până la o vrême, cu Radul vodă, ci s-au trăgănatu vrênea până într-altu an. Și au învățatu craiul, de va tribui oaste de grabu, să rădicî Buciatschi toată șleahta Podoliei, să margă întru ajutoriu lui Ștefan vodă.

**Cîndu au luat Ștefan vodă cetatea Teleajănul
și cîndu s-au bătut cu Țăpăluș și cu uncurii, mai
apoi și cu Basarabă, leat 6982 octomvrie 1³**

1474

Au luat Ștefan vodă cetatea Teleajănului și au tăiatu capetile pîrcălabilor și muierile lor le-au robitu și mulți țigani au luat și cetatea au ars-o.

¹ Dombec, corectat după Bielski; în A-2: *Dombefchii*.

² caștelanul de Belz, adaus după M (este și în Bielski).

³ octomvrie 1, corectat după L și M (așa și în *Letopiseful de la Bistrița*); în A-2: octomvrie 5.

Intr-acéiași lună, în 5 zile, fu războiul în Țara Munte-
nească cu ungurii și cu Țăpăluși și cu ajutoriul lui Dumnezeu
au biruitu Ștefan vodă și au bătut pre unguri. Într-acéiași
lună, în 20 de zile, au răzbitu și pre Băsărabă.

1475

Războiul lui Ștefan vodă cîndu s-au bătut la
Podul Înaltu cu turcii, 6983

26 v.

Într-acéia vreme, Mehmet împăratul turcescu armîndu
120.000 de oastea sa și oastea tătărăscă și muntească,
să margă cu Radul vodă, au trimis asupra lui Ștefan vodă.
Iară Ștefan vodă avîndu oastea sa, 40.000 și 2.000 de léși
ce-i venise într-ajutoriu cu Buciațschii de la craiul Cazimir
și 5.000 de unguri, ce-i dobîndise de la Mateiașu craiul
ungurescu, le-au ieșit inaintea turcilor din sus de Vasluiu, la
Podul Înalt, pre carii i-au biruitu Ștefan vodă, nu așa cu vi-
tejiia, cum cu meștersugul. Că întăi au fostu învățatu de au
pirjolitu iarba pretitîndinea, de au slăbitu caii turcilor ce
gingași. Décii ajutorindu putérea cea dumnezeiască, cum
să vrea tocmi voia lui Dumnezeu cu a oamenilor, așa i-au
coprinsu pre turci negura, de nu să vedea unul cu altul.
Și Ștefan vodă tocmisă puținii oameni preste lunca Birladului,
ca să-i amăgească cu buciune și cu trîmbițe, dîndu semnu de
războiu, atunceea oastea turcească întorcîndu-să la glasul
buciunelor și împiedicîndu-i și apa și lunca și negura acope-
rîndu-lu-i, tăîndu lunca și sfărămîndu, ca să treacă la glasul
bucinilor.

27

Iară dîndărăt Ștefan vodă cu oastea tocmită i-au lovitu
giori, ghenarie 10 dzile¹, unde nici era loc de a-și tocmirea
oastea, nici de a să îndrepta, ci așa ei în de sine tăîndu-să,
mulți periră, mulți prinși de pedestrime au fost. Ce și pre
aceia, pre toți i-au tăiatu, unde apoi mîgle de cei morți
au strînsu și mulți pași și sangeați / au perit. Și pre ficiorul
lui Isac pașa, după ce l-au prinsu viu, l-au slobozit. Și pușcile
le-au dobînditu și steaguri mai mult de o sută au luat.

¹ giori, ghenarie 10 dzile, adaus după M.

Dacă i-au bătut pre turci, ei de la Podul Înaltă au luat pen păduri ș-au ieșit unde porcede apa Smilii în ținutul Tutovii. Acolo în legea lor au dat laudă lui Dumnedzău că au scăpat ș-au ieșit la lume. Iar Ștefan vodă pornitu-s-au după dînsii cu ai săi moldoveni și cu 2.000 de oaste lească, ce i-au fostă într-agiuto-riu și i-au gonit pre turci păn' i-au trecut Seretiul la Ionăști, unde să pomeneste și astăzi Vadul Turcilor. M. I. 40

Și acolo, deasupra Seretiului, la movila cea mare a Tecuciului, odihnind 3 dzile, i-au venit veste de la starostii de Crăciuna, ce-i dzic acmu Putna, cum Radul vodă vine cu oști asupra lui Ștefan vodă, fără veste. Și /intristindu-să Ștefan vodă, cu cine avea, cu ai săi, au răpedzit la ostași, de-i strîngea de sirgă. Intra-acea au sosit și Șendrea hatmanul, cumnatul lui Ștefan vodă, cu o samă de oști ce au fost rămas înapoi; îndată și Coste¹ păhar-nicul cu altă samă de oaste ce au fost gonit pre turci, de i-au fost trecut Seretiul, au sosit. Și avîndu bucurie Ștefan vodă de ai săi, cum să aflară pegiur dînsul la loc de grije, îndată repedzi pe Șendre hatmanul înaintea oștii muntenești cu puținei slujitori, ca-n chip de strajă. Și dînd pe oastea muntenească, mulți pre puțini, fură biruiți de oastea Radului vodă și acolo perit-au și Șendrea hatmanul, mai gios de Rîmnic, unde s-au pomenit multă vreme Movila Șendrii. Și l-au dus, de l-au îngropat în sat, în Dolhăști, lîngă tată-său. 40 v.

Înțelegîndu Ștefan vodă cum că adevărat Radul vodă domnul munteneșcu și cu oastea sa îi vine asupra, ghenarie 13 au trecut Seretiul și mai sus de Rîmnic le-au fostă războiul. /Și dînd răz-boiul vitejește despre amîndoaă părțile, multă pagubă s-au făcut și cu vrerea lui Dumnedzău fu izbînda la Ștefan vodă, că pierdură munténii războiul. Dat-au Ștefan vodă oștii sale voie să prade în trei dzile, cît vor putea, în Țara Romînească și prădîndu, adus-au multă dobîndă ostașii. 41

Și zăbăvind Ștefan vodă acolo, păn'a să strînge oștile toate, aducînd și pre mulți den boierii Țării Romînești și alte capete, oameni de frunte, acolo au pus pre ai săi boieri și oameni de cinste, de au vorovit ș-au tocmit, de au despărțit den Milcovul cel Mare o parte de părău, ce vine pre lîngă Odobești și trece de dă într-apa Putnii. Și păn'astăzi iese hotarul țării Moldovei și a Țării Romînești acel părău ce să desparte den Milcovul cel Mare. Iar mainte au fost avînd țările amîndoaă pricină, că Țara Romînească vrea să fie hotarul său păn' într-apa Trotușului, iar moldovenii nu-i lăsa, / păn'au vrut Dumnedzău de s-au tocmit așa. Ș-au luat Ștefan vodă cetaatea Crăciuna cu ținut cu tot, ce să chiamă ținutul Putnii și l-au lipit de Moldova ș-au pus pîrcălabii săi, pre Vilcea și pre Ivan. 41 v.

¹ Coste; în M: Coasta.

Și într-aceia laudă și bucurie au ziditu bisérica în tîrgu în Vasluiu, dîndu laudă lui Dumnezeu de biruință ce au făcut. Și décii s-au întorsu la scaunul său, la Suceava, cu mare pohvală și biruință, de la însuși Dumnezeu de sus, ieșindu-i înainte mitropolitul și cu toți preoții, aducîndu sfînta Evanghelie și cinstita cruce în mîinile sale, ca înaintea unui împăratu și biruitoriu de limbi păgîne, de l-au blagoslovitu. Atuncea mare bucurie au fostu tuturor domnilor și crailor de prinprejur de biruință ce au făcut Ștefan vodă.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Întersul lui Ștefan vodă cu oștile

Mărgindū Ștefan vodă cu oștile pre apa Birladului în sus, atuncea plăcîndu-i locul între Birlad și între apa Vasluiului și într-aceia laudă și bucurie de izbîndă cu năroc ce au biruit pre turci și pre munténi, au început a zidi bisérecă sveti Ioan Preditice, în tîrgū în Vasluiu, dînd laudă lui Dumnedzău de biruință ce au făcut, și pre urmă case domnești, cum să cunoscū și pân' într-acește vremi. Și odihnindū Ștefan vodă acolo cu oștile sale și rivnindū cu nevointă a să zidi bisérecă și alte lucruri ce arată că au făcut mai pre urmă.

Mai apoi întorcîndu-să ajutoriul craiului leșescu acasă cu multă dobîndă, au trimis Ștefan vodă de i-au dus 36 de steaguri, arătîndu vitejiia ce au făcut și i-au mulțămîtu de ajutoriu.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Într-aceia vrême odihnindū Ștefan vodă la Vasluiu, i-au venit olăcari de sîrgū de la Soroca, cum Lobodă și Nalivaico hatmanii căzăcești au intratū în țară și pradă. Décii Ștefan vodă neputînd suferi pre neprieteni a-i lăsarea să strice țara, ce îndată cu ai săi, cu cîți era, i-au căutat a merge, unde s-au și tîmpinat cu acea oaste căzăcească pe Răutu, la Grumădzești. Fiindū cazacii în pradă rășchirați și lovîndu-i noaptea fără veste, fură biruiți cazacii. Atuncia și Lobodă hatmanul căzăcescū fu prinsu de oastea lui Ștefan vodă.

Și gonîndu-i spre Nistru, Nalivaico hatmanul și cu o samă de cazacii au dat să treacă Nistrul și mulți s-au înecat și un polcovnic al său vestit, Jora, acolo s-au înecat și alți mulți. Și astădză ieste de pomenit acel loc de-i dzic Vadul Jorăi.

De acolo s-au întorsu Ștefan vodă și au descălecat tirgul Iașii și în lauda lui Dumnedzău au început a zidi besereca marelui mucenic și ciudotvoret Necolai.

Și decii s-au întorsu la scaunul său, la Suceavă, cu mare pohvală și biruință de la/singur Dumnedzău de sus, ieșindu-i înainte mitropolitul cu toți preuții, aducîndu Svînta Evanghelie și cinstita cruce în minule sale, ca înaintea unui împărat și biruitor de limbi păgîne, de l-au blagoslovit. Atuncea mare bucurie au fostu tuturor domnilor și crailor de prenpregiuru de biruință ce au făcut Ștefan vodă. Și dacă s-au așezat la scaunul său, la Suceavă, în lauda lui Dumnedzău au început a zidi o înfrumusețată mănăstire, sveti Dimitrie, ce ieste înaintea curții domnești.

Și s-au încununat cu doamna Voichița, fata Radului vodă. Iar pre maică-sa cu mare cinste o au trimis la domnu său, la Radul vodă, în Țara Romînească.

42 v.

Războiul lui Ștefan vodă, cîndu s-au bătut cu Mehmet beg împăratul turcescu și cu munténii la Valea Albă

A-2 f. 27

Vă leato 6984, văzîndu împăratul Mehmet beg cită pagubă au avut în oastea sa de la Ștefan vodă, gîndi însuș/ cu capul său să margă, să stropșască țara Moldovei și să-și ia cetățile înapoi, Chilia și Cetatea Albă, carile fusésă mai nainte pre mina lor.

1476

27 v.

Acolo Ștefan vodă multu au nevoitu să nu-l lase să treacă Dunărea, ci n-au putut, că tătarii de o parte, turcii de altă parte, cu oastea fără număr ce venise, ci au dat cale turcilor și s-au apucat de tătari și pre lesne bătîndu-i, i-au gonitu până la Nistru. Vrea da războiu și turcilor, ci văzîndu atîta tărie cu împăratul și mulțime de oaste, cu pedestrime și cu puști și încă-l sfātuia boierii ca să să dea la loc strîmtu, ca de nu vor birui, să să apere și să n-aibă zminteală.

Deçi Ștefan vodă văzîndu așa, s-au întorsu, de s-au dat spre munți, unde ș-au ales loc de războiu la strîmtoare, la Valea Albă, unde să chiiamă acuma Războienii, di pre acel războiu ce au avut moldovenii cu împăratul turcescu.

28 Și pedestrindu-să oastea, ca să nu nădăjduiască în fugă, ci întru arme și au datu războiu, iulie 26. Și multă vreme trăindu războiul neales de imbe părțile osteniți și turcii tot adăogindu-să cu oaste proaspătă și moldovenii obosiți și ne viindu-lé ajutoriu de nici o parte, au picat, nu fiește cum, ci până la moarte să apăra, nici bi-/ruiți dintru arme, ci stropșiți de mulțimea turcească, au rămas dobinda la turci. Și atita de ai noștri au perit, cit au înălbit poiana de trupurile de a celor periți, până au fostu războiul. Și mulți din boierii cei mari au picatu și vitějii cei buni au peritu și fu scîrbă mare a toată țara și tuturor domnilor și crailor di prinprejur, daca auziră că au căzut moldovenii suptu mîna păgînilor.

Intr-acel războiu au căzut Ștefan vodă de pre cal jos, și Dumnezeu l-au feritu și nu s-au vătămat. Iară turcii s-au întorsu spre Suceava și au arsu țirgul. Și décii s-au întorsu înapoi prădîndu și arzîndu țara. Mai apoi, după ieșirea neprietinilor și a vrăjmașilor din țară, daca au strinsu Ștefan vodă trupurile morților, movilă de cei morți au făcuțu și pre urmă ș-au ziditu deasupra oasilor o biserică, unde trăiește și astăzi întru pomenirea sufletelor.

28 v. Scrie létopisețul nostru că după poticala lui Ștefan vodă, ce au pierdut războiul, de sirgu au strinsu oastea ce au putut degrabă și s-au dus după turci și i-au ajunsu trecîndu Dunărea, la vreme / de mas și lovîndu-i fără veste, i-au speriiat de au căutat a fugi, lăsîndu pleanul și tot ce au prădatu. Iară Ștefan vodă le-au apucatu pleanul tot și s-au întorsu înapoi cu izbînda.

Scrie la létopisețul nostru că la acest războiu ce au fost la Valea Albă, au fostu și Basarabă vodă cu munténii, venit întru ajutoriu împăratului turcescu, pre carile toți domnii de prinprejur îl cuvînta de rău, zicîndu că n-au fostu într-ajutor crucii și creștinătății, ce păgînilor și dușmanilor.

Iară la létopisețul cel leșesc¹, de izbînda lui Ștefan vodă, ce au scos pleanul și prada la Dunăre de la turci și de Basarabă vodă cu munténii, nimica nu scrie. Și încă și alte sémne multe nimica nu le însemnează, carile nice unile n-am vrut să le lăsăm, ci toate care la locul său le-am tocmit.

¹ leșesc; în A-2: latinescu.

Vă leato 6985 noemvrie, pristăvitu-s-au Theoctist mitropolitul de Suceava, carile au ținut scaunul 25 de ani și au stătut altul, Gheorghie mitropolitul. Într-aceiaș an, dichemvrie 19, pristăvitu-s-au doamna Maria ce era de la Mangop¹./ 1477

Vă leato 6987 iunie 22 au început Ștefan vodă a zidi cetatea Chilieii și o au sfișit-o într-aceiaș an, iulie 16. 1479

Într-aceiași an și într-aceiaș lună, iulie 25, pristăvitu-s-au Bogdan vodă, ficiorul lui Ștefan vodă.

Într-aceiași an, avgust 18, pristăvitu-s-au Cneajna.

Vă leato 6988 pristăvitu-s-au Pătru vodă, ficiorul lui Ștefan vodă. 1480

Războiul de la Rîmnic, cînd s-au bătut Ștefan vodă cu Țăpăluși vodă, vă leatul 6989, iulie 8

1481

Fu războiul în Țara Muntenească, de s-au bătut Țăpăluși vodă cu Ștefan vodă la Rîmnicu și au biruit Ștefan vodă cu mila lui Dumnezeu și cu ruga Preacistii și a tuturor sfinților și cu ajutoriul sfințului și a marelui mucenic al lui Hristos Procopie, fură biruiți munténii și mulțime de înși fără număr au perit și toate steagurile lor au luate și mulți boieri au picat. Și pre Țăpăluși vodă încă l-au prinsu viu și i-au tăiatu capul. Și de la Ștefan vodă încă a picat om de frunte Șandrea hatmanul² și l-au adus de l-au îngropat în Dolhești, lingă tată-său. Iară Ștefan vodă au pus / munténilor domnu pre Vladul vodă Călugărul, carile mai apoi au făcut vicleşug asupra lui Ștefan vodă, pentru căci di-deasă ajutoriu turcilor, cîndu 'au mersu de au luat cetățile și au prădat țara. Iară Ștefan vodă, după războiul cu noroc ce au făcut, cu mare pohfală și laudă s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

29 v.

¹ Mangop, corectat după A-1; în A-2: Magop.

² Șandrea hatmanul au fost cumnat lui Ștefan vodă; A-2 marginal.

Zic să să fie arătat lui Ștefan vodă sfintul mucenicu Procopie, umblindu deasupra războiului călare și într-armatu ca un viteazu, fiindu într-ajutoriu lui Ștefan vodă și dindu vilhvă oștii lui. Ci ieste de a-l și créderea acestu cuvintu, că daca s-au întorsu Ștefan vodă cu toată oastea sa, cu mare pohfală, ca un biruitoriu, la scaunul său, la Suceava, au zidit biserică pre numele sfintului mucenicu Procopie, la satu la Badeuți, unde trăiește și până astăzi.

De Țăpăluși vodă nu scriu toți într-un chip, unii zic că au prinsu Ștefan vodă pre Radul vodă, carile au fostu ațițătoriul cel mare asupra creștinilor și i-au fost ajutat și brașovenii. Tăindu pre turci și luundu Țara Muntenească, au lăsatu pre Țăpăluși în locul său. Ci oricum au fostu, că tot să tocmescu că au fostu izbînda lui Ștefan vodă.

30 Minunatu lucru: după poticală dintăi și după pier/zarea oștii dintăi, ceta ce nu avea voinici de oaste, ci stringea păstorii din munți și argații, de-i într-arma, acmu iară să rădica deasupra biruitorilor dintăi, daca au pierdut țara, acmu domni altora le da și țara lăția.

1482 Vă leato 6990 martie 10 au luat Ștefan vodă citatea Crăciuna cu tot ținutul ce să chiiamă ținutul Putnii și l-au lipit de Moldova și au pus pircălabii săi, pre Vilcea și pre Ivan.

1483 Vă leato 6991 au început Ștefan vodă a zidi cetatea de la tîrgul Romanului, ce să chiiamă Smeredova.

1484 Vă leato 6992 Ștefan vodă într-o noapte au prădatu și au arsu toată Țara Muntenească.

Cînd au luat Baiazit împăratul turcescu Chilia și Cetatea Albă, leat 6992

1484

Biazit împăratul turcescu cu mare oaste au intrat în țară și au bătut Chilia și Cetatea Albă, însă nu singur cu puterea sa, ce și Vlădu vodă Călugărul, domnul muntenescu, cu munténii, încă au mers într-ajutoriu împăratului, cum s-au poménitu mai sus că au făcut viclesug asupra stăpînului său, lui Ștefan vodă, de au datu ajutoriu turcilor. Și

miercuri, în patrusprăzece zile iulie, au luat ceta-/tea Chilia, în zilele lui Ivașco și Maxim pircălabii. 30 v.

Așijdirea într-acelaș an, miercuri, avgust 5 zile, au luat și Cetatea Albă, în zilele lui Gherman și Ion pircălabii. Și ar fi vrut apuca și alte cetăți, că Ștefan vodă la gol n-au îndrăznitu să iasă, ci numai la strimtori nevoia de le făcea zmințeală. Ci și turcii văzindu ajutoriul ce venise de la Țara Leșască lui Ștefan vodă, sau însuși craiul, cum scriu unii, că au tras de la rusi și de la Litva țara toată, de să strinsese oamenii de treabă mai mulți de 20.000 de oameni și trecindu Nistrul craiul cu dinșii suptu Haliciu, au venitu la Colomaia, de ș-au pus tabăra, 6993 septevrie 1.

1485

Acelea au venit și Ștefan vodă, de s-au împreunat cu craiul și toate ce au avut mai de treabă au vorovitu. Mai apoi l-au și ospătat pre Ștefan vodă și 3.000 de oameni i-au dat, cu carii s-ău întorsu Ștefan vodă la Moldova. Împreunindu decii oastea cea streină cu a sa, pre multe locuri au smintit pre turci, de le-au căutatu a ieși din țară. Așa Ștefan vodă au curățitu vrăjmașii din țară. Iar cetățile carile le-au luat turcii, Chilia și Ce-/tatea Albă, n-au putut să le dobîndească, că ei mai nainte de ce au ieșitu, le-au grijitu cu oameni, cu puști și cu bucate de ajunsu și au rămas pre mina turcilor, până în zioa de astăzi.

31

Ce până a să sfătui Ștefan vodă cu craiul leșesc, unde să adunasă la Colomia, iar din jos venise Hroiot cu turcii până la Suceava și au arsu tîrgul, septevrie 19, luni și marți. Și decia s-au întorsu înapoi, prădindu și arzindu țara.

Și după acéia, octovrie 19, s-au pristăvit Ioasaf arhiman-dritul carile au fostu întâi igumen în mănăstirea Putnei.

Războiul cîndu s-au bătut Ștefan vodă cu Malcociu și cu turcii la Catlabuga

Mai apoi, într-același an, Ștefan vodă, daca au scos vrăjmașii săi din țară și daca au răcitu vrémea și caii turcilor au slăbitu, au lovit pre Malcociu la Catlabuga, noemvrie 16, de au topit toată oastea turcească.

Intr-aceasta bucurie, daca s-au întorsu Ștefan vodă, au zidit bisérica pre numele sfintului Nicolae în târgul Iașiloru./

31 v.

**Războiul când s-au bătut Ștefan vodă cu Hroiot
pre Sirét la Schiiei, 6994 martie 6**

1486

Într-acesta an venit-au Hroiot cu oaste de la unguri asupra lui Ștefan vodă, căruia i-au ieșitu Ștefan vodă înainte cu oaste pre Sirétiu la Șchéi și dîndu războiu vitejaște despre amîndoao părțile, într-o luni, martie 6 zile, pierdu Hroiot războiul și oastea, mai apoi și capul, însă cu mare primejdie lui Ștefan vodă, că s-au pornit cu calul jos, puțin de n-au încăput în mîinile vrăjmașului său. Mai apoi Hroiot fiindu prins viu de Ștefan vodă, i-au tăiatu capul.

1487

Vă leato 6995, într-acestu an au discălîcatu Ștefan vodă târgul Hîrlăul, de au ziditu și bisérica cea domnească de piatră și curțile acéle domnești cu ziduri cu tot, carile stau și astăzi.

1490

Vă leato 6998, au murit Mateiașu craiul ungurescu, carile mare nume de vitejie au lăsatu pre urmă, că nu numai cu némții și cu vecinii săi războiu cu noroc făcea, ce și cu turcii multe trebi au avut și de multe/ori i-au biruit, iară pre urma lui au stătut crai Vladislav.

32

Într-acesta an au murit și Ioan, fecior împăratului de Mosc, nepot lui Ștefan vodă.

(AXINTE ŪRICARIUL)

1491

Vă leato 6999. Într-acesta an să știi cetitoriuile că au zidit Ștefan vodă bisérica lui sfteti Nicolae din târgul Iașii; de nu crezi, caută la vă leatul ce scrie deasupra ușii biséricii, iară nu cum scrie înapoi.

1495

Vă leatul 7003 Ștefan vodă au zidit sfînta episcopie în târgu în Huși, hramul sfîntîlor apostoli Petru și Pavel și curți domnești, carile sîntu surpate, numai beciurile stau până astăzi.

Vă leato 7004 iulie 25 dni cetvertoc¹, răposat-au Alixandru 1496
vodă, ficiorul lui Ștefan vodă și l-au îngropatu în mănăstirea Bistriții, lingă strămoșu-său, Alexandru vodă.

**Războiul lui Ștefan vodă, cînd au bătut pre
Albrehtu craiul leșescu la Codrul Cozminului,
leat 7005**

1497

Albert craiul leșescu fiindu ales de țară craiu pre urma
lui Cazimir, tătine-său, ce ținută cu Ștefan vodă priiteșu-
gul, iară Albertu craiul uitîndu priiteșugul tătine-său ce
avea cu Ștefan vodă și nu făcea oa-/ste împotriva păginilor,
carii în toate părțile fulgăra și tuna cu trăsnetul armelor
sale, vârsînd singile creștinilor și stropșindu volnicia tu-
turora, înmulțindu légea lui Moamet cea spurcată, ci gîndi
ca să-și arate vitejiia asupra Moldovei, socotindu că pre les-
ne o va supune, știindu că de multe ori să ajutoriia Moldova
de la craii leșăști, ca de la niște vecini de aproape, spre toți
vrăjmașii. Și stringîndu craiul oaste, au scos cuvîntu cum
va să margă la turci, să ia și să dezbată Cetatea Albă și Chi-
liia, care cetăți luase de la Ștefan vodă Baiazitu împăratul
turcescu. Și încă adăogiia, de sperii pre ai săi, cum turcii
amestecați cu moldovenii vor să treacă la Podoliia și le-au
datu știre ca toți să incalice și să să împreune cu dînsul la
Liov. Și au trimis soli la Ștefan vodă, de i-au datu știre să
să gătească să meargă cu dînsul, să bată Chilia și Cetatea
Albă și să-i găteaze steție² de hrană de oaste. De care lucru
au părut bine lui Ștefan vodă și cu bucurie mare au priimit
pre soli, căci au făcut oaste împotriva vrăjmașului său. Numai
ce au zis că va veni acolo la loc cu oastea sa, supt Chilia./

Cunoscîndu sfétnicii lui crai, ales episcopii, gîndul că
va să facă oaste împotriva lui Ștefan vodă, multu i-au adus
aminte să nu facă asupra dreptății, să nu să întoarcă minii
lui Dumnezeu spre el. Ci el gîndul său nu l-au lăsat, ci încă
au fostu zicîndu: „Voao vă ieste lucrul bisérica să păziți, iară

¹ cetvertoc (slav: joi), adaus după L.

² steție după M; în A: zaharea.

nu de războaie să grijiți, că gîndul meu voi nu-l știți, numai eu singur. Că de ași pricépe că haina dipre mine știe gîndul meu, în foc o aș băga-o.“ Deci mulți din boierii leșăști socotii că face într-adinsu ca să piarză oastea toată, cum au ieșit mai apoi la dînsul și zicătoarea: „În zilele lui Olbriht, șleahța au perit“.

33 v. Într-acéia Ștefan vodă prinzîndu véste de la unguri, cum Olbrihtu va să vie asupra lui cu oaste, că nici ungurii nu era bucuroși ca să cază domniia Moldovei pre mîna léșilor, măcară că Laslău crai ungurescu (ce să chiamă leșaste Vladislav) era frate lui Olbrihtu craiului leșescu (ce să chiamă unгурește Albertu). Înțelegîndu aceasta Ștefan vodă trimis-au la craiul leșescu cu solie pre credincioșii săi, pre Tăutul logofătul și pre Isac vistiier-/nicul, ca să poată dintr-însul cunoaște ceva, ce-i ieste voia să facă. Ci nimica nu au cunoscut, că craiul cumu-și umbla cu înșălăciune, ascunzîndu cuvîntul, pre soli cu bucurie i-au priimitu și darurile ce-i trimisése Ștefan vodă cu mare mulțămîță și cu dragoste le-au priimitu și le-au luat și solilor iarăși acela răspunsu le-au dat: cum ieste mărăgătoriu la turci. Mai apoi și solii săi de iznoavă i-au trimis la Ștefan vodă, ca să întărească cuvîntul, iar el au întorsu oastea spre Pocutiia. Înțelegîndu Ștefan vodă cum craiul să apropie cu oaste spre Pocutiia și să trage spre margine, de iznoavă au poftorit solii, de au trimis înaintea craiului pre Tăutul logofătul și pre Isac vistearnicul cu multe daruri și l-au timpinatu de céia parte de Nistru și i-au închinatu darurile. Și iarăși cu dragoste le-au luat. Și décii au trecut apa Nistrului pre la Mihălceni, în ceasta parte, cu toată oastea sa și au venitu la Coțmani. Acolea ș-au descoperit toată vicleniia și faptele sale céle ascunse, că au prinsu pre Tăutul logofătul și pre Isac vistearnicul, de i-au fericatu în obezi și i-au trimis de i-au in-chis tocma la Liov./

34 Înțelegîndu acéstea Ștefan vodă den iscoadile ce pururea trimitea, să știe încătro méрге craiul cu oastea leșască, cum crai l-au viclenitu și vine asupra lui și au trecut și Nistrul cu 80.000 de oaste pre scrisoare, fără altă adunare, de sirgu au trimis în toate părțile în țară, să să stringă la tîrgul Romanului. Iară Albertu au șázutu șapte zile la Coțmani. Ce păn'a să stringe oastea lui Ștefan vodă și pănă a veni ajutoriul, că și Laslău craiul ungurescu, fratile lui Albertu

încă i-au trimis 12.000 de oameni de oaste și cu dinșii pre Birtoc voevodul Ardealului, ce era cuscrul lui Ștefan vodă, și de la Radul vodă încă i-au venit ajutorii oaste munte-nească, ei până a să strînge oastea toată la un loc, Albert crai au purces cu oastea de la Coțmani și au lovit la Șipinți. Văzîndu Ștefan vodă că-l împresoară vrăjmașii săi, au tocmitu strajă și o au trimis-o împotriva lășilor, ca să ție vadul Prutului, la tîrgu la Cernăuți. Iară Ștefan vodă în 27 de zile a lui avgust, duminică, au ieșitu din Suceava spre tîrgul Romanului și cu toată oastea sa. Și într-acéia zi îi aduseră lui de la strajă 6 lăși și așa pe trei lăși i-au trimis la împăra-/tul turcescu, iară pre aceialalți au zis de i-au spînzurat. Décii craiul leșescu au venit cu toată putérea sa la cetatea Sucévii, duminică, septemvrie 24 de zile. Iară în 26, marți, de cătră sară, au început a bate cetatea și au bătut pregiur dinsa trei săptămîni și zioa și noaptea și nimica n-au folositu, nădăjduindu că să va închina țara, pentru ce li să supărase cu Ștefan vodă pentru atîta războaie fără odihnă și fără măsură ce făcea, de să bătea cu toți. Ci socotîia țara că de nu li-i îndemînă cu al său, mai multă neîngăduință le va fi cu streinii și încă văzîndu atîta pradă și răsipă ci făcîia oastea leșască, de umbla prin păduri, de afla prăzi și jafuri, siliia cu toții di să strîngîia la tîrgu la Roman, unde era beleagul.

34 v

Așa țara strîngîndu-să, iară din cetate cît putîia să apăra și ce răsipiia lășii zioa cu pușcile, noaptea astupa gaurile și le întăriia, de le era munca lor în zadar, iară pre afară, unde afla lăși rășchirați dreptu hrana, îi lega și îi tăia, de nu era volnici nici într-o parte să iasă. Mai multu strica loruși decîtu celor închiși, că în toate/zile li să adăogia lipsa flămînziciunii. Décii fiind lășii coprinși de atîta nevoie, începură a grăi rău de craiul său, întăi cu taină, iară mai apoi în gura mare îl vinuia c-au venit fără cale, de i-au adus ca să-i piarză pre toți și socotîia toate sémnile cite să făcuse réle, că au fostu lor de arătare ca să fie conceniia lor. Că întăi în țara lor, într-un pîrau de nemica, i s-au înnecatu craiului un pohodnic și cîndu au ieșitu din Liovu, boii carii purta ierbăriia de vîntu mare s-au răsipitu, de nu-i putîia să-i strîngă. Așijderea un țaran nebunise de cap, au fostu strîngîndu în gura mare: „Duceți-vă spre perirea voastră, că nu veți mai veni“. Și pre un șlehtici l-au dătunatu suptu

35

cortu și doisprăzece cai ai lui, mai apoi și pre un preot al
 lor, slujind liturghie, au scăpatu cuminicătura lor jos. Și
 alte sémne réle s-au arătatu, de-i prorociaa toți că va fi
 sfirșitul lor rău și amar, cum s-au și timplatu. Că văzindu
 craiul atita cuvinte réle de dînsul de la oastea sa, să temu
 ca să nu-l părăsască și să fugă, să cază în minule vrăjma-
 șilor săi, să ajunsă cu solii frăține-său, lui Vladislav craiul
 ungurescu, ca să-i impace, că sosisă și ajutoriul ungurescu
 la Ște-fan vodă. Și așa Birtoc voevodul Ardealului, carile
 venisă cu ajutoriul ungurescu la Ștefan vodă, au trimis
 solii săi la Albertu craiul, ca să-i spuie că va veni însuși
 pentru pace. Și pre Ștefan vodă cu multe cuvinte l-au rugatu
 să facă pace cu craiul leșescu. Și așa au intratu la mijlocul
 lor și s-au dus la craiul leșescu de i-au împăcatu într-acesta
 chip: craiul leșescu să să întoarcă pre urmă pre unde au și
 venit, să nu mai strice țara pre alt loc. Și decii pre Birtoc
 voevodul Ardealului bine l-au dăruițu Ștefan vodă cu mari
 daruri și decii s-au dus acasă-și.

Cîndu s-au întorsu craiul înapoi

Într-acéia Albrihtu, craiul leșescu, fiindu de inimă rea
 bolnavu, au datu semnu de întorsu înapoi, de care semnu
 era toți bucuroși să-l auză, să să întoarcă de la atita flă-
 mînziciune la casile lor. Și în 19 zile ale lui octomvrie, joi,
 s-au întorsu craiul de la Suceava și s-au apucatu de cale.
 Ci nu s-au întorsu pre calea pre unde venise, ci pre altă cale,
 pre unde era țara întreagă, spre Codrul Cozminului.

Simțindu decii Ștefan vodă că craiul n-au luat urma
 pre unde venise, ci spre codru, îndată au trimis/după dînsul
 de l-au pohtitu să nu ia spre acéia cale, spre codru, ci
 pre urmă, pre unde venise, că făcîndu într-alt chip, văzîndu
 țara paguba ce să va face de oastea leșască, nu vor răbda,
 ci vor vrea să-și apere ale sale, de unde toate să vor ațița
 de iznoavă spre vreun lucru rău, carile va strica și pacea.
 Ci craiul mai bucuros fusése să meargă di dreptul, să iasă
 în țara sa și n-au băgatu în samă, ci ș-au păzitu calea spre
 Codrul Cozminului. De care lucru fiindu înhierbîntatu

Ștefan vodă de războiu, socotindu că are vreme de a-și răscumpărarea strîmbătatea sa dispre cea ce nu numai pacea cea veche o au călcat-o, care avusese domnii Moldovei cu craii leșăști, ce și jurămîntul și și pacea ce legase atuncea de curîndu, așezîndu-să să să întoarcă pe urmă pre unde și venise, decii îl ațița ajutoriul ce-i venise di pretitindirile și oastea sa toată gata strînsă și odihnită, vîzîndu dobînda di pre cei flămînzi și slăbiți, au trimis înainte ca să apuce calea la Codrul Cozminului, să săciuiască pădurea, să o înțineaze, ca să o poată porni asupra oștii, dacă vor intra în pădure. Iară el cu toată oastea au intrat după dînșii și cu doao/ mii de turci. Și a patra zi i-au ajunsu în pădure, joi, octomvrie în 26 de zile, luundu ajutoriu pre Dumnezeu și cu ruga Preacistii și a sfintulu marelui mucenic Dimitrie și lovîndu-i de toate părțile și oborîndu copacii cei înținați asupra lor, multă oaste leșască au peritu, unii de oșteni, alții de țărani, că le coprînsese ca cu o mrea-jă calea, alții de copacii cei înținați. Așa pierzîndu pușoile, lăsîndu steagurile care toate le-au adunatu Ștefan vodă și ei cine cum au putut, în toate părțile s-au rășchiratu prin păduri, de au scăpat puțini afară. Și însuși craiul cu puțini rămăsese, strîngîndu-să s-au adunatu într-un ocol la sat la Cozminu. Și de acolo bulucîndu-să au tras spre Cernăuți. Iară oastea lui Ștefan vodă cu dînșii mergîndu împreună, să bătiia și să tăia. Ci și acei puțini ce ieșisă din codru n-ar fi scăpatu, de nu s-ar fi încurcatu ai noștri în carăle crăești și în carăle altor boieri, de le-au datu vreme de au ieșit.

Și acolea veni veste lui Ștefan vodă că vine și altă oaste leșască într-ajutoriu craiului. Atuncea au chematu pre Boldur vornicul și i-au datu lui oaste de/ajunsu și au trecut Prutul împotriva acei oști, sîmbătă sara. Și duminică dimineța, octovrie 29 zile, le-au datu războiu și pre toți i-au răsipit îndată și i-au topitu cu ajutoriul lui Dumnezeu și cu norocul lui Ștefan vodă și mare moarte și tăiere s-au făcut atuncea în oastea leșască, la locul ce să chiiamă Lănțeștii satul. Și nimica n-au știut craiul de venirea acei oști, nici de perirea lor.

Și într-acéiaș duminică, trecîndu craiul Prutul la Cernăuți, iarăși fu lovit de oastea lui Ștefan vodă, de i-au răsipit și i-au tăiatu, de-abii au scăpat însuși craiul cu puțină

36 v.

37

oaste de a sa. Décii trecînd craiul spre țara sa, pre multe locuri i-au lovit ai noștri, ales pre craiul, că mazurii¹ întorcîndu-să să dea războiu și să apere pre craiul și pre cei scăpați dintru acel pojar, au datu asupra lui Boldur vornicul cel mare, pre carile îl trimisese Ștefan vodă împotriva acei oști leșăști ce veniia într-ajutoriu craiului și mare moarte au făcut într-însii. Și la sat la Șipinți puțini au scăpatu din oastea ce era strînsă pre lingă craiul. Décii craiul cu multă nevoie strecurîndu-să, au tras la Sneatin și de acolo au slobozit /oastea pre acasă, de cîtă rămăsese, iară el s-au dus la Liovu.

Nacazanie silnim, adecă certarea celor putérnici

Dumnezeu cel dreptu, cela ce ceartă nedireptatea și înalță dreptatea, cu cîtă certare pedepsêște pre ceia ce calcă jurămîntul. Că acesta Olbrihtu nu spre păgîni, ci spre creștini vrea să facă războiul, nu da ajutoriu celui ce nu avea odihnă de turci, ci vrea să slăbască pre cela ce să lupta cu vrăjmașii creștinilor, pre carile trebuia cu toții să-l ajutorească. Ci Dumnezeu la atita lipsă și nevoie îl adusese pre cela ce mergea cu atita hvală să stropșască țara și să o supuie, care întăi nici taina sa nu vrea să spuie nimăruia, ci scosese cuvîntu că merge să ia Chilia și Cetatea Albă și încă adăogea de zicea că de ar ști haina sa dipre dinsul gîndul lui, o ar arunca în foc. Apoi nici ai săi nu-l băga în samă, ci era în zavistia celor de casă și de batjocura tuturor și în toate chipurile îl hulii, așa și cinstea din zi în zi micșorîndu-să, de inimă rea, puțin de n-au murit./

38

De capetile côle de frunte ale lēșilor ce s-au aflat periți

Aflatu-s-au la acestu războiu din capete: doi frați Tăncenschii și Miculai voevodul Ruschii periți și Gabriil din

¹ litvinii; A-2 marginal.

Moravița¹ și Herbor, așijderea doi frați Grotovi, Huminschii² și Murdileu și alți mulți, cine poate să-i pomenească pre toți. Alții au căzut la legătură, cumu-i Tuncischii, Zbignev potcomori Cracăului, Pruhnițchi, Targovețschii³ și alții mulți. Pre unii ai noștri i-au fostu spinzurindu cîte doi de păr, că au fostu umblindu pre acéle vremi păroși ca și némții și alte batjocuri multe le-au fostu făcindu, de să pomenéște și astăzi răotatea lor ce au fostu pățindu.

Iară Ștefan vodă, după izbîndă cu noroc ce au fost făcut la acest războiu, s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suceava, cu mare pohfală și laudă, ca un biruitoriu și au ziditu bisérica pre numele sfîntului mucenicu Dimitrie, în tîrgu în Suceava, care trăiește și până astăzi.

Zic unii să să fie arătat lui Ștefan vodă la acest războiu sfîntul mucenicu Dimitrie, călare și într-armatu ca un viteazu, fiindu-i întru ajutoriu și dînd/vîlhvă oștii lui, ci ieste de a și créderea, de vréme ce au zidit biserică.

Dupre acéia au datu cuvîntu Ștefan vodă a toată oastea, să să strîngă la Hirlău, la zioa lui sfteti Nicolae. Și așa s-au adunatu cu toții la Hirlău într-acéia zi și acolo Ștefan vodă au făcut ospăț mare tuturor boierilor și tuturor vitéjilor săi și cu daruri scumpe i-au dăruit pre ei. Și décii i-au slobozitu cineși pre la casa sa, dîndu-le cuvîntu ca toți să dea laudă lui Dumnezeu, pentru ce că toate puterile sintu de la Dumnezeu.

38 v.

Cîndu au prădat Malcociu Țara Leșească 7006

1498

Malcociu au intratu în Țara Leșească cu mulțime de turci și n-au avut cine să-i stea împotrivă, ci multă pradă de oameni au făcut și dobîndă de dobitoace au făcut și au luat, și au ajunsu mai sus de Liov, 25 de popriști; s-au întorsu înapoi prădîndu țara și arzîndu. Să vedea că după acest război fără noroc, ce făcusă lésii cu Ștefan vodă, va fi pierirea lor.

¹ *Moravița*, corectat după Bielski; în A-2: *Marovicu*.

² *Huminschii*, corectat după Bielski; în A-2: *Humișchii*.

³ *Targoveșchii*, corectat după Bielski; în A-2: *Gargoveșchii*.

39

Într-același an, Ștefan vodă vrîndu să-și întoarcă dispreleși strîmbătatea sa, strînsă țara și au intratu la Podoliia și la rusi, trecut-au și de Liov la Cantug² orașului, la apa Visloca, toate satile arzîndu și prădîndu. Ars-au orașul Premișlia, Radumnea³, Prevorsca, Lanțut și cetatea Tereabul și multă bunătate dintr-însa au luate și mulți jomiri au scos, ci pre toți i-au tăiatu și alții mai mulți au arsu în cetate. Și cetatea Buceaciul multă nevoie au pățitu și Podhaețul au arsu. Și mulți oameni, bărbați, muieri, copii, au scos în robie, mai mult de 100.000, mulți de aceia au așezatu Ștefan vodă în țara sa, de și până astăzi trăiește limba ruscă în Moldova, ales pre unde i-au discălicatu, că mai a treia parte grăiescu rusêste. Iar Ștefan vodă prădîndu și arzîndu țara, s-au întorsu înapoi cu mare dobîndă, fără de nici o zmințeală, au trecut Nistrul în ceasta parte la Halici și au prădatu și de aceasta parte. Și decii au venitu la scaunul său, la Suceava, cu mare bucurie și cu biruință.

1500

39 v.

Vă leato 7008 martie 11, cîndu au venitu oastea leșască de iz/noavă în țară să prade, vîzîndu stricăciunea ce le-au făcut Ștefan vodă

Albrihtu craiul leșescu vîzîndu atita pradă și stricăciune ce i-au făcut Ștefan vodă în țara lui, nu vru să lăse, ci de iznoavă strînsă oaste și intră în țară și începu a prăda și a strica țara până la tîrgu la Botășani. Ștefan vodă, dacă prinse de veste, își strînsă de sîrgu oștile și cu cine avea cu ai săi, i-au ieșitu înainte acei oști leșești și i-au dat război la tîrgu la Botășani. Și cu vrerea lui Dumnezeu pierdură leșii războiul și fu izbînda la Ștefan vodă și multă oaste

¹ 22 după M și L; în A-2: 26 (dată exactă după *Lelopiseful de la Bistrița* este 22).

² *Cantug*, corectat după Bielski; în A-2: *Lanțut*.

³ *Radumnea*, corectat după Bielski; în A-2: *Raduznea*.

leșască au perit și pe mulți i-au prinsu în robie și multe cazne le făcîia moldovenii leșilor.

Că au pus Ștefan vodă de au arat cu leșii pe o culme de deal la Botășani și au simănatu ghindă și s-au făcut dumbra-vă mare, de ieste până astăzi copaci mari.

Ci de această poveste nimica nu scrie cronicariul leșesc, iară la létopisetul nostru, acest moldovenescu scrie de acestu războiu al lui Ștefan vodă ce au avut cu leșii la Botășani, precum s-au poménit mai sus./

Intr-acestaș an, martie, s-au pristăvit Despina doamna Radului vodă, ce era robită de Ștefan vodă, cîndu luasă Cetatea Dîmbovița și cu cînte o au îngropat în mănăstirea Putna. 40

Cîndu s-au împăcat Ștefan vodă cu craiul leșescu

Vă leato 7009, Ștefan vodă lăsîndu inima cea neprietească, întorcîndu-să cătră datoriia creștinească, s-au împăcat cu craiul leșescu și mare legătură au făcut, nu că doară s-au temut de puterea lor, care să ispitisă și război făcusă și cu turcii, de atîta ori i-au și biruit și cu alți megiiași de prinprejur avîndu sfadă, niciodată nu s-au plecat, ci pentru să cunoască toată creștinătatea că n-au fostu dispre dînsul începătura, că n-au rădicat el armele asupra craiului, ci craiul fără cale și fără de știre au venitu asupra lui, unde și acolo s-au întorsu cu rușine, mai apoi ca să arate că mai mult poate să strice el craiului decît craiul lui Ștefan vodă, au intratu de i-au arsu tîrgurile și i-au robît podanii, nici au avut cine să-i stea împotrivă, ci cu mare dobîndă s-au întorsu în țara Moldovei, că venirea craiului dobîndă au adus lui Ștefan vodă, că s-au umplut/ toți de jafuri leșăști, de acolo au venitu Ștefan vodă și cu toți plini s-au întorsu la casile sale. Așijdirea acum la pace pre lesne stătu, ca să să cunoască că fie la ce il vor cerca, că-i gata și la pace și la răzmirițe. Dēcî pace au legat într-acesta chip, ca să-i fie într-ajutoriu împotriva fiecărui vrăjmașu, iară pribégii de îmbe părțile să nu să 40 v.

prîimească. Iară de s-ari tîmpla vreunui domnu al Moldovei să iasă de nevoia turcilor în Țara Leșască, să-l prîimească și în tot chipul să puie nevoiță, ca să-l așaze la domnie, iară domnii Moldovei pururea să aibă urechi deșchise dispre turcu, să dea știre craiului de gindurile lor. Iară judecata acelor cu strîmbătăți de la margine să să facă dispre amîndoa pârțile.

De un Pătru vodă, ce i-au tăiat capul craiul

leșescu vă leato 7009

1501

Într-aceiaș an trimis-au Ștefan vodă solii săi la craiul leșescu, la săim, poftindu pre tocimala și legătura ce au avut, să dea pre Pătru vodă, feciorul lui Iliășu vodă, că simțise că pre mulți din boierii leșești îi întorsese spre sine și-i îndemna să facă oaste asupra lui Ștefan vodă și să ia domniia de la/dinsul și să făgăduia ca să plăce țara toată, să fie suptu ascultarea lor. De care lucru multu sfătuiră în săim, că mulți era lui Pătru vodă apărători. Mai apoi socotiră să nu cumva zădărescă pre Ștefan vodă, să le fie a strica pacea, pentru ce că și ei să gătiia să facă oaste, să margă la prusi. Ci i-au tăiat capul lui Pătru vodă, înaintea solilor, la tîrgu la Cihov.

Acestu Pătru vodă, precum s-au pomenit mai sus că l-au gonitu Ștefan vodă din țară, la Țara Ungurească și i-au luat domniia, iar el au îndemnat pre Mateiașu, craiul ungurescu, de au mersu cu oaste asupra lui Ștefan vodă, ca să-l puie la domnie, unde apoi l-au bătut Ștefan vodă la Bae, cum s-au poménit mai sus și toată oastea i-au topitu, numai Mateiași cu puțini au scăpatu. Décii daca au muritu Matiiășu craiul ungurescu, pierdu Pătru vodă nădėjdea de a să mai ajutori de la craii ungurești. Văzîndu déciia și vrajba ce întrase între leși și între moldoveni, gîndindu-să că întru acéle amestecături că va putea să-și facă și el loc la Moldova și să dobindească țara, au lăsatu
41 v. • ungurii și au fugitu de acolo, tre-/cîndu în Țara Leșască, unde și moarte i s-au întîmplat, cum și mai sus s-au poménitu, că i-au tăiat capul craiul leșescu.

De moartea acestui Pătru vodă nu scriu toți într-un chip, că létopisetul cel moldovenesc scrie că dacă au venit Ștefan vodă cu oastea muntenească, s-au lovit cu Pătru vodă la Doljăști pre Sirétiu și al doilea rindu la Orbic și tot au izbînditu Ștefan vodă și au prinsu pre Pătru vodă și i-au tăiatu capul.

Iară cronicariul cel leșesc¹ scrie că dacă au biruit Ștefan vodă pre Pătru vodă, au scăpatu Pătru vodă la unguri și decii toate pre rindu, precum scrie mai sus.

Ci oricum au fostu, tot să tocmescu că izbînda tot au fostu la Ștefan vodă, iară lui Pătru vodă tot să află că i-au tăiat capul.

De moartea lui Olbrihtu craiul leșescu, 7009

1501

Într-acestași an și Olbrihtu, craiul leșescu, gătîndu-să cu mare oaste ca să margă asupra prusilor, ce n-au săvîrșitu și au muritu. Iară pre urma lui, făcut-au țara sfat pre obieciul lor și au ră-/dicat pre Alixandru, fratile lui Olbrihtu, la crăie, cu carile pacea ce făcuse Ștefan vodă cu frati-său, Olbrihtu, de nu-l va vrea fi apucat moartea, cum să va arăta mai jos, multă răsipă țărîlor să vrea fi făcut.

42

Vă leato 7010, pristăvitu-s-au Paisie arhimandritul și egumenul mănăstirii Putnei.

1502

Într-acelaș an curîndu după Paisie, avgust 4² zile, s-au pristăvitu și Athanasie Bolsun³, amîndoi lăudați de viață bună și curată, carii în viața lor nimica n-au lipsitu ce li s-au căzut păstoriei lor, ca să nu facă.

Cîndu au luat Ștefan vodă Pocutiia de la leași

Ștefan vodă fiindu gata de războiu ca un leu ce nu-l poate îmblînzi niminea și el odihna altora îi păriia că-i

¹ leșesc — Ms. 59 Acad. R.P.R.; în A-2: *latinescu*.

² 4, corectat după M și L și cronică de la Putna; în A-2: 14.

³ Bolsun, corectat după M și L și cronică de la Putna; în A-2: *Bolsul*.

42 v. ieste cu pagubă, au intratu în Țara Leșască cu oaste și au prădatu Pocutiia și o au și luat-o. Și zicea că acel olatu l-au luat leșii de la moldoveni fără cale. Într-acéia craiul, după ce au făcut sfatu pentru Pocutiia ce o luase Ștefan vodă, au strinsu oaste pre bani și au trimis-o de au intratu în țară și au făcut/ multă pagubă și atita s-au fostu supăratu ai lor noștri, până s-au rugatu cu toții lui Ștefan vodă, de au ieșitu de la Pocutiia, însă mai mult de boală ce au avutu, adecă podagrie și cetățile ce le luase le-au întorsu.

De moartea lui Ștefan vodă celui Bun, vă leato

1504

7012

Nu multă vreme, dacă s-au întorsu Ștefan vodă de la Pocutiia la scaunul său, la Suceava, fiindu bolnav și slabu de ani, ca un om ce era într-atitea războaie și osteneală și neodihnă, în 47 de ani, în toate părțile să bătea cu toții și după multe războaie cu noroc ce au făcut, cu mare laudă au muritu, marți, iulie 2 zile.

43 Fost-au acestu Ștefan vodă om nu mare de statu, mînios și de grabu vărsătoriu de sînge nevinovat; de multe ori la ospete omortea fără județu. Amîntrilea era om întreg la fire, neléneșu, și lucrul său îl știia a-l acoperi și unde nu gîndiia, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși să vîrîia, ca văzîndu-l ai săi, să nu să îndărăpteaze și pentru acéia raru războiu de nu/biruia. Și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știîndu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor. Mai apoi, după moartea lui și ficiorul său, Bogdan vodă, urma lui luasă, de lucruri vitejești, cum să tîmplă din pom bun, roadă bună iese.

Iară pre Ștefan vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plîngere în mănăstire în Putna, care era zidită de dînsul. Atita jale era, de plîngea toți ca după un părinte al său, că cunoștia toți că s-au scăpatu de mult bine și de multă apărătură. Ce după moartea lui, până astăzi îi zicu sveti Ștefan vodă, nu pentru sufletu, ce ieste în mina lui Dumnezeu, că el încă au fostu om cu păcate, ci pentru lucrurile

lui cele vitejești, carile niminea din domni, nici mai înainte, nici după acéia l-au ajunsu.

Fost-au mai înainte de moartea lui Ștefan vodă intr-același anu iarnă grea și geroasă, citu n-au fostu așa-nici odinioară, și decii preste vară au fostu ploii grêle și povoaoie de ape și multă inecare de apă s-au făcut.

Au domnitu Ștefan vodă 47 de ani și 2 / luni și trei săptămîni și au făcut 44 de mănăstiri și însuși țitioriu preste toată țara. 43 v.

Iară cîndu au fostu aproape de sfîrșitul său, chiebat-au vlădicii și toți sfétnicii săi, boierii cei mari și alți toți citi s-au prilejitu, arătîndu-le cum nu vor putea ținea țara, cum o au ținut-o el, ci socotindu din toți mai putérnicu pre turcu și mai înțeleptu, au datu învățătură să să inchine turcilor. Și decii au stătu la domnie fiu-său, Bogdan vodă cel Grozav și Orbu.

**Povéstea și tocmala altor țări, ce sîntu pinprejur,
cum nu să cade să nu poménim, fiindu-ne vecini
de aproape. Întăi, cumu-i Țara Leșască**

Țara Leșască, sau cumu-i zicu pre limba lor Polsea Zémlea, adecă țara cîmpului îi zicu, pentru loc tinsu i-au pus nume așa, ci nu pen-/tru că doară ieste cîmpie multă, că fără cîmpii Dașovului, cîmpu slobod și pustiiu în Țara Leșască nu să află, pentru mulțimea de oameni, ce sîntu sate pretutîndeșilea și tîrguri, ci numai pentru că-i locu tinsu. Pentru acéia îi zicu Țara Leșască, pentru că mai de demultu o au fostu chiebindu-o așa dipre numele lui Leh, fiului lui Elisei, nepotul lui Iavan¹, carile întăi acela au lăcuitu pre acélea locuri. 44

Țara Leșască ieste țară mare dispre miazănoapte, de să chieamă Borussia și Pomeria, iară dispre răsăritu Litva și țara Mazoviei, dispre amiazăzi Rusiia, ce să hotărăște dispre unguri cu Munții Ungurești, iară dispre apus Lusitaniia și Slijiia și Moraviia, toate acéstea cnézii, daca le-au

¹ Iavan după G. Mercator; în A-2: Ivan (Iavan și în Biblie).

supus craii leșești suptu ascultarea sa, adecă Mazoviia, Rusia, Prusiia, Litva, au făcut tot un trup, din mădulări multe, tot o țară și o judecată au.

44 v. Și nemișii carei le zicu șleahță, nu așa de crai ascultă, cum de lége, carele le-au făcut ei, de să judecă la scaunile cetăților, cineși la ținutul său. De acolo, cine nu va să-și ție de lége, volnicu-i fieștecine să-și îndelunge/ légea la alt scaun mai mare, alése în doao locuri, la Liublin vara și la Petricov iarna, unde zic acelor legi tribunal. Acolo, de va avea și de crai ceva asupreală, fără nici o frică are voie să-l tragă la judecată, unde procuratorii¹ vor răspunde pentru crai și de va avea strimbătate, afla-va județu și dreptate. Nici pre un șleahțici nu-l va putea lega cineva, nici craiul singur, până nu-l va birui cu légea. Aceia nu dau bir nimărui, nu ascultă de altul, nici în oaste ieste datoriu să meargă, fără numai de bunăvoie, numai cindu va încălica craiul și cu voia tuturor și cu plată.

45 Și cindu le va veni vreo nevoie de undeva, acéia ieste datoriiia lui crai, ca să dea știre la ținuturi, să să stringă la zi, care le va arăta. Și dacă să vor stringe și vor sfătui de lucrul ce le vor da știre, ei vor alége soli și vor trimite la săimu, unde să vor împreuna cu toți solii ținuturilor, de vor sfătui de toate nevoile, ei deosebi și craiul cu sfatul său deosebi. Ce vor isprăvi peste zi, sara să vor împreuna cu sfetnicii ce le zicu sinatori și ce vor așeza până a să săvirși săimul, că stă săimul șase săptămâni, de alta nu vor sfătui,/, numai de ce va fi pricea întru dinșii, până la săvirșitu. Iară în zioa cea de apoi, de multe ori să timplă de nu vor putea lesne să tocmască zuoa, toată zioa, uneori adaogă și noaptea, mai apoi pun și aleg dintre dinșii carii vor fi cu sfat mai mare și ce le va părea lor, pre acéia stă.

La oaste nu mergu ei singuri, ci cindu tribuiește oaste, ei slobod la săim bir, de iau de pre vecinii lor, cu cît potu să-și rădice treaba mare ca acéia. Numai atuncea cindu vor vedea că tribuiește, și însuși craiul va mérge, însă numai până la margini, să-și apere țara, iară denafară nu sîntu datori.

Léșii sîntu oameni războinici, oameni învățați de carte, că pentru învățatura și a cărții și a vitejii nu li-i préget,

¹ procuratorii, corectat după L; în A-2: proccatorii.

nici de trudă, nici de chieltuială, ce încunjură țările de învață, ca să deprinză tineretele truda și la bătrînețe înțelepciunea, de care au nevoie mai mare.

Léșii n-au nevoie să strîngă avuție, că avuția și strînsura o dau și o răsipescu, lefecii mulți țin, după cîtu le ieste puterea și mai mulți. Nu ieste/ la dînsii rușine a 45 v. fi datoriu, că nici unul, nici cei de frunte, nu ieste să nu fie datoriu și la jidovi ocinele le zălojăscu și odoarale lor zălojăscu la niguțatori și le orinduiescu altora și mulți și de totu le pierdu, hrînindu gloate după sine, că pre cel ce strînge îl numescu jidov. Stăpînilor¹ cui slujăscu, sintu cu credință și pentru numele lui și pentru cinstea, capul își pune. Pentru ruda sa și pentru semînția, cîtu de departe, stau cu dînsul până la moarte.

Au obiceiul léșii, nu ca grecii, după sfadă și după price, daca-i vor împăca, nu va țîniiia pizmă, ci la nevoia lui ca dreptu un frate să va pune.

Craii nu ceia ce-s moșnăni crăiescu, ci pre carile îl aleg ei. Nici altă voie mai mare are, fără numai ce sintu boieriile pre mîna lui, cui va vrea să le dea, le va da. Nici acéle date nu poate să le ia, fără numai de viclenie spre țară, de-i va lua întăi capul cu județu, până nu va muri. Pentru acéia pogorîndu puterea și luundu din mîna crailor, n-au voie să facă cui va vrea înaljosul și să poată ațîța după pofta sa răotăți țării, ci pentru/ frîu să țin 46 fălcile lor, că ari face multe răotăți. Și pentru acéia rădicîndu ei între sine răotățile sale, din puțin au crescut țara mare și să potu apăra de toți vrăjmașii săi. Și de la alții ce au luat, n-au datu, de la némți Prusiia, de la Moscu nu puțină țară au dobînditu: Severia² și Cernihovul și alte ținuturi³.

Turcii carii pre la alte țări au izbînditu și au luat cetăți, iară la léși, de cîte ori s-au ispitit, cu rușine s-au întorsu. Și la toate lucrurile sintu gata și cu puterea și cu gura gata sintu să să apere și Dumnezeu îi apără până acum, de poate zice fieștecine că sintu ca o fecioară

¹ Stăpînilor; în A-2: Stăpînii lor.

² Severia; în A-2: Severa.

³ Acéstea cum scrie, atunce așa au fost, iară acum nu le stăpînescu léșii, ce moscalii; A-2 marginal.

neatinsă și nesilită¹. Numai tătarii îi cară în toate zilele de grumazi, că umblă la dinșii ca la sită.

Au lésii 2 arhiepiscopi și 11 episcopi și 3 episcopi la cneadzia Litvei, 4 la livoni, fără mitropolitul de Chiev și alți episcopi ce-s pre rusi, de lêgea grecească, 16 voevozii de scaune în Țara Leșască, 5 la Litva, 3 la prusi și alții cineși pre la scaunile sale și 61 de caștaleani, iarăși ^{46 v.} boierii de scaun, iară starostii / sintu mai multe.

Țara Leșască are ape mari: Visla care trece pe la Cracău și să pogoară pre la Varșav și la Torunea și la Gdansca dă în Marea Albă și săici umblă multe pre dinsa. Ieste și San apă mare, care dă în Visla, iară dispre Moscu Niprul, iară apă mare.

De Împărăția Tătărăscă și de obicéiul lor și eit loc coprinde Țara Tătărăscă

Aicea nu multu vom poméni de tătari, carei să află că sintu limbă bătrină și din ceput viteji și până astăzi vedem că s-au ținut tot în ce au apucatu. Tartariia sau cumu-i zicu unii Țara Tătărăscă, ieste împărăție mare, că nu numai ceasta ce ieste la Crim, ce în toate părțile să lățește și cu putere mare, de coprinde loc multu, o parte mare de Evropa și Sarmația toată de la Asia cu Șpitiia sau Sireca, ce-i zic acum Cataio. Numele ș-au luat țara de la ⁴⁷ apa ce-i zic/Tartar, care cură într-acélea părți ce-i zic Magog². Iară lăcuitarii își zicu Mongul³. Stă această țară spre miazănoapte. Dispre răsăritu au împărăția cea puternică a Hinneai, dispre amiazăzio Indiia⁴ cu apa Ganghes⁵, ce-i zice cartea noastră Fison și apa Oxus⁶, iară dispre apus Marea Caspium și Țara Leșască, de acolo să apropie de Moscu și dispre apus cu Marea de Ghiată. Văzduhul acestii țări ieste neastîmpăratu, că vara acéle tunete de

¹ Acum au ajunsu mai defăimată decît o fămée rea; A-2 marginal.

² Magog, corectat după G. Mercator; în A-2: Magopi.

³ Mongul, corectat după G. Mercator; în A-2: Mangul.

⁴ Indiia, corectat după G. Mercator; în A-2: Nidia.

⁵ Ganghes, corectat după G. Mercator; în A-2: Capghes.

⁶ Oxus, corectat după G. Mercator; în A-2: Osea.

groaznice simtu, cit de frică mulți mor din oameni și simtu călduri mari și aciași frigu și omeți mari și acélea vinturi simtu de mari, citu de multe ori să timpă de oprescu pre om călătoriu cu calul și-l surpă jos, copacii din rădăcină oboară și multe pagube fac. Iarna niciodată nu ploao, vara foarte puțin și cind ploao¹ de-abiia jilăvește pământul.

Rodéște acéia țară grâu, orezu și de altă piine, mătase să face, imbir, scoartă dulce, piper, raventu, zahar, mușcatinu, smoală, pre alocurea și aur și argintu scotu, iară vin pre puțin locuri să face, că la țara Cătăia nu să face. Află-să și stinci negre de piatră de facu foc cu dinsa, / deaca o sapă și arde în loc de lémne pentru lipsa lémnelor; de toate dobitoacile să află multe.

47 v.

Află-să scris în cărțile tătarilor că împăratul lor hrănește 10.000 de iepe albe, numai de mulsu lapte și ține 20.000 de vînători, că zicu că fără de samă să află pasări multe.

Împăratu întâiu au pus de féliul lor pre unul ce l-au chematu Hanul, ca să fie judecata pre dinsul și acéstu nume Han, s-au chematu în toți hani dipre numele acestuia, citi au urmatu pre urma lui, cum și la Eghipet Faraon, apoi Potolomeiu, la Rîm Chesar. Și din sămînța lui Hanu, toți sultanii s-au tras și au lățitu împărăția aceasta de la Țara Sinarilor până la Ochianu, până la marea ce-i zicu Caspium. Pre urma lui au stătu loc hanu, carile au născut pre Zain hanu al treilea împăratu ce-l poreclescu unii Batti, acesta au prădatu Rusiia, Țara Leșască, Slijia, Moravia, Țara Ungurească. Al patrulea hanu, ficiorul lui Bati, Temir Cutlu, carele îi zicu Tamerlanu și să află acesta la istorie scris pentru vrăjmășia carile toată Asia au prădatu, de au arsu până la Eghipetu. Acesta au biruitu pre Baiazit împăratul turcescu și l-au prinsu / viu și în cătuși de aur l-au băgat și l-au băgat² în cușcă, de l-au purtatu prin toată Asia. Al cincilea din Temir Cutlu, fiu-său cel mai mare Temir țaru au stătu împăratu, carile zicu că au peritu la prusi în războiu, bătindu-să cu erijacii. Al șaselea, fiu-său Mahmetu țar, al șaptelea Ahmetu țariu, acesta au născutu pre Șahmetu, al optulea împăratu. Iar

48

¹ vara foarte puțin și cind ploao, adaos după ms. 3039 Acad. R.P.R. și G. Mercator.

² și l-au băgat, omite A-2; completat după L și M.

la țara Cataiului întâi au împărățitu Ținhis, al doilea Cui, al treilea Barhim, al patrulea Alam¹, al cincilea Mongu, al șaselea Cublai.

48 v. Tătarii sîntu oameni războinici, suferitori la toate nevoile, nu grijăscu de avuție, ci de izbîndă și de foame rabdă cu săptămîna. Și unde va să facă oaste de grabu și nu-i locu dreptu hrana să să zăbovască și de o săptămîna mîncîncă, ca să fie sătul, să nu flămînzască. Războiul nu ieste așa tare citu-i de groaznicu, pentru năvala și gilceava și de ar răbda multu cum li-i năvala, niminea nu le-ar sta înaintea; ce din năvală mare, pre lesne dau dosul și din fugă rășchirîndu-să, de multe ori poftorescu războiul și cumu-i năvala cu groază a o sprijeni, așa și goana cu primejdie a-i goni, că din fugă să întorcu și izbîndescu și așa lucrul ce / vor să facă de grabu să apucă, că unde-i auzi numele, acolo îl și vezi.

Aceștea nu lăcuiescu în case, fără numai în orașu mare, în carile de multe feliuri de oameni lăcuiescu, niguțătorescu, agonisescu și în cîmpi după pășune cu dobitoacile umblă. În loc de case poartă cotigi, ales în Țara Tătărăscă cea pustie. Că Tartariia în multe să împarte, că țara cea mică, carea stă cătră Evropa, între Nipru și între Don să închide și într-însă Crîmul ieste, unde le zicem la Pericopu. Iară Tartariia cea pustie în care multe oarde sîntu, întâi Zagatar², ce ieste Ștîtia, între Emmaum și Cataio, cu crăiia Tangut și alte multe oarde de coprinde cumu-i Zavolha, Cazanul, nohail, tumănil, shibėnil, hiianil, cosahiianil, astinhaveanil, chirhesaril, baschirdaril³, molgomozoril⁴, și altile multe sîntu, carile n-am vrut să le mai scriem. Ce Zavolha și Cazanul, Vasilie cneazul Moscului le-au lipitu de împărăția lui, iar nohail sîntu dincolo de Volha, împrejurul mării ce-i zic Caspium și apa Iaiș și și alte locuri ce-s lăcutori mulți și pre multe locuri sîntu și bogați, de nu să țin cu prada, ca aceștia ce-i vedem noi, ce cu
49 agonisită. Și ape multe să află și bălți nu nu-/mai păscoase și cu agonisită, ci într-unile să află atita mîrgăritariu de multu, de nu ieste nici de un prețu.

1 Alam, corectat după G. Mercator; în A-2: Arlam.

2 Zagatar, corectat după G. Mercator; în A-2: Zaganar.

3 baschirdaril, corectat după G. Mercator; în A-2: barheduril.

4 molgomozoril, corectat după G. Mercator; în A-2: morgomozoril.

Ci de acéstea a tătariilor destul am poménitu, ci iarăși de altile să arătăm, că multe am avea a scrie de dinșii, că de multe ori am pățit și nevoie de cătră dinșii și nu numai noi, ce toate țările, cite-s pinprejurul lor, mai apoi să nu ne arătăm istorici de lucrurile altor țări.

**De împărăția turcilor și de începutul lor și de
adaosul lor, în ce chip s-au început și s-au în-
mulțitu și s-au lățitu la atita mărire și cinste
și tărie**

Aicea de vom scrie și vom poméni de începătura și adaosul turcilor și de împărăția lor, nu vom greși, că să véde că-i fără cale ca să nu poménim și să nu scriem, că suptu mîna lor și suptu jugul/ lor sintem șerbi.

49 v.

Acestu féliu de oameni ce le zicem noi turci, carii întâi din tălhari și din oameni puțin atita s-au lățitu și s-au înmulțitu, că doao părți de pămînt coprinde, adecă Asiia și Africa, s-au tinsu de au apucatu o parte mare și din a treia, din Evropa, de sîntu de Dumnezeu lăsați certarea creștinilor și groază tuturor vecinilor de prinprejur.

Numile acesta ce zicem noi turcu, să înțelege om ce ieste cu viață sălbatică, iară jidovii ei îi chiamă togarma, iară ei își zicu busurmani, adecă tăiați împrejur sau buni credincioși, că turci să-i chéme nu sufere, că-i de ocară la dinșii acesta nume, că pre limba jidovască să înțelege nemernicu (nemérnicu sau prădătoriu). Alții își zicu otomani sau osmanidu, dipre numele împăratului lor cel dintăi, care l-au chiebatu Otoman. Iară începătura împărății lor într-acesta chipu să află să fie:

Otoman împăratul lor cel dintăi au fostu tătaru, slujitoriu al hanului celui mare, om îndrăznețu și mai mare de trup decît alții. Acesta de nevoie au ieșit din Țara Tătărăscă și au/ început întâi la Cappadochia a ținea drumul, avîndu cu sine numai 50 de oameni. Si s-au adaos după acéia unul cite unul, până s-au înglotitu unii din oameni răi adunați, alții și de nevoie, să hălăduiască de moarte, alții în nădejde de dobîndă. Și așa, după adaos ce făciia, întâi

50

1300

pre ascunsu, iară daca s-au înmulțitu, în vedere să apuca de pradă și jefuia. Și decii cu toții s-au pornitu de au luat Capadochia, Pontul, Bitiniia, Pamfiliia, Tilițiia, țări mari. Și acéstea s-au lucratu în anul de la zidirea lumii 6808. Pre urma acestuia au lătu împărățiia fiiu-său Orhan și iar și acesta cu același meștersug s-au apucatu ca și tată-său, numai tãrie și avère mai multă au avutu, din zi în zi adăogindu-să și lățindu împărățiia. Că crescindu vrajba între creștini, au luat Misia, Licaoniia, Frighia, Caria și Nițeia¹ bătutu-o-au și o au dobîndit-o. Și au lățitu împărățiia până la Helespont. Că pre acéia vrème intrasă vrajba între Paleolog și între Catacuzino, carii erau cape-tile Țarigradului și socoti neprietenul crucii ca să să arate unii părți cu prietenie și să-l chiieme întru ajutoriu, ce

50 v.

s-au și tim-/plat, că au trecut cu oaste la Evropa și au deșchis calea și altora pre urmă la Evropa, să facă multă nevoie. Acesta, aprcape de săvirșitul său, au făcut război cu tătarii și au căzut în războiul acel fără norocu și au împărățitu 31 de ani.

Pre urma lui au stătu împăratu fiiu-său, Amurat, om meșter și ascunsu la inimă, carile n-au fostu mai jos de citu alții de vitejie, de a răbdarea nevoiele de învătătura vitejii. Acesta acoperindu gîndul său ce vrea să facă, vă-zîndu cum s-au pomenitu mai sus vrajba între greci și slăbiți de războaie ce făciia între ei, năimindu cu leafă vase de la Ghenua și după ce au dobînditu Helespontul, au trecut la Trațiia în anii 6871 și Calipoli la Crimu au apucatu, ci apoi și o parte de mai mare a Trații au luat. După acéia au supus Misii, Bosna, Rumele, mai apoi, daca au dobînditu scaunul Odriului, de² bulgari, de sirbi s-au apucat. Mai apoi au peritu de o slugă a lui³ Lazar dispotu ce au fost mai nainte de la inimă iubit lui și l-au fostu prinsu în război. Și i-au rămas pre urma lui doi ficioari, Suliman și / Baezitu. Ci Baiazitu omorîndu pre frate-său, au apucatu împărățiia. Și decii s-au apucatu de toată împărățiia. Era om bărbătu, de minte ascuțitu și pohtoriu de lucruri mari și îndrăznețu la fie ce să apuca, la trude răbdătoriu, vrèmea cunoștiia și lucrul cum va

1363

51

¹ și Nițeia, corectat după G. Mercator; în A-2: Sinefiia.

² de, după G. Mercator; în A-2: de la.

³ după: lui, A-2 adaugă greșit: anume.

purta și stătătoriu, la ce să apuca, ca să imple. Décii dacă au dobînditu Trația toată, ș-au întorsu inima spre Țarigradu. Și întâi au socotitu să să apuce de Tesalia, Machidonia, Foțida¹ și de Atica și Misiia, ce le zicem acum sîrbii și ilirii, ce-i chiamăm Bosna, și tribalii, ce-i poreclim bulgarii. O parte din célea au luat și au ucis și domnul Bulgariei. Mai apoi au încunjuratu în 8 ani Țarigradul și auzindu că vine oastea unguerească și franțozască, pre carii împăratul creștinescu i-au adus și i-au chiamatu întru ajutoriul, temîndu-să de atita oaste, au părăsitu Țarigradul de a-l baterea și au sîrguitu, de au ieșitu înaintea acei oști la Nicopolea. Și dîndu războiu, au biruitu Baiazitu și mulți/ domni și hatmani ai franțozilor au perit. De care lucru cu norocu semețindu-să Baiazitu, iară s-au vîrtejitu la Țarigrad și doi ani stîndu-i asupră, de i-au flămînzitu. Și era acei închiși periți, de n-ar fi venitu Tamerlanu hatmanul tătărăscu cu mulțime de oaste, de au stropșitu toată Asia și cu foc o au pîrjolitu, orașile au psădatu. Décii de frica lui di sîrgu s-au vîrtejit și la Galația și Bitiniia de războiu s-au gătitu și bătîndu-să pân' au inoptatu, birui Tamerlan hatmanul tătărăsc și Baiazit fu biruit pentru mulțimea tătărălor, ci nu era deopotrivă. Și l-au prinsu viu și ferecîndu-l în cătuși de aur și în cușcă bîgîndu-l, l-au trecut la Asiia. Ce la Asiia l-au slobozitu și el de rușine curîndu au murit, după ce au împărățit 13 ani și 6 luni.

Rămas-au fii de dînsul, Calepiin, Moisi, Mahmet și Mustafa. Ce Calepin de sîrgu au murit, iară fiu-său Orhan² de unchi-său Moisi fu omorîtu și Moisi de frati-său Mahmet. Acesta Mahmet, Țara Muntenească și Machidonia au supus și țenchiul sau hotariul turcescu pînă la Marea Ionicum³ l-au/ mutat și scaunul ș-au pus la Udriiu. Și după ce au țînut împărăția 17 ani, au muritu.

Décii al doilea Amurat căzu la împărăție, acesta cu ajutoriul ce avea de la Ghenuva, trecîndu la Trația, au bătut pre unchi-său Mustafa, și Thesalonica au fărîmat, carile era orașu bătrîn, tare și plin de avuție și pre acéle vremi Veneția o ținea. Décii au supus Chiprul, Epirul,

¹ Foțida, corectat după G. Mercator; în A-2: *Fotide*.

² Orhan, corectat după G. Mercator și M și L.; în A-2: *Arhan*.

³ Marea Ionicum, corectat după G. Mercator; în A-2: *Madenanici*.

Etolie. Cunoscîndu decîia că de va putea să lege prieteşug cu Gheorghie dispotul, domnul sîrbilor, că lucrurile lui să vor întări şi a creştinilor vor slăbi, cu toată nevoiţa au silit şi au luat fata lui, să-i fie împărăteasă. Decii şi cu puterea socru-său şi cu a sa s-au apucat de Beligrad şi bătîndu cetatea au perit 7.000 de turci.

1453 După moartea acestuia, stătu împărat al doilea Mehmet, carile au încunjuratu Tarigradul cu multă mulţime de oaste şi l-au luat în anii 6961, în luna lui mai, în treizeci şi una de zile¹. În al doilea an după aceea² s-au dus la Beligrad şi mulţime de ai săi acolo perindu şi el încă rănit, 52 v. l-au păra-/sit. Decîia bulgarii au luat şi Dalmaţia şi Rasiţia au dobînditu, decîia Trapezontul l-au dobîndit şi Mitelina cu alte ostroave au luat. Apucat-au şi Evbeia şi Chefa, ce o ţinea ghenuvezii. Şi au împărăţit 32 de ani.

Decîia Baiazit al doilea luundu împărăţia, războiu cu veneţienii făcu şi le-au luat Naupactul, Methona, Dirahia³ şi toată Dalmaţia au prădatu şi au murit otrăvit. Acesta Baiazit au luat Chilia şi Cetatea Albă de la Ştefan vodă cel Bun.

Decii Selim, fiu-său, căzu la împărăţie; acesta au luat Alcarul oraşu tare la Eghipetu şi după ce au omorit pre soltanul, Alexandria toată cu Eghipetul le-au dobînditu şi le-au lipit de împărăţia lor şi Damascul l-au luat.

Pre urma lui, fiu-său Suliman, ţiindu împărăţia, luat-au Beligradul, apărătura nu numai a Ţării Ungureşti, ci a toată creştinătatea, decîia Rodosul au biruit şi Strigonia şi Buda şi alte oraşă ale Ţării Ungureşti. Încunjurat-au şi Beciul, / 53 mai apoi au peritū la Zighet⁴, împărăţindu 47 de ani. Urmat-au al doilea Selim, carile au legat pacea cu némţii şi au luat vineţienilor Chiprul şi decîia Tunetul şi Gouleta 1475 au apucat. Şi decii au muritu în anii 6983.

Pre urma lui, Amurat au împărăţit şi după dînsul al treilea Mahmet, carile au omoritu 18 fraţi şi au luat împărăţia. Iară alţi împăraţi carii au urmatu de aicea înainte, lăsăm de a-i mai scrie, ca să nu ne arătăm istoricii

¹ La létoptiseşul grecescu scrie: în 29 ale lui mai; A-2 marginal.

² aceea, după L; în A-2 greşit: ce.

³ Dirahia, corectat după G. Mercator; în A-2: Diharie.

⁴ Zighet, corectat după G. Mercator; în A-2: Ghezet.

de lucruri turcești decît de ale noastre. Ce puțin încă de putere și de obiceiul lor, în ce chip țin împărăția, avem a scrie.

Obiceiul au turcii, în al patrulea an să ia a zecea din copii, parte bărbătească, ca să să adăogă pururea slujba împărăției. Și la vremea acéia trimit oameni împărătești la greci, la sîrbi, carii sîntu pre hotarul împărătescu creștini, alegînd țara Moldovei și Țara Muntenească, că în locul acela ce dau ei copii, noi sîntem datori să fim gata de oaste în toată vremea, cîndu va / veni cuvîntul împăratului și de bani de a le darea pururea. Iară oamenii cei împărătești umblă din sat în sat, decîia cumu-i satul, așa le aruncă și copii să dea după putere și cum să pot tocni cu dinșii și cu bani încă să împacă. Mulți să află și de bună voie de mergu, ca să iasă din șerbii și mulți din turci netăiați (și nu spun că sîntu turci, că nu i-ar priimi), ce-i dau în locul creștinilor, că trag nădejde că dintru-unii ca aceiia ies la cinste mare, ca să dobîndească boierie. Pre carii apoi pre unii îi duc la Țarigrad, pre alții la Odrii și pre la alte scale, de-i dau de-i hrănescu, pre unii la Brusii, pre alții la caraimani, de să învață la țarină, acestora le zic agemoglani (sau iamoglani), adecă nevinovați, coconi. Iară dăca crescū de șapte ani, decîia cei mai iscușiți îi bagă la saraiul împărătescu, până la 500. Acolo șed până de 20 de ani. Unii învață carte, alții la lucruri vitejești, dintr-aceștia aleg, fără ce-s de treaba saraiului, de-i pun ienicéri, carii să află pururea pre lîngă curtea împăratului, până la 12 mii¹. Din ienicéri să aleg mai de frunte spahiioglani, până la 3.000, carii mergu dinadireapta împăratului și fie-/ștecarile dentr-inșii cu cîte patru sau cu cîte cinci slugi slujăscu. Decîia din stînga, 3.000 de silih-tari, de iară slujăscu în patru sau în cinci cai, după aceștia 5.000 de olofani așijdirea dinadireapta împăratului și alte 5.000 din stînga, carii sînt aleși din inicéri sau din creștini jurați, carii cu credință slujbă au arătat begler-beiului sau pașii. După aceștia cei de apoi mergu carii să chiiamă caripiți, ce să chiiamă mai săraci, carii din toată Țara Turcească nu numai turci, ce și creștini strînși, de au venit de

¹ mii, corectat după A-1, M și G. Mercator; în A-2: ani.

ună bună voie să slujască împăratului pentru leafă. Iar înaintea împăratului 200 sau și mai mulți mergu, ce să chiiamă mutaferachi¹, carii pentru slujba lor cea aleasă i-au scos la cinste și iau leafă mare, altul și un taler de zi, alții și mai puțin, cumu-i omul și cumu-i slujba. După aceștia mergu treizeci de cauzilieri, carii deschid calea împăratului și oprescu năvala de la împăratul și iau articéle, céle ce-s de jalbe la împărăție. După aceștia mai aproape mergu solafii², carii poartă arcele pre umăr³ cu cămăși albe până jos, de să vădu de suptu haine și în scofii, până/ cite 200 de oaste. Și denainte și denapoi sint și paici până la 100, aceștia toți nu lipsescu de lângă curtea împăratului. Iară fără aceștia și alții mulți de oaste, de mergu fără leafă, cercind să poată arăta slujbă, ca să dobîndească pită. Iară la țările împărăției și la margine are împăratul altă oaste de a scoaterea împotriva fieștecărui vrăjmașu al său, că la margine, unde să hotărâscu cu creștinii, au până în 10 mii de ienicéri, răsipiți pre la sate, di să hrănescu cu plugul și cu niguțătorii, carii nici de un pașă nu ascultă, fără numai de cuvîntul împăratului, cîndu vor ieși la oaste. Sîntu din copii de a zécea, până la 10.000 împărăștii pre la tîrguri, de sîntu de implerea locuri, de vor peri dintr-aceștia undeva la războiu. Ieste și altă curte, ce să chiiamă spahii, carii sîntu suptu begler-bei⁴. Aceștia au cinste mare, au sate de la împărăție în loc de leafă și de aceștia nu sîntu puțini, că tot locul, cît ține împărăția, plinu ieste de dinșii.

Are împăratul între alți sfétnici mai aleși trei sau patru, ce le zicu veziri azemi, carii toa-/te trebile împărăției poartă și de pace și de oaste și de pășii și de domnii a le schimba și a le da, la mina lor. Unul dintr-înșii ieste mai mare, pre carile stă toată credința împăratului, adevcă veziriul, iară lui de i se va tîmpla a mérge la oaste, că mai multă grijă ieste veziriului de oaste decît de alte trebi, el pune în locul său naméstnic, carileș acéia putére ține, ce au ținut și el. Ci de Împărăția Turcească destul am povestit, ci iarăși de altile să povestim și să arătăm înainte.

¹ *mutaferachi*, corectat după G. Mercator; în A-2: *mutafaricall*.

² *solafii*, corectat după G. Mercator; în A-2: *selafii*.

³ *umăr*, corectat după G. Mercator; în A-2: *urmă*.

⁴ *begler-bei*, corectat după A-1; în A-2: *beglei-bei*.

**Pentru Țara Ungurească de jos și Ardealul de sus
vom să arătăm, fiindu-ne vecini de aproape
și cum au avut și ei crăie mare ca și lésii**

Aicea nu vom lăsa și de Ardeal sau Țara Ungurească, cumu-i zicu unii, ca să nu atingem și să nu po-/menim de începutul lor și de obicéiul lor, fiindu-nè vecini de aproape și de multe ori năzuia domnii țării Moldovei, de să acioa și să ajutoriia de la dinșii. 55 v.

Ardealul sau Țara de jos Ungurească să chiamă Țara peste Munte, carea coprinde o parte de Dația și piste munte. Direptu acéia-i zicu Țara peste Munte, căci ieste incunjurată de toate părțile cu munți și cu păduri, cum ar fi îngrădită. Zicu-i și țara de 7 orașă, din limba nemțască, iară lăcuiitorii țării își zicu ardeléni, carii să hotărăscu cu ungu-rimea dispre apus, sau cumu-i zicu unii Panonia. Iară dispre miiazănoapte să hotărăscu cu Țara Leșască, dispre amiazăzi cu Țara Muntenească, dispre răsăritu cu Moldova. Țara Ardealului nu ieste numai o țară însăș, ci Ardealul să chiamă mijlocul țării, care multe coprinde în toate părțile, în carea stă și scaunul crăiei. Iară pre la mărghinea ei sintu alte țări mai mici, carile toate de dinsa să țin și suptu ascultarea ei sintu: întâi cumu-i Maramoreșul, dispre Țara Leșască și Țara Săcuiască dispre Moldova și Țara Oltului dispre Țara Muntenească și Țara Bîrsei, Țara / Hațagului, Țara Aoașului și sintu și alte horde multe, carile toate ascultă de Crăiia Ungurească și să ținu de Ardeal. 56

În țara Ardealului nu lăcuiescu numai unguri, ce și sasi peste samă de mulți și romîni peste tot locul, de mai multu-i țara lățită de romîni decitu de unguri. Iară în Țara Ungurească de jos, unde să chiiamă Unguriia cea Mare (sau cumu-i zicu unii pre limba nemțască Panoniia), acolo numai unguri trăiescu, iară de să află și romîni pre alocurea, încă lége ungurească țin.

Ungurii nu țin tot o lége, ce în patru sau în cinci legi sintu împărechiați, că unora le zic calvini, altora lotori, altora calandoș¹, ce să chiiamă pre limba lor lége direaptă,

¹ *calandoș*, corectat după Veress (Rev. Ist. Rom. III, p. 382); în A—2: *calaișto*.

alții-i chiiamă verăș ianoș, carii credu în Ioan Botezătoriu, iară de Hristos nimica nu să atingu, alții chiiamă sombotăși, carii credu légea jidovască, alții-i chiiamă papiștași, carii cred până în jumătate légea grecească, de aceștiia să află la Ardeal, iară la Unguriia cea Mare foarte prea puțin. Aceștiia au și icoane în biserică și cruci pre biserică, încă și pre la casile lor să află cruci. Aceștiia nici la o/ treabă de a bisericii nu poftescu pre aceialalți unguri, nici-i iubescu. Mai bucuroși să margă la biserică romînească decitu la capiștea aceloralți unguri.

Ruminii, cîți să află lăcitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoșu, de la un loc sintu cu moldovenii și toți de la Rîm să trag.

Ieste țara Ardealului plină de toată hrana cită trebuiește vieții omenesti, că piine peste samă rodêște multă, de minea nu o cumpără, ci tuturoră prisosêște, vin pretutinderea, nimărui nu lipsêște, miere multă și bună, de care facu mied, așa de bun, cît să potrivește marmaziului.

Țara Ungurească mai denainte vréme era foarte mare, de coprindiia o parte mareși din Țara Turcească, că scaunul crăiei nu era la Belgradul cestu nou, unde ieste acum, ci era la Buda, care o țin acum turcii¹. Că daca au luat turcii Belgradul cel mare, carele era apărătura nu numai a Țării Ungurești, ci a toată creștinătatea dispre apus, au dobînditu decii și Buda, carele era scaunul Crăiei Ungurești. Decii ș-au mutat scaunul la Belgradul cestu nou, di pre Ardeal, ci de-a pururea fără odihnă, avîndu războiu nêmtii cu turcii și fiîndu și ungurii intru ajutoriu asupra turcilor și avîndu nêmtii priiteșug cu ungurii și mergîndu asupra turcilor piste dinșii trecea, turcii suîndu-să la nêmti, prin țara lor făcea cale. Ci ungurii văzîndu atîta stropsitură și nevoie țării, una dispre turci, alta dispre nêmti, neavîndu odihnă de oști gréle, li s-au supăratu și s-au sfătuitu cu toții, de s-au închinatu turcilor și au luat de la dinșii domnu, ca și în țările noastre. Iară nêmtii daca au văzut că soțiile i-au vielenitu și s-au închinatu la vrăjmașii lor, au luat de la unguri jumătate de Țara Ungurească de sus și o țin până astăzi.

Așa Țara Ungurească crăie mare ce era, dintr-un trup în multe mădulări s-au întorsu, o parte turcii țin, cu scaunul

¹ Acum Buda o țin nêmtii; A marginal.

crăiei cu Buda, némții altă parte, Ardealul de-i cu stăpînu, încă ieste suptu robiia turcească¹.

Ungurii sintu oameni iscoditori și necredincioși, viclêni, priiteșugul nu-l țin la loc de nevoie. Prin țara Ardealului/ nu poate omul pre lesne să treacă fără cărți crăești. Și 57 v. țaina așa o țin de bine, că nici de la țărani cuvintu dreptu nu vei afla. Judecata sa foarte pe dreptate o judecă și de nu-ți iubești légea într-un loc, volnicu ești să-ți tragi légea la alt scaun, unde vei iubi. Încă și dispre crai, de ver fi avîndu ceva asupreală și nedireptate, ai voie să-ți întrebii și cu craiul, unde să adună toți domnii la scaunul țării, de să sfătuiescu di trebile țării și de vei avea strimbătate, afla-vei dreptate. Nici craiul are voie să piarză pre vreun némișu, fără numai de-l va dovedi de viclenie./

**De domniia lui Bogdan vodă cel Orbu și Grozav,
feciorul lui Ștefan vodă celui Bun, vă leato
7012 iulie**

58

1504

După moartea lui Ștefan vodă, cu voia tuturor lăcui-
torilor țării au stătut domnu fiiu-său Bogdan vodă, puțin
dispărțitu de firea tătine-său, că de n-au ajunsu anii, iară
lucruri mari apucase.

Bogdan vodă daca stătu la domnie, gîndi să-ș întă-
rească lucrurile întăi cu vecinii și să-ș arate nume bun.
Pe învățatura tătine-său, a lui Ștefan vodă, trimis-au la
împărăția turcilor pre Tăutul logofătul cel mare, cu sluiji-
tori, pedestrime, dărăbani, de au dus birul, zece povoară
de bani și s-au închinatu cu toată țara la sultan Suleimanu
împăratul turcescu.² Iară împărăția de bucurie mare cu
dragoste i-au priimit și' au dăruiat toți banii Tăutului lo-
gofātu-/lui celui mare și i-au adus în țară și au ziditu pre
acei bani o sfintă biserică în satu în Bălinești, ce ieste la
ținutul Sucévii și trăiește până astăzi.

58 v.

¹ Cînd s-au izvodit lătopiseșul, așa au fost, iar acum némții stăpînescu Țara Ungurească; A-2 marginal.

² Poate să o fie închinat la sultan Baiazit, că el au fost împărat atunce; A marginal.

Într-acéiași vréme trimis-au solii săi și la craiul leșescu, între alte trebi ca să poftească și pre sora lui crai, pre Eli-safta și să-i întoarcă Tismenița și Ceșibis, carile oprise tată-său și nu le întorsése. Ci bătrina, mama lui crai, n-au vrut acésta lucru să-l facă, căci nu era de légea papei. Ci solilor pentru ce le-au întorsu acéle tîrguri, le-au mulțamitu, iară de logodnă au îndelungat într-altă dată.

Cîndu au prădat Bogdan vodă Pocutiia

După soliiia dintăi ce au fost trimis Bogdan vodă la craiul leșescu pentru soru-sa, n-au pierdut nădėjea, că oblicindu că muma fétii și a lui au muritu, de iznoavă au poftoritu soliiia, gîndindu-să că după moartea bătrînii nu va avea cine să stea împotrivă. Ce craiul încă i-au îndelungatu până altă dată, că vediia că soru-sa nu vrea să meargă după dînsul, că au fostu Bogdan vodă /grozav la față și orbu de un ochiu. Pentru acéia văzîndu Bogdan vodă că cu bine nu folosi nimica, gîndi rușinea sa să-și răscumpere cu sînge nevinovat și lăsîndu inima cea priitenească, de arme să apucă și strînsă țara toată și au intratu în Țara Leșască, de au luat Pocutiia și au lăsatu oamenii săi în Pocutiia, iară el prădîndu s-au învirtejit înapoi.

Cîndu au prădatu lésii țara Moldovii

Văzîndu lésii paguba ce le făcusă Bogdan vodă, nu suferiră, ci de grabu strînsără oaste pre bani și pre oamenii lui Bogdan vodă ce-i lăsase să apere Pocutiia îi împinseră înapoi. Și întru acel război au peritu doi frați, ficiori de boieri leșăști, ficiorii lui Strus.¹ Și décii au intratu oastea leșască în țara Moldovei, de au făcut multă pagubă și perire și au prădatu până la Botășani, prinzîndu pre o samă de boieri de frunte de țară. Și pre toți, în mîniia acelor doi frați, i-au dat în Cameniță de i-au tăiat.²

¹ Strus, corectat după Bielski; în A-2: Trus.

² Aci Ureche n-a înțeles izvorul său: Bielski spune că boierii au fost tătăi de Kameniecki (hatman), nu la Camenița.

**A treia solie, cîndu au trimis Bogdan vodă la
craiul leșăscu/**

După acéia a treia oară, de iznoavă au mai ispitit Bogdanu vodă de au trimis solii săi într-acesta chip, doară ar putea cumva să-i dea craiul pre soru-sa. Ci craiul au făgăduitu într-acesta chip, ca să ție légea lor și să fie plecatu craiilor leșești. Ci curundu vréme murindu, Jicmontu craiul pre urmă n-au umplut făgăduința. 69 v.

**Cîndu au prădat Radul vodă domnul muntenescu
Putna**

Pre acéia vréme Radul vodă domnul muntenescu, neavindu nici o pricină asupra lui Bogdan vodă, sculatu-s-au cu toată putérea sa și cu Roman Pribeagul, de au intratu în țară și au prădatu și au arsu ținutul Putnii și pe de céia parte de Sirétiu, de multă pradă și perire au făcut. Și décii s-au întorsu înapoi fără de nici o zmințeală.

**Cîndu au mersu Bogdan vodă la Țara Muntenească
asupra Radului vodă**

Vă leatul 7015 octomvrie 28, văzîndu Bogdan vodă cîtă pagubă i-au făcut Radul vodă în țara sa, nu suferi, ce gîndi strimbătatea sa ca să o răscumpere mai cu asupră, una pentru scriba și paguba /ce-i făcusă Radul vodă, alta și pentru vitejiia ce avea, că socotindu ca să nu piiae numele cel vitejăscu al tătine-său, ca să nu zică megiiășii că au muritu și el cu tată-său, sculatu-s-au cu toată putérea sa și au tras într-ajutoriu și pre săcui și s-au dus spre Țara Muntenească și au intratu la locul ce să chiiamă Rătezații, 1506
60

la Movila Căiatii, de cea parte de Rîmnicu, octovrie 28. Și au șazut cu oastea de cea parte de Rîmnic 10 zile, de au prădatu și au arsu de la Milcov până la Rîmnic și în jos pre de amîndoao părțile până la Sirétiu. Și acolo de la Radul vodă l-au timpinat sol, un călugăr anume Maximian, ficiorul lui Dispotu împăratul grecescu și s-au rugat lui Bogdan vodă ca să facă pace cu Radul vodă, pentru că sîntu creștini și o seminție. Déciia Bogdan vodă, văzîndu atita rugămintे de la acel călugăr, au făcut pace pentru voia lui și au trimis cu dînsul solul său la Radul vodă. Și acolo Radul vodă cu boierii săi au jurat pre Sfînta Evanghelie, cum ca să ție pacea neclătită în véci. Și hotarul pre unde au fostu cel bătrînu au lăsat și să întoarcă Radul vodă
60 v. toată prada/și arderea, cită făcusă în țara Moldovei, la țînutul Putnii. Și așa s-au întorsu Bogdan vodă cu pace înapoi.

Létopisețul cel leșescu de acéste doao povești, ce au mersu Radul vodă cu Romanu Pribagul de au prădat țînutul Putnii și cum au mersu Bogdan vodă la Țara Romînească asupra Radului vodă, nimica nu însemnează, nice să află scris.

De moartea Radului vodă și de moartea lui David mitropolitul și de domnia Mihnii vodă

1508 Vă leato 7016, după Paște, murit-au Radul vodă, domnul muntenescu și pre urma lui au stătut la domnie Mihnea vodă, carile au tăiatu boierii.

1509 După acéia, în anii 7017 aprilie 1, pristăvitu-s-au David mitropolitul.

Cîndu au prădat Bogdan vodă Țara Lășască, ajungîndu până la Liov

1509 Vă leatul 7017 iunie 10, după multe solii ce trimisése Bogdan vodă la craiul leșescu pentru soru-sa Elisaftha, pre carea de multe ori o cerșusă și nu-i o didease, văzîndu

că nimica nu poate fo-/losi, socoti că are vréme ca să-și răscumpere rușinea sa dispre craiul leșescu cu sînge nevino-⁶¹
vatu și de iznoavă au început a strînge oaste. Ci văzîndu
craiul ungurescu vrajba ce întrase între dinșii și simțîndu
că Bogdan vodă de iznoavă face oaste asupra lésilor, au
trimis sol pre Ștefan Telețchi¹, ca să-i poată împăca. Ci
nimica n-au folositu, că Bogdan vodă gătîndu-să și armî-
du-să, au pripit cu oaste de au trecut apa Nistrului, vineri,
iunie 29 dni și au intrat la rusi, la Podoliia. Și sîmbătă
au sosit la Cameniță și décii au slobozit oastea să prade
țara, dîndu-le vină că n-au lége pentru strîmbătățile ce
fac, alta că va să-și răscumpere Pocutiia, a treia și pentru
sora lui craiu, Elisafca, ce i-o giurasă Alixandru craiul.
Deci arzîndu și prădîndu țara, au tras la Liovu, de au bă-
tut tîrgul, de puținu nu l-au luat. Și singur Bogdan vodă
eu capul său au lovit cu sulîța în poarta Liovului, care
lucru și astăzi să cunoaște semnul. Și nici lésii nu tăgăduiescu
de aceasta, ci încă ei mai tare mărturisescu că au fost ade-
vărat așa. Și au prădatu împrejur preti-/tîndirile și au^{61 v.}
arsu Rohatinul oraș mare și vestit și multă avuție și bună-
tate dintr-însa au luat. Luat-au din Rohatinu și clopotul
cel mare ce ieste la mitropolie în Suceava și mulți oameni
și boieri au robît și domnii lor încă i-au prinsu și cu mare
izbîndă s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suceava,
fără de nice o zminteață și robilor ce-i adusese din Țara
Leșască le-au împărțitu hotară în țara sa. Și décii ș-au
luat doamnă din țară² și au făcut pre Ștefan vodă
cel Tinăru.

Cîndu au prădatu lésii țara Moldovii, 7017
iulie 15

1509

După izbîndă cu noroc ce făcusă Bogdan vodă în Țara
Leșască, iată-i veni de la Dumnezeu osînda asupra, cum
grăiește și prorocul David, psalm 7: „Lac săpă și-l scurmă

¹ *Telețchi*, corectat după Bielski; în A-2: *Telefni*.

² *din țară*, adaus după L și M.

și căzu în groapa care au făcut“, așa petrecu Bogdan vodă, că nu era încă bine ieșit din Țara Leșască, iată craiul stringându oaste degrab, au silit să apuce pre Bogdan vodă încă în țara sa și nu au putut de o boală ce avea. Ci au trimis pre hatmanul său, pre Camenișchii voevodul de Cracău. Ci până a sosi hatmanul, iară Bogdan vodă au trecut/ Nistrul în ceasta parte și s-au așezat la scaun și au slobozit oștile pre acasă, neavînd nici o știre de oastea leșască. Iară Camenișchii hatmanul văzîndu că nu au apucatu pre Bogdan vodă la margine, au intrat fără veste în țară, de au prădatu Cernăuții, Dorohoiul, Botășanii, Ștefăneștii, neavîndu cine să-i oprească, că Bogdan vodă, neavîndu nădejde de una ca aceasta, au lăsatu oastea pre acasă. Iară lășii au prădat cum le-au fostu voia. Și încă un Vasco oarecarile de ai noștri, avîndu minie pre alt Vasco ce i-au fostu luat muiera, s-au închinat la lăși, de i-au purtat¹ pretitindirile, știîndu că n-are cine le sta împotrivă, de au arsu și au prădatu și pre vrăjmașul său curvariul încă l-au prinsu de l-au înțăpat, iară craiul lui Vasco pentru acea slujbă i-au dat Hotniță, un sat ce iese suptu Iaroslavu, până la moartea lui. Și daca s-au întorsu oastea leșască înapoi, trimis-au craiul leșăscu Jicmontu la Vladislav craiul ungurescu, ca să nevoiască să facă pace cu Bogdan vodă, știîndu că Bogdan vodă va vrea să-și întorcă mai cu asupră dipre dinșii. Cum s-au și timplatu, că lășii încă bine nu ieșisă din țară, Bogdan vodă cu oastea/ ce putusă o seamă, de strînsese degrabu, au ajunsu pre oastea leșască la trecătoare Nistrului și dîndu războiul despre amîndoao părțile, multă moarte s-au făcut și pre o samă de boieri vii nevătămăți i-au prinsu, intrîndu nesocotiți de oastea leșască, adecă logofătul și un homelnicu, cărora nu le putem afla numile, fără numai al Cîrstii, Petrica șafariul, Dobrostîmpu. Mai apoi s-au dus lășii întregi cătră craiul său și acieș începură a umbla să facă pace și au legat pacea într-acesta chip, ca dispre amîndoao părțile să întorcă pagubile, nici să mai fie zarva întru dinșii.

¹ i-au purtat, corectat după L; în A-2: au prădat.

**Cîndu au prădat Beti Ghirei¹ sultan cu tătarii
țara Moldovii, leatul 7018**

1510

Beti Ghirei¹ sultan, ficiorul hanului, nepotul împăratului, fără veste cu multă mulțime de tătari pe trei locuri au intrat în țară, de au prădat de la Orheiu până la Doroboiu și pre Prut în sus, de multă pradă și robire de oameni au făcut și plean de dobitoace au luat; mai apoi sultanul fiindu săgetat foarte rău, au murit./

Vă leato 7019 februarie

1511 63

Miercuri în săptămîna albă au murit Mariia doamna lui Ștefan vodă, fata Radului vodă, muma lui Bogdan vodă și cu cinste o au îngropat-o în mănăstire în Putna.

Intr-acelaș an au murit și Tăutul logofătul.

(AXINTE URICARIUL)

Carile și mănăstirea Trestiana au făcut, la vă leat 7004, 1496 precum iese scris numele lui pre clopot.

**Cîndu au prădat Mendi Ghirei hanul cu tătarii
Litva și Beti Ghirei ficiorul hanului au prădat
Moldova**

Vă leato 7021 avgustu 22 de zile, pre aceasta vreme, 1513 Mendi Ghirei hanul au prădat Litva, până la Vilna, de multă pagubă au făcut și mulți robi au luat.

Așijdirea pre acéiași vreme, Bet Ghirei ficiorul hanului au intratu la Moldova, de au prădat țara până la Iași și au arsu țirgul și ținutul Cirlegăturii și au ajunsu și până

¹ *Beti Ghirei*, corectat după numele hanului, vezi mai jos; în A-2: *Bechiterie*.

la Dorohoiu și până la Ștefănești. Iară alții au prădat în jos la Lăpușna și la Chighéciu și de sirgu vrîndu să iasă cu robii, în Nistru multe suflete au inecat și robi și și de ai sei. Iară asupra lor trimi-/seasă Bogdan vodă pre Corpaciu hatmanul său, de i-au lovit cu o mie de oameni și nesocotit dîndu războiu vitejaște, au căzut de ai noștri șapte sute, iară trei sute au scăpat. Iară tătarii cu pagubă mai multă de apă decîtu de oaste au avut, s-au întofsu la Pericop. Iară Bogdan vodă îngrozindu-să de acea pagubă, au trimis la craiul leșăscu soli, de au poftitu ajutor împotriva tătarilor, de vor vrea să vie de iznoavă, ca să să apere, alta pentru ca să-i sloboază solii, să treacă la Moscu și de toate i-au făcut craiul pre voie.

Așijdirea de niște tătari ce au mai prădat de iznoavă țara Moldovei

Nu multă vreme trecîndu, ci într-același an, de iznoavă au mai intratu tătarii cu oaste mare în țară și făcîndu multă pagubă și pradă. Și făcîndu cale, întorcîndu-să înapoi, Bogdan vodă i-au lovit cu oaste proaspătă și au scos tot pleanul de la dînșii.

Cîndu au venit Trifăilă cu oaste ungurească asupra lui Bogdan vodă

- 1514 Vă leato 7022, februarie 27, în al zécile an al domnii/
64 lui Bogdan vodă, fără veste au intratu în țară un Trifăilă,
ce să făcîia ficioru de domnu, venîndu din Țara Ungurească
cu unguri și iarna, cîndu era toți oșténii pre la casile lor.
Ci simțîndu ai noștri, s-au strînsu degrabu din cîți s-au
putut și i-au datu războiu la pod, din jos de Vaslui, febru-
arie 27. Și infrîngîndu-l ai noștri, i-au topitu toată oastea
lui și el au perit, că prinzîndu-l viu, i-au tăiat capul.
- 1516 Iară la leatul 7024 martie 10, au murit Laslău craiul
ungurescu.

Vă leato 7025 noemvrie 8, semnu mare s-au arătat pre ceru, că au strălucit dispre miiiazănoapte ca un chip de om, de au stătut multă vrème și iară s-au ascunsu în văzduh. 1516
Așjidirea, curundu după același semnu, într-acéiaș lună, au fostu cutremur mare de pământu, într-o luni.

De moartea lui Bogdan vodă cel Grozavu

Bogdan vodă cel Grozavu, ficiorul lui Ștefan vodă cel Bun, s-au pristăvitu în anii 7025, -aprilie în zile 18, în ceasul cel dintăi al noptii, în tirgu în/Huși, nu cu puțină laudă pentru lucrurile céle vitejăști ce făciia, că nu în beții, nici în ospéte petrecea, ci ca un strejar în toate părțile priveghiia, ca să nu să știrbească țara ce-i rămăsese de la tată-său. Și domnindu 12 ani și 9 luni și 3 săptămîni, multe lucruri bune au făcut. Și décii cu mare cinste l-au îngropat în mănăstire în Putna. Iară ce va fi lucrat înlăuntru sau în țară la noi, dispre partea judeților și a direpțății, nu aflăm, ci cunoaștem că unde nu-s pravile, din voia domnilor multe strîmbătăți să faac./ 1517
64 v.

De domnia lui Ștefan vodă cel Tinăr, ficiorul lui Bogdan vodă, nepotul lui Ștefan vodă cel Bun, 7025 aprilie

65

1517

Dupre moartea lui Bogdan vodă, pre urma lui, fiiu-său, Ștefan vodă, ce-i zic cel Tinăr, s-au așezat la domnie.¹

(AXINTE URICARIUL)

Cum scrie la un létopiseșu sîrbescu c-au fostu de 9 ani, cîndu s-au așezat la domnie.

Și fu miruit de mitropolitul Theoctist² în tirgul Sucévii.

¹ s-au așezat la domnie, adaus după L și M; omis în A-2.

² Theoctist, adăugat după L și M.

65 v. În al doilea anu a domniei lui Ștefan vodă, în lună lui avgustu, 8 zile, rădicatu-s-au Albu sultan cu tătarii de la Pericop, cu multă oaste tătărescă și au trecut Nistrul, fără veste și au tras cătră Prut, de au ajunsu la locul ce să chiamă Șerbanca. Și decia s-au apucat a pră-/da țara. Ci norocul cel bun al lui Ștefan vodă, s-au prilejitu cu oaste gata în gura Coroviei și au dat veste și țării, de sirgu să să stringă. Și dacă s-au bulucitu, suindu pre Prut în sus, au trimis Ștefan vodă pre Petrea Cărăbățu vornicul și cu toți giosénii să treacă Prutul. Și daca au luat învătătură și au trecut Prutul, luundu ajutoriu den Dumnezeu, luni dimineața, în răvârsatul zorilor, i-au lovit fără veste, cîndu ei nici o grijă nu avea și cu norocul lui Ștefan vodă i-au răzbit și mulți din tătari au peritu, mulți în Prut s-au înecat și s-au fostu înglotindu în Ciuhru. Și pre mulți i-au prinsu vii, așjidirea și pre doi mirzaci mari, anume: Tamizu și Bicazu. Și cîți au rămas, i-au gonitu prieste cîmpi, tăindu-i și săgetindu-i, până la Nistru. Acolo fiindu obosiți caii de fugă multă, intrîndu în Nistru s-au înecat, numai sultanul cu puțini au scăpat, însă și el rănit rău în cap, de s-au întors cu multă pagubă și perireși rușine. Încă și aceia cîți au scăpat, fără arme și fără cai au scăpat.

66 Iară Ștefan vodă s-au întorsu cu mare laudă și/ au dat învătătură tuturor boierilor să să stringă la Hirilău, la zioa sfîntului mucenic Dimitrie și acolo daca s-au adunat, ospete și bucurie mare au fostu, și pre toți vitéjii cei buni i-au dăruit Ștefan vodă. Și decii și-au luat luiș doamnă.

De moartea lui Basarabă vodă domnul muntenescu

Vă leato 7030 septevrie 15 zile pristăvitu-s-au Basarabă vodă, domnul muntenescu și au apueatu în locul lui să domnească un turcu, pre nume Mahmetu, ce să trăgea din seminția lui. Ci pentru légea lui cea întunecată să

oscîrbiră oamenii de dînsul și mulți dintru dînșii să cerca să apuce domniia, ales pribégii carii era de păziia de multă vreme una ca aceasta. Și între multe amestecături, au așezatu la domnie pre Radul vodă.

Vă leato 7031 martie în 20 de zile, pribegit-au Șarpe 1523 postelnicul, de frica lui Ștefan vodă, în Țara Leșască.

Cîndu au perit Arbure hatmanul cu ficiorii lui/

Într-acest an, în luna lui aprilie, în cetatea Hirlăului, Ștefan vodă au tăiat pre Arburie hatmanul, pe carile zic să-l fie aflat în viclenie, iară lucrul adevărat nu să știe. Numai atîta putem cunoaște că norocul fie unde are zavistie, ales un om ca acela, ce au crescut Ștefan vodă pre palmile lui, avîndu atîta credință și în tineréțile lui Ștefan vodă toată țara otcîrmuia, unde mulți vrăjmași i s-au aflatu, cu multe cuvinte réle l-au îmbucat în urechile domnu-său. Ci pururea tinerii să pleacă și cred cuvintele céle réle (a puhlibuitorilor)¹. Și acea plată au luat de la dînsul, în loc de dulceăță amar, pentru nevoînța lui cea mare, că nici judecatu, nici dovedit au perit. De care lucru mulți înspăi-mați din lăcuiitorii țării au început a gîndi cum vor lua și ei plată ca și Arburie, că nu multă vreme după acéia, într-același an, au tăiat și pe ficiorii lui Arburie, pre Toader și pre Nichita. 66 v.

Cîndu s-au rădicatu boierii Moldovei asupra domnu-său, Ștefan vodă cel Tinăr, 7032 septevrie 7 zile

1523

Văzîndu boierii și lăcuiitorii țării Moldovei/ moartea lui Arburie hatmanul, mai apoi și a ficiorilor lui, știind ce bine au avut Ștefan vodă de la dînșii și mai apoi cu ce plată le-au plătit, cu toții s-au întristat de vrăjmășiia lui Ștefan vodă, socotind că și ei vor lua acea plată, care au luat și Arbure, cu toții s-au rădicat asupra lui, septevrie 67

¹ *îmbundătorilor*; A-2 marginal.

șapte zile. Ci nimica nu au folosit, că celui fricos și înspăimătat, știindu-și moartea de-apururea înaintea ochilor, nici un loc de odihnă nu-i, nici inima de războiu. Și văzîndu că lui Ștefan vodă i-au venit țara întru ajutoriu, s-au răsipitu pîntr-alte țări, lăsîndu-și ocinele și moșiile. Iară pre Costea pîrcălabul și pre Ivanco logofătul și pre Sima vistiernicul și pre alții pre mulți, i-au prinsu vii și le-au tăiat capetele în tirgu în Roman.

De o oaste turcească

Întru același an, întorcîndu-să o samă de oaste turcească de la Țara Leșască, din pradă, pre apa Prutului, la Tarasăuți, le-au ieșit Ștefan vodă înainte și din 4 mii de oameni, puțini au hălăduit la locurile sale.

Pentru legătura păcilor ce au tocmît Ștefan vodă cu craiul cel leșescu /

67 v.

Pre acéia vréme Jiemontu craiul leșescu au trimis la Ștefan vodă soli, poftîndu ca să poată avea niguțătorii lui cale deșchisă la turci și să fie întru una asupra tătarilor. Iară Ștefan vodă așijdirea au trimis solii săi, ca să-i întărească priiteșugul și să trimiță la margine, să facă légea celor cu strimbătăți și să-i sloboază solii săi, să treacă la Moscu. Ci de a facerea légea marginii, au făgăduit, iară la Moscu să treacă solii prin țara lui, nu au suferit, nici au lăsat, pentru neașezarea ce avea cu Moscul.

1526

Cîndu au prădat Ștefan vodă cel Tinăr Țara Mun- tenească, până la Tirgșor, 7034 februarie 5 dni

Semețîndu-să Ștefan vodă pentru vilhva ce-i mergea cu noroc la războaie, strîns-au țara și cu mare urgie au intrat în Țara Muntenească asupra Radului vodă, februarie

În cinci zile, și au prădat țara până la Tirgșoru și nicăierea nu i-au cutezatu a-i sta împotriva Radul vodă, ci cu pace au nevoitu de i-au pōtolit semeția și decia s-au întorsu Ștefan vodă înapoi, fără de nici o zmințeală.

Vă leato 7035 septevrie 20 zile. Pristăvitu-s-au Pătru vodă, ficiorul lui Bogdan vodă, fratile lui Ștefan vodă cel Tinăr./ 1526

**De moartea lui Ștefan vodă cel Tinăr, 7035
ghenarie 14**

1527 68

Așijdirea într-acestaș an, ghenuarie patrusprăzece zile, pristăvitu-s-au Ștefan vodă cel Tinăr, ficiorul lui Bogdan vodă, în citatea Hotinului și cu einste l-au îngropat în mănăstirea în Putna, carea ieste zidită de moșu-său, Ștefan vodă cel Bun, și au domnit 9 ani și 9 luni.

Scrie la un létopiseș moldovenescu¹, de zice că pre acesta Ștefan vodă l-au otrăvit doamnă sa.

Acestu Ștefan vodă întru tot simăna cu firea moșu-său, lui Ștefan vodă cel Bun, că la războaie îi mergea cu noroc, că tot izbîndia și lucrul său îl știa purta, măcară că era tinăr de zile, amintrilea era om mînios și pre lesne vărsa sînge./

**De domnia lui Pătru vodă Rareș, ficiorul lui
Ștefan vodă cel Bun, vă leatul 7035 ghenuarie 20**

68 v.

1527

După moartea lui Ștefan vodă cel Tinăr, strinsu-s-au boierii și țara de s-au sfătuit pre cine vor alége să puie domnu, că pre obicéiul țării nu să cădia altuia domnia, fără carile nu vrea fi sămîntă de domnu. Și iscodindu unul de la altul, aflatu-s-au unul de au mărturisit că au înțeles din rostul mitropolitului, carile s-au fostu săvirșit mai nainte de

¹ la un létopiseș moldovenescu / létopiseșul cel moldovenesc: L și M.

69 Ștefan vodă și fiindu Ștefan vodă bolnav la Hotin, au lăsat cuvintu, ca de să va săvârși el, să nu puie pre altul la domnie, ci pre Pătru Măjariul, ce l-au poreclit Rareș, dipre numele muierii ce au fostu după alt bărbat, țîrgoveț din Hirlău, de l-au chiebat Rareș. Așa pre Pătru aflindu-l și adevverindu-l că ieste de osul lui Ștefan vodă, cu toții l-au rădicatu domnu, ghenuarie 20. Carile apucindu-să de domnie, niminea de nădėje de nu s-au scăpatu, că pace și odihnă era tuturora și ca un păstoriu/ bun ci străjuiește turma sa, așa în toate părțile străjuia și priveghia și nevoia ca să lățască ce au apucat. Că nimica după ce au dobîndit domnia n-au zăbovit, ci de războaie s-au apucat și la toate îi mergia cu noroc.

1528 Cîndu au prădat Pătru vodă întii Țara Săcuiască,
vă leatul 7036

Pătru vodă Rareș în al doilea an al domniei sale, rădicat-au oaste mare asupra săcuilor, la Țara Ungurească și au împărțitu oastea în doao polcuri și pre doao poteci și-au trecut oastea. Și deaca au intrat la dinșii, în toate părțile i-au spartu și i-au răsipitu și orașile le-au jăfuit și pe toți i-au supus și i-au plecat luiș și cu pace s-au virtejit înapoi, la scaunul său, la Suceava.

Pre acéle vremi Pătru vodă au urzit mănăstirea Pobrata și o au zidit-o până în jumătate.

1528 Al doilea războiu ce au făcut Pătru vodă cu săcuii la
Țara Ungurească, din sus de Brașov, 7036 iunie¹

Într-acestaș an, după ce au prădat Pătru vodă Țara Săcuiască, trimis-au Ianoș craiul ungurescu solii săi la Pătru vodă, de l-au poftit ca să-i fie întru ajutoriu împotriva a o

¹ iunie, adaus după M; omite A-2.

samă de domni ungu-/rești, carii nu vrea ca să i să plăce și-i 69 v.
făgădui orașul Bistrița cu tot ținutul dintru acéia țară și
încă și alte făgăduințe mai multe i-au adevărit că-i va da,
numai de-i va birui și să-i plăce supt ascultarea lui. Văzîndu
Pătru vodă pofța lui Ianoș craiul, una pentru făgăduința,
alta pentru prieteșugul ce avea împreună, îndată au gătit
oaste și au trimis prę Grozea vornicul cel mare și pre Barbov-
schii¹ hatmanul, carii era mai credincioși din boierii săi și
au învățat o samă de oaste să treacă pre drumul Brașovului,
iară o samă pre drumul Sucévii mai pre sus² să între în
Țara Ungurească. Iară ungurii degrabă deșteptîndu-să ca
din somnu, simțînd că-i acopere vrăjmașii, degrabu s-au
gătit de războiu, că nu așa să-ngrijia de oastea din sus, cum
de cea din jos, auzîndu că vine asupra lor. Și sculîndu-să
mulți domni din Ardeal și alții carii era gata să moară
pentru moșiile sale și multe pușci și arme luund cu sine și
apropiîndu-să din sus de Brașovu oaste de oaste și înhierbîn-
tați, ascuțîndu unii spre alalți armile și să arăta groaznici
vrăjmașilor săi. Și bulucîndu-să cineș la ai săi și gătîndu-să
săcuii de războiu, iară moldovenii ajutoriu știind numai/
de la Dumnezeu și așa s-au lovit cu dinșii. Și dînd războiu 70
vitejaște, mare moarte s-au făcut dispre amîndoao părțile.
Mai apoi, văzîndu săcuii dintru atîta perire că pierdură răz-
boiul, lăsîndu toate armile și și pușcile cu carile avea nă-
dėjde să-și amistiiască capetile, au dat dosul a fugi și mulți
din domni au picat la apa Birseii. Și după războiu, multă
pradă făcîndu, s-au întorsu cu izbîndă la domnu său, Pătru
vodă.

Iară cei din sus ce au intrat pre drumul Sucévii, mai puțină izbîndă au făcut, prădîndu și arzînd și cu pace s-au întorsu înapoi. Auzîndu Ianoșu craiul ce s-au lucrat, mult s-au bucurat și pre lîngă făgăduința dintăi, ce-i făgăduise Bistrița, și alte orașă i-au mai dat lui Pătru vodă.

Întru acestu an Pătru vodă trimis-au oamenii săi ca să ia acéle cetăți ce-i făgăduise, ce bistricénii nu suferiră să ia ei loruș strein mai mare și încă îndemnară și alte cetăți, adecă Brașovul și altele de prinprejur, lepădîndu-să de Ianoșu craiul.

¹ *Barbouschii*, corectat după A-1, M; în A-2: *Barnovschii*.

² *mai pre sus*, adaus după A-1.

Cîndu au prădat Pătru vodă al treia oară Țara Săcuiașcă

70 v. Văzîndu Pătru vodă că bistriceții nu-l poftescu/ pre el, nici vor să priimască județe¹ de la dînsul, încă și de craiul lor lepădîndu-să, însuși capul său s-au pornit cu toată oastea sa, cu mare urgie asupra lor. Și strîngîndu-i cu nevoi di toate părțile și cu foc îngrozindu-i, iară ei văzîndu nevoia lor ce le-au venit asupra lor, s-au închinat și de la dînsul mai mare au priimitu. Mai apoi cu multe daruri fu dăruitu și cu mare dobîndă, el și toată oastea lui s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

Cîndu au prădatu Pătru vodă Pocuția în Țara Leșască, 7037 avgust

1529

Printr-aceste războaie cu noroc, semețîndu-să Pătru vodă, gîndi ca să facă războiu și cu leșii. Și pentru pricină, ca să nu zică că iese fără cale, trimise soli de pofti ca să-i întorcă moșia sa, Pocuția, care o au fostu vîndut-o domnilor, moșilor săi. Ce leșii nu socotia că cere cu cale, ci zădăraște loc de price, nici i-au dat ce au poftit, ci s-au întorsu solii fără ispravă. Văzîndu Pătru vodă că cu rugăminte nu poate scoate moșia sa, gîndi cu sabia să o ia. De care lucru aprinzîndu-să de minie inima lui Pătru vodă de războiu, degrabu strîngîndu-ș oastea, au intratu în Țara Leșască, de
71 au prădat/ Pocuția și au arsu satele și tîrgurile: Colomăia, Sneatinul, Tisemița, până la Halici și pretîindirea prinprejur au prădatu. Decia cu mare izbîndă s-au întorsu înapoi, fără de nici o zmințeală.

Războiul dintăi ce au făcut Pătru vodă cu leșii la Pocuția

Într-acéia auzîndu-să la craiul această pradă ce au prădat Pătru vodă, au trimis craiul pre hatmanul său, pre Tarnovschii, cu oastea. Într-acéia vrême mare semnu s-au arătat

¹ județe, după A-1, L și M; în A-2: judecata.

pre ceriu, carile multă vreme au stătut. Și atuncea au trecut léșii Nistrul spre Pocutiia și ca să scoată pre moldoveni, pre carii lăsase Pătru vodă, să ție orașile, să fie de apărare. Și în 12 locuri au avut războiu. Ci văzîndu ai noștri mulțimea léșilor, au trimis la domnu-său, Pătru vodă, să le vie într-ajutoriu, că au nevoie de oaste leșască. Și fiind supt Obertin oastea leșască,¹ de sirgu au sosit și Pătru vodă cu oastea sa cea proaspătă. Atuncea înțelegîndu hatmanul Tarnovschie de Pătru vodă, multu au stătut în gînduri, ca să lase tabăra cu puști cu tot și el să fugă. Mai apoi, legîndu tabără, de rușine s-au apucat de războiu (de care lucru, de multe ori unde pierde omul nădejdea, / de frică mai apoi să întoarce în vitejie) și multă vreme bătîndu-să, cu multă moarte dintru amîndoaș părțile, moldovenii mai cu multe rane încrunțați, n-au mai putut suferi, ci le-au datu cale și s-au întorsu înapoi.

71 v.

Al doilea războiu, cîndu s-au bătut moldovenii cu léșii

Iară Tarnovschii hatmanul leșăscu după izbîndă ce făcu, au lăsatu oastea sa la Pocutiia și el s-au dus la craiul. Temîndu-să de iznoavă să nu între moldovenii să prade, au socotitu ei să între mai nainte să prade. Și așa au intratu o samă de léși ca să prade, den carii pușini au hălăduit, că prinzîndu-le de veste moldovenii, au datu asupra lor, de i-au tăiatu și i-au răsipit.

Al treilea războiu al moldovenilor cu léșii

Intr-acéia Ianoșu craiul ungurescu văzîndu acéste amestecături între léși și între moldoveni, umbla la mijlocul lor să-i împace, ce nimica n-au folositu, că nu i-au putut îm-

¹ Și fiind supt Obertin oastea leșască, adaus după M; A-2 omite.

păca, până nu au mai intrat oastea leșască să prade, pre carii i-au acoperit oastea moldovenească la Tarasăuți, de nu au scăpat niminia dintru aceia.

72 Atuncea de iznoavă Ianoșu craiul, umblîndu la mijlocul/lor, i-au împăcatu până în 5 luni, mai apoi au mai îndelungat pacea până s-au umplut anul.

Cîndu au prădat lēșii la Moldova și moldovénii la lēși

Îndelungîndu-să pacea din zi în zi între lēși și între moldovéni, nu răbdară oastea leșască ce era la margine lăsată de strajă, ci au intrat în țară la Moldova, de au prădatu și au arsu Cernăuții și alte sate, până la Botășani, neavîndu moldovénii nici o grijă, fiindu pacea legată.

Văzîndu moldovénii această călcătură de lege și amăgitură, nu suferiră, ci cu toții să gătiră să între la Podoliia, să prade. Și ș-au dat cuvîntu să-și potcovască caii, că au fostu iarnă goală și ghețoasă. Și daca au intratu, au arsu Cervona și Iaghelnița și s-au apucatu de Ciarnocojinți¹.

Al patrulea războiu ce au avut moldovénii cu lēșii

72 v. Prinzîndu de veste lēșii cum moldovénii au intrat la dînșii să prade, de sirgu s-au gătît de războiu și s-au bulucit și au ieșit înaintea moldovénilor la apa Sirétiului. Și dîndu războiu vitejaște, așa au strînsu pre lēși, cît niminea de arme nu să/ apuca, ci de fugă, să scape. Și dîndu în Sirétiu, mulți s-au înecat, mulți tăiați și împunși, de au perit mai mulți de 2.000 într-acel războiu, fără robiți și răniți. Perit-au boieri aleși dintru dînșii: Venglinschii, Pilețchii², iară pre Vlodec³ l-au prinsu viu, fără alți mulți necunoscuți. Și așa iară fu izbînda la moldovéni.

¹ Ciarnocojinți, corectat după Bielski; în A-2: Cernocojinți.

² Pilețchii, corectat după Bielski; în A-2: Pileșchii.

³ Vlodec, corectat după Bielski; în A-2: Vlodeș.

Cîndu au venit asupra lui Pătru vodă Suleiman împăratul turcescu cu toată puterea sa și munténii cu domnu său și sultanul cu tătarii dimpreună și Tarnovschii hatmánul cu oastea leșască, vă
leato 7046 septevrie 20

1538

Văzîndu leșii multă neîngăduință și mare zarvă ce ieste între domnii Moldovii și între crăiia lor și știîndu că țara Moldovei ieste suptu mîna turcului, strînsu-s-au cu toții, de s-au sfătuit să trimiță soli la împărăție cu jalbă, să-și ceară judecată cu Pătru vodă. Și aläseră de trimiseră sol mare pre Cretovschii caștaleanul de Brescu, ca să spuie împăratului că, de nu-l va rădica și din țară și din domnie, îl vor scoate ei cu oaste, că nu mai potu suferi răotățile ce s-au iscat între dînșii. Ci turcul după puțină vreme, înțelegîndu că leșii să rădică cu tîrie mare asupra lui Pătru/vodă și temîndu-să ca să nu ia țara, să aibă mai multă gilceavă și pagubă apoi cu dînșii decît cu Pătru vodă, de oaste au învățatu să să grijască și la tătari au trimis ca pre o vreme să între în țara Moldovei, așijdirea și la munténi, să să găteaze de oaste. Zic că și din țară au mersu jalbă pentru dînsul pre taină la împărăție, de care lucru împăratul mai virtos socoti să-l scoată, ca să nu să lipască lăcuiitorii la alte părți și să închine țara.

73

Și toate acéstea pre o vreme s-au tîmplatu cîndu Tarnovschii hatmanul leșescu, cu mare oaste trecusă Nistrul la Hotin¹ și cetatea începusă a bate în anii 7047, așteptîndu și pre Avgust craiul, carile au venit până la Liiov, nu cu puțină putere. Tătarii de altă parte umpluse țara, de robii și ardea, turcii trecea Dunărea, mai dintru înlăuntru boierii și țara cunoscîndu la ce vine lucrul, să sfătuiă și unul de la altul cerca sfat, ce vor face, ca să poată hălădui de atita nevoi ce s-au ațîțatu pen țări, de s-au strînsu o grămadă de răotăți și răsipă asupra țărilor.

1538

Acéstea toate daca i-au venit la urechile lui Pătru vodă și mai virtos Hîrea chielariul i-au spus cum că și țara să voroveste să-l părăsască, multă scîrbă/întră la inima lui, că încătore vrea întoarce oastea mai naintea, nu putea cu-

73 v.

¹ la Hotin, adăugat după ms. 103 Acad. R.P.R.; A-2 omite.

noaște, că leșii venise cu tărie, puterea turcului mare, mulțimea și iuțimea tătarilor neoprită, ce și dinlăuntru slabi și plin de viclesug. Ce din toate ș-au ales cu ai săi de au sfătuitu ca să ajungă la Ianoșu craiul ungurescu, să-i împace și să întoarcă oastea asupra tătarilor, ca de-i va birui, pre turcu pre lesne îl va împăca. Ci sfatul, măcară citu-i de bun, un lucru ce ieste din voia lui Dumnezeu nu să poate schimba. Măcară că Avgustu craiu leșescu l-au împăcat Ianoșu craiul și fu slobod dintr-acolo, iară oastea tătarască și puterea împărăției turcești ca un puhoiu degrabu ce vine acoperitu-l-au, de i-au căutat a lăsa tot și s-au dat spre munți, părăsindu de toată slujba ce avea.

Cîndu au pribegit Pătru vodă de multe nevoi în Țara Ungurească

74 Văzîndu Pătru vodă că-l împresoară vrăjmașii săi de toate părțile și ai săi l-au părăsit toți, lăsat-au scaunul și s-au dat spre munți, unde cunoscîndu că nici acolo nu să va putea amestui, au gînditu să treacă la Țara Ungurească. Și așa aflîndu-ș calea/ deschisă pin tîrgu, prin Piatră, au trecut pre lîngă mănăstirea Bistrița și să lăsă, ca să poată ceva odihni, deasupra mănăstirii în munte, văzu unde ca un roiu di pretitinderile incunjurară mănăstirea, ca să-l poată prinde. El cunoscîndu acéstea, au încălcat de sîrgu pre cal și singur au fugit să hălăduiască, în 18 zile ale lui septevrie. Și intrîndu în munte, într-a-dîncu, fără drum, fără povață, au dat la strimtori ca acélea de nu era nici de cal, nici de pedestru, ci i-au căutat a lăsa calul. Și așa 6 zile învăluindu-să prin munte, flămîndu și truditu, au nemerit la un riu ce cura spre săcui. Și mergîndu pre pârîu în jos, au datu priste niște pascări, carii daca i-au luat sama, cu dragoste l-au priimit. Iară Pătru vodă înfricoșîndu-să de dinșii, s-au speriiatu. Iară ei cu jurămîntu s-au jurat înaintea lui, cumu-i vor fi cu dreptate și nimica să nu să teamă. Iară el le-au dat lor 70 de galbeni și daca au văzut ei galbenii, cu bucurie l-au priimitu și l-au dus la

otacul lor, de l-au ospătat cu piine și cu pește friptu, ospățu pascărescu, de ce au avut și ei. Și dacă au înserat, l-au îmbrăcat cu haine proaste de a lor și cu/ comănac în cap și dăcii l-au scos la Ardeal. Și fiindu oastea ungurească tocmită de strajă, la margine, i-au întrebatu pre dînșii: „Ce oameni sînteți?“ Ei au zis: „Sîntem pascări“. Și așa au trecut prin straja ungurească și niminea nu l-au cunoscut.

74 v.

Dăcii pascării l-au dus la casa unui boierin ungurescu, carile au fostu avîndu priiteșug mare cu Pătru vodă, ci pre domnu nu l-au aflatu acasă, numai pre jupineasa lui și pre taină i-au spus ei de Pătru vodă. Înțelegîndu de Pătru vodă, cu dragoste l-au priimit la casa sa și i-au făcut ospățu. Și un voinic oarecarele, ce fusese aprod la Pătru vodă, prilejîndu-să întru acel sat, fiindu scăpatu și el dintru acele răotăți, îi spuseră lui de pascării ceia ce venise din munte. Și știîndu el că Pătru vodă iese în munți intrat și nimica de dînsul nu să știe și cugetîndu întru inima sa ca doară va putea ști ceva de domnu său, au mersu la pascări, ca să poată înțelge ceva, vreun cuvîntu dintru dînșii. Și dacă i-au văzut, îndată au cunoscut pre domnu-său, Pătru vodă, și au căzut de i-au sărutat picioarile. Văzîndu Pătru vodă pre credincioasă sluga sa, multu s-au bucurat și/ s-au mîngiatu și multe cuvinte de taină au lăsat cătră dînsul. Și îmblînzîndu-i-să inima, au adormit puținel. Nici zăbavă multă n-au făcut, că până a odihni Pătru vodă, iară acea jupineasă au gătit leagăn cu cai și 12 voinici într-armați. Și dacă l-au deșteptat, au șăzut în leagăn, numai cu aprodul și au mersu pre locuri fără drum, până au sosit la casa altui boierin ungurescu, ce și acela era priieten lui Pătru vodă, carile dacă l-au văzut, cu dragoste l-au priimitu și l-au ospătat. Și îndată i-au gătitu leagănu cu 6 cai, că loc de a să zăbovi nu era, că dindărātu dupre urmă prinsese de veste oastea de la straja ungurească, cum Pătru vodă au trecut pintre dînșii și nu l-au cunoscut. Și dăcii s-au pornitu după dînsul, a-l cerca, ca să-l poată ajunge undeva. Ci Dumnezeu, cela ce-i oteîrmuitoriu tuturor celora ce i să roagă cu credință, au acoperitu pe Pătru vodă și i-au datu cale deschisă. Și mergîndu cu nevoiță, au sosit la Ciceu și sâmbătă în răsărita soarelui, septevrie 28 de zile, au intratu Pătru vodă în cetatea Ciceului și au închis porțile.

75

Iară aceia ce-l goniia dindărātu, văzindu că au hălăduit Pătru vodă/ denaintea lor, s-au întorsu înapoi. Acolo multă plîngere și tînguire era de doamnă-sa Elena și de fii săi, de Iliiașu și de Ștefan și de fiică-sa, Roxanda și de alți căsași, pentru multă scirbă și nevoie ce le venise asupra, știindu din cită mărire au căzut la atita pedeapsă. Décii Pătru vodă au intrat în biserică, de s-au închinat, mulțămindu lui Dumnezeu că l-au izbăvitu din minule vrăjmașilor săi.

Iară Suleiman împăratul turcescu cu oștile sale în urma lui Pătru vodă, la Moldova, multă pradă și scădere făcîndu țării și călcîndu țara, au ajunsu până la Suceava.

De domniia lui Ștefan vodă ce l-au poreclit Lăcustă, 7047, septembrie

Prădîndu și stropșindu țara Moldovei, împăratul Suleiman și fiindu țara bejenită spre munți, strînsu-s-au vlădicii și boierii țării, la sat la Badeuți, de s-au sfătuit cu toții, ce vor face de acea nevoie ce le venise asupra. Mai apoi din toate/ ș-au ales sfat ca să trimită sol la împăratul, cu mare rugăminte și plîngere, să-i ierte. Și așa au ales dintru dinșii pre Trifan Ciolpan, de l-au trimis sol în Suceava, la împăratul, de să rugară de pace și-și cerură domnu. De care lucru văzîndu împăratul rugămîntea lor, s-au milostivit și i-au iertat și au trimis la dinșii cu Ciolpanu pre un ceauș mare cu credință, de i-au chiebatu pre toți la împăratul în Suceava. Carii cu mare frică au mersu și au căzut la picioarele împăratului, pre carii i-au iertat împăratul și cu dragoste i-au priimitu, ca pre niște robi ai săi. Mai apoi le-au pus domnu pre Ștefan vodă, ficiorul lui Alixandru vodă și el s-au întorsu înapoi cu multă dobîndă dimpreună cu toată oastea sa. Décii Ștefan vodă cu vlădicii și cu toți boierii au petrecut pe împăratul până la Dunăre și acolo au întorsu împăratul tot pleantul și robii, cîți s-au aflatu de față și birul încă le-au iertatu. Și decii au trecut Dunărea, iară Ștefan vodă s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

**De multe nevoi ce au petrecut Pătru vodă
la Ardeal de unguri în cetatea Ciceului, după
ce au scăpat/ și s-au închis acolo**

76 v.

Petrecîndu Pătru vodă Rareșu la Ardeal, în cetatea Ciceului, multe pedeapse și nevoi îi venia asupra-i de la neprietenii săi, că nu numai de la cei streini, ce și de la ai săi aveau pedeapse, de la carii miluise și-i boierise la binile lui, de la care nu vrea avea nădejde să petreacă nevoie.

Că întâi Simeon pircălabul, carele îl pusese Pătru vodă mai denainte vrême tocmitoriu și socotitoriul și judecătoria cetății aceia, dimpreună și cu vlădica Anastasie, gîndind la inima lor rău asupra domnului său, Pătru vodă, s-au sfătuit dimpreună, ca să prinză pe Pătru vodă și să-l ucigă și capul lui să-l trimită la Ștefan vodă, pre carile îl lăsase sultan Suleiman împăratul la scaunul Moldovei, gîndindu și cugetîndu întru inimile sale că vor dobîndi cinste de la Ștefan vodă. Ci Dumnezeu cel dreptu, carele știe inimile tuturor, știut-au și acesta sfat (de care lucru niminea fără voia lui Dumnezeu nimica nu poate face), că prinzîndu de veste Pătru vodă și înțelegîndu acesta sfatu, că vor să-l ucigă, silit-au cu meștersug, de i-au scos din cetate și i-au gonit Pătru vodă pentru aceasta./

De noroc era Pătru vodă de a pățirea nevoi dispre vrăjmașii săi, că bine de una nu să curăția, alta sosia. Că scăpîndu de vrăjmașii săi de la Moldova, preste straja ungurească dederă și de acolo strecurîndu-să pre taină și intrîndu în cetatea Ciceului, spre vrăjmașii săi nemeri, bine de aceștea nu să mintui, iată sosi fără veste de la Ianoșu craiul ungurescu oaste, care au încunjuratu cetatea de toate părțile. Văzîndu Pătru vodă vicleșugul lor și nevoia ce i-au venitu asupra, s-au închinatu lor și au dat cetatea ungurilor. Carii daca au dobînditu cetatea pre mina lor, multă pacoste și pedeapsă făcîia lui Pătru vodă, că ce era al lui le ținea toate ei și nu era volnicu cu nimica, ales de Maelatu, domnul Ardealului, multă nevoie avea de dînsul.

77

Cîndu au trimis Pătru vodă din Ciceu carte pre
ascunsu la Suleiman împăratul turcesc, cu
rugăminte să-l ierte, 7048 ¹

1540

77 v. Petrecîndu Pătru vodă în cetatea Ciceului un an și 6
luni, cu multe nevoi și pedeapse de la unhuri și nu mai putu
suferi răotățile și nevoile ce petrecea la dinșii, au socotit
să să/ dezbată de suptu mîna ungurilor și s-au sfătuitu cu
doamnă-sa ca să trimită carte cu mare jalbă și plîngere la
Suleimanu împăratul turcescu, ca să i să facă milă, să-l
ierțe, plecîndu-și capul suptu sabiia împăratului și să tri-
mită cărți la Ianoșu craiul ungurescu, ca să-l sloboază din
țară, să margă la împărăție, să slujască porții împăratului.
Și știîndu carte sîrbască Elena, doamnă-sa, au scris la
împăratul cu mare jalobă și plîngere, poftîndu ca să să
milostivască, să-i ierte. Și o au pecethuit-o și o au dat-o la
Pătru vodă, iar Pătru vodă o au slobozit-o pre o zebrea din
cetate de sus și au căzut jos, dinafară, lîngă zidul cetății.
Și decii au chiebatu pre o slugă a sa credincioasă, ce era
sîrbu și i-au arătat cartea și i-au zis în taină să o ia și să
o ducă la mîna împăratului. El luundu învățătură, s-au
dus și au luat cartea și o au dus-o în Țarigrad și o au tins-o
la mîna împăratului. Ci împăratul cetîndu cartea și văzîndu
atîta jalbă și plîngere a lui Pătru vodă (sau cum zic unii,
pentru lăcomiia turcească, că turcul bucurosu-i pe fiește
carele să-l priimască, numai să i să plăce, și să-i dea bani),
s-au milostivit împăratul și l-au iertat și cu bucurie l-au
78 priimit, văzîndu că i să plea-/că. Și de sîrgu au învățatu
să scrie carte la Ianoșu craiul ungurescu, ca să sloboadză
pre Pătru vodă, să margă la împărăție. Și au trimis sol
de olac la Ianoșu craiul ungurescu, ca să facă pre cuvîntul
împăratului, ci craiul n-au băgat în samă, nici l-au slobo-
zitu. Ducîndu olăcariul această solie la împărăție, de
iznoavă, până în 6 ori au mai trimis împăratul la craiul,
pofteînd să lase pre Pătru vodă să margă la împărăție. Ci
ungurii nici într-un chip n-au vrut să-l lase, dîndu-i vină,
că țîind scaunul la Moldova, multă asupreală au avut de

¹ 7048; în A-2: 7049 (așa și în celelalte manuscrise), data 7048 corespunde
cu răstimpul: un an și 6 luni.

cătră insul. Și încă adăocea, de-l făcea notceagoșu, zicîndu că are moșii și ocine cu dinșii împreună. Mai apoi, a șaptea oară au trimis împăratul soli cu hochimuri la craiul, aducîndu-i aminte și de unile și de altile și de-abia l-au slobozit pre zisa împăratului, ca să fie deplinu. Décii au trimis împăratul hochim la Pătru vodă, ca să margă cu-ncredințare, să nu să teamă.

Cîndu au purces Pătru vodă din Ciceu la împărăție la Țarigrad vă leatul 7048 ghenarie ¹

1540

Văzîndu Pătru vodă atita adevărîță de la împăratul, fu bucuros foarte și inima i să veseli, cunoscîndu că cum să rădică o negură întunecată/ și să răsipește, așa și el să curăți de scirba ce-i zăcea la inimă. Și décii să găti de cale și au ieșit din Ciceu, în luna lui ghenuarie, într-o duminică, lăsîndu-și doamna și coconii și au purces spre Țarigrad, acolo era multă jălanie și plîngere la împărțitul lor. Décii Pătru vodă, daca au trecut Dunărea, au mulțămîtu Domnului că l-au izbăvit den mîinile ungurilor. Și décii s-au dus la Țarigrad, de ș-au plecat capul suptu talpele împăratului. Pre carile cu mare bucurie l-au priimitu împăratul Suleimanu.:

78 v.

Cîndu au omorit pre Ștefan vodă boierii țării, Găneștii cu Arbureștii, în tîrgu în Suceava.

Ștefan vodă domnind la Moldova, nu puțină grijă au avut, știîndu pre vrăjmașul său, pre Pătru vodă viu, carile avusese mai di demult avuțiia sa scoasă la Ciceu și doamna cu coconii la Țara Ungurească, cum s-au pomenit mai sus. Mai apoi oblicînd că și daca au mersu la împăratul, ieste la cîinste mare, acéstea toate îi era ca o gîhiață la inimă lui

¹ Vă leatul 7048 ghenarie adaugă M; A omite.

79 Ștefan vodă. Mai apoi în zilele acestui Ștefan vodă, fost-au foamete mare și în țara Moldovei și la unguri, că au ve-/nit lăcuste multe, de au mâncat toată roada, pentru acéia l-au poreclit de i-au zis Lăcustă vodă.

Mai apoi urindu-l curtea toată, s-au vorovit o samă de boieri din curtea lui, anume: Găneștii și Arbureștii și la așternutul lui, unde odihniia, l-au omorît în cetatea Sucévii. Începătoriu și ațîțătoriu acestui lucru au fostu Mihul hatmanul și Trotușanul logofătul, de s-au vorovitu într-o sară, ca niște lupi gata spre vînat, ca să înéce oaia cea nezlobivă, adecă pre Ștefan vodă și dîndu învățătură slugilor sale, ca toți să să într-armeaze și dîndu-le și jurămîntu, ca să le fie cu direptate, s-au pornitu cu toți. Și într-un foisor, sus în cetate, unde odihniia la așternutul lui, au răsipit ușa și neștiind Ștefan vodă nimica de aceasta, s-au sculaț, fiind numai cu cămeașa, iară ei cu toții, ca niște lei sălbatici au năvălit asupra-i și multe rane făcîndu-i, l-au omoritu și l-au scos afară. Aceasta plată au luat Ștefan vodă de la acei ce-i miluise. Mai apoi de la Dumnezeu curindu, peste puțină vréme, le-au venit și lor osînda asupra, de au luat și ei plată pentru moartea lui Ștefan vodă. Acestu Ștefan vodă ce l-au poreclit Lăcustă vodă au domnit/ doi ani și trei luni.

79 v.

De domniia lui Alexandru vodă Cornea

Acei lei sălbatici și lupi încruntați, anume Mihul hatmanul și Trotușanul logofătul, dimpreună și cu alții carii era, de le pristăniia lor, daca omorîră pre Ștefan vodă, cu toții au rădicat domnu pre Alixandru vodă, ce-i zicîia Cornea, carile fusease atuncea portariu la cetatea Sucévii, iară mai denainte vréme fusése slugă la Mihul hatmanul. Și daca l-au rădicatu domnu, i-au pus numele Alexandru vodă.

Într-acéia vréme, sultan Suleiman împăratul turcescu, gătîndu-să să margă la Odriiu, au purces cu toată putérea sa și daca au sosit la Odriiu, înțelegîndu împăratul de atita amestecături ce să făcuse în țara

Moldovei și nu să putea așeza țara, știind pre Pătru vodă că ieste în socotință la împărăție, atuncea socotind împăratul ce va face, ca să poată așeza țara, iată avu vreme și Pătru vodă, de-și cerșu la împăratul domnia la moșia sa, la Moldova, care i-o făgăduisă împăra-/tul mai denainte 80
vreme, încă cînd venise Pătru vodă la Țarigrad din Țara Ungurească. Și de aceasta pre voie i-au fostu, că îndată i-au dat steag și domnia la Moldova și au trimis pre credinciosul său, pre Imbrea aga de ienicéri și cu multă oaste turcească, ca să ducă pre Pătru vodă la scaun.

Și luundu ajutoriu de la Dumnezeu, în zioa de bogovlenie, ghenuarie 6, au purces Pătru vodă spre Dristor și de acolo s-au sculat și au trecut Dunărea și au sosit la Brăila. Acolo tocmindu-și oastea ca să margă asupra lui Alexandru vodă Cornea, iată boierii țării Moldovei prinseră de veste cum domnia ieste dată lui Pătru vodă și au venitu la Brăila. Înțelegîndu de aceasta, cu toții au părăsitu pre Alixandru vodă și l-au lăsat în Cetatea Noao¹ dimpreună cu Mihul hatmanul și cu Trotușanul logofătul și cu Pătrașco și Crasneșu și Cozma și ei cu toții s-au dus la Brăila, de s-au închinatu la domnu său, Pătru vodă și s-au rugat să-i ierte de greșala lor. Văzîndu Pătru vodă atîta rugă-minte de la țară, i-au iertatu pre toți și cu dragoste i-au priimitu și le-au grăit lor: „Fiți în pace și iertați de greșalile voastre, cîte mii-ați făcut/ oarecînd“. Iară ei cu toții strigară: „În mulți ani să domnești, cu pace“, și iarăși ziseră: „Bine ai venit la scaunul tău, domnul nostru cel dintăi“.

Și multă bucurie și veselie era tuturora, că toți îl iubia ca pre un părinte al său și era bucuroși toți de venirea lui, căci că li să supăraseră de amestecăturile ce să ațîțasă în țară și de răotatea acelor lei cumpliți și fără suflet.

De moartea lui Alexandru vodă Cornea

Pătru vodă, dacă ș-au tocmitu oastea bine la Brăila, au purces dimpreună cu toți boierii săi. Și dacă au sosit la Galați, s-au tăbărit la țărniștile apei. Iară Alixandru vodă

¹ la Roman; A-2 marginal.

prinzindu de veste, s-au gătit degrabă cu oastea, de cîtă avea și au ieșit înaintea lui Pătru vodă la Galați. Ci nimica nu au folosit, că părăsindu-l ai săi toți, au căzut în minule vrăjmașului său, lui Pătru vodă și de sirgu au învățat Pătru vodă de i-au tăiat capul, dimpreună cu Pătrașco, carile să ținea de dinsul, într-o miercuri, în luna lui februarie. Acest Alexandru vodă au domnit numai 2 luni și 3 săptămîni./

81
1541

Cînd s-au așezat Pătru vodă de a doao domnie la scaunul său, 7049 februarie 19 zile

Pătru vodă, daca au tăiatu capul lui Alixandru vodă la Galați, cu toată puterea sa s-au pornit spre scaunul său, spre Suceava. Ce cîndu au sosit la Birlad, acolo mare ospățu și cinste i-au făcut credinciosul și cinstit boierinul său, Huru¹ vornicul. De acolo purcezîndu, au venit la țîrgul Romanului și de acolo cu multă bucurie năzuîndu, au intrat în Suceava, februarie noaosprăzece zile, luni după sfeti Theodor, în a doao săptămîină în postul cel mare, dimpreună cu Imbrea aga și au șăzut în scaun.

Cîndu au perit Mihul hatmanul și Troțușanul logofătul și Crasneș și Cozma

81 v. Pătru vodă, daca au sosit la Suceava și s-au așezat la scaunul său, acolo au aflatu în viclenie și pe Mihul hatmanul și pre Troțușanul logofătul/ și pre Crasneș și pre Cozma, de carii multă pedeapsă și nevoie avusease Pătru vodă în domniia dintăi, pre carii, cîndu au pribegitu Pătru vodă din țară, i-au fostu închis în cetatea Romanului, avîndu prepus de viclenie, cum s-au și arătatu mai apoi adevărat

¹ Huru, după L (așa apare și în actele vremii); în A-2: Hura.

că au fost vicleni. Și decii îndată au învățat de i-au prinsu și cu gréle munci i-au muncitu, mai apoi le-au tăiat și capetile.

Învățătură și certare

Iani socotește cum plătește Dumnezeu celora ce fac rău, aceștia fiindu lei sălbateci și lupi încruntați multe supărări au făcut lui Pătru vodă în domnia dintăi. Mai apoi stimpărindu-și minia inimilor sale asupra lui Ștefan vodă, neavîndu nici o vină, cu rea moarte l-au omorit, cum s-au poménit mai sus la domnia lui Ștefan vodă. Iată dară după fapta lor cea rea, curîndă vréme le trimisă Dumnezeu ostîndă asupra, de luară și ei plată cu sabiia, ca și Ștefan vodă.

Și într-acéiași zi, Pătru vodă au pus pe Petre, ficiorul lui Vartic, hatman și pircălabu de Suceava.

Cînd au venit Elena doamna lui Pătru vodă și cu fiii săi din Țara Ungurească/

Întru acestaș anu, dacă s-au așezat al doilea rînd Pătru vodă la domnie, trimis-au de ș-au adus pre doamnă-sa, pre Elena, și pre fii săi pre Iliașu și pre Ștefan și pre fiică-sa, Roxanda, de la Ciceu. Și sosindu la Suceava, mai 25 de zile, le-au ieșit Pătru vodă înainte trei mile. Acolo multă bucurie și veselie era la adunarea lor, că pre cîtă jale era cînd să despărțisă de la Ciceu, de să dusese Pătru vodă la Țarigrad, mai multă bucurie și veselie era acum la împreunarea lor. 82

Décii, dacă să așăzară cu toții la scaun, nu uită Pătru vodă datoriia sa, cu care mai nainte pre toți îi îngrădiia, ci ca un păstor bun grijiia de oile sale céle perite, ca să le afle. Trimisă solii săi la craiul leșescu, de-și ceriia robii, ceia ce-i luase Tarnovschii hatmanul cu oaste cîndu venise

la Hotin. Ci nimica nu au folositu, că nici cu o ispravă s-au întorsu solii săi înapoi.

Iar deaca s-au așezat Pătru vodă la domnie, nemică de alta nu-i era grijă, numai cu toată casa sa a petrece în ospete și în dezmierdăciuni.¹

82 v Acēste povești ce spun de Pătru vodă Rareș că au lăsat se anul și au pribegit preste munți, la Țara Ungurească și de multe nevoi ce au petrecut acolo și cum s-au dus de acolo la Țarigrad, mai apoi iarăși cum au dobândit domnia la moșia sa, / la Moldova, cronicariul leșescu de acēste povești foarte pre scurt scrie, că poate fi că nu au știut di toate. Iară létopisețul cestu moldovenescu de ajunsu și deșchis, toate pre rindu le însemnează, carile toate, daca le-am luat sama, le-am socotit a fi adevărate și le-am tocmit careleș la locurile sale.²

1541 Cîndu s-au bătut Pătru vodă cu Maelat voevodul Ardealului, în Țara Ungurească, cu ungurii, 7049

1541 Călcînd ungurii priiteșugul ce avea cu Pătru vodă, daca s-au așezat al doilea rînd, venit-au hochim împărătescu de la sultan Suleiman la Pătru vodă, ca să margă asupra ungarilor și să prinză pre Maelat voevodul Ardealului și i-au trimis într-ajutor pre Cuciuc Bali bei, cu oaste turcească, așjiderea și pre Radul vodă cu munténii. Vrîndu Pătru vodă ca să imple voia stăpînu-său împăratului, în anii 7049 iunie 8, s-au pornitu cu toată puterea sa, de au trecut pre Oituzu, la Ardeal, dimpreună și Radul vodă cu munténii și Chiuciuc bei cu turcii și mergîndu cu toți asupra lui Maelat voevodul Ardealului. Încă n-au ajunsu la Făgărași, acolo i-au timpinat și Maelat, domnul Ardealului, cu oaste ungurească și dîndu războiu vitejaște dispre amîndoa părțile, iulie³ 20/ pierdu Maelat războiul și pre însul încă l-au prinsu viu Pătru vodă și l-au ferecat în obezi și decii l-au trimis Pătru

¹ Această frază adausă după M; în A-2 lipsește. Este însă în cronică slavă a lui Macarie.

² În A această frază este trecută în stil indirect. Corectat după M.

³ În M și L iunie (adoptat și de ed. Giurescu). Data istorică este iulie.

vodă la Suleiman împăratul turcescu. Iar Pătru vodă, prădîndu țara și arzîndu și multă pradă făcîndu, s-au întorsu înapoi, fără de nici o sminteală.

**Cîndu au prădat Pătru vodă a cincea oară¹ Țara
Ungurească, 7050, septevrie în 12 dni**

1541

Dupe ce au prinsu Pătru vodă pre Maelat voevodul Ardealului și l-au ferecat în obezi de l-au trimis la împăratul, în al doilea an de iznoavă au venit carte de la împăratul sultan Suleiman, la Pătru vodă, ca să margă să prade de iznoavă Țara Ungurească pentru multe neîngăduințe și amestecături ce să ațița. Și umplîndu Pătru vodă zisa împăratului, ca să fie deplin, alta pentru că și el avea scîrbă mare spre unguri, pentru multe nevoi ce-i făcuse, încă cîndu era la Ciceu, de nu-și era volnic cu nimica, mai apoi și prieteșugul ce avea împreună îl călcase, rădicatu-s-au cu toată puterea sa și au trecut la Țara Ungurească, de au prădatu și au arsu până la Cetatea de Baltă. Acolo au șăzut 6 zile și multă pagubă făcîndu, s-au întorsu pre la Bistrița, fără de nici o zminteață și trecîndu muntele au/ ieșit la Cîmpul Lungu și s-au pogorit la Bae și decii cu mare laudă s-au dus la scaunul său, la Suceava.

83 v.

Cronicariul cel leșescu de această pradă ce au făcut Pătru vodă al cincilea rîndu la Țara Ungurească, nimica nu serie, că poate fi că de au mersu Pătru vodă, nici un războiu cu niminea nu au făcut, că nu au fostu niminea ca să-i stea cineva împotrivă, ci au prădatu țara și s-au întorsu, pentru acéia n-au însemnatu cronicariul cel leșescu. Iară létopisețul cestu moldovenesc arată cu adevărat cum au mersu și al cincilea rîndu Pătru vodă la unguri, de au prădat și au arsu, iară războiu cu niminea nu au făcut. Pentru acéia noi n-am lăsat aicea ca să nu pomenim.

Iară daca să întoarse Pătru vodă de la Țara Ungurească, într-acéia laudă au sfișit mănăstirea Pobrata, carea era

¹ a cincea oară, după M și L; în A-2: al doilea rînd. Vezi însă mai jos în textul acestui paragraf.

zidită de dînsul și o au sfințit¹. Așijderea și mănăstirea Rîșca au început. Din Dobrovățul încă au săvîrșitu, de la Căpriiana mănăstirea au lucrat, încă și alte lucruri bune multe să află făcute de dînsul, cumu-i la mitropoliia de Roman și la mitropoliia de Suceava și la mănăstirea de Bistriță și biserică de piatră în Hirleu și în Bae și încă și alte lucruri bune multe să află în țară de dînsul făcute. Cu adevărat era ficior lui Ștefan vodă celui Bun, că întru tot simăna tătine-său, că la războaie îi mergea cu noroc, că tot izbîndia, lucruri bune făcea, țara și moșia sa ca un păstor bun o socotia, judecată pre dreptate făcea.

Almintrilea de stat era om cuvios și la toate lucrurile îndrăznețu și la cuvîntu gata, de-l cunoștea toți că ieste harnic să domnească țara.

În luna lui mai, în 15 zile, au purces Iliiașu vodă, ficiorul lui Pătru vodă, la Țarigrad.

1546

Cîndu au murit Pătru vodă, v leat 7054

Pătru vodă fiindu bătrîn de zile și căzîndu în boală grea, au plătitu datoriia sa, ce au fostu dator lumii și s-au săvîrșit septembrie 2², vineri, la miiază-noapte și cu cinste l-au îngropat în mănăstire în Pobrata ce ieste făcută de dînsul, cu multă jale și plîngere, ca după un părinte al său, carile n-au fostu mai jos decît alții, ei au lășit hotarul țării, că pre săcui de multe ori i-au arsu și i-au prădat și luundu-le cetățile și orașile, supt puterea sa i-au supus. Și atîta groază le didease că la vrîmea norocului celui prostu, ce era și pribeag/ la dînșii și să scăpasă de domnie și după ce să dusese la turci, lășîndu-ș doamna sa cu coconii și avuția în Ciceu, negum să să bage să-i jefuiască, ce încă i-au păzit și i-au socotit până la venirea sa al doilea rîndu. Așijderea și cu lășii de multe ori s-au bătut și Pocutiia încă le-au fostu luat.

¹ sfințit după L și M; în A-2: săvîrșit-o.

² septembrie 2, adaus după L și M.

Mai apoi, după atîta trudă a sa, creștinește în țara sa s-au săvîrșit, după ce s-au umplut domniei lui cei dintâi și a cei de apoi 17¹ de ani.

**De domniia lui Iliiaș vodă, ficiorul lui Pătru vodă
Rareș, carele mai apoi s-au turcit, 7055 septevrie**

1546

Pre urma lui Pătru vodă Rareș cu dragoste rădicară boierii cu toată țara pre Iliiașu, fiiu-său cel mai mare, la domnie, simbătă septevrie 3, că și firea și fața îl lăuda să fie blîndu, milostivu și așazătoriu, gîndindu-să că va sămăna tătine-său. Ci nădēja pre toți i-au amăgitu, că dinafară să vedea pom în-/florit, iară dinlăuntru lac îmuțit. Că avîndu lingă sine sfetnici tineri turci, cu carii zioa petrecea și să dezmierda, iar noaptea cu turcoale curvinđ, din obiceiile creștinești s-au depărtat. În vedere să arăta creștinu, iară noaptea în slobozenie mahmetenească să dideasă. Și atîta să călcase legea creștinească, cît de-l vrea cruța Dumnezeu mult, pre toți îi vrea duce din lumină la întuneric. Ci Dumnezeu în zilele lui atîta certare lăsase, că și copacii și pomii și viile secase de geruri mari. Și în domniia lui, simbătă după Paști, au tăiat capul lui Vartic hatmanul în tîrgu în Huși și l-au dus de l-au îngropatu în mănăstire, în Pobrata, în anii 7056 aprilie 7.

85

1548

Mai apoi între multe făr'delegi cê făcîia Iliiașu vodă, umplîndu-l satana de învățatura lui, au lăsatu domniia la mîna fraține-său, lui Ștefan vodă și a mîni-sa, în anii 7059 mai 1 și el s-au dus la împăratul Șuleiman, de au priimitu legea lui Moamethu, lepădîndu-să de Hristos, gîndindu-să că va dobîndi cinste mare de la împăratul. Ci mai apoi rău s-au înșelatu, că după ce s-au turcitu, apucîndu-l și indulcîndu-l cu bine, l-au pus pașă la Dîrstor, nume puîndu-i Mahmet. Nici într-acea boierie ce-i dedeasă împăratul, n-au trăit

1551

¹ 17, corectat după anii de domnie ai lui Petru Rareș; în A-2 și alte msse: 38.

85 v. multă vreme și îndelunga-/tă, ce după doi ani, îmbucându-l mulți din neprietenii lui cu multe cuvinte rele cătră împăratul, au căzut la închisoare, că au trimis împăratul de l-au legat și i-au luat toată avuția. Și decii l-au trimis peste mare la Brusa, de l-au închis. Mai apoi de inimă rea, peste scurtă vreme au murit și rău ș-au dat sufletul său în minile diavolului, în legea turcească. Acest Iliăș vodă au domnit la Moldova 4 ani și 8 luni și decii s-au turcit, cum am scris mai sus.

1551 De domnia lui Ștefan vodă, ficiorul lui Pătru vodă, fratele lui Iliășu vodă, 7059 iunie 15 zile

1551 După ce au părăsit Iliășu vodă și țara și legea, iară boierii și lăcutorii țării să sfătuiră și puseră domnu pre Ștefan vodă, ficiorul lui Pătru vodă, în anii 7059 iunie 15, gândindu-să că de n-au simănatu lui Pătru vodă cel dintăi, doară va face datoria și obiceiul părinților acesta. De care lucru și el s-au apucatu cu osîrdie și spre toți blîndu și milostivu și nevoitor/ spre lucruri bune, bisericilor s-au arătat cu dumnezeire mare, ca să poată stinge numele cel rău al frăține-său. Și ca să nu să vază ceva că ieste răsărit de la pravoslavie, toți eriticii din țara sa vrea, au să-i întoarcă, să fie la o lege, au să iasă din țară. Pre armeni, pre unii din bună voie, cu făgăduințe implîndu-i, pre alții cu sila i-au botezatu și i-au întorsu spre pravoslavie, mulți din țară au ieșitu la turci și la leși și printr-alte țări, vrîndu să-și ție legea sa. Cu aceastea vrîndu Ștefan vodă să astupe faptele frăține-său, de lucruri ce făciia, cu nevointă siliia. Iară ce cerea pravoslavia și legea creștinească nu ținea, că mai apoi nu numai lăcomia și asupreală făciia, ce și curvie nepusă era într-însul, nu răbda de muieri cu bărbați, nu era fecioarele nebatjocurite, nu jupînésile boierilor săi neasurite. Mai apoi, de-i vrea fi a domni multu, nu vrea putea fi să nu urmeaze frăține-său.

**De moartea lui Ștefan vodă, fiiorul lui Pătru
vodă, fratele lui Iliș vodă, care au perit la
Tușora, v leato 7060 septeavrie**

1552

Petrecîndu aceste nevoi r le boierii și l citorii țării dispre domnu său, Ștefan vodă, n-au mai / putut suferi f r delegile și răotățile lui, ce int i s-au sfătuit cu taină ce vor face, că să să poată cur ti de dînsul. Și sf tuindu-să, acii și aflară sfat ca să ajungă degrabu la boierii cei pribégi, carii era în Țara Leșască ieșiți de multe nevoi. Décii, daca au avut știre și răspunsu de la dînșii, cum ei vor veni fără zăbavă, noaptea cu toșii s-au rădicat la podul de la Tușora și au tăiatu așile cortului asupra lui Ștefan vodă și cu multe rane pătrunzîndu-l, au murit , după ce au domnit doi ani și patru luni.

86 v

Certare și inv țatur 

Mulți vor să zică cum au fostu boierii și capetile ficl ni, de au omorit pre cel mai mare, c  pre cel mare Dumnezeu l-au lăsat și județul său cel cerescu pre pămîntu i-au datu, cum iub ște să vază judecătoriu blindu în ceriu, așu să să arate blindu și el pre pămîntu acelora ai săi și cum nu suferu Dumnezeu strimb tatea, așu și el să nu facă altuia. Carele poate să fie om ca acela, să-și vază muierea sa silită și batjocurit  și să suferu, carile nu va suspina v zîndu ficioara sa din sinul său, ce o au crușat-o, să o ia și să-și riz  de d nsa, carile mai apoi slujitoriu și boierinu va priimi/ să-i ia f meia spre pofta sa cea nestimp rat  și nu-i va g ndi r u? Ci vom putea da vină aceluia ce nu va putea suferi amarul inimii sale, că nu el, ce Dumnezeu  i semet ște pre unii ca aceia, umblători și cert tori de păcate ca acelea, ci nu ei de la sine, ci Dumnezeu i-au trimis sffirșenie, ca să nu să mai adaogă păcatul. Că cei buni vedem că s-au s virșitu bine și lăudat, iară cei răi r u s-au s virșitu. (După cuvîntul prorocului la Psalom 33, zicîndu: „Moartea păcătoșilor ieste oumplit “.)

87

**Domniia lui Joldea vodă, carile au domnit 3 zile,
vă leatul 7060 septevrie**

1552

Daca uciseră boierii pre Ștefăniță vodă la Țuțora, cu toții s-au sfătuit și au rădicatu domnu pre Joldea și i-au datu pre Roxanda, să-i fie doamnă, fata lui Pătru vodă, sora lui Ștefăniță vodă. Și decii au purces Joldea vodă pre Jijia în sus, să margă la Suceava, să facă nuntă și au mersu până la Șipote, neștiindu nimica de venirea altui domnu./

87 v.

Înțelegindu aceasta boierii carii fiindu pribégi în Țara Leșască ce s-au lucrat la Moldova, degrabu s-au adunatu cu toții de au sfătuit în pripă și au aflat cum au vreme prin-demină să-și margă la moșii. Și îndată au căzut după Sinévșchii voevodul rurescu și hatmanul coruniei, ca să le dea ajutoriu, să vie în țară. Ce voevodul înțelegindu-ș cu craiul, nimica nu au zăbovit, ci au strinsu oastea degrabă și au purces spre țară. Ci sfātuindu-să boierii pribégi carii era acolo, ca să nu vie fără cap, au rădicat domnu pre Petrea stolnicul, în Terebulea și i-au pus nume Alexandru vodă, pe carile l-au poreclit Lăpușneanul și l-au ales pribégii dintru sine. Și au intratu în țară cu oaste leșască, pre cuvîntul boierilor celor de țară, ce trimisese mai denainte vreme la pribégii în Țara Leșască, că să vie fără zăbavă cu cap, că ei vor sili să să curățească de Ștefan vodă, cum s-au și timplatu. Că gătindu-să pribégii cu oaste leșască, să între în țară, boierii cei de țară aflare vreme să să curățească de Ștefan vodă și tăindu-i ațele cortului la Țuțora, l-au omorit, cum s-au pomenit mai sus.

88

Décii n-au așteptat pre cuvîntul ce trimisese la pribégi, ca să vie cu cap, ci îndată au rădicatu la domnie/ pre Joldea, cum s-au zis mai sus și au mersu până la Șipote pre Jijia.

Într-acéia vreme intrindu și pribégii cu Alixandru vodă în țară și de sîrgu oblicindu că țara au rădicat cap pre Joldea la domnie, carile mergea spre Suceava să facă nuntă cu Roxanda, de sîrgu au trimis Alexandru vodă pre Moțoc vornicul cu o samă de oaste înainte, ca să prinză pre Joldea vodă. Și prinzindu-i calea la Șipote, neavîndu el nici o știre de nicăirea, l-au împresurat oastea cea leșască și l-au prinsu viu. Pre carele mai apoi, daca au sosit Alexandru vodă, l-au însemnat la nas și l-au dat la călugărie./

**De domniia lui Alexandru vodă Lăpuşneanul,
cîndu s-au aşezat în scaun la Suceava, vă
leato 7060**

88 v.

1552

Deaca veni Alixandru vodă Lăpuşneanul în țară și însemnă pre Joldea la nas și-l déde la călugărie, décii luo pre Roxanda, fata lui Pătru vodă, să-i fie doamnă lui, care era mai nainte să o ia Joldea. Și cu dragoste îl priimiră boierii și mergîndu pre la Hirlău, au tras la Suceava și au săzut în scaun. Décii s-au cununat cu Roxanda și au făcut nuntă.

Intr-acelaș an fu omor mare și iarnă grea. Décii daca să așeză Alixandru vodă la domnie, nu grijiia de alta, numai de pace în toate părțile și așezarea țării. Iară cu doamna sa, Roxanda, au avut doi ficiori, pe Bogdan și pre Pătru.

De mănăstirea Slatina și de Pingărați

Mai apoi, domnind Alixandru vodă țara, întru lauda lui Dumnezeu au zidit mănăstirea Slatina, cu multă chieltuială și osirdie și o au sfințit-o Grigorie mitropolitul și la sfințenie zic să fie fost preoți cu diiaconi 116. Aceasta s-au lucrat în anul 7066/ și o au sfințit-o octovrie 14. Mai apoi și Pingărațul au făcut, mai mult de frică, decît de bună voie, că de multe ori arătîndu-i-să în vis sfintul mucenic Dimitrie, de-l îngrozii ca să-i facă biserică pre acel loc, s-au apucat cu toată osirdiia și o au făcut.

1557 89

Acéste povești ce sîntu scrise mai sus, carile spun de Iliășu vodă și de Ștefăniță vodă și de Joldea vodă și de Alixandru vodă, cronicariul cel leșescu tînde povéstea mai deșchis, iară nu aduce aminte de toate sémnile pre rîndu cîte s-au făcut. Iar létopiseșul moldovenescu măcară că ieste scris pre scurt, însă arată toate sémnile pre rîndu, carile toate le-am¹ tocmit prin povéste, careleș la locurile sale.

¹ le-am, L, M; le-au, A.

**Cîndu s-au așezat la scaun Ștefan eraiul ungurescu,
ficiorul lui Ianoșu eraiul**

Iară în al patrulea an a domniei lui Alexandru vodă, trimis-au împăratul Suleimanu hochim la Alixandru vodă și la Pătru vodă domnul muntenesc, ca să margă cu oaste în Țara Ungurească, dupe pohta lor, să le puie craiu pre Ștefan, ficiorul lui Ianoș craiului, la scaunul cel de moșie al tătine-său./

49 v.

Împlind voia domnii și zisa mai marelui său, dusu-l-au și l-au așezat la domnie, sau cumu-i zic ei, la crăie. Și decii să plecară ungurii a da bir turcului. Iară domnii să întoarse-ră cu toată oastea lor, cineși la locul său, aducîndu mult jab și dobîndă de la unguri.

Pre acéia vrême fost-au iarnă grea, mare și friguroasă, de au înghiețat dobitoace și heri pin păduri.

1558

Vă leato 7066 ghenarie 1, pristăvitu-s-au Macarie episcopul de Roman, ziditoriul și începătoriul mănăstirii Rîșcăi, carile au fost la scaunul Romanului 27 de ani și cu cînste l-au îngropat la mănăstirea sa, la Rîșca. Pre locul lui fu sfințit Anastasie, om destoinic a umplea slujba păstoriei sale, carile 14 ani au fostu episcop, mai apoi și la mitropolie au ajunsu.

**De domniia lui Dispot vodă ereticul vă leatul
7069 noemvrie 18**

1561

90 După al noaolea an a domnii lui Alixandru vodă Lăpușneanul, s-au ivit Dispot pre poreclă, iar / numele i-au fost Heraclu Vasilicu, ce au fost de nașterea sa din ostrovul Samos, carile fiind italian au fostu știind multe limbi, frîncêște, latinêște, grecêște și nemțêște. Acesta fiind nemerit la Țara Leșască și între slujitori la războiu umblîndu, avîndu-și viață între soții, s-au încleștat cu o samă de evangheliți (că el încă n-au fostu pravoslavnic) și s-au făcut ficioru de domnu. Și nu putea aievea să să apuce să vie în țară, căci Alixandru vodă viețuia bine cu lésii și lésii avea

172

legătura tare cu turcii pentru amestecături ca acestea. Iară Dispot pre ascunsu cu protivnicii săi să gătiia și între cazaci ș-au făcut prieteni. Acéstea înțelegîndu starostei de la margine, au datu știre la craiul, craiul au trimis cărțile sale pretitinderea, de cap îngrozindu, carile să va băga să treacă piste învățătura lui și pre Dispot să-l oprească la Pomoranu. Ci măcar că deodată au alinat lucrul, iară mai apoi Dispot de iznoavă mai bine s-au gătit, luund intrajutoriu pre Albrihtu Laschii și au intrat în țară cu némții, cu șvezii și cu șpanioli și cu lēși și cu cazaci./

**Războiul lui Alixandru vodă Lăpușneanul, cîndu
s-au bătut cu Dispot vodă la Verbie, noemvrie
18, 7069**

90 v.

1561

Alixandru vodă, daca au înțeles un lucru așa degrab', cum Dispot vodă fără veste au intrat în țară, de-l impresură cu oaste streină, neavindu de ce să apuca, ca dintr-un somnu deșteptîndu-să, degrabu și cu puțini negata i-au ieșit înainte la Jijia. Că țara pizmuind lui Alixandru vodă, n-au vrut să saie la oaste. Și întîmpinîndu-să cu Dispot vodă la Verbie, i-au datu războiu, noemvrie 18 zile, în anii 7069. Ci cei puțini di cei mulți și cei negata de cei gata n-au putut suferi, ce au dat dosul. Și Alixandru vodă au fugit în jos.

1561

Învățătură și certare

Zic unii că și acolea să fie fostu războiul cu viclenie, că cela ce piierde, fiește cîndu nu va să afle vina sa, ci mută la altul, iară acéstea de la Dumnezeu sîntu tocmita, ca nimica să nu fie stătătoare pre lume, ci toate de răsipă și trecătoare: pre cei de jos li suie și pre cei suiți li pogoară, ca să fie de pildă și de învățătură noao, să cunoaștem că nu avem nimica pre lume, fără numai lucruri bune./

**Cînd s-au dus Alixandru vodă Lăpuşneanul
la Țarigrad vă leatu 7069 noemvrie**

Alixandru vodă, daca să bātu cu Dispot și pierdu războiul, fugi în jos spre Iași și de acolo își luo doamna și fugi la Huși. Acolo să grijia să stringă țara și să ia ajutoriu de la turci, să să întoarcă asupra lui Dispot vodă, ci nimica nu au folosit. Că Dispot vodă daca s-au bătut cu Alixandru vodă la Verbie și l-au răzbit pre Alixandru vodă, nu s-au pornitu după dînsul, ci s-au întorsu spre Suceava și au apucat scaunul și cetatea Sucévii cu toată avérea lui Alixandru vodă. Décii pre slujitori îi umplu cu bani, pe boieri cu cuvinte dulci îi îmblînziia și să făgăduia să le facă bine mai mult decît vor pofti ei. Așa umplîndu pre toți de nădêjde, i s-au închinat Țara de Sus toată și s-au gătit de iznoavă asupra lui Alixandru vodă. Și au pegerit la Iași, apoi la Huși, ca să poată apuca pre Alixandru vodă acolo. Ci Alixandru vodă auzîndu și vîzînd că ieste golit de tot ajutoriuul său, s-au pegerit la Chilia și de acolo s-au dus la împărăție, ca de acolo să să ajutorească./

91 v.

**Cînd au trimis Dispot vodă la împărăție pentru
steag**

Dispot vodă după goană ce au gonit pre Alixandru vodă, până la Huși, s-au întorsu înapoi și au venit până la Iași, unde au poftit vlădicii, pre Grigorie mitropolitul și Anastasie episcopul de Romanul și episcopul Evthimie de Rădăuți și toți boierii țării, de i-au cetit molitva de domnie și i-au pus nume Ion vodă Dispot. Décii Dispot vodă au trimis boieri de țară la Țarigrad, la împărăție pentru steag. Și cu bani umplîndu gurile vrăjmașilor și ș-au așezat domniia și i-au trimis și steag. Iară daca i-au sosit steagul la Iași, decii s-au dus la Suceava, cu mare bucurie. Iară Alixandru vodă, daca s-au dus la împărăție, fu trimis la Iconiia.

Cîndu s-au așezat Dispot vodă la scaun la țara Moldovei

Dispot vodă, dacă au dobîndit domniia și i-au venit steagul de la împărăție și s-au așezat la scaun, blind să arăta și tuturor cuvios și aievea pravoslavnic, iară la taină eretic și avea sfîtnici de ai săi, de o lége cu dînsul. Mai apoi ș-au ivit și necredința lui.

Trimis-au după acéia soli la craiul leșesc și la împăratul nemțescu, dîndu-le știre că s-au așezat / la domnie și pre soli bine i-au priimit și au fostu bucuroși unuia ca acelaia ce slujise și la curtea împăratului nemțescu și la corona leșască. Mai apoi puse pre țară greotăți mari, bisericile dezbrăca, arginturile le lua, de făcea bani și ăltile cîte nu au zis țara că va vedea. Făcîndu acéstea Dispot vodă, iară Laschii carile venise cu dînsul, cunoscîndu că va veni asupra lor rău, s-au dus înapoi. 92

(SIMION DASCĂLUL)

Pentru acest Dispot vodă, de unde s-au ijdărit și în ce chip ș-au scos nume de domnie

Pentru domniia acestui Dispot vodă létopisetul acest moldovenescu foarte pre scurt scrie, că numai ce arată cum au venit Dispot din Țara Leșască cu oaste leșască streină și s-au lovit cu Alixandru vodă la Verbie și au biruit pre Alixandru vodă și l-au gonit până la Huși și decii s-au întorsu la Iași, unde i-au citit vlădicii molitva de domnie și i-au pus nume Ion vodă. Și arată cîți ani au domnit, iară de lucrurile și războaiele ce s-au făcut în zilele lui; nimica nu însemnează, nici arată de ce rudă ieste.

Iară răposatul Urêche vornicul, vrîndu să arate această poveste a lui Dispot mai deșchis și mai adevărat, împreunîndu izvoadile, au cetit la cronicul leșescu, /carile ieste izvodit de cronicariul Bielschii și de acolo aflîndu mai ales de Dispot, au scos această poveste ce mai sus scrie, că ieste Dispot de la ostrovul Samos de nașterea sa și cum s-au împriețenit cu Laschii și au venit cu oaste spre Moldova și au gonit pre Alexandru vodă și au apucat scaunul și decii, toate pre rîndu, cum spune mai sus. Însă mai adevărat nu-l arată de unde s-au ijdărit și cum ș-au scos nume de domnie. 92 v.

Iară eu Simion Dascalul, vrîndu cu adevărat ca să pociu de-vedi acest lucru mai ales și mai deșchis pentru Dispot vodă, cetîndu izvoadile, am cercat și eu la cronicul leșescu și am aflatu

izvodul carile ieste chizmitu mai denainte vréme de Alixandru Gvagnin pre limba latinească și décii dipre acela izvod l-au izvodit Marțin Pašovschii, din limbă latinească pre limba le-gască, de acolo și eu am silit cu nevoiță de am izvodit dipre acela izvod, pre limba rominească această povéste lui Dispot, de unde s-au ijdărfit și în ce chip ș-au scos nume de domnie.¹

Marțin Pašovschii

93 Pentru acesta Dispot vodă, scrie Marțin Pašovschii, cro-
nicariul leșescu că oarecindu au fost un Dispot oarecarile, lăcuind
la Moldova, om de cinste și de folos foarte, carile întru nimica
n-au fostu mai de jos decit cei de frunte, avindu și un nepot anu-
me Vasilicu. Acesta Dispot și cu nepotu-său, viind Alixandru
vodă la domnie, de frica lui, cu toată avérea lui au pribegit din
țară și au tras spre Rîm, unde nu multă vréme trecindu, au perit
nepotul lui Dispot la un războiu. Și de acolo mutindu-să Dispot
la alt ostrov, ș-au cumpărat ocine și s-au așezat. Unde nu după
multă vréme au murit și Dispot, rămîindu-i toată avuția lui
pre mîna slugilor sale. Și fiind unul dintre slugi de rudă grecu,
anume Heraclu, carile era de folos și mai de cinste decit toți
și mai credincios la Dispot decit toate slugile, fiindu și om istețu
la fire și ascuțit la minte, au chiebatu pre toți tovaroșii săi,
pre slugile lui Dispot și le zise: „Fraților, iață stăpînu nostru
muri și avérea lui toată pre mîinile noastre rămasă. Și iață cu-
mu-i obicéiul la acesta loc, că daca moare omul și nu are ficiori
sau altă rudă, iau judecătorii rămășița toată a mortului. Și/
93 v. acmu de vor oblici de moartea lui Dispot, vor veni de vor lua toată
avuția stăpînu-nostru și noi vom rămînea cu nimica. Iară de
veți vrea ca să mă ascultați pre mine și să faceți precum voui
zice eu, noi fără grijă vom fi dintr-acolo și avuția stăpînului
nostru noi o vom poživăi, numai să priimiți un cuvîntu, să mă
mărturisiți pre mine că sîntu nepot lui Dispot și Dispot au murit
și avuția lui pre mîna mea au rămăs. Și să mă mărturisiți la
judecători, cum nu voui să vă plătescu simbriile, că ei nu știu că
Vasilicu, nepotul lui Dispot, au murit la războiu. Ci văzîndu ei
că mă mărturisiți că sîntu nepot lui Dispot și mă prițiți pentru
simbrii, vor crede cu adevărat că sînt nepot lui Dispot și nu vor
lua avuția stăpînu-nostru, ci-m vor zice să plătescu simbriile.
Décii vom împărți toată avuția stăpînului nostru dimpreună și
eu voui lăsa să luați voi tot ce va fi, numai să-mi dați mie cata-
șișile și zapisile, cîte sîntu, toate, și ceva bani de cheltuială, cît
vă veți îndura, că voao nu vă sîntu de nimica acéle hîrtii, nici
vă sîntu nici de o treabă. Și décii ne vom rășchira, carile încătro il
94 va îndrep-/ta Dumnezeu.“

¹ Acest aliniat este în A-2 în stil indirect; în L este în stil direct, formă pe care am adoptat-o după acest manuscris.

Deci ei cu toții priimără aceste cuvinte și i să jurară cum, nu numai înaintea judecătorilor sau către alți oameni, ce și pîntr-alte țări îl vor mărturisi cum ieste Vasilicu, nepotul lui Dispot. Așa meștersuguindu-i într-acestași chip Heraclu cu tovaroșii săi, au împărțitu avuția lui Dispot și el au apucat catastișile și zăpisiile întru carile au fostu și dirésile cele de domnie a lui Vasilic, nepotului său, al lui Dispot, carile perise la războiu. Și au luat și din hani oarece, ca să-i fie de cheltuială. Și împreunîndu-i tovaroșii numele său, i-au zis Heraclu Vasilic, nepotul lui Dispot, luundu numele celuia ce perisă la războiu.

Și decii rășchirîndu-să toți în toate părțile, Dispot au apucat nume de domnie și au trecut la Țara Nemțască. Căruia dacă i-au luat sama chesariul nemțescu, cu dragoste l-au priimitu, dacă ș-au arătat dirésile cele de domnie, l-au crezut cu adevărat că ieste nepot lui Dispot și era la cinste mare. Însă lui nu-i era de cinste, ci socotia cum ar putia face cumva să dobîndească domniia la moșia sa, la Moldova. /Carile umblîndu pentru domnie, au lăsat nēmții și au trecut la lési și slujindu coroniei leșesti și umblîndu între voinici la războaie, s-au împrietenit cu Albrihtu Laschii voevodul Siraschii, carile dacă i-au luat sama, cu toată nevoînța au silitu ca să-l ducă la domnie, adevărîndu-să Dispot că oricît va chiebtui pentru dînsul, îi va întoarce mai cu asupră chiebtuiala. Acestea cuvinte înțelegîndu-le Laschii, s-au înfirtățit cu dînsul.

94 v.

Cînd au otrăvit Alexandru vodă pre Dispot

Înțelegînd Laschii și cu Dispot de multe asupreale ce făcîia Alixandru vodă boierilor-săi, gîndiră că pe lesne să vor împrietenii cu o samă de boieri de țară. Și sfātuindu-să amîndoi, au lăsat Dispot ca să strîngă Laschii oaste, iară el făcîndu-să om prostu, fiind necunoscut, s-au dus în țara, la Moldova. Că fiindu om cu minte mare, umblîndu cu taină pre la boieri, pre toți i-au făcut priieteni. Mai apoi umblîndu cu înțelepciune mare, s-au apropiiatu de au grăit și cu Roxanda, doamna lui Alixandru vodă, carea i-au fost soră bună. Roxanda au spus lui Alixandru vodă de dînsul și s-au rugatu să aibă socotînță, nici Alixandru vodă i-au frîntu voia, ci l-au priimitu. Mai apoi, după multă vrîme, prepuin/du-ș Alixandru vodă pre Dispot, l-au otrăvit pre ascunsu. Carile dacă s-au priceput într-acesta chip otrăvit, s-au dat la doftori, de s-au păzit și nimica nu i-au fost. Iar Laschii în Țara Leșască, zălojîndu-și multe sate și ocine și luundu bani dupre la alții și strîngîia oaste. Iar Dispot dacă au ieșit de la doftor, îndată au fugit în Țara Leșască și s-au dus la priietinul său, la Laschii și i-au povestitu de toate cite petrecuse la Moldova.

95

Cînd au purces Dispot și cu Laschii întăi spre țara Moldovei cu oaste.

Laschii voevoda Siraschii, daca au strinsu vreo 4.000 de oameni pe leafă, luundu pre Dispot cu sine, au tras spre hranița Moldovei unde sosindu la Nistru și gătindu-să să intre în țară, au prinsu veste Alixandru vodă, cum Dispot vine cu oaste leșască asupra lui și au sosit la margine. Așa Alixandru vodă degrabu să gătește cu vreo patru zeci de mii și le-au ieșitu înainte la Nistru, așteptîndu pre Laschii și pre Dispotu.

Cîndu au venit veste la Alexandru vodă, cum că au murit Dispot

95 v. Înțelegîndu Albrihtu Laschii și cu Dispot cum Ale-/xandru vodă le-au ieșit înainte la margine cu atita putere, n-au cutezat să intre în țară, ci s-au întorsu înapoi, cruțîndu-să pre altă dată și au răschirat oastea toată pre la sate, lăsîndu-le cuvîntu, cîndu le va da știre, să fie cu toți gata. Iară pre Dispot l-au închis Laschii într-o taină a sa, unde niminea nu intra acolo, fără numai Laschii și au scos cuvîntu la gloate cum Dispot s-au războlit.

Și așa din zi în zi, arătîndu-să Laschii cu voie rea cătră toți pentru boala lui Dispot și umblîndu tristu, nu după multă vreme într-una de zile au ieșit Laschii afară la gloate, arătîndu-să posomorît la față și cu haine negre, arătîndu-să jalnicu și cu voie rea, mărturisindu cătră toți cum Dispot au murit. Și au învățat să grijască ce trebuie la pogrebanie și au poruncitu de au făcut un sicreiu și l-au băgat în taină, unde era Dispot și au pus în sicriiu o piatră mare și au smolit sicriiul bine, cum ar fi om mortu înfrînsul, zicîndu că au smolit pre Dispot înfrînsul. Și decii aducîndu preoți mulți cu toate gloatele sale și cu multă jale au făcut îngroparea și au astrucat acel sicriiu.

96 Decii vrîndu Laschii ca să crează cu toții că au murit Dispot, / au trimis cuvîntu și scrisori în toate părțile, dîndu știre de moartea lui Dispot. Iară pre ascunsu cum putea vitejaște să gătiia. Și fiîndu acolo și iscoadile lui Alixandru vodă și văzîndu ei cu ochii lor, cum Dispot au murit și l-au îngropat, de sirgu au alergat la Alixandru vodă, ducîndu-i veste bună, cum Dispot au murit și au văzut cu ochii săi unde l-au îngropat și cum ieste Laschii jalnic pentru moartea lui Dispot. Crezîndu Alixandru vodă aceste cuvinte cu adevărat, cum au murit Dispot, cu mare dar au dăruit pre vestitoriul acela și bucurîndu-să că s-au mîntuit de vrăjmașul său, au slobozit oștile pre acasă.

Cîndu au mersu al doilea rîndu Laschii cu Dispot
cu oaste spre țara Moldovei, asupra lui Alixandru vodă
și ș-au dat războiu la Verbiia, 7069 noemvrie 18

1561

Albrihtu Laschii voevoda Siraschii, scoțîndu cuvîntu în toate
laturile cum Dispot au murit și înțelegîndu cum Alixandru vodă
oștile sale le-au rășchirat, află vrème prin demînă ca să lovască
fără veste de iznoavă asupra lui Alixandru vodă. Și de sîrgu au
trimis la porușnici, cum mai curîndu ca să să stringă oastea toată
la un loc. Unde dac-au a-/dunat oastea, s-au aflat de toată 12.000
de oameni. Și décii au zis Laschii lui Dispot să să scoale din morți,
adecă să iasă de la taină, unde era închis. Și de sîrgu mergîndu spre
hranița Moldovei, fără veste au trecut Nistrul. Unde înțelegîndu
așa degrabu socotitorii lui Alixandru vodă ce era la margine, de
sîrgu au alergatu la domnu său, la Alixandru vodă, de i-au dat
știre cum Dispot îl impresoară fără veste și au intrat în țară. De
care lucru cu adevăratu știind Alixandru vodă că Dispot au murit,
n-au crezut, ci au invățat să taie capul aceluia ce au adus această
veste, dîndu-i vină că face spaimă țării, că el știe bine cum Dispot
au murit. Însă nesăvîrșîndu-să olăcării viind unul după altul
și tot o veste spun, cum Dispot soséște, înțelegîndu aceasta Ali-
xandru vodă, deșteptîndu-să ca dintr-un somnu, un lucru așa
degrabu neavîndu di ce să apuca, fiind oastea rășchirată cineși
pre acasă, au apucat pușcile cu vreo 1.500 de oameni, ce au putut
strînge degrabu și au ieșit înaintea lui Dispot, la Jijiia, la sat
la Verbie. Și au tocmit pușcile împotriva podului, ca să poată spri-
jini pre Dispot. Unde făcîndu năvală mare pedestreșii lui Laschii,
au apucat pușcile și le-au în-/torsu spre oastea lui Alixandru vodă.
Unde impresurîndu pre moldovéni cu focul pușcilor și din sineațe
cu gloanțele ce pica ca ploaia, de multe rane n-au mai putut suferi
moldovénii, părăsîndu pre domnu-său, pre Alixandru vodă,
au dat dosul a fugi și au rămas izbînda la leși.

96 v

97

Iară Alixandru vodă, văzîndu-se golit și părăsit de tot aju-
toriu, au fugit în jos spre Huși și de acolo s-au dus la turci. Iar
Laschii au tras la Suceava și au așizatu pre Dispot la scaun. Iară
el nu după multă vrème s-au dus înapoi, lăsîndu lui Dispot oaste,
joimiri și némți și unguri, ca să-i fie de apărare, dincătro va avea
nevoie, iară lui să-i întoarcă toată chieltuiala ce au făcut până
l-au așezat la domnie.

Pentru izvodul amînduror cronicarilor leșăști și de tocmeala lor

Pentru acestu Dispot vodă létopisețul cest moldovenescu
foarte pre scurtu scrie, iară cronicarii cei leșăști spun mai deschis
și de ajunsu, măcar din ceputul lui Dispot nu spun amîndoi în-
tr-un chip. Iar mai apoi tot să tocmescu, că cu această dată tot au

97 v. fostu izbînda la Dispot vodă, că au bătut pre A-/lixandru vodă și au apucatu scaunul. Unde daca s-au așezat la domnie, multe răotăți făciia priste voia țării, pre carile mai apoi nu l-au putut suferi boierii și țara, văzîndu de la dînsul atîta pedeapsă și strîmbătate asupra lor, carile de-l vrea cruța Dumnezeu îndelungu la domnie, nu vrea putea fi într-altu chip, ca să nu primenească legea și să nu răsipască țara.

Pentru aceia și eu, văzînd că de aicea înainte să tocmescri-sorile la povește amînduror cronicarilor, am silit de am împreunat scrisorile lor la un loc; cronicarii aleg carele au scris.¹

Cîndu s-au sfătuit Laschii ca să scoată pre Dispot vodă din domnie

De această poveste scrie cronicariul Marțin Pașcovschii, cum Albrihtu Laschii voevoda Siraschii, daca au așezat pre Dispot vodă la domnie cu multă a sa chieltuială, s-au dus înapoi la Țara Leșască lăsîndu cuvîntu lui Dispot vodă ca să-i trimiță tot ce au chielțuit pentru dînsul, să-și răscompere satile și ocinile carile zălojise pentru Dispot. Ci Dispot daca s-au văzut așezat la domnie, nimica de aceasta nu grijiia, ci numai de a prădarea și a face răotăți în țară, cele-și făciia. Așa intrîndu scriba între dînșii, înțelegîndu Laschii de atîta asuprele și strîmbătăți ce face țării și lui nu-i plătește chieltuiala, gîndi ca să-l scoată din domnie. / De care lucru daca s-au adunat la seim, la Petricov cu Dumitrașco Vișno-vețschii, carile și acela era om cu putere mare și sfătîndu-să amîndoi, au tocmît Laschii ca să-l ducă la domnie și să scoată pre Dispot. De care lucru incredîndu-să amîndoi, nu după multă vreme s-au rădicat Vișno-vețschii cu oaste căzăcească și au venit la Nistru, așteptîndu acolo și pre Laschii, ca să margă asupra lui Dispot.

Cînd s-au sfătuit boierii țării Moldovei să scoată pre Dispot vodă din domnie

Într-acéia vreme sfătîndu-să boierii țării dimpreună cu episcopii, ce vor face cu acel răsipitor de lege, că nu numa că calcă obiceiile țării și face și jafuri, ce și legea cu totul rămăsese de batjocură. De care lucru cu toții, mai cu denadînsul sfătîndu-să cu Tomșa hatmanul, ca să scoată

¹ Această frază lipsește în A. Este adausă după L (f. 135).

pre Dispot din domnie și așa jurară pre Tomșa carile era cu inimă mare, ca să fie el începătoriu acestui lucru.¹

(SIMION DASCĂLUL)

Într-acéia vrême înțelegîndu boierii cum Dumitrașco Vișno-vețschii au venit la Nistru cu oaste căzăcească și așteaptă pre Laschii, vrîndu să vie asupra lui Dispot vodă și s-au sfătuit/ cu toții și au ales ca să trimită la dînsul, să-l pohtească să vie la domnie și să nu zăbovească, nici să vie cu oaste multe, că pot ei cu țara să-i dea domniia fără oaste, nici să așteapte pre Laschii, zicînd că de va veni Laschii, va fi slava lui, iară nu a lui Vișno-vețschii. Văzîndu acéste cuvinte Vișno-vețschii și adeverința boierilor de țară, au întrebat sfat de Pisatcenschii porușnicul său, cum va face, aștepta-va și pre Laschii au ba, că boierii cei de țară îl poftescu. Deci Pisatcenschii negîndîndu-să de vicleşug, văzîndu atîta adeverință de la boierii țării, i-au zis să nu aștepte pre Laschii, ci să margă la domnie, deaca îl poftescu boierii, să nu fie lauda lui Laschii, ci a lor. Ascultîndu acesta sfat Vișno-vețschii s-au gătit cu vreo 500 de oameni, ca să vie spre țară.

98 v.

Cîndu au prinsu de veste Dispot vodă că vine Vișno-vețschii asupra lui

Scrie Bielschii cronicariul leșesc aceasta poveste²:

Tomșa hatmanul vrîndu să amăgească pre Dispot vodă, să-i rășchire oastea, ca să nu aibă cu ce să sprijini dispre vrăjmașii săi, arătîndu-să priietin, au spus lui Dispot vodă, cum Vișno-vețschii să gătească și vine asupra lui și au/ sosit la Nistru și au chematu întru ajutoriu și pre tătari și încă adăogea de zicea că tătarii stau gata la margine și vor să între în țară.

99

(SIMION DASCĂLUL)

Cîndu au trimis Dispot vodă la Vișno-vețchi pentru pace

Scrie cronicariul leșescu Martîn Pașcovschii că deaca au înțeles Dispot vodă de venirea lui Vișno-vețschii, știîndu că dispre Laschii, de unde-i era toată nădejdea, are scirbă mare, pentru

¹ Acest pasaj, intercalat în manuscrise între știrile aduse de Simion Dascălul din cronica lui Paszkowski, nu este o interpolație a acestuia, deoarece nu corespunde cu cronica lui Paszkowski, ci este de origine internă, desigur din *Letopisețul moldovenesc*.

² Această frază este adăugată după L și M.

ce nu-i întorsese chieltuiala, socoti că de acolo nu să va putea ajutori, înțelegîndu că și Laschii va să fie cu Vișnovetșchii asupra lui, neștiind nimica de viclesugul boierilor săi, au trimis sol la Dumitrașco Vișnovetșchii pentru pace, giuruindu-i 1.000 de cai și cîteva mii de boi, numai să facă pace și să se întoarcă înapoi. De care lucru întrebîndu Vișnovetșchii sfat de Pisacenschii porușnicul său, de la carile pentru sfatul lui mai apoi i-au venit toată răutatea asupra capului lui, că vrînd Vișnovetșchii să facă pace pre cuvîntul lui Dispot și să se întoarcă înapoi, iară Pisacenschii tot l-au îndemnat ca să margă, zicîndu că deaca îl pohtesc boierii și țara, mai bine să fie el stăpîn decît /altul. Și așa Vișnovetșchii ascultîndu sfatul lui Pisatcenschii, nu făcu pace cu solii lui Dispot, ci s-au pornitu spre țară, unde mai apoi și capul ș-au pus.

Cîndu au trimis Dispot vodă să facă pace cu Laschii

Văzîndu Dispot vodă că dispre Vișnovetșchii nimica nu folosêste, au trimis iarăși la priietinul său, la Laschi, cu multă rugămînte, ca să-și întoarcă scîrba dispre dînsul și să nu-l lase la nevoia lui, ci să-i vie întru ajutor, să-l sprijinească dispre vrăjmașii săi și ce va fi pohta și chieltuiala lui, și de întăi și de apoi, toată să i-o întoarcă și încă și alte daruri multe i-au adevedit. Unde văzîndu Laschii rugămîntea lui Dispot, fiindu și Laschii atuncea sosit la Nistru, la marginea țării, au chematu pre toți porușnicii săi și au cetit cartea lui Dispot înaintea lor a tuturoră. De care lucru întrebînd sfat de dînșii: scoate-va pre Dispot din domnie, au sprijini-l-va dispre vrăjmașii săi? Înțelegîndu porușnicii acêstea cuvînte, văzînd că și Vișnovetșchii nu i-au așteptatu, precum le era tocomeala, ci au intrat în țară, au sfătuit pre Laschii să nu lase pre Dispot la nevoie, / de vrême că mai nainte cu ajutoriul lui l-au așezat pre Dispot la domnie, zicîndu că de va ieși Dispot din domnie, și chieltuiala lui Laschii va fi perită. Iară de va fi Dispot la domnie, tot ieste cu nădêjde că-i să va întoarce cheltuiala. De care lucru luundu Laschii acesta sfat, au purces ca să apere pre Dispot vodă. Unde au venit Laschii la țermurile Sirétiului cu patrușprăzêce mii de oameni.

Cîndu au violenit Tomșa hatmanul pre domnu-său, Dispot vodă și oastea i-au răsipit

De această povêste scrie Bielschii cronicariul leșescu¹

Într-acéia vrême înțelegîndu Tomșa hatmanul cum Vișnovetșchi au intrat în țară, află vrême ca să violenească pre domnu-său, Dispot vodă, și mêrse de-i spuse de venirea lui

¹ Adausul lui Simion Dascălul.

Vişnovetschii, zicîndu că au chiemat şi pre tătari într-ajutoriu şi au intratu în ţară. Aşa spăimîntîndu-l cu acéstea cuvinte, au poftit să-i dea lefecii lui ce avea, că era némţi, unguri, léşi şi oameni streini, ca să iasă cu dînşii împotriva tătariilor, zicîndu că de va putea opri tătarii, să va întoarce de sîrgu înapoi şi pre Vişnovetschii pre lesne va sprijini, că până la acéia vréme să va strînge şi ţara şi pre lesne să vor cu-/răţi de vrăjmaşii săi. Crezîndu Dispot acéstea cuvinte, 100 v. datu-i-au slujitorii săi némţii, fără pedestrime, carii i-au oprit lîngă sine, pre carii era nedéjdea.

(SIMION DASCĂLUL)

Cîndu au perit némţii lui Dispot

Aicea nu să potrivească la povéste cronicarii leşesti¹. Cronicariul leşescu Marţin Paşcovschii scrie că s-au rădicat Ianoşu craiul ungurescu într-acéia vréme cu cităva oaste şi apropiîndu-să la hraniţa Ardealului suptu munţi. Înţelegîndu de aceasta boierii moldovenéşti, fiîndu viclénii domnu-său, avură prileju ca să împuţineze oastea lui Dispot vodă, ca să trimiţă oastea dispre hraniţa ungurească, să fie de strajă. Şi aşa au trimis Dispot némţii săi, carii era slujitori la dînsul şi pre o samă de moldovéni. Şi cu dînşii au trimis pre Tomşa hatmanul şi pre Moţoc vornicul şi alţii cu dînşii, carii avîndu viclenie ascunsă la inima sa asupra domnului său, au învăţatu cu taină pre moldovéni, carii noaptea, daca au adormit némţii, i-au impresuratu moldovénii şi pre toţi i-au tăiatu, ne avîndu ei nici o grijă dispre sofiile sale.

Într-acéia vréme fiîndu Dispot vodă închis în ce-/tatea Sucévii 101 de frica lui Vişnovetschii, că nici Vişnovetschii nu era departe, de sîrgu s-au vîrtejît Tomşa cu Moţoc şi cu moldovénii şi au încunjurat cetatea, că ungurii lui Dispot încă-i plecaseră Tomşa spre sine. Iară Dispot vodă numai ce rămăsese cu pedestraşi. Şi puîndu Tomşa strajă pregiur cetate, au ieşit înaintea lui Vişnovetschii la Sîrétiu, cum să va pomeni mai jos.

Bielschii cronicariul leşescu această povéste ce serie mai sus pentru moartea acestor némţi nu o serie aşa precum o serie Marţin Paşcovschii, ce serie într-alt chip, de să tocmeşte cu létopiseşul cestu moldovenescu, cum vei vedea, cetîndu înainte²

Tomşa hatmanul, daca ş-au tocmitu lucrurile sale céle de viclenie dispre domnu-său, Dispot vodă, înţelegîndu

¹ Această frază este adăugată după M şi L; A-2 o omite.

² Numai titlul adaus de Simion Dascalul.

101 v.

că Vișnovetșchii va să între în țară, datu-i-au știre de Vișnovetșchii cum vine, zicîndu că au chiebat într-ajutoriu și pre tătari, carii au intratu în țară și au poftitu să-i dea lefecii lui, némții, ca să iasă cu dînșii împotriva tătarilor și apoi să va întoarce împotriva lui Vișnovetșchii. De care lucru ascultîndu-l Dispot vodă, datu-i-au lefecii săi, némții, pe carii daca i-au apucat/ Tomșa la mina sa, au puresc cu oaste în jos și au trecut Prutul pre la Frățileni și tabăra ș-au pus la sat la Săpoteni. Și daca s-au așezat acolo, la vreme de mas, Tomșa și cu alți împotrivitori ai săi au sfătuit în ce chip vor putea pleca némții, ca să fie intru una cu dînșii asupra lui Dispot. Ce știind că némții unde slujăscu, cu dreptate slujăsc domnu-său și nu pre lesne îi vor pleca, ci aflară să trimiță iscoade pre ascunsu, să nu știe némții, să să facă a să duce împotriva tătarilor, mai apoi întorcîndu-să, să aducă veste bună, cum tătarii s-au întorsu înapoi. Și cîndu fu a doao zi, făcură veste că s-au întorsu tătarii și pentru bucurie ziseră boierii să să veselească toți și cinstiră pre némți, până îi îmbătară și priste noapte îi uciseră pre toți.

1563

De domniia lui Ștefan vodă Tomșea, 7071 avgust

102

Iară a doao zi dimineața, după sfatul ce sfătuisă boierii și uciseră pre acei némți ai lui Dispot vodă, cu toții rădicară domnu pre Tomșa hatmanul și-i puseră nume Ștefan vodă. Décii degrabu pur-/césiră spre Suceava, ca să încunjure cetatea, până nu prinde de veste Dispot vodă. Și daca sosiră la cetate, avîndu știre cum sosește și Vișnovetșchii, puse strajă pre lingă cetate și încă de acéstea Dispot vodă nimica nu știia, Tomșa au ieșitu înaintea lui Vișnovetșchii, la podu la Vercicani, pre Sirétiu.

(SIMION DASCĂLUL)

Cronicariul Marțin Pașcovschii

Acolea tocmindu-și Tomșa oastea sa în doao polcuri, vrîndu să înșale pre cazaci, au pus un polcu de o parte de pod, altu polcu de altă parte de pod, dîndu-le învățătură într-acesta chip: daca

să vor înșira cazacii la pod, atuncea să-i lovască fără veste de doao părți, cum s-au și împlatat. Însă mai înainte cu o zi au trimis Tomșa olăcari înaintea lui Vișnovetșchii, dîndu-i veste cu înșălăciune cum mîine dimineață vor ieși boierii toți înainte-i, de i să vor inchina și vor merge cu toții asupra lui Dispot. De care lucru înțelegîndu Vișnovetșchii această veste, cu mare bucurie au purces a doao zi, așteptîndu să-i iasă boierii înainte, să i să inchine. Unde mai apoi, cu mare înșălăciune s-au înșelat.

**Bielschi și Marțin Pașcovschii amîndoi cronicarii
leșăști scriu/¹**

Așteptînd Tomșa pre Vișnovetșchii cu oaste tocmită la pod, la Vercicani, iată au sosit și Vișnovetșchii cu cazacii săi. Ci Vișnovetșchii nu venia ca la un războiu, ci ca la o domnie deșartă de stăpîni, cu puțini și încă el fiind bolnav de sănătate. Și acoperindu-i negura deodată, Tomșa cu oastea sa cea tocmită fără veste i-au lovit, de i-au spart și i-au răsipit. Și pe mulți i-au prinsu vii, unora le-au tăiat urechile și i-au slobozit, pre alții dimpreună cu domnu său, Dumitrașco Vișnovetșchii, i-au trimis la împărăție. Că Vișnovetșchii neavînd nădêjde de o poticală ca aceia și fiind negata, lovindu-i Tomșa fără veste, pierdu Vișnovetșchii războiul și au dat dosul a fugi. Și văzîndu că nu va scăpa, că era slabu de boală, au intrat într-o căpiță de fin, la un sat la Botășani. Viîndu un popă la fin, să-l încarce, l-au aflat ascunsu și l-au dus la Tomșa, de l-au inchinatu. Mai apoi precum s-au pomenitu mai sus, l-au trimis la împărăție dimpreună cu cumnatu-său, Pisatcenschii, de i-au inchinat.

¹ Numai acest titlu este adaus de Simion Dascălu, nu și textul care urmează. Acest text nu cuprinde nimic din cronica lui Paszkowski folosită de Simion, care să nu fie și în Bielski. Simion Dascălu, care nu cunoștea pe Bielski, ci știa numai că Ureche îl folosește, a crezut că pasajul care urmează este din acest din urmă cronicar și a constatat că Paszkowski se potrivește cu el, deci nu a mai adăugat nimic. În realitate textul care urmează nu cuprinde numai informații din cronica lui Bielski, ci acestea sînt imbinat cu știri din *Letopisețul moldovenesc*, ceea ce Simion Dascălu nu a știut. În consecință este evident că acest text aparține lui Ureche.

De moartea lui Dumitrașco Vișnovetșchii

104 • Aducîndu oamenii Tomșii pe Dumitrașco Vișnovetșchii și pre cumnatu-său Pisatcenschii la împărăție, au dat preste oamenii lui Alixandru vodă, carii venia să ia țara cu cărțile împăratului. Că împăratul auzindu de atîtea amestecături ce să fac în țară și să scoală unul preste altul, nu suferi, ci dăde domniia iarăși lui Alixandru vodă Lăpușneanul și scaunul cel dintăi. Așa dăca timpinară ducîndu pre Dumitrașco și pre Pisacenschii la Țarigrad, îi luară din mîinile oamenilor Tomșii și-i trimiseră de i-au închinat de la Alixandru vodă, zicîndu că țara pohtéște pre dînsul și în nădêjdea lui au făcut slujba împăratului. Iară împăratul pre Vișnovetșchii și pre Pisacenschii i-au pus în cîrlige dispre Galata și acolo au trăit vii, până a treia zi, cu multe sudălmii și ocări spre Mehmet. Mai apoi turcii, ca într-o proșcă săgita întrînșii, de-i umplea de săgeți și așa s-au sfîrșit viața lor.

Cîndu au mersu Ștefan vodă Tomșa asupra domnului său, Dispot vodă

104 v. Ștefan vodă Tomșa, după izbîndă cu noroc ce au bătut pre Vișnovetșchii, de iznoavă s-au întorsu spre Suceava. Și stringîndu țara, au încunjurat cetatea unde era închis Dispot vodă și au apropiat pușcile, de o bătiia. Într-acéia multă gilceavă și hreamăt să auziia dinlontru, că Dispot prepuind de viclenie pe căpitanul pedestrașilor, anume Dervici Pătru, că s-au/ ajunsu cu Tomșa și va să-i dea cetatea, au scos sabiia și l-au omorît. Într-acéia slujitorii vâzîndu năpasta și moartea căpitanului lor, mare zarvă făcură și întăi să ispitia să omoară pre Dispot vodă, apoi să sfătuiră că vor zice că nu pentru căpitanul l-au omorît, ce au viclenit pre domnu-său și s-au lăcomit de au luat bani de la Tomșa vodă. Și așa rupseră sfat ca să trimiță să le jure Tomșa să fie ei slobozi, iară ei să-i deșchiză cetatea și să hălăduiască ei și de nume de viclenie să să curățască. Așa luundu adeverință de la Tomșa, au deșchis cetatea.

• Numerotație greșită în manuscrisul A-2.

De moartea lui Dispot vodă eriticul

Dispot vodă, dacă văzu că l-au viclenitu toți boierii și l-au părăsit toți slujitorii și țara s-au rădicat asupra lui și ajutoriu de unde avea nădejde, de la priietinul său, de la Laschii, nu-i vine, așa văzindu perirea lui sosită la capul său, îmbrăcatu domnește au ieșit afară din cetate, mai sus de Suceava, la Aréni, unde era țara adunată și să închină Tomșii. Iară Tomșa cu multe cuvinte l-au muștrat, aducându-i aminte de multe lucruri fărădelege ce făcîia, că nu numai țara pustiește și bisericile dizbrăca, ce și de lege își ridea. Cu aceste cuvinte muștrindu-l Tomșa, l-au lovit cu buzdu-/ganul și decii toată oastea s-au lăsat la dînsul, unde acoperindu-l mulțimea, cu multe rane i-au pătrunsu trupul. Și așa au fost sfîrșitul lui Dispot vodă, după ce au domnitu trei ani, noemvrie. Decii s-au lăsat în pedestrime, de i-au tăiat și i-au snopit, unora le-au tăiat urechile și nasurile.

105

(SIMION DASCĂLUL)

Cîndu au trimis Ștefan vodă Tomșa la Laschii voevoda Siraschii să se întoarcă înapoi. Marțin Pașcoveșchie cronicariul scrie:

Intr-acéia vréme cîndu au perit Dispot vodă la Suceava, iată sosise și Albrihtu Laschi voevoda Siraschi la țermurile Sirétiului, carile venia întru ajutoriu lui Dispot vodă cu 14.000 de oameni, ci nimica nu i-au folosit, că cumu-ș sîntu lésii de să gătează prințet, până a veni Laschi să apere pre Dispot vodă, iară Tomșa au înșelat pre Dispot vodă, de i-au împărțit oastea și i-au omorît némții și decii au bătut pre Vișnovețșchi, mai apoi au omorît și pre Dispot. Decii înțelegîndu Tomșa de venirea lui Laschi, au prinsu pre căpitanul némților celor pedestri, de i-au tăiat nasul și urechile și l-au dezbrăcat de haine și l-au trimis la Laschi, să-i spuie că au perit Dispot vodă, iar el de va mai veni, cum au pățit Vișnovețșchi, așa va păți și el și cum au pățit oamenii lui Dispot, așa vor păți oamenii lui, că țara nu ieste fără cap, cumu-i pare lui. Iar de-i ieste voia să-i fie oamenii fără nas și fără urechi, cumu-i acel neamțu, el să vie. Acestea toate daca le-au spus neamțul lui Laschi, au întrebat sfat de porușnicii săi,

105 v

cum va face. Ci porușnicii i-au zis lui că, dacă au perit Dispot vodă, pentru carile mergea ei să-l apere, și, chiețtuiala lui Laschi au perit: „N-avem noi ce căuta, să umblăm pe la Suceava, ci să ne întoarcem înapoi“. Însă nu-și putură afla cale curată să se întoarcă, pre urmă pre unde venise să teame de vicleşug, să nu le iasă înainte oamenii Tomșii, să pață mai rău decit u Vișnovetșchii. Pre la Codrul Cozminului să teame să treacă de țărani, înțelegîndu de dîșșii, să nu săciuiască pădurea asupra lor, să pață mai rău decit Albert craiu. Mai apoi ș-au aflatu cale, să să întoarcă pre urmă, pre unde au venit. Șocotiră de vor și ieși vrăjmașii lor înainte, să vor apăra din sinete și să vor sprijini din arme și vor hălădui. Carii dacă s-au întorsu înapoi, pre multe locuri le făcea țărani năvală cu imblăcie¹ și cu coase. Ci nimica nu le-au stricat, întregi au hălăduit în țara sa, numai unul dintr-înșii
106 au perit. Această/dobîndă au făcut Laschi de la Dispot vodă, pentru mult bine ce-i făcuse și-l așezase la domnie.

**Războiul lui Ștefan vodă Tomșa, cîndu s-au bătut
cu Mircea vodă, domnul muntenescu, la Milcov,
vă leatul 7072**

1564

Într-acéia vrême Mircea vodă, domnul muntenescu, înțelegîndu de atita amestecături ce să făcea între domni Moldovei, gîndi ca să să ispitească să apuce țara, să fie suptu ascultarea sa, șocotindu că pre lesne o va dobîndi, pentru împărechierea ce era între călărași și între pedestrași, alta și pentru supărarea țării ce făcuse Dispot vodă. Gîndi că fiindu slăbită de răotăți, nu va avea cine să-i stea împotriva, alta că și domniia Tomșiei ieste neașezată, că steag de la împărăție încă nu-i venise. Așa Mircea² vodă cu toată oastea sa s-au pornit asupra Tomșii. Ci Tomșa prinzîndu de veste, de sirgu s-au gătit și i-au ieșit înainte la Milcov și dîndu războiu, au bătut pre Mircea vodă și decii s-au întorsu la Ieși.

¹ imblăcie după A-1, M; în A-2: mlăcii.

² Pe această vrême au fost domnu în Țara Muntenescă Pătru vodă, sină Mircea vodă; A marginal.

De această poveste ce au bătut Tomşa pre Mircea vodă, cronicariul cel leşesc nu scrie¹, ce-n létopiseşul acestu moldovenescu să află această poveste./

**A doa domnie a lui Alixandru vodă Lăpuşneanul,
carile apoi au tăiat 47 de boieri, 7072**

106 v.

1564.

Într-acéia vrême înţelegîndu sultan Suleiman împăratul turcescu de atita amestecături ce să fac în țara Moldovei și să scoală unii spre alții, nu suferi, ci dède domniia iarăși lui Alixandru vodă Lăpuşneanul. Iară Ștefan vodă, daca omori pre Dispot vodă la Suceava și bătu pre Mircea vodă la Milcov, să întoarse la Iași și gătînd ca să trimiță boieri și oameni de țară la împăratul, să-i cealie steag, veniră-i olăcarii de-i dède de domniie véste, cum ieste dată lui Alixandru vodă și el au venit la Brăilă și să gătéște ca să între în țară. Înţelegîndu de aceasta, Ștefan Tomşa vodă să sfătui cu boierii săi ce vor face și aflară ca să trimiță să margă la Alixandru vodă oameni jurați de la țară, să-i spuie că țara nu-l va, nici-l iubescu și de acolo să treacă la împărăție și până nu le va veni răspunsul, să nu-l lase pre Alixandru vodă ca să între în țară./

Deaca au mersu solii Tomșii și-i i-au spus, zic să le fie zis Alixandru vodă: „De nu mă vor, eu ti voiu pre ei și de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dînșii și tot voiu mérge, ori cu voie, ori fără voie“. Décii pre soli i-au oprit și au trimis hochimurile împăratului la tătari, de au acoperit țara ca un roi, prădîndu și arzîndu. De altă parte el au intrat cu turcii și cu oastea ce au avut lingă sine. Văzîndu Tomşa vodă că împotriva acei puteri nu va putea sta, cu sfétnicii săi, cu Moțoc vornicul și Véveriță postélnicul și cu Spanciog spătar, au trecut în Țara Leșască și s-au așezat la Liov, după ce au domnitu 5 săptămîni.

(AXINTE URICARIUL)

Iară la un létopiseșu sirbescu scrie păn'la patru luni că au fostu domniia lui.

¹ În A-2: cronicarii cei leșești nu scriu.

După ce s-au așezat Alixandru vodă al doilea
rîndu la scaun și de moartea lui Ștefan vodă
Tomșa

107 v. Alixandru vodă Lăpușneanul dacă au dobîndit scaunul său la Iași și s-au așezat al doilea rînd la dîmnie, scos-au ceaușu împărătescu pre un turc mare, de au trimis cu pîră la craiul leșescu, pohtindu pre viclenii săi, pre Tomșa și pre soțiile lui. Craiul pentru pacea ce avea cu turcul, a doa-/o și pentru multă pîră ce-l păria lăși pentru moartea lui Vișnovetschi și pentru slujia a mulți ce făcuse, au trimis pre sluga sa, pre Crasișchii¹ la Liov, de i-au tăiatu capul Tomșii și lui Moțoc vornicul și lui Spanciog spătariul și lui Véverită postelnicul, pre carii i-au îngropat afară din tirgu, la mănăstirea lui sfeti Onofrie. Și așa au fost sfîrșitul Tomșii.

Cîndu au omorît Alixandru vodă 47 de boieri

108 Alexandru vodă dacă s-au curățit de toată grijă denafară și au adus pre doamna sa Roxanda și pre fii săi din Țara Muntenească, au vrut să să curățască și de vrăjmașii săi cei din casă, pre carii prepusese el că pentru vicleșugul lor au fost scos din domnie și-au învățatu cu taină într-o zi lefecii săi, pe carii au avut streini, de i-au supus în curte cea domnească, în Iași. Și i-au chiebatu pre obicéiul boierilor la curte, carii fără nici o grijă și de primejdie ca acéia negindindu-să, dacă au intrat în curte, slujitorii, după învățatură ce au avut, închis-au poarta și ca niște lupi într-o turmă făr' de nici un păstor, au intrat într-înșii, de-i snopii și-i junghiia, nu numai boierii, ce și slujitorii./Nici alegea pre cei vinovați, ci unul ca altul îi punea suptu sabie, cădea mulțime, dipre zăbréle săriia afară, de-și frîngiia picioarile. Și au perit atuncea 47 de boieri, fără altă curte, ce nu s-au băgat în samă. Și așa după atîta nedumnezeire, îi păria că și-au răsкупărat inima.

¹ Crasișchii, corectat după Bielski; în A-2: Crasinschii.

Nacazanie, adeeă învățătură și certare celor mari și putérnici

Pre Moldova ieste acest obicéiu de pier¹ făr' de număr, făr' de judecată, făr' de leac de vină, însăș păraște, însăși umple légea și de acesta noroc Moldova nu scapă, că mai mulți sîntu de le ieste drag a vărsa sînge nevinovat. Apoi zicu și dau vina lăcuitarilor că sîntu vicléni. Dară cui nu ieste urit a muri, cine n-ar pofti să viețuiască? Place-le lor viața, alții încă nu o ar lepăda; crezu, mai bine pentru dragostea decît de frică să-i slujască. Iani, de s-ar învăța cei mari de pre niște muște fără minte, cumu-ș țin domniia, cum ieste albina, că toate-și apără cășcioara și hrana lor cu acile și cu veninul său. Iară domnul lor, ce să chiiamă matca, pre niminea nu vatămă, ci toate de învățatura ei ascultă. Mai bine ar fi pentru blindéte să-l as-/culte și să-l iubască și cu dragoste să-i slujască, decît de frică și de groază să i se pléce. Că cela ce-i ieste voia să să teamă atîta norod di un om, trebuiește și el să să teamă de toți, că tot vărșătoriul de sînge de frică face să-i ia spaima și să să teamă toți de dinsul, ci ar putea face cu blindéte. Ci de acéstea destulu-i.

108 v

Cînd au răsipit Alexandru vodă cetățile din țara Moldovei

Alixandru vodă vrîndu să între în voia turcilor, precum să făgăduisă înaintea împăratului că va răsipi toate cetățile din țara Moldovei, numai să-i dea domniia, văzîndu împăratul atîta amestecături ce să făcea în țară, gîndi ca să slăbască țara din temelie, să nu să afle apărături și lăsă cuvîntu că cine va răsipi cetățile din țara Moldovei, aceluia va da domniia. Deci Alixandru vodă făcîndu pre cuvîntul împăratului, umplîndu toate cetățile de lémne, le-au aprinsu de au arsu și s-au răsipit, numai Hotinul l-au lăsat, ca să fie apăratură dispre leași.

¹ pier, după A-1, L și M; în A-2, pierdu.

Învățătură și certare

109 De acesta lucru cunoaștem că nici un bine nu au făcut/
țării, că vasul cel fără de fund, măcară cită apă ai turna
într-însul, nu-l mai poți umplea, așa și turcul, de ce dai mai
mult, de acéia îți face mai multă nevoie, că el darul îl
serie obicină, mai apoi de n-ai vrea să-i dai, numai ce-ți
caută ca să-i dai.

1564 Vă leato 7073 septevrie 23, Theofan¹ ucenicul lui Macarie,
ce era din tinerete episcop, l-au pus Alixandru vodă mitro-
polit la Suceava.

1566 7074 iunie, într-acest an s-au rădicat din Țara Ungurească
asupra lui Alixandru vodă un Ștefan pe poreclă Mizgă cu
mulți haiduci de s-au fost făcînd os de domnu, stringîndu pe
păstori și altă adunătură, au intrat în țară smomîndu pe
oameni, ca să i se închine și să-l ducă la domnie. Ci Alixandru
vodă daca au înțeles, au trimis împotriva lui slujitorii săi,
carii l-au timpinat mai din sus de Cetate Neamțului și
dîndu-i războiu, l-au bătut și oamenii i-au răsipit, iară pre
carii i-au prinsu vii, le-au tăiat nasul și urechile, iară el
au scăpat prin munți, pedestru.

De moartea lui Suleiman împăratul turcescu,

1566

7075 septevrie 26

1566 109 v. Suleiman împăratul turcescu s-au rădicat cu mulțime/
de oaste și s-au dus asupra nēmților în anii 7075, iar de la
Hristos 1566 și multă pradă au făcut. Mai apoi fiind acolo
apucat de boală, au murit, după ce au împărățit 44 de ani.

(AXINTE URICARIUL)

Iară la hronograful grecescu scrie că au împărățit 47 de ani
și ieste mai de crezut.

Și după moartea lui au stătut împărat fiu său sultan Selim.

¹ Theofan, corectat după A-1, L; în A-2: Theofil.

Alixandru vodă căzu în boală grea și-ș cunoscū moartea și chiamă episcopii și boierii și toată curtea, de i-au învățat înaintea morții și le-au arătat moșan pre fiiu-său Bogdan vodă, ca să-l puie pre urma lui la domnie. Iar el, dacă au umplut treisprăzece ani i pol a domniei sale, și cei dintăi și cei de apoi, au răposat.

Zic unii că și moartea lui Alixandru vodă au fost cu înșălăciune, că el mai nainte de moartea lui, văzindu-să în boală grea ce zăcuse și neavindu nădejde de a mai firea viu, au lăsat cuvintu episcopilor și boierilor, de-l vor vedea că iese spre moarte, iară ei să-l călugărească. Décii văzindu-l ei leșinindu și mai multu mort decit viu, după cuvîn-/tul lui, l-au călugărit și i-au pus nume de călugărie Pahomie. Mai apoi, dacă s-au trezit și s-au văzut călugăr, zic să fie zis că de să va scula, va popi și el pre unii. Mai apoi episcopii și boierii înțelegindu acestu cuvintu și mai cu denadinsul Roxanda, doamnă-sa, temindu-să de un cuvintu ca acesta, carile era de a-l și créderea, știind cită groază și moarte făcusă mai nainte în boierii săi, temindu-să doamnă-sa să nu pață mai rău decitu alții, l-au otrăvit și au murit. Și cu cinste l-au îngropatu în mănăstirea sa, Slatina, ce iese de dinsul zidită. 110

Acestu Alixandru vodă, zic cum că au fost scoțindu ochii oamenilor și pre mulți au sluțit în domniia lui.

De domniia lui Bogdan vodă ficiorul lui Alixandru vodă Lăpușneanul, 7076 mart

1568

După moartea lui Alixandru vodă, fiind cocon brudiu Bogdan vodă, de 15 ani, cu toții l-au rădicat domn. Lucrurile țării le oțfirmuia mumă-sa, Roxanda, că era o fă-/mée destoinică, înțeleaptă, cu dumnezeire, milostivă și la toate bunătățile plecată. Și au domnit cu fiiu-său dinpreună, doi 110 v.

1570 ani și noao luni și asuprind-o boala, au mersu și ia pre urma moșilor săi, în anii 7078 noemvrie 12¹, și s-au îngropat în mănăstirea Slatinii, unde și domnu-său Alixandru vodă.

**Cîndu au clevetit pre Bogdan vodă vrăjmașii săi
la împărăție, de l-au mazilit împăratul**

Daca muri Roxanda doamna lui Alixandru vodă și rămasă domnia pre fiiu-său Bogdan vodă singur, el cumu-ș era blindu și cucernic așa tuturoră arăta direptate, de să vedea că nimica nu s-au dipărtat de obiceiul tătine-său. Nici de carte era prost, la călărie-sprinten, cu sulița la halca nu pre lesne vrea avea protivnic, a săgita din arc tare nu putea fi mai bine. Numai ce era mai di treabă domnii lipsiia, că nu cerca bătrînii la sfat, ci de la acei tineri din casă lua învățătură, iubiia glumile și măscăriile și jocuri copilărești. Mai apoi lipi de sine leși de-i era și de sfat și de a bate halcao cu sulița, răsipind avérea domnească.

111 Deprinzîndu/ den zi în zi așa, năpusti trebile țării, că pre cit il iubiia întăi, pre atita il urisă apoi. Mai pre urmă acéste lucruri cu hulă trăgîndu-să la urechile vrăjmașilor la împărăție, nu cum era, ci mai pre sus le adăogea. Întrîndu în urechile sfétnicilor împărătești, aflîndu vréme și ei să-și umple pungile, dat-au știre împăratului. De care lucru mai cu deadinsul daca au înțeles împăratul de niște cuvinte ca acéstea, au socotit să-l scoată și au trimis la Rodos, de au adus pre Ion vodă, carile era de minte ascuțit, de cuvîntu gata și să vediiă că-i harnic, nu numai de domnie, ce și altor țări să fie cap mai mare.

**De domnia lui Ion vodă, ce-i zic Armeanul, carile
mai apoi turcii l-au rupt cu doao cămile, 7078**

1570 Acest Ion vodă unii zic că au fost ficior de armean, alții zic că au fost ficior unui Ștefan vodă.

¹ noemvrie 12, după L și M; în A-2 este: octovrie 11, data lunii, noemvrie se află și în Letopisețul lui Azarie.

Așa să află el scris la uricile lui.

(SIMION DASCĂLUL)

Iară Martin Pașcovschii cronicariul leșescu scrie că au fost acest Ion vodă/din Mazoviia, din Țara Leșască.

111 v.

Iar cu adevărat nu să știe, nici-l arată al cui ficior ieste. Într-acéia vrême, Selim împăratul, ficiorul lui Suleiman împăratul turcescu, înțelegîndu de Bogdan vodă că s-au împrietenit cu lășii și va să-și mărite surorile dupre lășii și el încă va să ia fată de leah, socoti să nu să cumva lépede dispre dînsul și să să lipască spre acéia parte și să inchine țara, mai apoi să nu aibă mai multă gilceavă cu lășii. Ci mai cu deadinsul socoti să mazilească pre Bogdan vodă și au trimis de au adus pre Ioan vodă de la Rodos și i-au dat domniia la Moldova.

Carile daca au luat steag de la împărăție, au purces spre țară cu oaste turcească. Iar Bogdan vodă, daca au înțeles de venirea lui Ion vodă, îndată au trimis la boieri în Țara Leșască, pre care și-i făcuse priietini, ca să-i trimiță oaste, să nu lase pre vrăjmașul său să intre în țară. Și de nu vrea fi pripit și Ioan vodă cu oastea turcească și tătă-rască, nu pre lesne s-ar fi așăzat la domnie, că până a veni ajutoriul leșescu, Ioan vodă au căzut cu oaste în țară. Iar Bogdan vodă văzîndu că-l împresoară vrăjmașul său, i-au dat cale și s-au dus la Hotin.

Iară Ion vodă pre postul cel mare au venit în Iași/ și au șăzut în scaun în luna lui martie, în anij 7080. Și arătîndu-să groaznic ca să-i ia spaima toți, nu de alta să apuca, ci de cazne groaznice și vârsări de sînge și tăie pre Ionașco Zbiera în zioa de Paște și multe cazne făciia.

112
1572

Războiul lui Ion vodă cu Bogdan vodă

Ion vodă știind pre Bogdan vodă la Hotin că nu doarme, ci stringe oaste împotriva lui, strins-au și el țara și oaste turcească încă avea. Iar Bogdan vodă au tras ajutoriu din

Țara Lésască, că mulți prieteni avea, că și cumnați își făcuse, că o soră o dideasă după Panevschii¹, alta o tocmisă după Zborovschii și el încă tocmisă să ia fata lui Tarlo, de nu ar hi schimbatu-să norocul. Și așa daca au dobânditu la vreo 2.000 de lési și Mielitschii hatmanul venise cu capul său, de era oastea pre mâna lui și Sinavschii vovod rusescu și² alții, ș-au trimis de au intrat în țară și s-au lăsat spre Prut. De acolo au trimis de au adus pușcile de la Hotin și s-au pogorit la Ștefănești. Acolo au prinsu de veste că și straja lui Ion vodă nu ieste departe și au/ trimis o samă de dinșii înainte să vază, carii au dat la Prut spre moldoveni. Ei după învățătură ce au avut, războiu n-au dat, ci au trecut Prutul pre de ceia parte și s-au lăsat în jos, de mergea moldovenii pe de ceasta parte de Prut, lésii pe de ceia parte. A doao zi și de hartu s-au ispitit. Ce moldovenii tot s-au dat înapoi spre teméiu, unde era cu turcii la un loc strinși. Și apropiindu-să spre Iași, s-au arătat oastea toată a lui Ion vodă și era vreme atuncea joi după Rusalii. Văzindu Mielitschii hatmanul atita mulțime de oaste nainte, să făcua într-o zi a cerca vadul la Prut, să treacă spre oastea lui Ion vodă. Și daca au inserat, s-au întorsu înapoi. A doao zi, daca au dat moldovenii că lésii au dat dos a fugi, s-au lăsat după dinșii a-i goni. Și daca i-au ajunsu, în multe locuri s-au bătut și mulți au perit de îmbe părțile și din moldoveni și din lési. Iară a-i răsipi nu i-au putut. Mai apoi cu toată nevoința au silit să-i spargă și nu i-au putut, nici la trecătoare, nici la Nistru suptu cetate nimica nu le-au putut strica, că cetatea fiind pre mâna lor, pre dinșii îi răschira, iară pre sine să apăra. Acolo/ le venise lésilor într-ajutor Iazlovschii hatmanul cu 800 de oameni, ci i-au întimpinat la trecătoare. Ci văzindu că nu le-au slujit norocul, s-au lăsat atuncea ca să să găteaze mai bine pre altă dată. Ci Bogdan vodă, bolnăvind de ochi, de nu gândia de domnie, ci de nevoia sa, s-au tras la Moscu, unde și moarte i s-au prilejit acolo. Toată domniia a lui Bogdan vodă au fost un an și trei luni, fără cit au mai domnit și cu mumă-sa, doamna Roxanda.

¹ *Panerschii*, corectat după Bielski; în A-2: *Poneatorschii*.

² și, adaus după M și L.

Această poveste ce scrie mai sus, că au venit lésii cu oaste asupra lui Ion vodă, scrie mai deschis și de ajunsu Martîn Pașcovschii cronicariul leșăscu, însă noi n-am vrut să însemnăm aicea, iară cui va trebui să știe mai cu adevărat, acolo să citească și va afla.

Cîndu s-au așezat Ion vodă la scaun

Ion vodă după izbîndă cu noroc ce goni pre vrăjmașii săi din țară, să așeză la domnie, carele dintăi la toate era pre voia țării, iară mai apoi pre toți i-au covîrșit cu vrăjmășia lui și cu morți groaznice ce făciia. Și vrîndu să ia agonisita tuturoră, nu cu alt meșteșug, ci cu vîrsare de sînge și din zi în zi izvodîia feliuri de munci noao. / Băgat-au în foc de viu pre vlădica Gheorghie, de au arsu, dîndu-i vină de sodomie, auzînd că are strînsură de avuție. Mitropolitul Theofan n-ar fi ieșit întreg de dînsul, de nu ar fi fugit prin munți de groaza lui. Temnițele pline de călugări. Și îngropă de vii pre Véverită și pre popa Cozma și pre Molodetu călugărul, iar din boieri și din cei de cîinste sabiia lui nu mai știia și cu toate feliurile de morți ti omoriia. Și așa socotiia că niminea n-au fostu mai destoinic decît dînsul. De lége își ridiia, că în postul cel mare s-au însurat și alte călcături de lége multe făciia.

113 v.

**Cîndu au venit vête lui Ion vodă că l-au mazilit
împăratul și au dat domniia lui Pătru vodă Șchio-
pul și cînd s-au sfătuit și Ion vodă cu țara să să
rădice asupra turcilor, 7081**

1573

Într-acéle belituri și morți groaznice fără dumnezeire ce făciia Ion vodă în domniia sa și nimica nu-și aducea aminte, cum va veni la cea de apoi, iată i-au venit vête că l-au mazilit împăratul și domniia ieste dată lui Pătru vodă Șchiopul. Acestu Pătru vodă era din Țara Muntenască, ficior Mircii vodă și nepot de soră Mihnii vodă. /

Ion vodă dacă să văzu înstreinat de mila stăpînu-său, împăratului turcescu, gîndi ca să ție țara cu sabiia și de sirgu trimisă la cazaci, de i-au poftitu să vie cu leafă într-ajutor.

Și stringîndu țara, cătră carei să ruga cu multe cuvinte blînde, ca să le poată întoarce inimile spre dînsul și arăta nesatiul turcescu și lăcomiia lor (că a lui nu o vedea), zicîndu că turcii toate schimburile le fac pentru mizda, de-i îngreuiază ca să-i sărăcească și să-i slăbască. Și le arăta cum poate de lesne să dipărteaze mina turcului de pe dînșii, de vor vrea și ei, că pre lēși fi are spre sine plecați, cazacii s-au făgăduit că cît le va da știre, vor veni, la carii au trimis, căroro nu le pot sta înaintea niciodată turcii, ci numai țara li lipsēște, că de să vor pleca și ei să fie întru una, nici oaste nu vor trimite, ci vor face țării pre voie. Iară dispere sine, să nu-l știe ca pre un vrăjmașu, ci ca pre un părinte să-l ție, iară de au făcut cuiva și înaljosul, tot pentru turci au făcut, să le între în voie și să-i umple și nu i-au putut sătura. De care lucru, pre cît l-au cunoscut de rău, să-l cunoască mai mult spre folosul lor. Așa Ion vodă umplîndu pre toți cu nădējde, cu glas mare/ strigară că lingă dînsul vor peri, cum s-au și timplat.

114 v.

Cîndu s-au gătit Ion vodă cu oaste să iasă înaintea turcilor

Ion vodă dacă au luat credința țării, să gătiia de războiu și în toată țara trimisă în grab, să iasă toți la oaste. Trimisă și la Henric¹ craiul leșăscu, pohtîndu-l să-i dea oaste într-ajutor, ci de acolo nu s-au folosit. Craiul s-au mintuit cum că cu turcul are legătură țara lor, mai mult de 100 de ani și stă neclătîtă. Iară cazacii, cumu-și sîntu ei gata de a să amestecarea la toate, neîntrebîndu, s-au strînsu 1.200 de oameni și au venit și la Ion vodă. Pre carii vâzîndu-i Ion vodă, nu într-alt chip, ci ca cînd ar fi văzut fingerul din cer cu veste bună și de izbîndă pogorît și cu multe daruri pe capitile, cine era, i-au dăruit.

¹ Henric, corectat după Bielski; în A-2: Hedrim.

**Cîndu au bătut straja lui Ion vodă pre straja lui
Pătru vodă și a lui Alixandru vodă**

Ion vodă daca ș-au strînsu oastea toată și s-au bulucit la un loc toți, iată i-au venit veste cum Pătru vodă și cu Alixandru vodă au intrat în țară cu mulți oameni și de la Țara Ungurească și munténii și turcii. Așa au ales Ion vodă cap dintre/ cazaci pre Sfirciovschii¹ cu cîtiva cazaci și cu o samă de oaste de țară cu Dumbravă vornicul și i-au trimis înainte, de strajă, să vază cu ochii. Și el cu altă oaste au purces după dinșii. Iar Sfirciovschi și cu Dumbravă vornicul cu acea samă de oameni au nemerit 400 de oameni, straja lui Pătru vodă și fără veste i-au incunjurat și i-au prinsu pe toți.

110

**Răzhoiul dintăi, cîndu au bătut Ion vodă pe
Pătru vodă Șchiopul**

Sfirciovschii² și cu Dumbravă vornicul, daca au biruit acea strajă și au prinsu de veste cum Pătru vodă nimica nu știe de oastea lui Ion vodă, îndată au răpezit oameni de țară, să dea știre lui Ion vodă, să sirguiască să-i lovască fără veste, că are vrême, de-i ieste voia să-i bată. Și i-au dat știre cum ieste oaste foarte multă. Înțelegindu această Ion vodă, cum au putut mai tare au sirguit. Și daca s-au impreunat toți, împărțindu-să în trei polcuri, i-au lovit cîndu ei dormiia fără grijă. Așa nimini de nimica nu să putea apuca, fiind dezbrăcați și fără cai, căci caii le era slobozi la păjune în nădėjea strejii. Așa impresurîndu-i fără veste și multă moarte făcînd într-înșii, birui Ion vodă./ Iară domnii amîndoi de-abii au scăpat, lăsînd tot în tabără și au hălăduit numai cu trupurile la Brăila.

115 v.

¹ Sfirciovschii, corectat după Bielski; în A-2: *Sfirschii*, dar mai jos *Sfirciovschi*.

² În A-2: *Sfirschii*.

Cîndu au prădat Ion vodă Țara Muntenească și au pus acolo domnu pre Vintilă vodă

Ion vodă dăca au bătut pre Pătru vodă Șchiopul și pe Alixandru vodă, s-au lăsat în goană după dinșii și au slobozit oastea în pradă, de au jăcuit Țara Muntenească mai mult di jumătate. Și puse domnu în Țara Muntenească pre Vintilă vodă și el s-au întorsu înapoi.

Cîndu au arsu tîrgul Brăila Ion vodă

Daca s-au întorsu oastea lui Ion vodă din pradă de la Țara Muntenească, apucatu-s-au de Brăila, de au ars tîrgul cu totul, numai cetatea au rămas. Și gătindu-să ca să bată cetatea, să o ia, ci nu-i era greu a o lua, de nu-i vrea fi venit veste dindărăt, cum tătarii au intrat în țară. Ci lăsindu cele streine, s-au întorsu la ale sale, ca să le apere.

Al doilea războiu, cîndu au bătut Ion vodă pre oastea turcească și tătărăscă

Înțelegîndu Ion vodă că turcii și tătarii de iznoavă s-au rădicat asupra lui, îndată au răpezit, cum mai degrab' să să bulucească oastea di pre unde au fost rășchirată, / 116 dîndu-le știre că turcii de pre la cetăți și tătarii din Bugeac să strînsese. Pre carii dăca i-au lovit Ion vodă cu oastea sa și pre aceia pre lesne i-au spart.

Cîndu au arsu Ion vodă Tighinea și Cetatea Albă

Ion vodă vîzîndu atîta supărare dispre turci, umplîndu-să de minie, cu foc au arsu Tighina și Cetatea Albă și multă pradă au făcut și mulți robi și plean au scos. Décii Ion

vodă curățindu-să de vrăjmașii săi, au dat țării puțină odihnă, să să răsuflă. Iar cazacii nu să leniia, ci cîmpii Bugeacului pururea cerca și multă pradă făcîia.

**Al treilea războiu, cîndu au bătut oastea lui Ion
vodă pre o samă de oaste turcească**

Călcîndu cazacii cîmpii Bugeacului și multă pradă făcîndu, au dat spre o samă de oaste turcească, ce să strînsese și mergea să lovască pre Ioan vodă fără veste. Și de sirgu au trimis cazacii la Ion vodă, de au cerșut să le trimită ajutoriu, ca să dea războiu acelor turci. Și daca le-au trimis, pre lesne i-au biruit și¹ i-au răsipit cu ajutoriu prospăt. Că până a veni ajutoriu de la Ion vodă, aproape au fostu cazacii să piarză războiul de mulțimea turcilor. Ci apoi moldovenii proaspeți și odihniți, dîndu războiu vitejaște, pre lesne i-au spart.

116 v

**Al patrulea războiu cîndu s-au bătut Ion vodă cu
turcii la Cahul, unde i s-au prilejit moarte, și
groaznică, nu ca altor creștini, 7082, iunie**

1574

Auzînd împăratul turcescu, sultan Selim, de semeția lui Ion vodă și cită pagubă i-au făcut, au gîndit ca să stropșască toată țara Moldovei și pre hainul său, pre Ion vodă, să-l prinză. Și degrabu trimisă în toate părțile, la toți sangeagii, să să găteaze de oaste și să treacă Dunărea asupra lui Ion vodă. Iară Ion vodă daca au înțeles, cu oastea sa, cu toată, s-au pornit și au supus oastea sa suptu Tighinea și au trimis o samă de oaste cu Ieremiia pîrcălabul de Hotin, ca să apere trecătoarea turcilor, să nu treacă Dunărea. Ci nevoie ieste a opri cei puțini pre cei mulți și cei slabi pre acei tari, că trecîndu întăi pușcile cu inicării și cu pedestriemea, să apere vasele, aciași și oastea toată au sosit. Văzîndu

¹ i-au biruit și, adaus după A-1, L și M.

Jeremiia pircălașul că nu-i poate opri, s-au întorsu și de sirgu au dat știre lui Ion vodă. Ci Ion vodă altă zăbavă n-au făcut, ci îndată au purces spre oastea turcească. Însă întâi au trimis pre Sfirciovschii¹ cu o samă de cazaci și cu 6.000 de oameni de țară, să poată/ prinde limbă. Și fără zăbavă au dat pre oastea turcească, unde nu era mai puțini decât oastea moldovenească și dîndu-i războiu, au fugit turcii. Nici altă limbă n-au putut prinde, fără numai un turc rău rănit, de n-au putut nimica dintr-însul să înțeleagă. Décii singur Ion vodă cu vro 600 de oameni s-au lipit la baltă, la Cahul, unde era oastea turcească și s-au suit într-un piscu de deal, să poată cunoaște cită samă de oaste va fi de cea turcească, ci nimica n-au cunoscut, că oastea era pre văi, de nu să vedea, numai străjile în patru locuri au văzut. Și decii s-au întorsu Ion vodă la tabără.

Și acolo o samă de boieri cei mari, anume vornicul Murgul cel mare și Bilăi vornicul cel mare și Slăvilă hatmanul, văzîndu atîta putere de oastea turcească ce venise cu Pătru vodă, temîndu-să ca să nu cază în mreaja vrăjmașului său, au părăsit pre Ion vodă și au fugit la turci, de s-au închinat lui Pătru vodă.

Cîndu s-au lovit oștile

Décii Ion vodă au împărțit oastea sa în 30 de polcuri și la tot polcul au dat cîte o pușcă, era și 80 de pușci hușnițe. Iară toată oastea lui era 30.000,/ fără prostime și adunătură ce era pre lingă Ion vodă. La începutul războiului zice că o samă de moldoveni să să fie închinat la turci și turcii i-au pus în frunte, de s-au oprit focul într-înșii, de au perit cu totul. Décii cazacii cu focul, moldovenii cu fușurile arunca turcii, de nu să știa ce vor face. Văzîndu turcii pre moldoveni că vor să moară, decât să nu biruiască, cu multe meștersuguri au nevoit să-i amăgească pre moldoveni, să-i ducă asupra pușcilor. Ci văzîndu moldovenii meștersugurile lor, nu-i gonii mult, ce numai până da dos, că vedii că fuga lor iese cu înșălăciune, că de mulțimea lor tot locul acope-

¹ În A-2: *Sfirschii*.

risă. Déci lăstindu turcii partea dispre cazaci, cu toată putérea s-au întorsu spre moldovéni și pușcile toate le sloboziia într-înșii. Ci moldovénii așa sta, cum s-ar fi gătit să moară au să izbіндеască. Și multă moarte s-au făcut între amîndoao părțile, că nu era loc a călca pre pămîntu, ci pre trupuri de om. Așa mai apoi să bătiia de aproape, cît și miinile le obosisă și armile scăpa. Acela praf să făcusă, cît nu să cunoștiia care de care-i ieste, de sáneate și di trăsnetul pușcilor nu să auziia dispre amîndoao părțile, nici pușcașii nu mai știia în cine dau./

Décii Ion vodă au îndireptat pre ai săi dinapoia pușcilor, să să odihnească puținel și turcii așijderea. Așa stîndu și privind unii la alții, au dat o ploaie mare, de li s-au muiat praful. Ci nu au fost moldovénilor nici o îndemînă, că pușcile li s-au muiat, de unde avea ajutor mare s-au scăpat. Ci de-a mînă le-au căutat a să bate și nu putea să sprijinească de mulțimea turcilor. Mai apoi oastea tătarască proaspătă i-au lovit de le-au căutat a da dos și tătarii a-i goni și a-i arunca. Numai pedéstrimea și oastea cea di strinsură au rămas și 300 de cazaci. Ce-fiind și turcii osteniți, nu năvăliia.

Așa scăpîndu-să de oastea cea călărășască, Ion vodă ș-au dat glas cu cazacii, să să pedéstrească toți, că pedestriimea moldovenească, ce era adunați în dobîndă decît pre leafă, era aproape de 20.000 de oameni. Și năvălind cu dînșii însuși Ion vodă, au luat pușci ușoară de la turci și legîndu tabăra, s-au dus înapoi și s-au tras înapoi, la un sat, la Roșcani¹, de s-au îngropat, unde mare nevoie avea de apă. Iar turcii, daca s-au strînsu cu toții, cu cei de la goană, i-au încunjurat, mai nainte de apusul soarelui și toată noaptea i-au străjuit, să nu iasă dintr-acela loc. Daca s-au făcut zioă, / cu toate pușcile au început a bate într-înșii, ci nimica nu le strica, că să îngropasă bine în șanțuri, unde trei zile s-au apărat.

Văzîndu Ion vodă că flămînzescu și mor de sete și praful încă îl impușinasă, să fugă să scape, loc nu era, doară să zboare, că coprînsese turcii tot locul, gîndi ca doară cu blindéte și cu jurămîntu făcîndu cu turcii, doară să va scoate de la moarte. Începu a trimite la dînșii că să va

¹ la Roșcani, adaus după M.

inchina, de vor trimite un om ca acela ca să-i jure lui, de ce va pohti el, că-i va face pre voie. Turcii bucuroși fură la una ca acéia, decît arme și cu sînge, mai bine cu înșălăciune să-l dobîndească. Așa decii trimiseră la Ion vodă, de-i jurară pre pofta lui, ca să-l ducă viu la împăratul, pre cazaci să-i lase neatînși, să să ducă de unde au venit, iară de acéialaltă adunătură să-i sloboază volnici, să să ducă la casile lor, că nu va fi paguba lui, ce a împăratului, căci sintu robi împărătești.

De moartea lui Ion vodă

Văzîndu Ion vodă tocmala și făgăduința mare și jurămîntul tare de la turci că-i vor face pre voie de toate cite serie mai sus, cum au pohtit el, s-au gătitu să meargă la pașa, în tabăra turcească și au împărțit tot al său ce au avut între 119 cazaci și di că-/tră toți ș-au luat iertăciune și însuș al treilea la tabăra turcească au mersu. Acolo, daca l-au dobînditu, cu multă minie l-au muștrat și l-au dat de viu, de l-au legat de coadile a doao cămile și l-au slobozit prin tabără di l-au fărămat (atuncea zic să fie zis Ion vodă: „Caută că eu multe féliuri de morți groaznice am făcut, iară aceasta moarte n-am știut să o fiu făcut“). Mai apoi s-au lăsat la céialaltă spuză, de i-au snopit și i-au sfărămat. Văzîndu cazacii spre ce stă lucrul și viața lor, au silit să între iară în șanțuri, ci n-au putut, căci coprinsése turcii. Ci văzîndu așa, au întrat în tabără și în grămada turcească, tăîndu și oborîndu, de au perit până într-unul. Așa au fostu sfîrșitul lui Ion vodă. Acest Ion vodă au domnit trei ani.

De prada tătarilor

Iară daca au perit Ion vodă, tătarii s-au lăsat în pradă piste toată țara, de au robit, de n-au fost niciodată mai mare pustiitate în țară decît atuncea, că pre toți i-au co-

prinsu fără grijă pre la casile lor, unde până astăzi între Prut și între Nistru au rămas pustiitate, de nu s-au mai discălicat oameni./

**De domnia lui Pătru vodă Șchiopul, ficiorul
Mireii vodă, 7082¹ iunie 25 dni**

119 v.

1574

Turcii deaca ș-au dostoit inimile sale și omorără pre Ion vodă, déderă domnia lui Pătru vodă, pre carile l-au poreclit Șchiopul și ei s-au întorsu înapoi. Iară Pătru vodă îndată au trimis pre Bilăi vornicul, de prinse scaunul Sucévii și déde véste de pace și de domnu tinăr și scoasă băjaniile pre acasă. Iară Pătru vodă în luna lui iunie în 25 de zile au șazut în scaun și pre toți i-a tras cătră sine.

Vă leato 7083 dichemvrie 18, Selim împăratul turcescu au murit, carile au împărățit 8 ani și 6 luni și au fostu băutor de vin, iară strașnic la războaie. Și pre urma lui stătu împărat sultan Amurat.

1574

(AXINTE URICARIUL)

Iară în anii 7084 sultan Amurat trimis-au multe întunérice de oști turcești, de au trecut marea și s-au oștit asupra Vavilonului, care ieste la răsărit și virtoase războaie au făcut cu haldei, ce să numescu acum cazilbași și multă vréme s-au luptat cu dînșii și nimica nu au is-prăvit și mulți turci fără samă au perit.

1576

120

Vă leato 7085 aprilie 15 răposat-au Alixandru vodă domnul muntenescu, fratile lui Pătru vodă Șchiopul și l-au astrucat în mănăstirea Ostrovul aproape de București, ce ieste zidită de dînsul, carile au domnit 9 ani și o lună și au rămas domnia Mihniei vodă, fiu-său.

1577

Într-acesta an s-au arătat în văzduh stea cu coadă sau cumu-i zic unii cometha, noembrie.

¹ 7082 este data ce corespunde cu datele imediat anterioare și următoare. În A-2, greșit 7085.

**De Ivan Potcoavă, ce l-au poreclit și Crețul, care
ș-au pusu nume de domnie Ion vodă, vă leato 7085**

120 v.

Pre acéia vréme, fiind în al patrulea an a domniei lui Pătru vodă, oarecare un Ivan Potcoavă pe poreclă, pentru că au fostu rumpind potcoavele, iară unii i-au zis Crețul, ce s-au fostu făcînd frate lui Ion vodă, răspunzîndu-să de moșie și de nașterea sa de la Mazoviia, de unde și Ion vodă era¹, acestu Potcoavă ș-au scos nume de domnie. Și între cazaci avîndu cunoștință, pre mulți au măglit lingă sine. Și vrîndu să vie spre țară, au vrut cu meștersug să aibă slobozenie și de la cei mai mari și făcîndu scrisori cu multe peceți de la boieri și curténii din țara Moldo-/vei, au doară să fie fostu și cu voia unora, cum zic unii, că s-au dus Crețul Potcoavă cu cărțile la voevoda Chievschii, ce era pre acéle vremi cneazul Costantin și la starostea de Bar, de le-au arătat cumu-l pohtescu boierii și țara să-și margă la moșia sa, la Moldova. Și făgădui mult să le dea, numai să-i fie întru ajutoriu. Ce starostile de Bar oaste au zis că nu i să cade să-i dea fără știrea craiului și mai cu deadinsul și pentru așăzarea păcilor. Iar craiului s-au făgăduit că-i va da știre, ca să ia învățatură.

**Cîndu au purces întăi Crețul Potcoavă cu oaste
căzăcească spre țara Moldovei**

Într-acéia vréme sfātuindu-să Potcoavă Crețul cu starostea de Bar, iată și un Copițchii² oarecarile, fiind atuncea nemerit la Bar, carile venise de curînd de la cîmp, înțelegîndu de Potcoavă, s-au adunat și vorovînd cu dînsul, cu multă giuruință l-au umplut Crețul, de-l va duce la domnie, la scaunul Moldovei. Décii Copițchi avîndu mare cunoștință între cazaci, s-au dus la dînșii, pre unii cu făgăduințe umplîndu-i, pre alții cu bani ungîndu-le ochii, din ce

¹ de unde și Ion vodă era, adausul lui Simion Dascălul.

² Copițchii, corectat după Bielski; în A-2: Copeșchii.

au avut și el, din agonisita sa, i-au plecat și au mai lipit
lingă sine pre un moldovan ce-l chema Ceapă¹,/ ce să însu-
rasă între cazaci. Și cu nevoința lor s-au strîns 330 de cazaci 124
și au pus hatman pre dîșii pre Șah și au intrat în țară.
Așa oblicind Pătru vodă, au strinsu țara și s-au gătit de
dîșii și luund pușcile, au ieșit să meargă împotriva lor.
Auzind cazacii de aceasta, au apucat ce au putut de la
margine și s-au întorsu înapoi, cruțindu-să pe altă dată,
să să gătească mai bine.

**Cîndu au mersu ponoslu de la Pătru vodă la craiul
leșescu pentru zarva ce face Potcoavă Crețul cu
cazacii și cîndu au mersu Crețul al doilea rîndu
la țara Moldovei cu oaste căzăcească și au
apucat scaunul**

Avîndu Pătru vodă greu de Crețul și de cazacii ce era cu
dînsul, ca să nu între iarăși de iznoavă în țară, să prade,
trimis-au cărți la caștalanul de Halici, carile era să margă
sol la împărăție, să lege pace, deci au dat știre cum cazacii
s-au rădicat și vor să puie pre Crețul la domnie, de care
lucru, de nu-l vor prinde și de nu vor face pace cu dînsul
și de nu să vor certa ceia ce sint cu dînsul, pacea cu împără-
ția nu va putea să stea. Acestea toate au scris caștalanul
la craiul.

Înțelegîndu craiul leșescu de Potcoavă Crețul, cum
s-au / rădicat cu cazacii și face zarve și va să scoată pre
Pătru vodă din domnie, îndată au scris la hatmanul și la o
samă de boieri, la margine, să puie nevoința ca să-l dobîn-
dească și pre dînsul și pre cazaci. Hatmanul, dacă i-au venit
cărțile crăești, au trimis trei roate de...² Bobolețschii,
ca să-l afle la Nemirov, că acolo se ținea mai nainte. Acolo
daca au venit, l-au aflat, ci Crețul au prinsu de veste, au
ieșit din tîrgu cu 50 de cazaci pedestri cu sinete și au venit
la un vad, unde au intrat în apă până în pîntecile calului

¹ Ceapă, corectat după Bielski; în A-2: Cepla.

² loc alb.

și au pus cazacii denainte. Iar Bobolețchi, dacă au sosit la vad după el, văzîndu pre Crețul că iese gata a să baterea și la loc strîmtu, nu s-au apucat de războiu, ci s-au întorsu înapoi și aciaș Crețul după dinsul in tîrgu. Bobolețchi la curte, iar Crețul în tîrgu la gazdă. Décii Bobolețchi au chiebat pre mai marile tîrgului și i-au zis să prinză pre Crețul și să i-l dea. Iar mai marile tîrgului s-au lepădat de dinsul și au zis că: „Eu nu-l voiu prinde, nici țî-l apăr, ci de-ți trebuiește, tu țî-l prinde“. Văzîndu omul hatmanului că nu foloséște nimica, dusu-s-au și au spus hatmanului. Înțelegîndu acéstea toate, hatmanul le-au trimis la urechile craiului, cum n-au / vrut să-l dea oamenii voevodului de 122 Braslav. Ci craiul au trimis cu ponoslu la voevodul, ca să i-l prinză și să i-l trimiță. Ci până a merge comornicul crăescu cu cărțile, Crețul cu mai mulți oameni, mai bine s-au gătit și au intrat în țară pre la Soroca. Acolo cumu-și-i rîndul oamenilor, dacă l-au vestit de domnu tinăr, mulți i s-au închinat.

Războiul lui Pătru vodă, cîndu s-au bătut cu Potcoavă Crețul, carile venise cu cazacii

Auzîndu Pătru vodă cum Ivan Potcoavă ce-i zic Crețul au intrat în țară pre la Soroca cu oaste căzăcească, de sîngu s-au gătit și au ieșit cu oaste împotriva lui. Luat-au și pușcile cu sine și s-au gătit de război și au pus beșlii după pușci, dîndu-le învățătură, că după ce vor slobozi pușcile, să să răpază in cazaci. Ci cazacii cumu-ș sint învățați la războiu, cîndu au slobozit beșlii pușcile, ei au căzut cu toții la pămîntu, de i-au covîrșit focul. Turcii gîndîndu-să cum că sîntu uciși toți de pușci, s-au lăsat de dînșii, așa cazacii au slobozit într-înșii focul și multă pagubă au făcut in oastea lui Pătru vodă. Și aciași oastea lui Pătru vodă au dat/ 122 v. dosul și izbînda au rămas la cazaci. Décii cazacii s-au dus cu domnul său, Crețul, la Iași, și au apucat scaunul, noemvrie 23 de zile, iar Pătru vodă s-au dus in Țara Muntenească.

Războiul al doilea, cîndu s-au bătut Pătru vodă cu Crețul la Docolina

Pătru vodă dăca l-au bătut Crețul cu cazacii, s-au dus în Țara Muntenească și au dat știre la împărăție, cum s-au rădicat cazacii asupra lui și l-au scos din scaun. Înțelegîndu de aceasta împăratul, de sirgu au trimis hochimurile sale la dobrogêni și la bugegêni și la muntêni, să margă cu Pătru vodă asupra Crețului. Décii Pătru vodă de sirgu grijindu-să de oaste, venitu-i-au într-ajutoriu și moldovênii giosêni. Așa décii Pătru vodă cu ajutoriul împăratului și cu a sa oaste ce au avut, s-au pornit spre Iași asupra Crețului.

Auzind Potcoavă Crețul de venirea lui Pătru vodă, s-au gătit de războiu și au ieșit înainte-i cu oastea căzăcească la Docolina. Post-au și oaste de țară cu cazații, că mulți să închinase. Și toemîndu-să de războiu, au pus cazacii întăi pre moldovêni în frunte, mai apoi hatmanul Șah cel căzăcescu nu i-au lăsat, temîndu-să să nu-i / viclenească moldovênii, au pus pre cazacii săi în frunte și n-au vrut pre niminea să lasă¹ la harțu. Și apropiîndu-să oastea lui Pătru vodă, văzîndu cazacii pre turci că aduc nainte cirezi de vaci, ca să stîmpere armele în dobitoace, n-au vrut cazacii să săgeate de departe, ce odată au slobozitu focul și în oameni și în dobitoace. Ci dobitoacile mai multă zăhăială făciia turcilor decit cazacilor, că de trăsните fugiia înapoi. Și dîndu războiu vitejaște, după multă nevoiță a cazacilor, iată al doilea rîndu pierdu războiul Pătru vodă și iarăși rămasă izbînda la cazaci.

123

Cîndu s-au întorsu Crețul în Țara Leșască și au părăsit scaunul și de moartea lui

Potcoavă Crețul carile își pusese nume de domnie Ion vodă, după războiu cu noroc și de izbînda ce au făcut la Docolina, de au bătut pre oastea lui Pătru vodă, s-au întorsu la Iași. Decii văzîndu că nu să va putea așeza la domnie,

¹ *iasă*, corectat după L; în A-2: *iasă*.

că și din Țara Ungurească să pogorise lui Pătru vodă oaste
întu ajutoriu, au părăsit scaunul și țara și cu ai săi, cu toții
s-au întorsu înapoi pre la Soroca spre Țara Leșască.

123 v.

De acolo nu-și putea afla cale pre voia/ sa, că pre cîmpu
era omeți mari¹, pre la Nemirov să temea de hatmanul și
de voevoda Braslavschii, că-l cerca să-l prinză. Mai apoi
daca au intrat în Țara Leșască, au chiebat voevodul pre
Șah și i-au zis: „Voi ați făcut un lucru mare împotriva lui
crai și a țării, să stricați pacea cu turcul. Pentru acéia să
aduceți pre Crețul și să mérgeți cu dinsul la hatmanul. El
il² va trimite la craiul și voi vă veți curăți de acea vină.
Și Crețul încă va hălădui, văzîndu-l craiul așa de folos.“
Acéste cuvinte daca au spus cazacii Crețului, el fu bucuros,
gîndindu-să că de va mérge la craiul, îl va ajutori spre
domnie. Décii s-au dus cu dinșii la hatmanul, hatmanul
l-au trimis la craiul, craiul l-au dat la închisoare și peste
puțină vréme i-au tăiat capul.

**Cîndu s-au așezat al doilea rîndu Pătru vodă
Șchiopul la scaun, 7086 ghenarie 1 dni**

1578

Înțelegîndu Pătru vodă că Crețul au părăsit scaunul și
țara și au trecut în Țara Leșască, au venit la Iași și să
așeză la scaun al doilea rîndu.

Pre acéia vréme Pătru vodă déde mitropoliia lui Theofan
mitropolitul, carile la Ion vodă o lăsase și fugise prin munți,
de frica lui./

124

**De un Alixandru vodă, fratile Crețului, carele au
apucat scaunul la Iași și au domnit o lună**

Pătru vodă daca s-au așezat la domnie al doilea rînd,
nu după multă vréme, ci întu același an, februarie 9

¹ omeți mari, după ms. 103 Acad. R.P.R. — corespunde cu textul lui
Bielski; în A-2 și celelalte manuscrise: *oameni mulți*.

² il, adaus după A-1.

zile, 7086, iarăși au venit Alixandru, fratile Cretului, cu oaste căzăcească asupra lui Pătru vodă. Ci Pătru vodă știind poticala ce pătisă mai nainte cu cazacii, nu s-au apucat de războiu, ci i-au dat cale dintăi. Iară Alixandru au intrat în Iași și au șazut în scaun, februarie 9, iar Pătru vodă, de sirgu au strinsu oastea turcească și muntenească și ungurească, au incunjurat pre Alixandru în curte în Iași și au bătut prejur curte, din cișlegi până la miiaze părăsemi. Iară noaptea martie 12 zile, Alixandru și cu cazacii au ieșit din curte, că n-au mai putut suferi, că și iarba și bucatile li să imputinase, și gândindu că vor scăpa, au fugit spre codru. Ce prinzindu de veste oastea lui Pătru vodă, s-au pornit după dinșii și la iezerul Ciurbeștilor i-au ajunsu și pre toți i-au surpat acolo. Și pre Alixandru încă l-au prinsu viu dimpreună cu boierii lui. Acestu Alixandru vodă/ au ținut scaunul numai o lună.

1578

124 v.

De niște domnișori ce venisă iar cu cazaci

De noroc era Pătru vodă cu cazacii, cum să tîmplă pururea omului de n-are odihnă, că bine de unii nu să mintuia, alții veniia asupra lui. Că într-acelaș an, după ce s-au așezat al doilea rîndu și al treilea rîndu la domnie, tot la anii 7086 iulie 27, niște cazaci cu un domnișor au venit la Nistru și ș-au pus toți capetile.

1578

Așijdirea, curindu după acești cazaci, la anii 7087 octovrie 12 zile, un Costantin iar cu cazaci veniia în țară și s-au topit toți în Nistru.

1578

Intr-acești ani au zidit Pătru vodă mănăstirea Galata în vale și nu după multă vrème s-au răsipit, care loc și până astăzi să cunoaște.

Intru acestași anu, 7087, în luna lui octovrie 2, cînd Costantin cu cazacii trecea Nistrul, iară Zborovschi cu oaste căzăcească au lovit Dașovul, de l-au arsu și l-au prădat și multe turcoaie au robit și mult plean au luat. Mai apoi s-au întorsu înapoi, fără de nici o zmințeală.

1578

**Cîndu au mazilit împăratul pre Pătru vodă
Șchiopul, vă leatul 7088 dechevrie 2/**

1579

125 Acest Pătru vodă ce-i zic Șchiopul, după ce au domnit 5 ani, l-au mazilit împăratul Amurat și au trimis pre un turc mare, de l-au luat din scaun și l-au trimis la Halep, la pază. Iară domniia o au dat-o Iancului vodă.

1580

**De domniia lui Iancul vodă, ce-i zic Sasul, 7088,
februar 17, vineri**

Daca au mazilit împăratul pre Pătru vodă Șchiopul, dat-au domniia Iancului vodă, carile au fost de nașterea sa sas, de lége luteran. Pravoslavia nu iubii. Décii deaca au venit în țară și au șezut în scaun, februarie 17 zile, după acéia toată nedumnezeirea și ereticia sa ș-au arătat, că lăcomie de avuție nespusă avea, pentru care pre mulți au omorît. Mai apoi de lăcomie mare ce avea, trimisă să ia a zécea din boi în toată țara.

1581

De un domnișor ce-i zic Ion vodă Lungul, 7089

125 v. Iancul vodă fiind plin de lăcomie, izvodi obicină care n-au mai fostu niciodată, de au trimis în toată țara să ia a zécea din boi, care obicei nu l-au putut/ suferi țara, ci s-au rădicat lăpușnénii, de s-au sfătuit ca să să dezbată de suptu mîna Iancului vodă. Și bulucindu-să, au rădicat dintre dînșii domnu pre Lungul și i-au pus nume Ion vodă și décii au pures pre Prut în sus.

Iară Iancul vodă prinzîndu veste că lăpușnénii s-au rădicat asupra lui, degrabu au trimis pre Bucium vornicul cel mare și pre Brut postélnicul cu oaste împotriva lor. Și timpinîndu-să oștile la Bolota, s-au lovit de față și dîndu războiu vitejaște dispre amîndoao părțile, pierdură lăpușnénii războiul și domnișorul încă să innică în Prut.

Această poveste ce scrie mai sus, că s-au rădăcat lăpuș-
nenii asupra Iancului vodă, cronicariul cel leșescu nimica
nu scrie, iar létopisețul nostru cel moldovenesc can pre
scurt o semnează și aceasta.

Cîndu au pribegit boierii Moldevei prin țări streine de nevoia Iancului vodă

Multe lucruri spurcate și nedumnezeiești făcea Iancul
vodă în domnia sa, că de răotățile lui toată țara și boierii
să oțărîia, că legea creștinească nu o iubiia, la avuție lacom
și prădătoriu, țara cu dările o îngreuia și era om curvariu
preste samă, că/ nu numai afară, ce nice de curtea sa nu să
feriia, că jupînésile boierilor de la masa doamnei sale le
scotea, di le făciia silă. Acéstea toate neputîndu suferi boie-
rii, mai virtos Movileștii, vlădica Gheorghie, Erimia vor-
nicul, carile mai apoi au fostu și domnu și frati-său Simion
păharnicul, Balica hatmanul, s-au sfătuit pre taină ca să
pribegească. Cariii întăi ș-au făcut prileju cu voia lui, ca
să margă să sfințească mănăstirea Suceviții și apoi cu toții
au trecut la Țara Leșască, alții la turci, alții la munténi,
alții printr-alte părți.

Mergîndu decii jalbă la împărăție de răsipa țării, i-au
luat domniia și au dat-o iarăși lui Pătru vodă Șchiopul.

Cînd au pribegit Iancul vodă și de moartea lui, 7091

1589

Înțelegîndu Iancul vodă că l-au mazilit împăratul și
domniia o au dat-o iarăși lui Pătru vodă Șchiopul, cunos-
cîndu la ce va veni mai apoi lucrul, gîndi că de va merge
la turci, va avea pîră multă și mai apoi să nu care cumva
să și piară, ci s-au sfătuit să treacă în Țara Ungurească
prin Țara Leșască, că peste munți, pin țară, nu era putință
ca să treacă, că să temea de ță-/rani. Și așa au ieșit din țară

126 v

și trecîndu pre la Pocuția, i-au ținut calea Iazlovetschii și i-au dus la Liov cu toată avuția lui. Și îndată au trimis la craiul, de i-au dat știre. Craiul au scris la Sinavschii hatmanul și la Herbortu starostea de Liov, să-i ia tot crăescu și lui să-i taie capul. Și îndată au trimis craiul pe podscarbul lui, să-i ia toată avérea Iancului vodă, numai ficiorilor și doamnii sale să le lase o parte, să le fie de hrană. Și după învățătura craiului așa au făcut și i-au tăiat capul Iancului vodă.

Scrie létopisețul cest moldovenescu că moartea Iancului vodă au fostu cu învățătura împăratului turcescu, de i-au tăiat capul. Și au domnit Iancul vodă trei ani și șapte luni. Acestu Iancul vodă zic cum că au fostu umblîndu vara cu sanie de os. Așa au petrecut Iancul vodă ténchiul său, viiața sa./

1583 127

**A doao domnie a lui Pătru vodă Șchiopul, 7092
octovrie 17¹**

După ce au mazilit împăratul pre Iancul vodă, dat-au domniia iarăși lui Pătru vodă Șchiopul, pre carile așteptîndu-l toți, iată au venit al doilea rîndu în țară și au șezut în scaun, octovrie 17. Auzîndu decîia pribégii carii era fugiți pîntr-alte țări de nevoia Iancului vodă, cu dragoste s-au întorsu la domnu său, Pătru vodă. Pre carii i-au miluit iară cu boieriile lor.

1583

De niște cazaci ce veniia să apuce scaunul Moldovei, vă leat 7092 octovrie 27

De noroc era Pătru vodă cu cazacii, că în domniia din-tăi nu mai avea odihnă de dinșii, acum la a doao domnie, bine nu să așezase la scaun, iată cazacii veniia să apuce

1582

¹ Iară létopisețul strănescu scrie că la vîl let 7090 toama au fost cînd au venit Pătru vodă în scaunu cu a doao domnie; A-2 marginal.

scaunul, într-această lună octovrie 27 de zile. Ci Pătru vodă prinzîndu de veste, le-au ieșit înainte la Prut, la sat la Munteni¹, cu cîți oameni au putut avea într-acea dată și acolo i-au încunjurat, fiindu cazacii la strimtoare mare, căutatu-le-au / a să închina. Din carei au ales Pătru vodă o samă, carii i-au părut oameni de treabă, de i-au oprit să-i slujască, iar pre alții cu jurămîntu i-au slobozit.

127 v.

De niște cazaci ce au prădat niște sate din sus de Tighinea

Nu multă vréme după acéia au mai lovit cazacii din sus de Tighinea, pre decindea de Nistru, niște sate ce să dicalicase pre hotarul leșescu, turci ciutaci, moldovéni foarte mulți, carii ieșisă din țară de răul nevoilor Iancului vodă și mare moarte au făcut într-înșii și pradă și robii și cu dobîndă s-au întorsu pre la casile lor.

Cînd au zidit Pătru vodă Galata din deal

Într-acestaș an, daca s-au așezat Pătru vodă la domnie, nu vru să lase în deșert pomana sa, carea o zidisă întăi, mănăstirea Galata din vale, care apoi să răsipisă, ci cu toată nevoița au silit și cu toată osirdiia au zidit Galata în deal, carea trăiește și până astăzi.

Cînd au prădat cazacii Tighinea și o au arsu, 7092 avgust 7 zile

1584

Întru acestasă an, avgust 7 zile, strînsu-s-au cazacii și fără veste au lovit la Tighinea, de o au arsu și o au prădat-o și au robit pre cei tineri, féte, co-/pii, iar pre alții, până la unul i-au tăiatu și multă dobîndă au luat cu sine, neavîndu cine să-i oprească sau să-i gonească, ci cu pace s-au întorsu înapoi.

128

¹ *Munteni*, corectat după L și M; în A-2: *Bogdănești*.

**De o sécită mare ce au fostu în zilele acestui
Pătru vodă, de au perit toată roada, vă leato 7093**

Domnindu Pătru vodă țara Moldovei, mare sécită s-au timplatu în țară, de au secat toate izvoarele, văile, bălțile și unde mai nainte prindea pște, acolo ara și piatră prin multe locuri au căzut, copacii au secat de sécită, dobitoacile n-au fostu avîndu ce paște vara, ci le-au fostu dărîmînd frunză. Și atîta prafu au fostu, cîndu să scornîia vîntu, cit s-au fostu stringîndu troieni la garduri și la gropi de pulbere ca de omet. Iar dispre toamnă deaca s-au pornitu ploii, au apucat de au crescut mohoară și cu acélea ș-au fostu oprînd sărăcimea foamea, că-i coprînsése pretitînderea foametea.

**Cînd s-au împreunat Pătru vodă cu Mihnea vodă,
domnul muntenescu, leat 7094 avgust 15**

Împreunatu-s-au Pătru vodă cu nepotu-său, Mihnea vodă, domnul muntenescu, ficiorul lui Alixandru vodă, la satu/ la Bogdănești pre Prut, avgust 15 zile, amîndoi cu curte multă și cu gloate mari și s-au ospătat împreună cu mare cinste.

**Războiul Pîrvului pîrcălabului de Sorocoa, cînd
s-au bătut cu cazacii la Perieslav, în zilele lui
Pătru vodă, 7095, ghenar 8**

Rădicatu-s-au o samă de cazaci ca niște lupi ce sintu învățați de-a pururea la pradă, de au întrat în țară și au prădat și multe bucate au luat de la ținutul Sorocîi. Iară Pîrvul pîrcălabul Sorocîi s-au îndemnat cu hînsarii și cu alții, carii au vrut de bună voie și i-au ajunsu la Perieslavu. Acolo cazacii vrînd să nu dea dobînda, moldovenii să scoată al său, tare războiu s-au făcut într-înșii și în doao zile bătîn-

du-să, de-abia au spartu pre cazaci. Mai apoi daca i-au biruit, pre toți i-au omorit, fără numai unul zic să fie scăpat; o samă vii i-au prins și i-au trimis la Pătru vodă, pre carii i-au trimis la împărăție.

**Cînd au făcut nuntă Pătru vodă, de au însurat
pre nepotu-său, Vladul vodă, 7095 iunie 10¹**

1587

Intr-acestaș an, in luna lui iunie, Pătru vodă făcu nuntă nepotului său, Vladul vodă, ficiorul lui / Miloș vodă, de au luat fata Mircii vodă și au chiebatu la nuntă pre Mihnea vodă, domnul muntenescu. Nuntă domnească au făcut cu multă chieltuială și jocuri și mulți din vecini au venitu, de le-au înfrumusețat masa. Această veselie au fostu in Tecuciu.

129

De niște cazaci ce au prădat Dașovul, iunii

Pre acéia vréme tot în anul 7095, fără véste au lovit cazacii Dașovul, de l-au arsu și pre mulți au tăiatu și prădîndu dobitoace și avére multă luundu și robîndu ce le-au plăcut, s-au întorsu întregi înapoi, fără nici o zminteață.

1587

**Războiul lui Pătru vodă, cînd s-au bătut la
Tușora cu niște căzaci ce venise cu un domnișor,
ce-i zicea Ivan, 7096 noemvrie 23**

1587

Nu după multă vréme, ci fără zăbavă intr-acestaș an, toamna, au venit cazacii in țară cu un domnișor, ce i-au fostu zicîndu Ivan vodă, căroro le-au ieșit înainte Pătru vodă cu

¹ 10, adaus după M; A-2 omite.

oaste din sus de Țuțora, noemvrie. 23. Și dându războiu vitejaște dispre amîndoao părțile, mulți au picat și în 26 de zile birui Pătru vodă pre cazaci și-i sili de i-au dat pre cine au avut mai mare, carile au luat plată după vina sa. Iară ceialalți să ascundea/ prin păduri și carii pre unde putia și moldovenii îi gonii. Mai apoi cazacii fugîndu prin păduri, carii unde au putut scăpa, apărîndu-să până la apa Cerimuşului, de s-au tras în țara lor, puțini întregi, ci mai toți răniți și pedestriți.

Cîndu au lăsat domniia și scaunul de bună voie Pătru vodă Șchiopul și s-au dus în Țara Nemțască

Domnind Pătru vodă țara Moldovii ca un domn vrédnic, cum să cade, cu di toate podoabile cîte tribuiesc unui domnu de cinste, că boierilor le era părinte, pre carii la cinste mare-i ținea și din sfatul lor nu ieșia. Țării era apărătoriu, spre săraci milostivu, pre călugări și pre mănăstiri întăria și-i miluia, cu vecinii de prinprejur viețuia bine, de avea de la toți nume bun și dragoste, de nu era a zice cum nu ieste harnic de domnie. Judecata cu blîndete și fără fățarie o făcia.

Mai apoi văzîndu nevoia țării, că turcii pre obicéiul lor cel spurcat și nestîmpăratu de lăcomie, trimiseră de cerea bani, să le dea mai mult decît era adetu țării, făcu sfat cu boierii, ce vor face, cum vor putea rădica și alte dări, carile n-au mai fostu. Că nū-i de aceasta, că doară nu va putea plăti această dată/ țara, ci ieste că să face obicéi, carile nu va mai ieși și aceasta vor lua și altile vor izvodi, cum s-au și tîmplat. Și ș-au ales sfat aceștii nevoi, ca să înceapă de la altul, iară nu de la dînsul. Și decii să găti să ducă din țară, măcară că boierii cu toții apăra să nu să ducă din țară, ci să dea acea nevoie, că alții vor da și țara tot nu va hălădui. Ci Pătru vodă nici într-un chip nu vru să apuce de acea dare și să ia blestemul țării asupra sa. Ci își tocmî lucrul înainte și la scaun lăsă boieri să păzească scaunul, până le va veni alt domnu de la împărăție.

Iară el umplîndu domniei sale 7 ani și jumătate, s-au rădicat cu fruntea boierilor, că boierii să temură a rămînea, să nu pață ca mai nainte cu Iancul vodă, între carii au fostu Stroiciu logofătul cel mare, Ieremiia Movila vornicul și frati-său Simion păharnicul, carii mai apoi amîndoi au căzut la domnie și fratile lor Toader spătariul și Andrei hatmanul și alții mulți, carii nu să îndura de dînsul. Și au trecut pin Țara Leșască, în Țara Nemțască și acolo s-au așezat. Unde spun că cînd au fost dîndu bani de chieltuiala bucatilor, au fostu plîngîndu și au fost zicîndu: „Acestea sîntu lacrămile săracilor“. De acolo/ boierii s-au întorsu în Țara Leșască cu toții și s-au așăzat acolo, la tirgu la Podhaeț și pre aiurea.

130 v.

Și așa Pătru vodă putem să-i zicem cel Milostivu, că binile său au lipădat pentru țară, care ca acesta nu s-au mai aflat. Era domnu blindu, ca o matcă fără ac, la judecată dreptu, nebețiv, necurvar, nelacom, nerăsipitoriu, putém să-i zicem că toate pre izvod le-au ținut, ca să nu să zmințească. Acestu Pătru vodă au domnit întru amîndoao domniile doisprăzece ani și jumătate.

De domniia lui Aron vodă cel Cumplit, care multă greeotate au adus țării, 7099

1591

După ce părăsi Pătru vodă domniia și țara, înțelegîndu turcii că țara ieste deșartă de domnu, cercară pre cine vor trimite în locul lui Pătru vodă. Ci norocul cel bun al țării să schimbă, că după noroc bun, iată veni și rău, ca cum ar fi de la Dumnezeu însemnat, după vrème bună și senin, să vie vrème rea și tur-/burată, după domnie lină și blindă, să vie cumplită și amară. Aflară turcii pre Aron vodă, căruia i-au dat țara cu multă datorie, că fiindu om fără suflet și umblîndu și alții pentru domnie, pre toți i-au umplut cu bani, luundu bani cu camătă de la turci. Așa după multă datorie și chieltuială ce impresurasă țara, ș-au scos domniia la Moldova și au venit în țară, de au șăzut la scaun în anii 7099.

131

1591

219

Aşa, după ce s-au aşezat la domnie Aron vodă, nu-i era grija de altă, numai afară de a prădarea şi dinlăuntru nu să sătura de curvie, de jocuri, de cimpoiaşi, carii îi ţinea de măscării. Aşijderea dabilile cu carile îngreuiasă ţara, nu umbla numai dăbilarii singuri, ce şi turci trimitea de umbla cu dăbilarii, de nu-şi era ţăranii volnici cu nimic, muierile nu era ale lor, fétile le ruşina, ce vrea să facă făcea. Dăbilarul pentru un potronic de-l vrea pîrî la dînsul, nu-l judeca, ci acolo trimitea de-l pierdea. Pe boieri pentru avuţie îi omora, jupînésile le siliia şi domnind, nu alta, ci ciudése şi minuni făcea.

▼ 131 Acéstea şi altile mai multe făciia şi să văzu că ieste tutu-
rora nevăzut/ şi urît, ci gîndi ca să nu să increază ţării şi lefeciilor de ţară, ci trase pre leafă unguri călăreţi şi pedes-
traşi şi făcu pedestraşilor odăi în curte, ca să fie pururea lîngă dînsul. Mai apoi văzîndu că de datornici nu să va putea mîntui, izvodi ca să ia de tot omul cîte un bou. Şi așa trimisă în toată ţara cu turci, de stringea şi la carile nu să afla bou, lua ai cui era în satu, de la alţii îi lua toţi, cîţi avea, pentru cei ce nu avea boi, că mulţi de răotăţi şi de dabile multe, boi nici de hrană n-avea.

**Războiul lui Aron vodă, cîndu s-au bătut la Rănt
cu un domnişor; Bogdan vodă îi zicea, la anii¹
1592 7100 şi cînd au perit Bucium vornicul şi Bîrlă-
deanul² logofătul şi Paos vornicul**

Într-acéste răotăţi şi belituri ce făciia Aron vodă, de nevoie mare nemaiputîndu suferi ţara, s-au rădicat orheie-
nii şi sorocénii cu un domnişor ce-i zic Ionasco, pre carile îl alesése dintru dînşii cap şi-i puseră nume Bogdan vodă. Ce Aron vodă deaca au înţeles de aceasta, au dat ştire alţii ţări să să stringă şi el fără zăbavă au ieşit cu curtea şi cu lefecii săi. Însă mai nainte, până a nu ieşi din curte, au

¹ la anii, adaus după A-1.

² Bîrlădeanul, corectat după textul de mai jos; în A-2: Trotuşan

tăiat pre Bucium vornicul / cel mare și pre Birlădeanul ¹³² logofătul și pre Paos vornicul, dîndu-le vină cum că ar fi cu știrea lor.

Décii au purces împotriva vrăjmașilor săi. Și mergîndu, pus-au pe Urêche logofăt mare. Și décii s-au timpinat oștile la Răut și dîndu războiu vitejaște dispre amîndoao părțile, izbîndi Aron vodă și bătu pre toți și pre domnișoru încă l-au prinsu, ci i-au tăiat nasul și l-au călugărit. Décii, deaca au spart Aron vodă pre viclénii săi, nici un loc nu au lăsat să nu fie plin de vrăjmășiia lui, că nu pierdea numai pre carii au fostu întru războiul acela, ce și semințiile lor, și vinovați și nevinovați.

De maziliia lui Aron vodă

Gătîndu-să Aron vodă să facă mai mari vrăjmășii decit aceasta, iată i-au venit de la Țarigradu călărași cu cărți¹, de i-au datu știre cum l-au mazilit împărăția, că împăratul turcescu și sfatul, auzindu de atîta răotote ce făcea, cu morți și cu jafuri fără de măsură, l-au mazilit. Déciiia să mira Aron vodă, cum va face să nu prinză oastea de véste și țara de mazilie, ca să nu-l omoară, că mulți era carii vrea fi bucu-roși să auză una ca acéia, că le perise părinții, altora frații, altora ficiorii, / alții sărăcisă de multele răotăți. Ci pre taină 132 v au învățat pre călărași să nu scoată cuvîntu pre afară și au trimis la Iași la doamnă-sa, să să încarce și să pурcează în jos. Iară pre boieri i-au învățat de au chiebat gloatile și le-au mulțămît de slujbă ce au făcut și le-au zis să margă cineși pre acasă, gîndindu că doară să vor duce și el să ia drumul spre Țarigrad.

A doao zi, părîndu-i cum să vor fi dus curténii, au încălicatu și au purces spre Iași, și ce-i păruse că să vor fi dus, ca să silească și el mai tare, să nu oblicească cineva, iată gloatile mergea pre de toate părțile. Atuncea au chiebat boierii, de le-au zis: „Crezu, eu am slobozit oastea, să să ducă cineși pre la casile lor. Dară cine-i opreăște?“ Datu-i-au

¹ cu cărți, adaus după A-1, M și L; în A-2 omis.

a înțelege cum o samă s-au dus, iară căroră le iese calea spre Iași și spre munte, aceasta li-i calea. Așa împreună au mersu până în sară, până ce au inserat. Décii noaptea, toată noaptea, au silit și nimica zăbavă n-au făcut la Iași, ci au silit spre Țarigrad. Unde mergind, l-au timpinat capigii împărătești, viind ca să-l ia din scaun și să-l ducă la împărăție.

133 Dacă înțeleaseră toți de maziliia lui Aron vodă, nu într-alt chip, ci cum după multă furtu-/nă și vrême rea, dacă văd oamenii senin și liniște, să bucură toți, așa toată țara să bucurasă.

A doa domnie a lui Aron vodă cel Cumplit

După ce au mazilit împăratul pre Aron vodă, Dumnezeu încă nu-și umplușă certarea sa deplin, că Aron vodă încă nu au fostu ajunsu la Țarigrad, domniia iară i-o au dat-o și scaunul țării, că datornicii lui, turcii, cu toții au mersu la veziriul, de au strigat pentru dînsul și de nevoia datornicilor, iară i-au întorsu domniia.

Cîndu au trimis Aron vodă înainte la scaun pre Oprea armașul să prinză pre o samă de boieri

Aron vodă, după obiceiul său cel rău și dacă înțeleasă că i-au dat domniia de iznoavă, cumu-și era vrăjmașu și cumplitu, nu să apucă de alta, ci iarăși gîndi ca ce n-au putut umplea cu rău în domniia dîntăi, să săvîrșască cu a doao domnie. Dupre cale au răpezit pre credinciosul său, pre 133 v. Oprea armașul cel mare cu cărți, ca să coprinză scaunul/ și cu catastif, ca pre toți, pre cîți au vrut el să-i pîiarză, ca să-i prinză și să-i ție la închisoare, până va veni și el la scaun.

Oprea armașul, după învățătura lui Aron vodă, de olac au venit și seara au intrat în Iași, nici aiurea au mersu în

gazdă, ci la odăile dorobanților celor ungurești în curte au mersu. Și noaptea au venit la gazda lui Uréche logofătul, pe carile îl lăsase Aron vodă să păzască scaunul și i-au arătat porunca domnu-său. Iar el degrabu, auzind de numile lui Aron vodă, cum au dobândit iarăși domnia, vrindu să hălăduiască de dînsul, au dat răspunsul Oprei, zicînd: „Acesta lucru cu bucurie priimescu și sîntu gata să slujăscu. Ci numai să fie cu taină, ca să nu știe niminea. Bine că ai venit: până vom oblici vor toți, pre cîți scrie catastiful, să-i prindem, carii unde vor fi, să nu cumva smintim, să oblicească, să fugă.“ Și așa Oprea s-au amăgit cu acesta sfat și s-au așezat iară la dărăbani, într-acea zi și într-acea noapte.

Cînd au pribegit Uréchie logofătul cel mare

Înțelegînd Uréche logofătul de venirea lui Aron vodă și de porunca ce-i trimisese pre Oprea armașul, nu cuteză¹ să-l aștepte în țară, știind cită groază și cite răutăți făcuse mai nainte în domnia dentăi și acum a dooa oară mai de mari cazne va să să apuce.

A-1 f. 183 v.

Ci deaca s-au așazatu Oprea la odăile dorobanilor, aflîndu Uréche logofătul vréme și cale deșchisă de a să dăpărtarea și de a ieșirea/ den țară, învățat-au pre gazda sa, cine va întreba a dooa zi de dînsul, să spuie că s-au dus acasă la Cîrligătură. Și așa, noaptea, toată noaptea și zioa, toată zioa, fugîndu, au ieșit pre la Soroca în Țara Leșască. A dooa zi seara, Oprea armașul, deaca s-au dusu la gazda lui Uréche să să sfătuiască și nu l-au aflatu, cunoscînd că l-au amăgit într-acesta chip, îndată au chemat pre alții cari s-au timplat acolea și au repezitu cu cărți în toate părțile, să cuprînză marginea. Iar deaca au aflatu că logofătul au trecut Nistrul și s-au dăpărtatu, n-au mai avutu ce face, ci s-au așazat, de au ținut scaunul pân' la venirea lui Aron vodă. Iar Uréche deaca au trecut Nistrul, s-au dusu îndată unde era și alalți boieri pribegi strînși, de aștepta sfîrșitul lucrului./

184

¹ Aci se termină ms. A-2; ultima foaie lipsește.

De domnia lui Pătru vodă Cazacul v leato 7101

Scrie létopisețul cestu moldovenescu că încă până n-au fost sosit Aron vodă la scaun, iar Pătru Cazacul s-au rădicat den Țara Leșască, cu puținei pribégi, înțelegînd că scaunul ieste deșertu și sîrguind să apuce scaunul, au intratu în țară și au apucat scaunul la Iași și au domnit 2 luni. Déciia au sosit și Aron vodă și au prinsu pre Pătru Cazacul și l-au trimisu la împărăție. Iară cronicariul cel leșăscu de această poveste ce spune că au venitu Pătru vodă Cazacul, de au apucat scaunul, nimica nu scrie.

Cînd s-au așezat Aronă vodă al doilea rînd la
scaun, v leato 7101 meseța.../

Aron vodă deaca s-au așăzatu la scaun al doilea rîndu

(AXINTE URICARIUL)

au pusu pe Oprea armașul logofăt mare și pre Varticu vornic mare de Țara de Gîosu și pe Ghiorghie vornic mare de Țara de Sus, pe Zota postelnic mare și pe Alexe stolnicu mare și pre Iane Călugărul visternic mare și pre Coci comis mare

și cumu-ș era vrăjmașu, nu de altele să apucă, ci iar de asupreale a face țării și de dabile mari. Și întii, cu voia lui, turcii strîngea dabilele cu dăbilarii. Mai apoi nu-i putea opri și silă mare pretiutindirile făcea: lua slujitorii de țară cu sila, de le rîniia la cai, bucatele fără prețu și făr' de bani le lua.

Déciia, cunoscînd Aron vodă că nu va fi până în sfîrșit bine, că țara scîrșea, pribégii sta întinați, gîndi după toată răutatea ce făcuse, să să curățească și să arate țării că nu ieste/ den voia lui ce s-au lucratu, ci ieste din silă turcilor și socoti să să agiungă cu Mihai vodă, carele domnia pre acéia vrême Țara Muntenească, ca să să dezbată de supt mîna turciloru.

Însă întâi socoti că, după atâtea răutăți ce făcuse, să
să apuce să facă și vreun lucru bun, ca să nu-i vie cu osindă.
Și s-au apucatu în anii 7102, de au făcutu mănăstire în
țarina Iașiloru, carea să chiamă Aron vodă, pre numele
domnului, unde iese hramul svetii Nicolae.

1593
1594

Cîndu au venitu Lobodă cu oaste căzăcească și au
gonitu pre Aronū vodă denū scaunū și au arsu
tîrgulū Iașii v leato 7103¹.../²

1594

¹ Data exactă a năvălirii căzacylor este decembrie 1593 (la 1 ianuarie
1594, Aron vodă protestează împotriva acestei năvăliri — N. Iorga, *Acte
și fragmente*, I, p. 134), deci cronică lui Ureche se termină cu anul 1593,
cu excepția unei singure informații privitoare la alianța lui Aron vodă cu
Mihai Viteazul, care se raportează la anul 1594.

² Restul lipsește în toate manuscrisele.

GLOSAR

Aciaș — de asemenea.
adet — obicei.
adunată (limbă ~) — compusă.
agemoglani, iamoglani — copii de
casă creștini la Poarta otomană,
instruiți pentru a intra în
rândurile armatei turcești.
ai — ani.
ajoturi, a ~ — a ajuta.
alege, a ~ (sfat) — a hotărî.
alegînd — exceptînd.
ales — mai ales.
alesătoriu — hotarnic.
amestecătură — intrigă, tulbură-
re.
amistui, a să ~ — a se ascunde.
amină — în mină.
apăra, a ~ — a se opune.
apărătură — apărare.
arc tare — arbaletă.
articéle — jalbe.
ascuți, a să ~ — a pîndi.
astruca, a ~ — a îngropa.
astupa, a ~ — a șterge aminti-
rea.
asupra, mai cu ~ — cu dobîndă
(fig).

Băjării — fugari.

bate, a ~ — a ataca (o cetate).
begler-bei — pașă cu trei tuiuri.
beleag — tabără de adunare și
de regrupare a oastei.

belitură — jaf.
beșlii — ostași turci.
bogdani — moldoveni (turcește).
bogoiavlenie — bobotează.
brudiu — tinăr, necopt.
buluci, a să ~ — a se aduna în
ordine de oaste.
busrmani — mahomedani.

Căli — plural de la cale.

can — cam.
cap, de ~ (ingrozind) — amenin-
țînd cu moartea.
cap de price — motiv de ceartă.
capete — căpetenii.
capete (de lege) — articole.
capigiu — demnitar turc însărci-
nat cu mazierea domnului sau
cu înăugurarea noii domnii.
capiste — templu.
caripiți — oșteni turci.
cărfulari — cărturar.
casă — familie.
căsași — oameni de casă ai dom-
nului; rude.
căuta, a ~ — a fi nevoit.
cauzilieri — soldați turci din gar-
da sultanului.
cerși, a ~ — a cere.
certa, a ~ — a pedepsi.
certare — pedeapsă.
cetvertoc — joi (slav).

cevlui, a ~ — a tonsura; ritual catolic: a tăia părul din creștetul capului unui seminarist pentru a se arăta intrarea sa în tagma bisericească sau călugărească.

chelar — cămăraș.

chivernisală (a țării) — cîrmuire.

chizmi, a ~ — a alcătui, a redacta.

cineș — fiecare.

ciudésă — lucru minunat, de necrezut.

ciudotvoretj — făcător de minuni (slav).

cîndai — poate.

cîrma — cîrmuire; (de toată cîrma — cîrmuire puternică).

comornic — cămăraș.

concenie — sfîrșit (slav).

corona, **corună** — țara coroanei (polone).

covîrși, a ~ — a trece deasupra.

credință, a lua ~ — jurămint.

crijeți, **crizeci** — cavaleri teutonici, cruciați.

cuhe — bucătărie.

cumplit — răutăcios.

curățî, a să ~ — a scăpa.

Dabilă — dare.

dajde — tribut (turcilor).

dărăbani — v. dorobani.

derege, a ~ — a sluji.

descăleca, a ~ — a întemeia, a se așeza.

dezbate, a să ~ — a se elibera.

dezmierda, a să ~ — a petrece.

dezmierdăciune — petrecere.

dirése — privilegii scrise.

dispărțit (de fire) — deosebit.

dni — zile (slav).

dobîndă — izbîndă, biruință, pradă de război.

dobîndi, a ~ — a prinde, a cuceri.

domnișor — pretendent la tron.

dorobani — mercenari pedestri în oastea Moldovei.

dostoi, a ~ — a îndestula, a sătura.

drege, a ~ — a sluji.

dvorba — slujbă.

dvorbitori — cel ce slujește.

dulceață — blîndețe.

dușegubină — amendă pentru crimă.

Epitrop legii — capul bisericii. **ereu**, **ieru** — preot.

Ferința — apărarea.

ficlean — trădător.

flămînziciune — foamete.

folos, **de** ~ — vrednic.

fuşturi — lănci.

Gardinal — cardinal.

gîlceavă — bătălie.

gloate (de oșteni) — oaste de țară, pedestrime recrutată din țărănimе.

globnic — cel care încasa plățile de gloabă (amendă).

gol, **la** ~ — loc deschis.

golit — părăsit.

gospodstvo — domnie (slav).

griji, a să ~ — a se îngriji.

grozav — urît.

groznic — amenințător.

Hain — trădător.

hălădui, a ~ — a scăpa, a se mintui.

halca — joc cu lancea.

harț — duel, luptă individuală.

hier — stemă, herb.

hînsari — oșteni liberi.

hochim — poruncă a sultanului.

horde — ținuturi deosebite.

hotară — moșii.

hotnog — sutaș, căpitan.

hraniță — graniță.

humieinic, gumelnie — clucer de arie.
hușniță — bombardă.
hvală — trufie.

Ierbărie — depozit de praf de pușcă.
ijđări, a ~ — a-și trage originea.
imbir — condiment, plantă originară din India, cu rădăcină aromatică.
iznoavă, de ~ — din nou.
izvod — copie, origine.
izvodi, a ~ — a traduce.
izvodi, a ~ — a face început (a izvodit a. da dajde).

Îmblăciu — unealtă pentru trierat.
îmbuca, a ~ — a pîri.
împărechiere — vrajbă.
împărțit (subst.) — despărțire.
împinge, a ~ — a alunga.
împle, a ~ — a împlini.
împotrivitor — cel deopotrivă.
împresura, a ~ — a ataca.
împreuna, a să ~ — a se întîlni.
înaljosul — umilire, pagubă.
încălăra, a să ~ — a încăleca.
înehide, a ~ — a cuprinde.
înceșta, a să ~ — a însoți.
încrunțat — însîngerat, rânit.
îndărăpta, a ~ — a da îndărăt.
îndelunga, a ~ — a amîna, a prelungi.
îndirepta, a ~ — a da înapoi.
îndreptare — poruncă, privilegiu, așezămînt domnesc.
îneca, a ~ — a omori.
înfîrțați, a să ~ — a se înfrăți.
îngloli, a să ~ — a se înmulți, a forma gloată.
îngrozi, a ~ — a amenința.
înspăimăt — înspăimîntat.
întorsu — înapoiere.
întreba, a-și ~ — a se judeca.
întunerice (de oști) — mulțime.

înțina, a ~ (copaci) — a creșta copacii de la rădăcină, lăsîndu-i în picioare gata să se prăbusească.
învălui, a să ~ — a rătăci.
învățătură — poruncă.

Joimiri — lefegii, soldați poloni în leafă.
județe — căpetenii, dregători.

Lăsa, a să ~ de dîșii — a se repezi la ei.
leagăn (cu cai) — caretă.
legătură, a cădea la ~ — a fi prins în război.
Himbă — popor, neam.
lîmbă, a prinde ~ — a lua prinși pentru informație.
litie — litanie, rugăciune.
lontru, în — înăuntru.
lotori — luterani.
lucruri — lucrări, activitate.

Mainte — mai înainte.
marmaziu — vin.
mas — popas.
măscări, măscării — petreceri, chefuri.
maziți, a ~ — a scoate din domnie.
mergătoriu — cel ce merge.
méseța — lună (slav).
meștersug — șiretenie, artă militară.
meștersugui, a ~ — a înșela.
mirodenie — miros.
mîglă — grămadă, movilă.
mîzdă — mită.
moșan — moștenitor.
moșie, de ~ — de moștenire.
moșneni — moștenitori.
mucenie — mucenicie.
mulțămîță — răsplată.
muncă — chin.
mușcatin — vin.
mutalerachi — călăreți turci.

Nădejde (neavînd) ~ — neașteptându-se la.
naméstnic — locuitor.
năpusti, a ~ (trebile țării) — a neglija.
năsîlnic — puternic, sălbatic.
Născutul — Crăciunul.
năvală — asalt.
năvrapi — oșteni turci.
neclătit — neclintit.
neîngăduință — tulburare, luptă.
nemérnic — vagabond.
némeș — nobil ungar.
némeși, a ~ — a înnobila.
nesămnat — nescris.
nevăzut — urit.
nevoie, iaste ~ — anevoie.
nevoință — zel.
nevoitor — care se sirguiește.
nezlobiv — nevinovat.
notceagoșu — nobil în Ungaria.

Obicină — obicei.
obîrși, a ~ — a termina.
oblici, a ~ — a afla.
obroc — tain în natură.
oborî, a ~ — a doborî.
ocină — moșie ereditară.
ocol, **ocoale** (de care) — tabără.
odăi — cazărmi.
olac, de ~ — repede.
olăcariu — curier.
opcop — șanțuri.
olat — provincie.
olofani — oșteni turci dintre ieniceri.
oscîrbi, a să ~ — a se supăra, a se sătura.
osîrdie — zel.
oști, a să ~ — a porni război.
otac — sălaș de pescari.
otcirmui, a ~ — a cirmui.
oțărîtură — conflict, ceartă.

Paici — soldați din garda sul-tanului sau a domnului.
părăsi, a să ~ — a renunța.

păsoase (bălți) — cu pește.
pedeapsă — răutate, pacoste.
pedestri, a să ~ — a descăleca.
pită — hrană.
plean — pradă, prinși.
plecat — supus, vasal.
polon — dar.
podan — supus, șerb polon.
podcomori — cămărași (polon).
podobii — calități.
podscarb — vistiernic polon.
pofti, a ~ — a cere.
poftori, a ~ — a repeta.
pogori, a să ~ — a se coborî.
pogrebanie — înmormîntare.
pohodnic — cal de paradă.
pohvală — laudă, slavă.
pojivăi, a ~ — a lua în folosință.
pol — jumătate (slav).
polata — palatul.
polcu — ceata militară.
pomana — pomenire.
pomăzuit — uns (la domnie).
ponoslu — pîră.
popriște — milă, măsură de lungime.
porușnic — căpetenie militară polonă, locotenent.
poteci — trecători în munți.
poticală — pățanie, înfringere.
potronic — monedă mică de argint.
povară (de bani) — sumă de bani de aur.
povodnic — v. pohodnic.
pravoslaviia — ortodoxia.
predoslovie — introducere.
prepune, a-și ~ — a fi bănuitor.
prepus — bănuială, îndoială.
pretitînderile — pretutîndeni.
price — ceartă, conflict.
pricîndu-să — luptîndu-se.
prileji, a să ~ — a se întîmpla.
primeni, a ~ (legea) — a schimba.
prin demînă — la îndemînă.
pristăni, a ~ — a ceda, a fi de o părere.
pristănire — cedare.
pristăvi, a să ~ — a muri.
procuratori (în Polonia) — magistrați.

proșcă — țintă.
prostime — țărănime.
protivnic — dușman.
publibuitor — pîriș, clevetitor.
pune, a ~ (capul) — a muri.
purtătorul — cirmuitorul, conducătorul.
pușcă — tun.

Răsări, a ~ de la — a pierde, a fi despărțit, lepădat.
răsipitor (de lege) — călcător.
răsplăti, a-și ~ — a se răzbuna.
răsulla, a să ~ — a trece.
ravent — condiment, plantă originară din Tibet.
războli, a să ~ — a se îmbolnăvi.
roată — unitate militară.
rocoși, a să ~ — a se răscula.
rost — gură.
rupe, a ~ (sfat) — a lua hotărîre.

Săciui, a ~ (pădurea) — a tăia. (și seim) — dieta poloneză.
samodîrjeț — autocrat, singurstăpînitör.
sangeac — steag otoman.
săvîrși, a ~ — a sîrși.
săvîrși, a să ~ — a muri.
scală — port.
scălile — vămile.
scăpa, a să ~ de — a pierde.
sean de judecată — instanță, sediu.
schimosi, a să ~ (numele) — a altera.
scîrbă — supărare.
scîrșca — scrișnea.
scurma, a ~ — a săpa.
semna, a ~ — a însemna.
semnat — însemnat, scris.
stadă — luptă, război.
sfti — sfînt (slav).
sili, a ~ — a se grăbi.
silihtari — oșteni turci.
simbrite — răsplată în bani.
sineate — puști.
sîrgu, de ~ — repede.

sîrgui, a ~ — a se grăbi.
slăbit (de ajutor) — lipsit.
slujitor — oștean.
sminti, a ~ — a greși, a fi în pagubă, v. și a zminti.
smoli, a ~ — a unge cu smoală.
smomi, a ~ — a momi.
socoti, a ~ (țara) — a cîrmui.
socotință — îngrijire, întreținere.
socotitoriu — comandant, guvernator.
solași — oșteni turci, arcași.
soție — aliat, tovarăș.
spahii — feudali turci, cavaleriști.
spahiiogłani — ostași turci din garda sultanului.
spată — spadă.
sprijini, a ~ — a apăra, a susține, a se împotrivi.
stătător — statornic.
steag (de oaste) — unitate militară.
steție — provizie de oaste.
strejar — care stă de strajă.
strica, a ~ (țara) — a prăda.
strînsură — agonisită, avere.
supune, a ~ — a ascunde.
sveti — v. sfti.
svezi — suedezi.

Șafar — rang boieresc polonez; cel care avea grijă de veșmintele regelui.
șăici — bărci.
șerb — rob.
șigubină — dușegubină, amendă pentru omor.
șleahță — nobilime polonă.
șlehtici — nobil polon.

Taină — loc ascuns.
temeiu — tabără principală a oștii.
țîmpina, a ~ — a întîmpina.
tinde, a ~ — a întinde.
tinsu (loc) — întins, șes.
țîmpla, a să ~ — a se întîmpla.
tocmală — înțelegere, tratat.

toceală, tocmeli — așezăminte.
tocmi, a ~ (oastea) — a pune în ordine.
tocmi, a se ~ — a fi de acord; a se potrivi.
tocmitoriu — comandant, guvernator.
togarma — numele evreiesc al turcilor.
trăi, a ~ (biserica) — a fi înființată.

Țarină (a Iașilor) — moșie, teritoriu.
Țenchiu — sfârșit, margine.
Țiitoriu — stăpînitor, guvernator.
Țincă — cățea.

Umple, a ~ — a împlini.
unde — de aci, de unde, prin urmare.
uric — act de privilegiu.
urzi, a ~ — a începe o lucrare.

Vă leat — în anul.
vecinească (adj.) — din vecini.
vezir azem — marele vizir.
vicleni, a ~ — a trăda.
viteaz — cavaler feudal.
vilhvă — curaj, faimă.
virteji, a să ~ — a se întoarce.
voinic — oștean, soldat.
volnic — liber.
volniciia — libertate, independență.
vorovi, a ~ — a vorbi.
vtorago — al doilea (slav).

Zăhăială — tulburare.
zarvă — război.
zavistie — tulburare, conflict, invidie.
zminteală — greșală, accident, v. și sminteală.
zminti, a ~ — a greși.
zvori, a ~ — a sluji.

INDICE

INDICE DE NUME PROPRII DE LOCURI
ȘI DE PERSOANE

- Adrianopol** (Udriiu, Odriu) 128, 129, 131, 160.
Africa 127.
Ahmet, han tătar 125.
Ahrida v. Ohrida.
Alam, han tătar 126.
Alba Iulia (Beligradul cel Nou) 134.
Albert, Olbriht v. Ioan Albert.
Alb, sultan tătar 144.
Alecar v. Cairo.
Alep, Halep 212.
Alexa, stolnic 96.
Alexandria în Egipt 130.
Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, urcarea în scaun 75, mănăstiri 75, 109, așază dregătoriile țării 75—78, soli la conciliul de la Florența 78—79, legături cu Polonia 80, uricul lui la măn. Barnovschi 75, moartea lui 80, fiii v. Iliăș, Ștefan, Petru, Bogdan, Petru Aron.
Alexandru, Alexandrel, domnul Moldovei, domnia 85—86, război cu Bogdan vodă 85—89.
Alexandru, fiul lui Ștefan cel Mare, tatăl lui Ștefan Lăcustă 109, 156.
Alexandru Cornea, domnul Moldovei, alegerea ca domn 160, originea 160, căderea și moartea lui 161—162.
Alexandru Lăpușneanu, domnul Moldovei (Petrea stolnic), alegerea ca domn 170, ocupă tronul 170, mănăstiri 171, expediția în Transilvania 172, luptele cu Despot 173—175, 179, surghiunit 174, a doua domnie 189—193, uciderea boierilor 190—191, dărîmă cetățile 191, lupta cu Ștefan Mizgă 192, moartea 193.
Alexandru vodă Cazacul, pretendent 210—211.
Alexandru Mircea, domnul Țării Românești 216, război cu Ioan vodă 199—200, moartea lui 205.
Alexandru Iagellon, regele Poloniei, ales rege 119, lupte cu Ștefan cel Mare 119—121, cu Bogdan III 136—137, sora lui, Elisabeta, cerută de Bogdan 136—137, 139.
Alexe, stolnic 224.
Alixandru v. Alexandru.
Amurat v. Murat.
Anastasiu, episcop, apoi mitropolit 172, 174.
Anastasiu, episcop de Vad în Transilvania 167.
Andrei, hatman 219.

- Andronic Coste** 86.
Aoaș v. Oașului, țara ~.
Arbure Luca, portar (hatman), tăierea lui 145.
Arburești, familie 159.
Ardeal 91, (în Sțitia) 65, descălecat din ~ 66, descriere 133—135, expediția lui Ștefan cel Mare 91, 94, a lui Petru Rareș 148—150, 163—166, Petru Rareș refugiat în ~ 154—159, expediția lui Alexandru Lăpușneanu 172, voievozi 111, 112, 157, 164, 165.
Areni, sat lângă Suceava 187.
armeni 168, 194.
Aron, domnul Moldovei, prima domnie 63, 64, 219—222, răscoala orheiienilor și uciderea boierilor 220—221, mazilie 224, a doua domnie 222—225, lupta cu Petre Cazacul 224, alianță cu Mihai Viteazul 224.
Aron Vodă, mănăstire lângă Iași 225.
Asia 124, 125, 127, 129.
astinhaveanii, hoardă tătarască 126.
Atica 129.
August, rege al Poloniei, v. Sigismund II August.
Axinte Uricarul, interpolații 73, 74, 75, 78, 79, 86, 108, 189, 192, 205, 224.
Azarie, călugăr, letopisetul 86, 89.

Babilon, Vavilon 205.
Badeuți, biserică 106, sat 156.
Baea (Baia), târgul 74, 166, lupta cu ungurii 92—93, 118, biserică 166.
Baezit v. Baiazid.
Baiazid I, sultan 125, domnia 128—129.
Baiazid II, sultan, domnia 111, 130, cucerirea Chiliei și Cetății Albe 106, 130, Bogdan III i se închină 135.
Balibei Cuciu 164.
Balica, hatman 213.
Bălinești (Băilești), sat în ținutul Dorohoi 135.
Balta v. Cetatea de Baltă.
Baltica, Marea ~ (Marea Albă) 124.
Bar, oraș în Podolia 206, staroste 206.
Barbovschi, hatman 149.
Barhim, împărat în China 126.
Barnovschi, mănăstire la Iași 75.
Basarab cel Bătrîn, Laiotă, domnul Țării Românești, ajutor de Ștefan cel Mare 97—98, alungat de turci 99—100, la Valea Albă 104.
Basarab cel Tânăr, Țepeluș, domnul Țării Românești 100, învins de Ștefan cel Mare 105—106.
Basarab Neagoe, domnul Țării Românești, moartea lui 144.
baschirdarii, hoardă tătarască 127.
Bathory Ștelan, rege al Poloniei 206—207, ucide pe Ivan Potcoavă 210, pe Iancu Sasul 214.
Bati, han tătar 125.
Beciu v. Viena.
Belgrad (în Iugoslavia), luarea lui de turci 130, 134.
Beligradul cel Nou (Alba Iulia) 134.
Belz (în Polonia), castelanul 99, șleahta 85.
Beti Ghirei, fiul hanului tătar 141.
Biasowski, nobil polon 88.
Bicaz, mirzac tătar 145.
Bielski Ioachim, cronică 74, 175, 181, 182, 183, 185, v. și letopisetul leșesc.
Bilăi, vornic 202, 205.
Birtoc v. Dragffy Bartolomeu.
Bistrița, mănăstire în Moldova 75, 109, 154, 165.
Bistrița (în Transilvania) 149, 150, 165, ținutul 149, locuitorii 150, 151.
Bitinia 128, 129.
Bîrlad 100, ars de tătari 83, Petru Rareș la ~ 162, riul 87, lunca 102, vornic de ~ 76.

Bîrlădeanul, logofăt 220—221.
Bîrsa, apa 149, țara 133.
Bobolecki, ofițer polon 207—208.
Bogdan, tatăl lui Dragoș 72.
Bogdan I, domnul Moldovei, domnia 72.
Bogdan II, domnul Moldovei, fiul lui Alexandru 86, 91, domnia 86—89, lupta cu Alexandrel 86—88, cu polonii 88—89, plătește dare turcilor 89.
Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, moartea lui 105.
Bogdan III, domnul Moldovei, portret 143, se urcă în scaun 120, 121, 135, plătește dare turcilor 135, cere pe Elisabeta Iagellona 136, război cu Polonia 136—137, 138—140, cu Țara Românească 137—138, cu tătării 141—142, cu pretendentul Trifăilă 142, moartea lui 143.
Bogdan IV, Lăpușeanu, domnul Moldovei 171, domnia 193—196, mazălire 194, război cu Ion vodă 195—197, moare la Moscova 196.
Bogdan Ionașcu, pretendent la tronul Moldovei 221.
Bogdănești, sat pe Prut 215, 216.
bogdani (moldoveni) 89.
Boldur, vornic 113.
Bolota, apă (ținutul Soroca), lupta de la ~ 212.
Bolsun Atanasie, duhoynic Putna 119.
Borusia v. Prusia.
Bosna v. Bosnia.
Bosnia 68, 129.
Botoșani, oraș 71, 185, ars de tătării 83, luptă cu polonii 117, 136, 140, 152.
Braclaw, oraș în Podolia 83, voievodul 208, 210.
Brancovici Gheorghie, despot al Serbiei 186, 130.
Brancovici Maximian, mitropolit 138.
Brancovici Ștefan, despot al Serbiei 138.
Brașov 148, 149, drumul 149, brașovenii prind pe Radu cel Frumos 106.
Brăila 161, 189, 199, arderea de către Ștefan cel Mare 96.
Brussa (Brusia), în Asia Mică 131, 168.
Brut, postelnic 212.
Brzesc Litowski 153.
Buceațehii v. Buczacki.
Buceciul v. Buczacz.
Bucium, vornic, lupta cu răsculații 212, e ucis de Aron 220—221.
București 205, v. și Cetatea Dîmbovița.
Buczacki, castelan de Halici 87, 88, 89.
Buczacz, Buceciul — oraș în Galiția 116.
Buda (în Ungaria) 135, cucerită de turci 130, 134, de nemți 134.
Bugeac, tătării din ~ 200, 209, cîmpiile 200.
Buhtea, pîrcălab de Cetatea Albă 92.
bulgari (tribali) 129, 131.
Buoreni, sat (ținutul Suceava) 66.
busurmani, mahomedani 127.
Caffa, Chiefea (în Crimeia) 130.
Cahul, lupta de la ~ 202.
Cairo (Alcar) 130.
Calepin, sultan 129.
Calipoli v. Galipoli.
Camenita (Kameniec Podolski) 136, 139.
Cantacuzino Ioan V, împărat bizantin 128.
Cantacuzino Toderășco, vistier, despre Simion Dascălul 64.
Canțug v. Kancug.
Capadocia, cucerită de turci 128.
Căpriana, mănăstire 166.
Cărăbăț Petre, vornic, lupta cu tătării 144.
caraimani, din Caramania 131.

- Caria** (în Asia Mică) 128.
Caspică, Marea ~, Caspium 124, 126.
Caspium v. Caspică, marea ~.
Catacozino v. Cantacuzino.
Cataia v. China.
Catlabuga, lupta de la ~ 107.
cazaci, luptă cu Ștefan cel Mare 103, în oastea lui Despot 173, a lui Ion vodă 198—204, lupte cu Petru Șchiopul 206—211, 214—218; cu Aron vodă 224, căzăcească oaste 181, 185, 207—208, 211, țara 76.
Cazan, tătari de ~ 126.
cazilbași, persi 205.
Cazimir cel Mare, regele Poloniei, luptă cu moldovenii 74.
Cazimir Jagellon, regele Poloniei, ajută pe Roman vodă 84, pe Alexandrel 87, legături cu Ștefan cel Mare 94, 98, 99, 102, 109, închinarea lui Ștefan 107.
Ceapă, cazac moldovean 207.
Cehia (Țara Ceșască) 94.
Ceremiș, Cerimuș, riu 71, 218.
Cernăuți 71, 113, 140, 152, stăroste de ~ 76, vadul 111, 113.
Cernihov (pe Nipru) 123.
Cervona v. Czerwien.
ceși, Țara Ceșască v. Cehia.
Ceșibiș v. Czeszybiesy, ocupat de moldoveni în Pocuția 136.
Cetatea Albă 71, 83, 103, clădită de genezezi 71, moaștele sf. Ioan 78, Alexandrel la ~ 90, cucerită de Ștefan cel Mare 92, cucerită de turci 106, 107, 109, 114, 130, prădată de Ion vodă 200.
Cetatea de Baltă, în Transilvania 95, 165.
Cetatea Nouă 71, 161, v. și Roman.
Chelm v. Holm.
Chiefa v. Caffa.
Chiev, mitropolit 124, voievod 206, v. Evdochia.
Chigheciu, ținut 142.
Chiția 83, 103, clădită de genezezi 71, de Ștefan cel Mare 84, cucerită de moldoveni 92, de turci 106, 107, 109, 114, 130.
China, Catai, Hina, Țara Sinarilor 125—126.
Chiperești v. Piperești.
Chipriana, mănăstire, v. Căpriana.
Chipru v. Cipru.
chirhesarii, hoardă tătărăscă 126.
Ciarnicojinți v. Czarnokozince.
Ciceiu, cetate în Transilvania; dăruit lui Ștefan cel Mare 95, Petru Rareș la ~ 155—159, 163, 164—166.
Cihov v. Czchów.
Cilicia, Țiliția (în Asia Mică) 128.
Giola Ian v. Czola.
Giolpan Trifan, boier 156.
Cipru, Chipru 129—130.
Ciubăr, domn al Moldovei 86.
Ciuhru, riu 144.
Ciurbești, iezer 211.
Cîmpulung Moldovenesc 165.
Cîrligătura, ținut 141.
Cîrstea, boier 140.
Cneajna, domniță 105.
Coci, comis 224.
Colomeia, în Pocuția, dată moldovenilor 80, omagiul lui Ștefan cel Mare 107, arsă de Petru Rareș 150.
Conetpolschii v. Konicpolski.
Constantin de Ostrog, voievod de Chiev 206.
Constantin, pretendent la tron 211.
Constantinopol v. Țarigrad.
Copițehii, cazac 206.
Cornea v. Alexandru Cornea.
Corovia, riu în Bucovina 144.
Corpaci, hatman 144.
cosahiani, hoardă tătărăscă 126.
Coste Andronic, boier 86.
Coste, paharnic 101.
Costea, pircălab 146.
Cotnari, vii domnești 76.
Cotmani, tirg în Bucovina 110—111.
Cozma, boier 161, 162.

Cozma, preot 197.
Cozmin, codru 188, lupta de la ~ 109, 112—113.
Cozmin, sat în Bucovina 112.
Crăciuna, cetate (Putna) 101, cucerită de Ștefan cel Mare 101, staroști 101.
Cracovia, Crăcău în Polonia, 124, voievod 76, 140, podcomor 115.
Crașițchii v. Krasicki.
Crasna (ținutul Fălciu), codrii, lupta de la ~ 88.
Crasneș, boier 161, 162.
Creteovschii v. Kretkowski.
Crețul v. Ivan Potcoavă.
Crimeia, Crîm 69, 124, 126, 128.
Crîm v. Crimeia.
Crit v. Creta.
Cublai, han tătar 126.
Cui, han tătar 126.
Cursul Apei, în Țara Românească lupta de la ~ 97, 98.
Czarnokozince, Ciarnicojînți (în Galiția) 152.
Czchów, Cihov 118.
Czerwien, Cervona (în Galiția) 152.
Czeszybiesy, Ceșibiș (în Pocuția) 136.
Czola Ian, nobil polon 82. .

Dacia, cucerită de romani 66, întinderea ei 66, 133.
Dalmația 130.
Damasc 130.
Danzig v. Gdansk.
Dardanele (Helespont) 128.
Dărmănești (ținutul Suceava), lupta de la ~ 81.
Dașov, Oceacov 121, 211, 217.
Dația v. Dacia.
David, proroc 139.
David, mitropolit 138.
Dawidowski, nobil polon 88.
Dervici Petru, căpitan de mercenari 186.
Despina doamna v. Maria.

Despot vodă, Iacob Heraclid 172, originea și aventurile 172, 175—178, domnia 173—175, 179—187, omorîrea lui 187, 189.
Dimitrie, sf. ~, biserică la Suceava 103.
Dirahia v. Durazzo.
Direptate, cîmp lângă Suceava 91.
Dispot v. Despot.
Dîmbovița, Cetatea (București), luată de Ștefan cel Mare 98, 117.
Dîrstor v. Dristor, Silistra. dobrogeni, tătari 209.
Dobrostîmp, boier 140.
Dobrovăț, mănăstire 166.
Docolina (ținutul Fălciu), lupta de la ~ 209.
Dolhăști, Dolhești, Doljești, sat (în ținutul Suceava) 90, 101, 105, 119.
Doljești v. Dolhăști.
Dombec, sol polon 99.
Don, fluviu 126.
Dorohoi, prădat 140, 141, 142, vornicul 76.
Dragffy Bartolomeu, Birtoc, voievodul Transilvaniei 111, 112.
Dragoș vodă 63, 72, 73.
Dristor, Silistra 161, 167.
Dubău, logofăt, letopisețul 74, 78.
Dumbravă, vornic 199.
Dumbrava Roșie 117.
Dunărea 71, 103, 104, 153, 156, 159, 161.
Durazzo, Dirahia 130.

Efes, episcop de ~ (Marco) 79.
Eghipet v. Egipt.
Egipt, Eghipet 125, 130.
Elena, doamna lui Petru Rareș 156, la Ciceu 156, 158, 159, știe sîrbește 158, se întoarce în Moldova 163.
Elisafeta Iagellona, cerută de Bogdan III 136, 139.
Elisei, personaj biblic 121.
Emaum, în Asia 126.

Epir, epiroți 129.
Esztergom (Strigoniu) în Ungaria 130.
Etolia 129.
Ețcani, Ițcani 71.
Ețco v. Iațco, prisăcar.
Eubeia, Evbeia, insulă 130.
Eugeniu, Evghenie, papă 79.
Europa (Evropa) 124, 126—128.
Evbeia v. Eubeia.
Evdochia de Chiev, doamna lui Ștefan cel Mare 92, 94.
Evghenie v. Eugeniu.
Evthimie episcop de Rădăuți 174.

Făgăraș 164.

Faraon 125.
Ferdinand, împărat german 174.
Fison (Gangele) 124.
Flaccus, Flacus, general roman 66, 69.
Flachia (Valahia) 66.
Florența, Florintina, sinodul de la ~ 78.
Focida 129.
frânțozi, căzuți la Nicopole 129, franțozască oaste 129.
Frățileni (pe Prut) 184.
Frigia, Frighia 128.
frîncei, limba lor 67, lucru frîncesc (stil) 67.

Galata, cartier la Constantinopol 186.

Galata din deal, mănăstire 215, din vale 211, 215.
Galatiia (în Asia Mică) 129.
Galați, oraș 162.
Galipoli, la Crim 128.
Gănești, familie 159.
Ganghes, Gangele, Fison 124.
Gdansk, Danzig 124.
Genova, Ghenua 128—129.
genovezi, ianovezi 71, 130.
Gheorghî Brancovici, despot al Serbiei 86.
Gheorghie, episcop ars de viu 197.

Gheorghie, mitropolit 105.
Gheorghie, vornic 224.
Gheorghie Movilă, episcop apoi mitropolit 213.
Gherman, pîrcălab de Cetatea Albă 107.
Ghenua v. Genova.
Ginghis, han 126.
Gouleta (în Tunisia) 130.
goși, gothi 70.
greci, supuși de turci 131, limba lor 67, 172, obiceiuri 123.
Grigorie, mitropolit 171, 174.
Grot, frații, nobili poloni 115.
Grozea (Grozav) vornic 149.
Grumăzești (pe Răut) 102.
Gvagnin Alexandru, istoric 176.

Haldei (în Mesopotamia) 205.

Halep, Alep 212.
Halici 107, 116. dat moldovenilor 83, ars de Petru Rareș 150, castelan 207.
Han, șeful tătarilor 125.
Hațeg, Hațag, țară 133.
Helespont v. Dardanele.
Henric de Valois, regele Poloniei 198.
Heraclu Vasilic, v. Despot vodă.
Herbor, nobil polon 116.
Herbort, staroste de Liov 214.
hiani, hoardă tătarască 126.
Hinna v. China.
Hîrea, chelar 153.
Hîrlău, întemeierea orașului 108, 148, curțile domnești 108, 145, adunare la ~ 115, 144, biserica domnească 108, 166, viile 76.
Holm, Chelm 85.
Hotin 83, 87, 88, 147, 153, 164, 191, 195, clădirea cetății 71, trecătoare la Nistru 87, pîrcălabi 76, 87, 201.
Hotnița, sat în Galiția 140.
Hroiot, Hronoda Petru, pretendent la tronul Moldovei 107, 108.
Huminschii 115.
Huniad v. Ioan.

- Huru**, vornic 162.
Huși 143, 167, 174, 175, 179, curte domnească 108, episcopie 108.
- Iagielnica**, Iaghelnița 152.
Iai v. Ural.
Ian Czola, nobil polon 82.
Iancu Sasul, domn al Moldovei 212, domnia 212—215, decapitat 214.
Iane Călugărul, vistier 224.
Ianoș v. Ioan Zapolya.
Ianoș v. Ioan Sigismund Zapolya.
ianovezi v. genevezi.
Iaroslav, oraș în Galiția 140.
Iași 63, 76, 77, 141, 174, 175, 196, 208, 221, 222, 225, originea orașului 103, scaunul țării 188, 189, 195, 208, 209, 210, curtea domnească 190, 211, biserici și mănăstiri 103, 108, județ 76, țarina 225.
Iațco, Ețco, prisăcar 71.
Iavan, personaj biblic 121.
Iazłowiecki Nicolae, hatman polon 196, 214.
Iconium (Iconia), în Asia Mică, 174.
Ieremia, pircălab de Hotin 201, 202.
Ieremia Movilă, vornic, apoi domn 213, 219.
Iiaș, domnul Moldovei, fiul lui Alexandru cel Bun, domnia 80, război cu Ștefan, fratele său 81—82, orbire 83, fiii săi 84.
Iiaș, fiul lui Petru Aron 118.
Iiaș Rareș, domnul Moldovei 166, la Ciceu 156, 163, domnia 167, 168, turcirea 168.
iliri 129.
Imbrea aga 161, 162.
India 124.
Ioan Ivanovici al Moscovei, ginerele lui Ștefan cel Mare 108.
Ioan Albert Iagellon, regele Poloniei, războiul cu Moldova 109—
- 117, 188, moartea lui 119;
 pace cu Moldova 117—118;
Ioan de Hunedoara 84.
Ioan Despot v. Despot.
Ioan Lungul, pretendent la tronul Moldovei 212.
Ioan VIII Paleolog, împărat bizantin 79.
Ioan cel Nou, sfânt, moaștele lui 76, 78.
Ioan Zapolya, regele Ungariei 172, legături cu Petru Rareș 148, 149, 151, 154, ia Ciceul 157, 158.
Ioan Sigismund Zapolya (numit de turci Ștefan) 172, 183.
Ioasaf, egumen v. Iosif.
Ioasaf, mitropolit 79.
Ioc, han tătar 125.
Ion cel Cumplit, domnul Moldovei, originea 194, 195, 206, urcarea în scaun 195—196, domnia 195—198, 210, războiul cu turcii 198—204, moartea lui 201, 204.
Ion, pircălab de Cetatea Albă 107.
Ionașco Zbiera, boier, v. și Zbiera-Ionașco.
Ionașcu Bogdan, pretendent la tron 220, 221.
Ionășăști (ținutul Tecuci) 101.
Ionicum, Marea ~ 129.
Iosif, egumen de Putna 95, 107.
Isac pașa 100.
Isac, vistier 110.
Isaia, pircălab de Chilia, apoi vornic 92, 96.
Italia 78, limba 172.
Ițani v. Ețani.
Iuga, domnul Moldovei 75.
Ivan, pircălab de Crăciuna 101, 106.
Ivan Ivanovici v. Ioan.
Ivan, pretendent cazac la tronul Moldovei 217—218.
Ivan Potcoavă, domn al Moldovei, atacă Moldova 206—208, lupte cu Petru Șchiopul 208—209,uciderea lui 209.

Ivașco, pircălab 107.
Ivanco, logofăt 146.
Izvorul Apei v. Cursul Apei.

Jiemont v. Sigismund.
Jidovi 123, 127, jidovască lege 134.
Jijia, rîu 169, 173, 179.
Joldea, domn al Moldovei 170, 171.
Jora, polcovnic 102.

Kameniecki N. hatman polon 136, 140.
Kancug, Canțug, pe Wisloka în Polonia 116.
Konicpolski Przedbor, nobil polon 87.
Krasicki, nobil polon 190.
Kretkowski, castelan de Brzesc 153.

Lănciți, Lencica v. Lenczyca 82.
Lancut (Lanțut), oraș în Galiția 116.
Lăpușna, ținut, lăpușneni 142, 212.
Laski Albert, voievod de Sieradz, sprijină pe Despot vodă 173, 175—179, expediția împotriva lui Despot 180, 182, 187, 188.
Laslău v. Vladislav.
latină, limbă 67.
Lațco, domnul Moldovei 72.
Lazăr, cneaz al Serbiei 128.
Leh, strămoșul polonilor 121.
Lenczyca, Lănciți (oraș în Galiția) 82.
Lențești (în Bucovina), lupta 113. leși v. Polonia.
Licaonia (în Asia Mică) 128.
Liov (Lwów) 85, 109, 110, 111, 114, 116, 153, 189, 190, asediat 138, 139, steag 74, șleahta 85, staroste 214.

Lipinți (pe Nistru) lupta 95.
Lipoveț (ținutul Vaslui) 87.
Litvania, Litfa 107, 121, episcopi 124, prădată de tătari 141, litvani 114.

Liublin v. Lublin.
livoni, episcopi 124.
Lobodă, hatman cazac 102, 224.
Loloni, lupta 81.
Lublin, Liublin, tribunalul 122.
Lusacia (Lusitania) Saxonia de răsărit 121.
Lusitania v. Lusacia.
Lwów v. Liov.

Macarie, episcop de Roman 172, 192.
Macedonia (Machidonia) 129.
Maelat v. Mailat.
Magog 124.
Mahmet, profet 109, 167, 186.
Mahmet, domn turc al Țării Românești 144.
Mahmet, han tătar 125.
Mahmet I, sultan 129.
Mahmet II, sultan 100, 103—104, 130.
Mahmet III, sultan 130.
Mahmet (Ilias Rareș, turcit) 167.
Mahomet v. Mahmet.
Mailat, Maelat Ștefan, voievod al Transilvaniei 157, 164, 165.
Malcoci, pașă turc 107, 115.
Mangop în Crimeia 97, 105, v. Maria.
Maramureș, Maramoroș, descălecatul 68, 69, parte din Transilvania 66, 133, descălecatul Moldovei 66, 69—71.
Marco, episcop de Efes 80.
Marea Albă (Baltică) 124.
Marea Baltică v. Albă.
Marea Caspică 124, 125, 126.
Marea de Ghiață 124.
Marea Ionică 129.
Marea Neagră 70.
Maria Despina, doamna lui Radu cel Frumos 98, 103, 117.

Maria de Mangop, doamna lui Ștefan cel Mare 97, 105.
Maria Voichița, doamna lui Ștefan cel Mare 98, 103, 141.
Matias Corvin, regele Ungariei, lupta de la Baia 92—94, 118, firea lui 92, pace cu Ștefan cel Mare 95, îl ajută contra turcilor 100, moare 108.
Mavrocordat Nicolae, domn al Moldovei și Țării Românești 63.
Maxim, pircălab de Chilia 107.
Maximian Brancovici, mitropolit 138.
Mazovia 114, 122, cneazul 85, Ion vodă din ~ 195, 206.
Mengli Ghirei, han tătar 141.
Meton, cetate în Peloponez 130.
Miculai, voievod al Rusiei 114.
Mielecki Nicolae, hatman polon 196.
Mihai Viteazul, domn în Țara Românească 224.
Mihal, cneaz litvan, în Moldova 85.
Mihalcea (Mihălțeni), în Galiția, pe Nistru 110.
Mihnea cel Rău, domn al Țării Românești 138, 197.
Mihnea Turcitul, domn al Țării Românești 205, 216, 217.
Mihul, hatman, ucide pe Ștefan Lăcustă 160, ridică în scaun pe Alexandru Cornea 160, ucide-re-a lui 162.
Milcov, rîu 98, 101, 138, lupta de la ~ 188.
Miloș, fiu de domn în Țara Românească 216.
Mircea cel Bătrîn, domn al Țării Românești 75.
Mircea Ciobanul, domn al Țării Românești 188, 189, 217.
Mircea, domn al Țării Românești, fiul lui Mihnea cel Rău 197.
Mircea, comis 97.
Misail Călugărul 66, 71, 72, 75-78, 101—103.
Misia 129.
Mitilene 130.

Moameth v. Mahmet.
Moisei (Musa), sultan 129.
Molda, cățea 66.
Moldova, rîu 66, 68.
Moldova, țară, passim, descălecat 65—72, decăderea și creșterea 63, tătari în ~ 68—70, ruteni în ~ 70—71, 116, cetății 71, steag 91.
moldoveni passim, limba 67, peste Nistru 215.
Moldovița, mănăstire 75.
molgomozorii, hoardă tătarască 126.
Molodeș, călugăr 197.
Mongolia, Mongul 124.
Mongu, han tătar 125.
Mongul v. Mongolia.
Moravia 121, 125.
Morawice, Gabriel de ~ 114—115.
Mosc v. Moscova.
Moscova, împăratul 108, țara 123, 124—126, moscali 123, Bogdan IV moare la ~ 196, soli moldoveni la ~ 142, 146.
Moșe Ioan, vornic, prinde pe Joldea 170, trădează pe Despot 183, fuge în Polonia 189, e ucis 190.
Movila Călatii 138.
Movila Șendrii 101.
Movilești, familia 213 v. Gheorghie, Ierimie, Simion, Toader.
Movile, lupta de la ~ 90.
Munteni, sat pe Prut 215.
munteni, locuitori în Țara Românească, originea lor 65—66, lupte cu Moldova 70, 96—101, 105—106, 188, 199, 200, moldoveni pribegi la ei 208, 209, 213.
Munții Ungurești 66, 69, 121.
Murat I, Amurat I, sultan 128.
Murat II, Amurat II, sultan 129—130.
Murat III, Amurat III, sultan 130, 205, 209, 212, 213.
Murdileu 115.
Murgul, vornic 202.

Musa, sultan 129.
Mustafa, fiul lui Baiazid I 129.
Muşat, (Muşata) 72.

Nalivaico, hatman cazac 102.
Naupactum (în Grecia) 130.
Neagoe Basarab, domn al Țării
Româneşti 144.
Neamţ, Cetatea zidită de genezezi
71, ocupată de poloni 87,
luptă la ~ 192, mănăstire 78.
Negrilă, paharnic 96.
Nemirov v. Niemirow.
nemţi 80, 115, 123, război cu
ungurii 108, 135, cu turcii 135,
192, împăratul lor 175, 177,
lefeşii în Moldova 179, 183,
184, 187, v. Țara Nemţească.
Nesvoivski, comandant polon 88.
Niceia, Nişea, în Asia Mică 128.
Nichita, fiul lui Luca Arbure 145.
Nicodim (de Ipec), patriarh 86.
Nicolae, sf., biserică la Iaşi 103,
108.
Nicolae Mavrocordat, domnul
Moldovei şi Țării Româneşti 63.
Nicipole, lupta de la ~ 129.
Niemirow, Nemirov, în Podolia
207, 210.
Nipru, fluviu 124, 126.
Nistru, riu 65, 68, 70, 95, 103,
107, 110, 116, 139, 140, 144,
151, 153, 178, 180, 196, 205,
211, 215, 223, vadul 87, 102,
140, 142.
Nişea v. Niceia.
nohai, tătari 126.

Oaş, Aoaş, ţară în nordul Transil-
vaniei 133.
Obertyn, în Pocuţia, lupta 151.
Oceacov v. Daşov.
Ochian, Ocean 125.
Odobeshti 101.
Odrii v. Adrianopol.
Odrivoz Petru, voievod al Rusiei
87, 88.

Ohrida, Ahrida, patriarhie 74, 78,
arhiepiscop 78.
Oituz, pas 164.
Olbricht v. Albert Ioan.
Oltului, ţara 133.
Onciul, logofăt 86.
OnuŃric, sf. mănăstire la Liiov 190.
Oprea, armaş 222, 223, 224.
Orbic (ţinutul Neamţ), lupta de
la ~ 90, 119.
Orhan sultan 128.
Orhan II, sultan 129.
Orhei, orheiieni 141, răscoală
220, 221.
Ostrov, mănăstire în Țara Ro-
mânească 205.
Otoman, sultan 127.
otomani 127.
Oxus (Amu Daria), fluviu 124.

Pahomie, Alexandru Lăpuşneanu
ca monah 193.
Paisie, egumen al Putnei 119.
Paleolog, Andronic III 128.
Paleolog, Ioan VIII 79.
Pamfilia 128.
Panewski, cumnatul lui Bogdan
IV 196.
Panonia 133.
Paos, vornic 220, 221.
Pătraşco, boier 161, 162.
Pătraşcu cel Bun, domnul Țării
Româneşti 172.
Pătru v. Petru.
Paszkowski Martin, cronicar po-
lon 176, 180, 181, 183—185,
187, 195, 197.
Perecop, tătari de ~ 126, 142, 144.
Perieslav (pe Nipru) 216.
perşi 68, v. şi cazılbaşi.
Petrica, şafar 140.
Petricov v. Piotrków.
Petru Muşat, domnul Moldovei 72.
Petru, fiul lui Ştefan, domnul
Moldovei, probabil acelaşi ca
Petru Muşat 73, 74.
Petru, domnul Moldovei, fiul lui
Alexandru cel Bun 84—85.
Petru Aron, domnul Moldovei 89,
93, 118; tăierea lui 90.

Petru, fiul lui Ilie vodă 118, 119.
Petru, fiul lui Ștefan cel Mare 105.
Petru, fiul lui Alexandru Lăpușneanu 171.
Petru, fiul lui Bogdan III 147.
Petru Hronoda v. Hroiot.
Petru Rareș, domnul Moldovei ales domn 147—148, lupte cu ungurii 148—150, 164—166, cu polonii 150—152, năvălirea turcilor 153—154, pribeag în Transilvania 153—154, la Poartă 158—159, a doua domnie 160—167, portret 166, copiii 167—169.
Petru Șchiopul, domnul Moldovei, numit domn 197, 199, 200, ocupă tronul 205, luptă cu Ivan Potcoavă 206—210, cu cazacii 210—211, 214—218, a doua domnie 214—219, clădește Galata 211, 215, letopișeșul moldovenesc pînă la el 64.
Petru Cazacul, pretendent 224.
Petru cel Tânăr, domnul Țării Românești 188.
Piatra, țîrg 154.
Pilecki, Pilețchi, nobil polon 152.
Piotrków, Petricov, oraș în Polonia 122, 180.
Piperești, Chiperești (ținutul Iași), lupta 81.
Pisaczenski, Pisatcenschii, locotenentul lui Wisniowiecki 181, 182, 185, 186.
Pingărați, mănăstire 171.
Pîrvu, pîrcălab de Soroca 216.
Pobrata, mănăstire 165, clădirea ei 148, 165, Petru Rareș îngropat la ~ 166, uricul lui Roman 73.
Pocuția 110, 214, dată zălog Moldovei 80, lupte pentru ea 119, 120, 136, 139, 150, 166.
Podraga (ținutul Dorohoi), lupta 81.
Podhaeț (Podhajce), oraș în Galiția 116, 219.
Podolia, prada moldovenilor 109, 139, 152, tătarilor 83, șleahța 85, 99, podoleni 88.
Podul Înalt (la Vaslui) 100—101.

Polonia, poloni, passim, descriere 121—124, războaie cu moldovenii 70, 74, 86—89, 109—117, 119, 120, 136, 138—140, 150—152, 166, 195—196, cu tătarii 83, 125, cu turcii 116, 146, armeni în ~ 168, boieri pribegi în ~ 169, 177, 213, 219, 223, 224, coloniști din Polonia în Moldova 70, 71, 116, 139, coloniști din Moldova în Polonia 215, lefegii 173, 183, coroana 175, 177, limba 67, 176.
Pomeria, Pomerania 121.
Pomorran, Pomorzany, în Galiția 173.
Pont, provincie în Asia Mică 128.
Porawa Nicolae, comandant polon 88.
Potcoavă v. Ivan.
Procopie, sf., biserică la Badeuți, 105—106.
Premișlea v. Przemisl.
Prevorsca v. Przeworsk.
Pruchnicki (Pruhnițchi), nobil polon 115.
prusi 80, 85, 119, 123, 125.
Prusia (Borussia) 121, 123.
Prut, rîu 113, 141, 144, 146, 184, 196, 205, 212, 215, 216, vad 111, 196.
Przemisl, Premișlea, oraș în Galiția, ars de moldoveni 116.
Przeworsk, Prevorsca, oraș în Galiția 116.
Ptolomeiu, regele Egiptului 125.
Putna, cetate 101.
Putna, mănăstire, zidirea 92, sfințire 95, domni îngropați la ~ 117, 120, 141, 143, 147, egumeni 95, 107, 119.
Putna, rîu 101.
Putna, ținut 101, 106, 137, 138.

Rădăuți, episcopia 78, 174.
Radu cel Frumos, domnul Țării Românești 96—99, 101, 106, 117, 141.

Radu cel Mare, domnul Țării Românești, ajută pe Ștefan cel Mare 114, lupte cu Bogdan 137—138, moartea lui 138.
Radu de la Atumați, domnul Țării Românești, se face domn 145, luptă cu Ștefan cel Tânăr 146—147.
Radu Paisie, domnul Țării Românești 164.
Radymno, Radumnea, oraș în Galiția 116.
Rareș, soțul Răreșoaiiei 148.
Rascia, Raștia, Serbia Veche 130.
Rătezați, sat în Țara Românească 137.
Răuseni, sat (ținutul Botoșani) 89.
Răut, riu 102, 220, 221.
Războieni (ținutul Neamț) v. Valea Albă.
Renii, oraș pe Dunăre 71.
Rim, rimleni v. Roma, romani.
Rîmnicu Sărat 101, 105, 106, 138.
Rișca, mănăstire 166, 172.
Rodna, oraș în Transilvania 68.
Rodos, insula 130, 194, 195.
Rohatyn, oraș în Galiția 139.
Roma, romani 125, 176, originea rominilor 66, 134, împărat 66, ocupă Moldova 66, 67, tilhari de la ~ 68—69, hatman, v. Flacus.
Roman, cetatea 71, 106, 161, 162, orașul 73, 93, 111, 146, 162, mitropolia 166, episcopia 76, 172, 174, v. Cetatea Nouă, Smedoșova.
Roman I Mușatin, domnul Moldovei 72, 73.
Roman II, domnul Moldovei 84, 85.
Roman pribeagul, pretendent 137.
romîni (în Transilvania și Panonia) 134, limba românească 67, 176.
Roșcani (sat Hngă Cahul), 204.
Roxanda doamna, fiica lui Petru Rareș 156, 163, logodită cu Joldea 170, 171, soția lui Alexandru Lăpușneanu 171,

190, rudă cu Despot vodă 177, otrăvește pe Alexandru Lăpușneanu 193, regentă sub Bogdan IV 193, 196, moartea ei 194.
Rumele, Rumelia 68, 128.
rumîni v. romîni — romînească limbă v. romînească.
Rusia polonă 114, 121, 122, 124, 196.
Rusia moscovită v. Moscova, Mosc.
ruși 116, așezați în Moldova 70, 71, 117, șleahta 85, oastea 87, 107.

Săcui v. secui.
Salonic, Thesalonica 129.
Samos, insulă 172, 175.
San, afluent al Vistulei 124.
Sandomierz, steagul de ~ 74.
Săpoteni, sat 184.
Sarmația 124.
sași, la Baia 71, în Transilvania 133.
Schitia, Știtiia, Sireca 65, 124, 126.
schiiți 65, 70.
secui 91, 94, 149, 150, 154, ajută pe Bogdan III 137, v. Țara Săcuiaască.
Selim I, sultan 130.
Selim II, sultan 130, 192, mazi-lește pe Bogdan IV 194, 195, război cu Ion vodă cel Cumplit 197—201, moartea 205.
Severia, provincie rusească 123.
Sfidrial v. Swidrigaillo.
Sfîntul Dimitrie 115, biserica 103, 115.
Sfîntul Ioan cel Nou, moaștele aduse 76, 78.
Sfîntul Nicolae, biserică la Iași 103, 108.
Sfîntul Cnufrie, mănăstire la Liov 190.
Sfîntul Procopie 106, biserica 106.
Sfirciovshi v. Swierczowski.
shibenii, hoardă tătărăscă 126.

- Sienawski (Sinavschii) Nicolae** hatman, sprijină pe Alexandru Lăpușneanu 170, luptă cu Ion vodă 196, prinde pe Iancu Sasul 214.
- Sieradz (Siraț), cetate** 82, 177, 178, 179, 187, v. Laski voievod de ~.
- Siget (Zighet), în Ungaria** 130.
- Sigismund I, regele Poloniei, legături** cu Bogdan III 137, 140, 142, cu Ștefan cel Tânăr 146, cu Petru Rareș 150, 163.
- Sigismund II August (Avgust), coregent,** apoi rege al Poloniei 170, se împacă cu Petru Rareș 153, 154, legături cu Despot vodă 175, ucide pe Ștefan Tomșa 190.
- Sigismund de Luxemburg, împărat** 129.
- Silezia, Slejia, Șlonsca** 85, 125.
- Silistra v. Dirstor, Dristor.**
- Sima, vistier** 146.
- Simion Dascălul** 64, 65, 68, 69, 70, 71, 175, 181—185, 187, 195, 206, 224, predoslovia lui 64—65.
- Simion, pircălab de Ciceiu** 157.
- Simion Olelcovici, cneaz de Chiev** 92.
- Simion Movilă, paharnic,** apoi domn al Moldovei 213, 219.
- Sinarilor, țara, v. China** 125.
- Sinavschii v. Sienawski.**
- Sinenski, ajută pe Alexandrel** 87.
- Siraț v. Sieradz.**
- sirbi, sirbi** 129, atacați de turci 128, supuși lor 130, în slujba lui Petru Rareș 158, sirbească limbă 67, carte 158, letopiseț 86, 89, 143.
- Sireca v. Schitia.**
- Siret, rîu** 90, 101, 108, 137, 138, 152, 182—184, 187, originea numelui 68.
- Slatina, mănăstire** 171, 193, 194.
- Slăvilă, hatman** 202.
- Slejia v. Silezia.**
- slovenească, limbă** 65.
- Smeredova, cetate la Roman** 166.
- Smila, rîu** 101.
- Sniatyn, Snetin, în Pocuția** 80, 114, 150.
- Soci, sat (ținutul Putna)** 96.
- Solia v. Zofia.**
- Sohodolski, nobil polon** 99.
- Soliman v. Suliman.**
- Soroca** 102, 208, 210, 223, pircălab 216, ținut 216, soroceni 220, răscoala lor 220, 221.
- Spancioc, Spanciog, spătar** 189, 190.
- spanioli, șpanioli, mercenari** 173.
- Stan, logofăt în Țara Românească** 97.
- Stanislav v. Lăslău.**
- Strigoniu v. Esztergom.**
- Stroici Lupu, logofăt** 219.
- Strus, nobili poloni** 136.
- Stiția v. Schitia.**
- Suceava, cetatea** 70, 106, ținutul 71, 83, 87, 90, 111, 143, 156, 159, 170, 171, 174, 179, originea 70, scaunul țării 91, 92, 95, 98, 116, 117, 120, 139, 148, 150, 162, 163, 165, 171, 174, 189, 205, asediu 111, 112, 183—187, arșă de turci 104, 107, biserici 103, 116, mitropolie 76, 78, 105, 139, 192, portar 160, drumul 93, 149, ținut 135.
- Suceava, rîu** 70.
- Sucevița, mănăstire** 213.
- suedezi, șvezi, svezi** 173.
- Suliman I, fiul lui Murat I,** 128.
- Suliman II, domnia** 130, 135, 160, 166, 186, 189, 190, 191, război în Moldova 153—156, redă scaunul lui Petru Rareș 160—161, trimite pe moldoveni și munteni în Transilvania 164, 165, 172, moartea lui 130, 192.
- svezi, șvezi v. suedezi.**
- Swidrigaillo, Sfidrial, cneaz litvan** 83.
- Swierzowski, Sfirciovschi, comandant cazac** 199, 202.

Sah, hatman cazac 207, 209, 210,
Şahmet, han tătar 125.
Şarpe, postelnic, pribegia 145.
Şcheia (ţinutul Roman) 108.
Ştefăndra, hatman, cumnatul lui
Ştefan cel Mare 101, 105.
Serbanca, sat 144.
Şipinţi, sat lângă Cernăuţi 111,
114.
Şipote, sat lângă Iaşi, 170.
Şlonsca v. Silezia.
Ştefan, tatăl lui Petru şi Ştefan,
domn al Moldovei 73, 74.
Ştefan, fiul precedentului pribeg
în Polonia 73, 74.
Ştefan Brancovici, despot sîrb,
138.
Ştefan Muşatin, domn al Moldo-
vei 73.
Ştefan, fiul lui Alexandru cel
Bun, domn al Moldovei 80—83,
luptele cu Ilie 80—84.
Ştefan, domn al Moldovei, prede-
cesorul lui Ciubăr 85.
Ştefan cel Mare, domnul Moldovei
89, filiaţia 90, urcarea în
scaun 90, 91, 119, alegerea la
Direptate 91, politica internă
96, 97, 105, 106, lupte cu secuii
91, 92, 94, pentru Chilia şi
Cetatea Albă 92, cu ungurii
(Baia) 93, 94, 118, cu Ţara
Românească 96—101, 105, 106,
cu cazacii 102, cu turcii 92,
100—104, 106—108, 130, cu
tătării 95, 103, cu polonii 109—
117, pace şi tratate cu polonii
94, 102, 107, 117—118, cu
ungurii 94, 95, pretendenţi la
tron 107—108, familia 92, 97,
101, 105, 108—109, 111, 141,
148, întemeiază biserici 92,
102, 103, 104, 106, 107, 116,
120, 147, întemeiază oraşe 103,
108, portret 120, moartea lui
120—121.
Ştefan cel Tînăr, domnul Moldo-
vei, 139, 194, domnia 143—147,
relaţii cu polonii 146, lupte cu
tătării 144, cu turcii 146, cu

muntenii 146—147, răscoala
boierilor 145—146, moare 147,
portret 147.
Ştefan Lăcustă, domnul Moldo-
vei 156, 159—160, originea 156,
uciderea lui 159, 160, 163.
Ştefan Rareş, domnul Moldovei
156, 163, 167, 168, 169, 170,
uciderea lui 169—170.
Ştefan Tomşa, domnul Moldovei
181—190.
Ştefan Mizgă, pretendent 192.
Ştefan v. Ioan Sigismund Zapo-
lya.
Ştefăneşti, tîrg pe Prut 140, 142,
196.
şvezi v. suedezi, svezi.

Tămăşani (ţinutul Roman), lupta
de la ~ 86.
Tamerlan, han mongol 125, 129.
Tamiz, căpetenie tătărăscă 144.
Tangut, provincie (Kan Si) 126.
Tărăsauţi, sat pe Prut 146, 152.
Tarasie, episcop de Roman 95.
Targowiecki, Targovieţchi, nobil
polon 115.
Tarlo Ioan, nobil polon 196.
Tarnowski Ioan, hatman polon,
lupta de la Obertyn 150—151,
la Hotin 153, 163.
Tartar, rîu în Ţara Tătărăscă 124.
Tartaria v. tătari Ţara Tătă-
rască 124—127, Mică 126, Pus-
tie 126.
tătari 183—184, descrierea ţării
124—127, lupte cu romîni
95, 103, 104, 144, 203, 204,
cu ungurii în Moldova 68—69,
pradă Moldova 83, 141, 142,
144, 189, 200, 204, 205 şi
Polonia 83, 124, 141, luptă cu
turcii 127—129, v. Ţara Tătă-
rască, dobrogeni 209, locuiesc
în Moldova 68.
Tăutul Ioan, logofăt, solie la
regele Poloniei 110, la sultan
135, moartea lui 141.

Tecuci, târg 217, movila 101.
Teleajen, cetate în Țara Românească 99.
Telecki Ștefan, sol ungar 139.
Temir Cutlu, han tătar 125.
Temir țar, han tătar 125.
Tenczynski Nawoj, nobil polon 74.
Tenczynski, frații 117.
Tenczynski Zbigniew, nobil polon 115.
Terebul, Terebulea, v. Trembowla.
Tesalia 129.
Teutoni, cavaleri (crijeci) 80, 125.
Theotist I, mitropolit al Moldovei 78, ungerea lui 75, 78, 86, unge pe Ștefan cel Mare 92, la sfințirea Putnei 95, moartea 105.
Theotist II, mitropolitul Moldovei, unge pe Ștefan cel Tânăr 143, moartea lui 147—148.
Theofan, mitropolit al Moldovei 192, 197, 210.
Thesalonica v. Salonic.
Tighina, cetate 201, arsă de Ion vodă cel Cumplit 200, arsă de cazaci 215.
Tismenița, oraș în Pocuția, 136, 150.
Țirșor, oraș în Țara Românească 146, 147.
Toader, fiul lui Luca Arbure 145.
Toader Movilă, spătar 219.
togarma, numele evreiesc al turcilor 127.
Tomșa, hatman, v. Ștefan Tomșa.
Torun, oraș pe Vistula 124.
Tracia; Trația 129.
Traian, împăratul romanilor, cucerirea Daciei 66, troianul 66.
Transilvania v. Ardeal, Țara Ungurească.
Trapezond, Trebizonda 130.
Trația v. Tracia.
Trembowla, Terebulea, oraș înțărît în Galiția 116, 170.
Trestiana, mănăstire 141.
tribali (bulgari) 129.
Trifan Ciolpan, boier 156.
Trifăilă, pretendent 142.

troian (valul lui Traian) 66.
Trotuș (Totruș) târgul 93, riul 104.
Trotușan, logofăt, omoară pe Ștefan Lăcustă 160, sprijină pe Alexandru Cornea 161, e ucis 162, 163.
tunăii, hoardă tătarască 126.
Tuncinschii 115.
Tunetul, Tunis 130.
turci 79, 87, 93, 108, 110, 118, 135, 153—155, 159, 167, 173, 179, 186, 189, 191, 204, 208, 209, 212, 214, descrierea țării 127—132, jugul lor 95, 127, tributul 90, 135, 156, 172, numesc pe domni 156, 161, 189, dau bani cu camătă 219, 220, 222, politica lor 94, 95, 109, 192, 198, 218, răscoalele moldovenilor contra lor 70, lupte cu Ștefan cel Mare 92, 100—104, 106—108, 114, 117, cu Ștefan cel Tânăr 146, cu Petru Rareș 153—156, cu Ion vodă cel Cumplit 198—204, string direct dările în țară 220, 224, cer dărimarea cetățîilor 191, limba lor 67, război cu polonii 115, 123, ciutaci 215, sfetnici turci în Moldova 167.
Tutova, ținutul 101.
Tysmenica v. Tismenița.

Tamblac Grigore, mitropolit de Chiev, 79.
Țara Bîrsei 133.
Țara Căzăcească 76.
Țara Ceșască 94.
Țara de Gios (în Moldova) 63, 76, 83.
Țara Hațegului 133.
Țara Leșască v. Polonia.
Țara Muntenească v. munteni, Țara Românească.
Țara Nemțescă 177, 218, 219.
Țara Oltului (în Transilvania) 133.
Țara Românească 133, originea 66, relații cu Moldova 70, 90,

96—101, 104—106, 111, 137—138, 146—147, 153, 190, 197, 199, 200, 208, 209, 225, amănunte de istorie internă 138, 144, 145, 205, relații cu turcii 99, 100, 129, 131.

Tara Rusească (în Polonia) 122, 124, 170, 196.

Tara Săcuiașcă 133, năvăliri ale moldovenilor 91, 94, 148—150.

Tara Sinarilor v. China.

Tara de Sus (în Moldova) 76, 83, 174, 224.

Tara Tătărașcă, descriere 124—127, cea pustie 127.

Tara Turcească v. turci.

Tara Ungurească, Transilvania 84, 130, 142, 148, 149, 154, 159, 161, 163, 172, 192, 199, de jos 133, de sus 133, 134.

Tarigrad, Constantinopol 131, 174, 186, 221, 222, împărați creștini (bizantini) 79, 128, patriarh 79, cucerit de turci 129, 130, domni moldoveni la 158, 159—161, 164, 167, 174.

țarina Iașilor 225.

Țepeluș (Basarab cel Tânăr) domn al Țării Românești 99, 104, 105.

țigani, robi în Țara Românească 99.

Țilitia v. Cilicia.

Țuțora, sat pe Prut 169, 170, lupta la ~ 217, 218.

Udriiu, Odriu v. Adrianopol.

Ungaria Mare v. Panonia.

unguri, Ungaria 129, 157, 158, descrieri 133—135, limbă 67, luptă cu tătarii 68—69, 125, supuși de turci 130, cojocari în Moldova 71, lefegii în Moldova 173, 178, 183, 184, 211, 223, ocupă Chilia 84, ajută pe moldoveni 74, 100, 110—112, 133, război cu Ștefan cel Mare 91—94, 100, 118, lupte cu moldovenii 70, 142, 148, 150,

163—165, v. și Țara Ungurească.

Ural (Iaiih), riu, 126.

Ureche Grigore, vornic, cronica lui 63, 64, 69, 70, 175, predoslovie 63.

Ureche Nistor, vornic apoi logofăt 221, pribegia lui 223.

Vadul Jorii, la Nistru 102.

Vadul Turcilor, pe Siret 101.

Valahia, Vlahia, Flachia 66.

Valea Albă (Războieni) (ținutul Neamț), lupta cu turcii 103—104.

Varșovia, Varșav 124.

Vartic Petre, portar și hatman 163, 167.

Vartic, vornic 224.

Vasco 140.

Vasile Lupu, domnul Moldovei 65.

Vasile Ivanovici, mare cneaz al Moscovei 126.

Vasilic 176, 177.

Vaslui, oraș 96, 102, lupte la ~ 100, 142.

Vavilon v. Babilon.

Veneția 129, venețieni 130.

Venglinschi v. Wenglinski.

Verbia, lupta de la ~ 174, 175, 179.

Vericicani, sat (ținutul Suceava), lupta 184—185.

Veveriță, postelnic 189, 190.

Veveriță, boier 197.

Vidow, numele deltei Dunării 71.

Viena, Beciu 130.

Vilna v. Wilno.

Vintilă vodă, fiul lui Pătrașcu cel Bun, domnul Țării Românești 200.

Visla v. Vistula.

Vistula, Visla 124.

Vișnovietșchi v. Wisnowiecki.

Vilcea, pircălab de Crăciuna 101, 106.

Vlad Călugărul, domnul Țării Românești 105, 106.

Vlad, fiul lui Miloș, nunta lui 217.
Vladislav, Laslău, celsfint, regele Ungariei, luptă cu tătarii 68—69.
Vladislav Iagellon, regele Ungariei, urcarea în scaun 108, ajută pe Ștefan cel Mare 110, 111, mediază între Moldova și Polonia 112, 139, 140, moartea 142.
Vladislav Iagello, regele Poloniei 80, 82, rudă cu Iliăș vodă 82.
Vlahia, originea numelui 66.
Vlodec v. **Wlodek**.
Voichița Maria, doamna lui Ștefan cel Mare, 98, 103, moartea 141.
Volga 126.

Wenglinski, **Venglinschi**, nobil polon 152.
Wilno, **Vilna** 141.
Wisłoka, rfu în Polonia 116.

Wisnowiecki, **Vișnoviețchi** Dumitru, pretendent la tronul Moldovei 180—185, moartea lui 186, 187, 190.
Wlodek, **Vlodec**, nobil polon 152.

Zăgatar, hoardă tătarască 126.
Zain, han tătar 125.
Zapolya Ioan v. **Ioan**.
Zapolya Ioan Sigismund (Ștefan) v. **Ioan Sigismund**.
zavolha (de peste Volga), hoardă tătarască 126.
Zbiera Ionașco, boier 195.
Zbigniev, **Zbigneu** cel bătrîn, nobil polon 74.
Zborovschi, șef cazac 211.
Zborowski, **Zborovschi** Cristof, nobil polon 196.
Zighet v. **Siget**.
Zofia, **Sofia**, regina Poloniei 82.
Zota, postelnic 224.

INDICE DE TERMENI
PRIVIND STAREA ECONOMICO-SOCIALĂ
ȘI CULTURALĂ A EPOCII

Adet 218.
adunarea țării 91, 115, 144, 156,
197, 198.
adunătură, oaste de ~ 192, 202,
203.
aga 77.
agemoglani, iamoglani 131.
alegere de domn 72, 91, 135, 147,
167, 168, 170.
aprod 155.
arc tare (arbaletă) 193.
argați (în oaste) 106.
arhiepiscopi în Moldova 95, în
Polonia 124, la Florența 79, la
Ohrida 74, 78.
arhimandrit de Putna 95, 107,
119.
armaș, slujba lui 77, v. Oprea.
armata v. oaste.
avere domnească 83, 98, 194, la
Haliciu 83.
avuția (tezaurul) domnesc 83,
98, 159, 166, 167, 174, 214.

Basne 64.
beciuri (domnești) 77, 108.
begler-bei 131, 132.
bejenii 156, 205.
beleagul oștii 111.
beșlii 208.

bir 122 către turci 90, 135, 156,
172.
biserica (apusului — catolică) 78,
79.
boieri aleg pe domn 72, 91, 147,
167, 168, 170, 181, aleși 77,
mari și mici 77—78, păzesc
scaunul domnesc 218, poloni
110, 113, 118, 123, 136, 152,
steaguri de ~74, de țară 174, 177,
180, din Țara Românească 97,
101, 138, unguri 69, 155, 156,
răscoale 145, 146, 153, 154,
181, tăiați 96, 136, 145, 146.
boierii în Moldova 76—78, la turci
132, 167.
buciume, bucine 88, 100.
buor (stema Moldovei) 66, 70, 72.
buzdugan 77, 186.

Calandoș, sectă religioasă în Un-
garia 133.
călărași 80, 88, 221, împerechere
cu pedestrași 188.
calvini (în Transilvania) 133.
camătă, bani cu ~ 219.
capigii 222.
căpitan de oaste 91.
care de oaste 88, 113.
caripiți 131.

carte, cărți crăiești 135, cărți domnești 72, 77, carta sir-bească 158.
căsași 156.
castelani 124, de Belz 99, de Brzesć 153, de Halici 207.
catastif, catastife 77, 177, 222, 223.
cauzilieri 132.
ceaș 156, 198.
cețai în Moldova 67, originea lor 71, 105, în Transilvania stăpinite de moldoveni 70, 95, 166, distrugerea lor 191, v. Cetatea Albă, Cetatea Nouă, Ciceu, Neamț, Roman, Suceava.
chesariul nemțesc 177.
chielar 153.
chivernisala țării 76.
cimpoiși 220.
cirna, cirmuire 64.
clucer 77.
cnejie în Polonia 85, 121.
cojocari unguri în Moldova 71.
colaci (ploceane date domnului) 77.
comornic 208.
copaci înținați 74.
corona leșască (și coruna) 170, 175, 177.
corturi domnești 77, 169.
creștinătate 104, 117, 130, 134.
eronicari v. letopiseț, ~ străini v. Bielski.
cruciați (crizeci) v. teutoni cavaleri.
cuhne domnească 77.
curte domnească 76, 84, 103, 190, 211, 213, la Vaslui 102, la Hirlău 108, la Suceava 103, la Huși 108, cheltuielile ei 77, curtea regală ungurească 69, curtea sultanului 131, 132, slujitorii 77, v. și curteni.
curteni 76, 132, 193, 206, curte măruntă 91, la oaste 220—222.

Dabile, dăbilari 220, 224.
dajde 90.
dărăbani 77, 135, odăile 225.

dări 212, 218, 220, pe boi 212.
descălecat întâiul 65, 66, al doilea 63, 66, 68—72, al Maramureșului 69.
despot sîrb 86, 128, 130, 138.
diac 87.
dieta polonă v. seim.
dirése de domnie 177.
doctori 177.
domnul, curtea lui 76, 77, 84, 103, porunci, puterea lui absolută 67, 72, 143, 169, scaunul său 76, 87, 89, 90, 91, schimbare deasă 72, domni de la Roma 72, haină domnească 76, vii domnești 76, v. și alegerea.
dorobani v. dărăbani.
drumul Brașovului 149, Sucevii 93, 142.
dușegubină 76.

Eparhie a mitropoliei 76.
episcopi, episcopii în Moldova 76, 95, 180, 193, de Huși 108, de Rădăuți 76, 78, 174, de Roman 76, 174, poloni 109, 110, 124, la Florența 79, v. Anastasie, Eftimie, Macarie, Marco, Tarasie, Teofan.
eretici în Moldova 168, 175, 212.
evangheliști (lotori), protestanți 133, 172, 212.

Faraon în Egipt 125.
filozof 68.
foamete în Moldova 160, 216.
foișor 160.
fușturi 202.

Galbeni 154.
gioseni 144, 209.
gloate 178, 216, de oșteni 87, 88, 221.
globnic 76.

Haiduci 192.
haină domnească 76.
halcă 194.
han tătar, originea titlului 125.
hart 92, 209.
hatman, slujba lui 76, 88, 129,
căzăcesc 207, 209, roman 66,
69.
hierul (herbul-țării) 66.
hînsari 216.
hochim 159, 164, 172, 189, 209.
homelnic (gumelnic) 140.
hotar (moșie) 69, 139.
hotarul Moldovei cu Țara Romî-
nească 101, 138.
hotnog 91.
hronograf grecesc 79, 192.
hușniță 202.

Iamoglani, agemoglani 131.
iarbă de pușcă 211.
ieniceri 131, 132, 161, 201.
ierbărie 111.
inscripție la biserica Sf. Nicolae
108.
iscoade 110, 178, 184.
ispravnic 76, 77, de neguțători 77.
istorii 66, v. și letopiseț.
izvoade ale noastre 65, 89, 175,
străine 65, 175, v. letopiseț.

Îmblăcie 188.
încinare (feudală) 82, 83, 185,
209.
închisoarea țării 77, 222.
îndreptări (domnești, privilegii)
77.
însemnat la nas 171.

Jalbă 85, 87, 132, 153, 158, 213.
jicnicer, jitnicer 77.
jocuri (de nuntă) 217.
jaimiri 116.
joseni v. gioseni.
judecată la graniță 118, 146,
scaun de ~ 122.

judet (judecată) 68, 123, 143,
166, 191, 218, 219.
județe, căpetenii de orașe 150,
dregători 87.
jurămint 86, 114, 154, 160, 198.
Jurați 131.

Lăcuiitorii țării (spre deosebire de
boieri) 72, 145, 191.
lăcuste în Moldova 160.
latină, limba ~ 67.
latinesc, letopiseț ~ 65.
leafa oștenilor 77, la turci 131,
132, slujitorilor moldoveni 77.
lefeții ostași 77, 99, 208, 220,
223, în Polonia 177, ai nobi-
lilor 123, străini 179, 183,
184, 186, 187, 190, 220, de
țară 220, unguri călăreți 220.
legătura păcilor 80, 140, 146.
lege (judecată), obicei al țării
67, 122, 123, 135, 146, 191.
legē (religie) 78, grecească 124,
134, jidovească 134, luterană
134, 212, a papii 134, 136,
ungurească 69, 134, turcească
101, 109, 144, 167, 168.
letopisețul moldovenesc 64, 65,
70, 75, 80, 85, 89, 90, 91, 94,
117, 164, 165, 171, 175, 179,
183, 189, 213, 214, nostru
63—65, 73, 74, 75, 89, 98,
104, sîrbesc 86, 89, 144, 189,
214, latinesc 65, leșesc 65,
69, 73, 75, 82, 83, 85, 86, 89,
90, 91, 94, 98, 104, 117, 138,
164, 165, 171, 179, 181, 182,
183, 189, 213, 224, unguresc
68—69.
limbă latină 67, 172, 176, leșească
67, 176, moldovenească 67,
nemțească 133, 172, slavo-
nească 65.
logofăt, slujba lui 76, al doilea
77, al treilea 77.
luterani (lotori) 133, 212.

Mazilire 194, 195, 197, 212, 213, 221, 222.
mănăstiri v. Aron vodă, Barnovschi, Bistrița, Căpriană, Sf. Dimitrie, Ițcani (Ețcani), Onufrie, Ostrov, Pingărați, Po-brata, Putna, Rîșca, Slatina, Sucevița, Trestiana.
medelnicer 77.
milă (măsură) 163.
miluire domnească 157, 160, 214, 218.
mitropolia Moldovei, întemeiere 75, 76, 78, clopotul 139, de Roman 166.
mitropoliți 76, 78, 86, 102, 105, 147, de Chiev 123, v. Anastasie, David, Gheorghie, Grigorie, Maximian, Theoctist, Theoctist II, Theofan.
moșii boierești 146, 170.
mobile antice 68.
mutaferachi 132.

Namestnic 132.
năvrapi 99.
neguțători, ispravnic de ~ 77, la turci 132, 146.
nemiș, nobil 122, 135.
nemeși, a ~ 69.
notceagoș 159.
nuntă domnească 170, 171, 217.

Oameni de cinste, jurați de la țară 189.
oaste de adunătură 106, 110, 192, 203, călărășească 80, 88, 202, în dobîndă 110, din prostime 202, de țară 90, 92, 144, 146, 174, 183, 199, 202, 203, 221, vecinească 96.
obezi 110, 164.
obiceiul, obiceiurile țării 67, 69, 176, 180, 212, 218.
obroc, obroace 77, de pîine 77.
ocine 68, 69, 146, 159, 176, 180, alesătoriu de ~ 76, dăruite 75,

hotărîtoriu de ~ 77, ale mitropoliei 76.
ocol, ocoale de care 113, de tirguri 75.
odăi pentru ostași 220, 223.
olăcari 102, 158, 179, 189.
olari sași în Moldova 71.
olofani 131.
omagi (jurămint) 198.
orașe în Moldova, originea lor 71, 75, ocoale 75, trimit colaci domnului 77.
oarde tătărăști 126.
ospete 120, 144, 164, 217, ale oștilor 115, pescărești 155.
ostași v. oaste.
oștile Rîmului 66, 67.

Paharnic, slujba lui 76, al doilea 77, al treilea 77.
paici 132.
palat domnesc 76, v. și curți.
papa, legea lui 79, v. Eugeniu, Hristofor.
păstori, întemeiază Moldova 66, 69, 72, în Maramureș 66, în oaste 106, 192.
patriarhii din răsărit 76, 78, 79, de Ohrida 75.
pecetea Moldovei 66, 72, 77.
pedestrași, oșteni 88, 100, 104, 135, 183, 202, 203, cazaci 207, nemți 183, unguri 183, 186, 187, 220, împerechere cu călăreți 188.
pescari 154-155.
pîlc v. polc de oaste.
poaloane 77.
podani 117.
podcomori 115.
podscarb 214.
polata v. palat.
polc de oaste (pîlc) 87, 148, 184, 199, 202.
polcovnic de cazaci 102.
pomăzui, a ~ pe domn 91.
popriște 115.
portar de Suceava, v. Alexandru Cornea, Arbure Luca, hatman.

porușnic 181, 182, 187.
postelnic, slujba lui 76, al doilea 77.
potronic (monedă) 220.
povară de bani 135.
povodnic 76, 111.
praf de pușcă 203, 211.
pravilă 143.
pribegi, boieri, în Țara Leșască 169, 170, 213, 214, 223, 224, din Țara Românească 145, 213.
prisacă 71.
procuratori (în Polonia) 122.
prostime (în oaste) 202.
pustietate (în Moldova de răsărit) 205.
pușci (tunuri) 91, 100, 103, 107, 111, 113, 149, 151, 179, 186, 196, 202, 203, 207, 208, ușoare 203, hușnițe 202.
pușcași 202.

Ruble de argint 80.

Săim v. seim.
sangeac 201.
săraci (în Moldova) 218—219.
sarai turcesc 131.
scale (porturi) turcești 131.
scălile (vămile) țării 77.
scaun domnesc 76, 87, 89, 90, 91, 92, 95, 97, 98, 102, 116, 134, 150, 161, 165, 186, de judecată (în Polonia) 122, 123.
scriitori ai noștri 64, 65, 73, străini 64, 73.
secetă (în Moldova) 167, 216.
seim, săim 118, 122, 180.
senatori poloni 122.
sfetnicii domnești 76—78, 121, poloni 122, turci 132, 167, 194.
silihtari 131.
simbrie 176.
șinatori v. senatori.
sinețe (sinețe) puști 203, 207.
slobozie 67.

slugi boierești înarmate 160, 190, crăiești în Maramureș 69.
slujbă feudală 154.
slujitori ai curții 77, de cetate 92, 186, 187, leafa lor 77, de țară 135, 169, 224, romani 68, poloni 172, v. lefegii.
socotelele visteriei 77.
socotița, întreținere 82.
socotitori, guvernatori, căpetenii 157, 179.
solați, oșteni turci 132.
soli străini 77, 85, 93, 94, 99, 109, 110, 146, 153.
sombatași sectă religioasă în Ungaria, 134.
spahii 132.
spahiogłani 131.
spată 77.
spătar, slujba lui 76, al doilea 77, al treilea 77.
staroste de Cernăuți 76, de Crăciuna 101, staroști în Polonia 173, 206, 214.
steag de oaste 74, 88, 91, 96, 98, 100, 102, 105, 113, al țării 91, 161, 174, 189, 195.
steție 109.
stolnic, slujba lui 77.
strajă 101, 111, 152, 183, 184, 199, 202, ungurească la graniță 155, 156, 157.
strinsură, avere mobilă 123.
stupi 71.
sulger, slujba lui 77.

Șafar Petrica 140.
șerbi 127.
șerbie 131.
șetrar, slujba lui 77.
șiugubină v. dușegubină.
șleahță în Polonia 110, 122, a Podoliei 99, rusească 85.
șleahțici 111, 122.

Tabără 88, 98, 107, 202, 204, legată 203.
tain v. obroc.

temniță 68, 77, 197.
tezaurul domnesc v. avuția.
tilmaci 76, 77.
țirg, județul de ~ 77, 208.
tocmala, întocmirea țării 67.
tradiția orală 64.
tribunal (în Polonia) 122.
trîmbițe 100.
tunuri 76, v. și puști.

Țară 166, 187, (provincie) 133,
153, oaste de ~ 136, 144, 146,
183, 195, 197, 198, 207.
țărani 111, 113, răscoala lor 188,
192, 212, 213, 220, 221, în
oaste 93, 113, nu sînt volnici
206, unguri 135.
țîitor (guvernator) al Ungariei 84.
ținuturi 76, 87, în Polonia 122.

Uric 73, 75, 195.
ușer, slujba lui 77.

Vamă v. scăli.
vămășie, dare 77.
vameș mare, slujba lui 77.
vecini (șerbi) sub Alexandru cel
Bun 75, în Polonia 122.

vereși ianăși, sectă în Ungaria
134.
veșminte domnești 76, 98.
vezir azem (marele vizir) v.
vizir 132.
viclenie 110, 123, 135, 145, 162,
169, 173, 182, 183, 186, 187,
190, 209, 221.
vicleșug (trădare) 105, 106, 154,
181, 182, 190.
vii domnești 76.
visteriile domnești 98.
vistiernic, slujba lui 77.
viteaz, viteji (cavaleri) 104, 144,
înarmat ca un ~ 106, 115, mun-
teni 97.
vizir (vezir) 132, 222.
vinătoare de fiare 66, 69, 70, 72.
vînători 66, 70, tătari 125.
vlădici unguri 69.
voievozia rusească 87, 114, 170,
196.
voinici (ostași) 75, 97, 106, 155,
177.
vornic de Țara de Gios, slujba
lui 76, de Țara de Sus, slujba
lui 76.

Zălog, zălogire de cetate 80, de
moșii (ocine) 123, 177.
zimbbru (dzimbbru), stema Moldo-
vei 72.

TABLA ILUSTRĂȚIILOR

(hors texte)

Autograful lui Grigore Ureche din 20 decembrie 1627

Letopisețul țării Moldovei, Ms. A-1: „Predoslovie“

Ruinele cetății Suceava

Ștefan cel Mare

Bogdan voievod (cel orb) 1504—1517, Ștefan voievod

(Ștefăniță) 1517—1527 și Petru (Rareș) 1527—1538

Letopisețul țării Moldovei, Ms. A-2 (f. 81)

Moneda lui Ion vodă cel Cumplit

Letopisețul țării Moldovei, Ms. A-2 (f. 133)

C U P R I N S

<i>I n t r o d u c e r e</i>	7
Létopiseţulă ţării Moldovei, de cînd s-au descălecat ţara şi de cursul anilor şi de viaţa domnilor carea scrie de la Dragoş vodă până la Aron vodă.....	63
<i>Glosar</i>	227
<i>Indice de nume proprii de locuri şi de persoane</i>	237
<i>Indice de termeni privind starea economico-socială şi culturală a epocii</i>	254
<i>Tabla ilustraţiilor</i>	264

VERIFICAT
1987

Responsabil de carte : Domnica Stoicescu
Tehnoredactor : I. Gheorghiu
Corectori : Dora Gruberg, E. Găvănescu

*Dat la cules 21.01.58. Bun de tipar 04.11.58. Tiraj 16.100+
4050 ex. Hirtie semivejănă mată de 65 gr. m.² Format
610×860/16. Coli de tipar 16,5. Ediția II. Comonda 3701.
Planșe tiejdruck 8. A. nr. 04278. Pentru bibliotecile mici
indicele de clasificare 8 R-09.*

Tiparul executat sub com. nr. 81151 la Combinatul Poli-
grafic Casa Științei „I. V. STALIN“, București — R.P.R.